Değişen Kentsel Bellek Ögelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması: Hamamyolu Çarşısı Örneği

Özlem Büyüktaş

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mayıs 2022

Reading the Changing Urban Memory Elements Through Shopping Spaces:
Example of Hamamyolu Bazaar

Özlem Büyüktaş

MASTER OF SCIENCE THESIS

Department of Architecture

May 2022

Değişen Kentsel Bellek Ögelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması: Hamamyolu Çarşısı Örneği

Özlem Büyüktaş

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Yönetmeliği Uyarınca

Mimarlık Anabilim Dalı

Bina Bilgisi Bilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

Danışman: Prof. Dr. Ayşen Çelen Öztürk

İkinci Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Başak Kalkan

Mayıs, 2022

ETİK BEYAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. Ayşen Çelen Öztürk ve Dr. Öğr. Üyesi Başak Kalkan danışmanlığında hazırlamış olduğum "Değişen Kentsel Bellek Ögelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması: Hamamyolu Çarşısı Örneği" başlıklı YÜKSEK LİSANS tezimin özgün bir çalışma olduğunu; tez çalışmamın tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; tezimde verdiğim bilgileri, verileri akademik ve bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olarak elde ettiğimi; tez çalışmamda yararlandığım eserlerin tümüne atıf yaptığımı ve kaynak gösterdiğimi ve bilgi, belge ve sonuçları bilimsel etik ilke ve kurallara göre sunduğumu beyan ederim.

Bu çalışmada uygulanan Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) Anket ve Sözlü Tarih (Derinlemesine Görüşme) yöntemlerinin uygulanması Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun E-53893652-050.01.01-244936 sayılı kararı ile 08.10.2021 tarihli izni ile gerçekleştirilmiştir. 24.05.2022.

Özlem Büyüktaş

İmza

ÖZET

Alışveriş mekanları, antik dönemlerden beri kentlerin en önemli parçası olmuştur. Kentin kalbi niteliğini taşıyan bu alanlarda, alışverişin yanı sıra bir araya gelme, sosyo-kültürel paylaşım gibi ihtiyaçların da karşılandığı görülmektedir. Bu mekanlar aynı zamanda geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağ kuran önemli bellek mekanlarıdır. Bu bağı destekleyen ise kolektif bellek kavramıdır. Aldo Rossi'ye göre toplumun kolektif belleği, kentin kendisidir. Diğer bir deyişle; kolektif bellek, kenti oluşturan peyzaj, mimari, yer, nesne vb. fragmanların bütünüdür. Rossi'nin bu düşüncesinden yola çıkarak, bireylerin içerisinde bulunduğu mekanla etkileşimini, bellek bağlamında incelemek bu tez çalışmasının ana çıkışını oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında Eskişehir kentinin ilk ticari nüvesi olan Hamamyolu Çarşısı'nda meydana gelen dönemsel değişimlerin kullanıcıların belleğinde nasıl yer aldığı ve alanın geçmişten günümüze önemini koruyan bellek ögelerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Konu ile ilgili literatür taramasının ardından, alanın tarihsel süreçteki önemi ve kentsel kullanımı için arşiv çalışması yapılmış, daha sonra seçilen alanın bugünkü fiziksel yapısını anlayabilmek ve sahip olduğu değerleri anket ve anı-mekan aktarımları ile sorgulayabilmek için Kevin Lynch'in Kentin İmgesi'nin kavranmasında kullandığı parametreler analiz edilmiş ve alana özgü mekânsal fragmanlar belirlenmiştir. Hamamyolu Çarşısı'nın günümüzdeki düzenlemelere ait kullanıcı görüşleri alınarak mevcut durum saptamaları yapılmıştır. Hamamyolu Çarşısı ile kullanıcılarının etkileşimi bellek bağlamında incelenmiş, anı mekanları çerçevesinde kent kültürünün dönüşen yapısı değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Hamamyolu Çarşısı zaman içerisinde ana yapısını ve varlığını korusada, kentsel ihtiyaçlar gerekçesiyle farklı süreçlerde gerçekleşen düzenlemelerle birçok anı-mekanının yok olduğu, alış veriş kültürünün değişmesi ile de, kentsel ve kolektif belleğin zaman içerisinde dönüştüğü, varlığını sürdüren çarşı-fragmanlarının da yakın gelecekte kaybolacağı endişesi, tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Bellek, Kentsel Bellek, Anı Mekanları, Hamamyolu Çarşısı, Eskişehir

SUMMARY

Shopping places have been the most important part of cities since ancient times. In these heart-of-the-city areas, it is seen that the needs of shopping and gathering, socio-cultural sharing, are met. These places are also significant memory places that connect between the past, the present and the future. The concept of collective memory supports this connect. According to Aldo Rossi, the collective memory of society is the city itself. In other words, collective memory, landscaping, architecture, location, that makes up the city. the object, etc., is the entire elements. Based on Rossi's idea, it is the main output of this thesis study to study the interaction of individuals within the context of memory.

This study has been aimed at determining how the periodic changes in the Hamamyolu Bazaar, the first commercial core in Eskişehir, are in the memory of users and what memory elements are that preserve the importance of the area from the past to the present. Following the literature searching on the subject, there was an archival study for the importance of the field in the historical process and its urban use, the parameters that Kevin Lynch uses to comprehend The City's Image were analyzed and space-specific space elements were determined to understand the physical structure of the chosen area today and to question the values it has with survey and location transfers. The interaction between the Hamamyolu Bazaar and its users has been studied in the context of memory, and the transforming structure of urban culture has been evaluated within the framework of their place of memory.

As a result, the Hamamyolu Bazaar has been identified to be concerned that the main structure and presence of the city over time will be lost in the near future, with the disappearing of many places of memory, the change of shopping culture, and the change of urban and collective memory.

Keywords: Collective Memory, Urban Memory, Places of Memory, Hamamyolu Bazaar, Eskisehir

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **v**

SUMMARY ..... **vi**

TEŞEKKÜR ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xiv**

1.GİRİŞ VE AMAÇ **1**

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI **3**

3. TEORİK BİLGİ **6**

3.1. Bellek Kavramı 6

3.2. Tarihsel Süreçte Alışveriş Mekanları 14

3.2.1. Bina Ölçeğinde Alışveriş Mekanları 15

3.2.2. Sokak Ölçeğinde Alışveriş Mekanları 19

4. MATERYAL VE YÖNTEM **24**

4.1 Materyal 25

4.2. Yöntem 25

4.2.1. Çalışma Alanının Fiziksel Analizi 25

4.2.2. Çalışma Alanının Tarihsel Verilerinin Toplanması 48

4.2.3. Yeni Düzenlemelerin Ardından Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) 48

4.2.4. Çalışma Alanının Sözlü Tarih Verilerinin Toplanması (Derin Görüşme) 57

5. BULGULAR VE TARTIŞMA **59**

5.1. Çalışma Alanın Sınırları 59

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

5.2. Hamamyolu Çarşısı'nın Tarihsel ve Fiziksel Gelişim Süreci 62

5.2.1. Bağdat- Berlin Demiryolu Öncesinde Hamamyolu (19. yüzyıl Öncesi) 62

5.2.2. Göçmenlerin Gelmesi, Demiryolunun İnşası ve Yangınlar Sonrası Hamamyolu (1894-1920) 68

5.2.3. Cumhuriyetin Ilk Yıllarında Hamamyolu Çarşısı (1920-1960): 78

5.2.4. Sıcak Sular Bölgesi'nin İstimlak Edilmesi ve Yediler Parkı'nın Dönüşümü (1960-1980): 92

5.2.5. Taşbaşı Çarşısı'nın İstimlak Edilmesi ve Hamamyolu Projesi (1980-2000) ... 100

5.2.6. Çukur Çarşı'nın Yıkılması ve Tramvayın Kullanılmaya Başlanması (2000-2010) 110

5.2.7. Hamamyolu Caddesi'nde Hamamyolu Park ve Meydan Düzenlemesi Projesi (2010 ve günümüz) 117

5.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi 128

5.4. Derinlemesine Görüşme Sonuçlarının Değerlendirilmesi 155

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 173

KAYNAKLAR DİZİNİ 177

EK AÇIKLAMALAR-A: Tozman Çarşısı 194

EK AÇIKLAMALAR –B: Yenice Hamamı İnşası 196

EK AÇIKLAMALAR –C: Hamamyolu Çarşısı'nın Algısal Fragmanları 197

EK AÇIKLAMALAR- D: Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesinden Memnun Musunuz? 201

EK AÇIKLAMALAR- E: Anket Soruları 197

EK AÇIKLAMALAR- F: Sözlü Tarih (Derinlemesine Görüşme) Soruları 210

EK AÇIKLAMALAR-G: Etik Kurul İzni.....212

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil **Sayfa**

3. 1. Halbwachs'a Göre Bireysel ve Toplumsal Bellek İlişkisi 7
3. 2. Kentsel Belleğin Kolektif Bellek ile İlişkisi 13
3. 3. Taş Han 16
3. 4. Hamamyolu Çarşısı'nda Yer Alan Dr. Süreyya Pelit Pasajı 17
3. 5. Hamamyolu Caddesi, Büyük Mağaza Örneği 18
3. 6. Hamamyolu Çarşısı'nda Kurulan Pazar 20
3. 7. Hamamyolu Çarşısı'nda Yaya Yolları Üzerinde Alışveriş Mekanları 21
4. 1. Hamamyolu Çarşısı'nın Fiziksel Analizi'nin Şematik Gösterimi 26
4. 2. Doküman Inceleme Şeması 48
4. 3. White (1989)'a göre KSD 50
4. 4. Preiser'e Göre KSD'nin Adım ve Adım Aşamaları 53
4. 5. Kirk ve Spreckelmeyer (1988)'ın KSD Uygulama Yöntemi 53
4. 6. Pessac Evlerinin Tasarım Hali ve Uygulama Sonucu 55
5. 1. Çalışma Alanı ve Yakın Çevresi 59
5. 2. Sıcak Su Kaynağının Konumu 60
5. 3. Çalışma Alanının Sınırları 61
5. 4. Eskişehir'in Olası İlk Yerleşim Bölgeleri 62
5. 5. Roma Köprüsü 63
5. 6. 13. Yüzyılın Sonlarına Doğru Hamamyolu Çarşısı 64
5. 7. Erler Hamamı 65
5. 8. Şengül ve Alçık Hamamları 66
5. 9. 16. Yüzyılda Hamamyolu Çarşısı 67
5. 10. 1891 yılında Hamamyolu Çarşısı ve Yakın Çevresi 69
5. 11. Iki Eylül Caddesi'nde Yer Alan Pirinç İş Hanı 70
5. 12. Taş Han 70
5. 13. 1980'li yıllarda Osmanlı Bankası 71
5. 14. Hamamyolu Çarşısı'ndaki Şadırvan 71
5. 15. 1900'lü yıllarda İki Eylül Caddesi 72

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

Şekil **Sayfa**

5. 16. Hacı Mehmed Kahvehanesi ... 72
5. 18. Alkol Fabrikası Olarak Kullanılan Binalar ... 73
5. 19. Osmanlı Ziraat Mağazası'nın Açılışı ... 74
5. 20. 1920'li Yıllarda Pazar Yeri ... 76
5. 21. 1900'lü Yıllara Kadarki Süreçte İnşa Edilen Yapılar ... 77
5. 22. Yunan İşgali Sonrası Hamamyolu Çarşısı ... 78
5. 23. Yediler Parkı ... 79
5. 24. Yediler Köprüsü ... 79
5. 25. İnşa Edildiği Dönemlerde Yenice Hamamı ... 80
5. 26. Asker Hamamı ... 80
5. 27. 1930'lu yıllarda Açılan Sıcak Sular Caddesi ... 81
5. 28. Çarşı Cami ... 82
5. 29. Köprü Palas Otel ... 82
5. 30. Porsuk Bentleri ve Çağalayan Palas Oteli (Sağ Köşe) ... 83
5. 31. Porsuk Oteli ve Bahçesi ... 84
5. 32. Sıhhat Ezcanesi ... 84
5. 33. Türk Hava Kurumu ve Fuat Cemal'in Muayene Binası ... 85
5. 34. 1930'larda Yasin Çakır Un Fabrikası ve Büro Yapısı (İstanbul Otel) ... 85
5. 35. 1930'lu yıllarda Ziraat Bankası ... 86
5. 36. PTT Binası ... 87
5. 37. 1925'lerden itibaren Hamamyolu Çarşısı'nda yer alan sinemalar ... 88
5. 38. Park ve Lale Sineması ... 89
5. 39. Ethem Sineması ... 89
5. 40. Yeni Sinema Girişi ... 89
5. 41. Doğan Sineması ... 90
5. 42. 1956 Hamamyolu Çarşısı İmar Planı ... 92
5. 43. Yeni İnşa Edilen Köprü ve Belediye Gazinosu ... 93
5. 44. 1960'lı Yıllarda Çukur Çarşı ... 94
5. 45. Işıklandırma Sağlayan Fıskiyeler ... 94
5. 46. Özgür Kadın Heykeli ... 95

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

Şekil **Sayfa**

5. 47. 1960'lı yıllarda Hamamyolu Çarşısı Kullanımı 96
5. 48. Has Otel İnşaatı 97
5. 49. 1960'lardaki Eti Bank Şubesi 97
5. 50. İl Özel İdare Binası 98
5. 51.1970'lerde İnşa Edilen PTT Binası 98
5. 52. 1960'larda Park olarak Düzenlenen Pazar Yeri 99
5. 53. İnşa Edilen Yeni Köprü 100
5. 54. Gürman Sokak'a Bağlantısını Sağlayacak Köprü 101
5. 55. İki Eylül Caddesi'ni Bölen Bariyerler 101
5. 56. Kirlenen Akar Deresi 102
5. 57. Meydan Saati Kulesi 103
5. 58. İletişim Sokak Park Düzenlemesi 103
5. 59. Belediye Binası İnşaat Alanı 104
5. 60. Belediye Binası için Yıkılan Binalar 104
5. 61. Belediye Binası 105
5. 62. Hidroterapi Merkezinin Alanı 106
5. 63. İstimlak Edilen Alan 107
5. 64. Taşbaşı Kültür ve Ticaret Merkezi Vaziyet Planı 108
5. 65.Taşbaşı Çarşısı'nda İstimlak Edilen Yapılar 108
5. 66. Taşbaşı Çarşısı Sit Alanı 109
5. 67. Yeni Yapılacak Olan Çukur Çarşı Vaziyet Planı 110
5. 68. Proje İnşaatı Sonrasında Yeni Çukur Çarşı 111
5. 69. Yunus Emre Halk Çarşısı 112
5. 70. Çukur Çarşı'nın Son Hali 112
5. 71. 2000'li Yıllarda Yasin Çakır Un Fabrikası ve Tozman Çarşısı 113
5. 72. Günümüzde Yasin Çakır Un Fabrikası ve Tozman Çarşısı 113
5. 73. 2003 yılında İnşa Edilen Köprü 114
5. 74. Roma Köprüsü Temelleri 115
5. 75. Köprü Ayaklarında Bulunan Mezar Taşları 115
5. 76. Hamamyolu Projesi Sonrasında Cadde Görünümü 116
5. 77. İki Eylül Caddesi'nde Tramvay Kullanımı 117

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

Şekil **Sayfa**

5. 78. İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi Üst Geçidi ve Müze Alanı 119
5. 79. Oturma Alanı ve Kafe..... 119
5. 80. Cam Aks 120
5. 81. Hamamyolu Caddesi'ndeki Pasaj Girişleri..... 120
5. 82. Su Havuzu 121
5. 83. Çukur Çarşı..... 158
5. 84. Tatlısöz Köftecisi..... 161
5. 85. Emek Kafe 162
5. 86. Pazar Yeri ve Köprüler..... 163
5. 87. Tarihi Çınar Ağacı..... 167

ÇİZELGER DİZİNİ

Çizelge **Sayfa**

3. 1. Assmann'a Göre Toplumsal Bellek İşlevi 9

3. 2. Yadin Dubai'nin Kolektif Bellek Tanımı 10

3. 3. Bellek Kavramının Düşünürler Tarafından Tanım Şekli 10

3. 4. Alışveriş Mekanlarının Çeşitleri 14

4. 1. Trafiğe Açık veya Kapalı Olan Cadde/Sokaklar 27

4. 2. Yollar 28

4. 3. Düğüm Noktası ve Sınırlar 30

4. 4. İşaret Ögeleri ve Bölgeler 32

4. 5. Hamamyolu Çarşısı'nın Mekansal ve Algısal Fragmanları 34

4. 6. KSD Yönteminin İçerik ve Sonuçları 51

5. 1. 18. Yüzyılın İlk Yarısına Kadarki Süreçte Hamamyolu Çarşısı'na Dair Gezgin Görüşleri 65

5. 2. Hamamyolu Çarşısı'nın 19. Yüzyılın Ikinci Yarısındaki Durumu 68

5. 3. Hamamyolu Çarşısı'nın Geçmiş ve Şimdiki Durumunun Fotoğraflarla Kıyaslanması 122

5. 4. Hamamyolu Çarşısı'nın Gelişim Süreci 125

5. 5. Beşli Likert Skalasına Göre Hazırlanmış Örnek Soru 129

5. 6. Anket Çalışmasının İçeriği 130

5. 7. Demoğrafik Analiz Sonuçları 131

5. 8. Hamamyolu Çarşısı'nı Kullanım/ Bulunma Nedenleri 133

5. 9. Hamamyolu Çarşısı'nı Hangi Amaçlarla Kullanıyorsunuz? 134

5. 10. Hamamyolu Çarşısı'nda Kullandığınız Mekanlar 136

5. 11. Hamamyolu Çarşısı'nı Kullanma Süresi 139

ÇİZELGER DİZİNİ (devam)

Çizelge **Sayfa**

5. 12. Hamamyolu Çarşısı'nı Gece Kullanıyor Musunuz? 140

5. 13. Hamamyolu Çarşısı'nın Neden Geceleri Kullanmıyorsunuz? 141

5. 14. Hamamyolu Çarşısı'na Gelmek Için Hangi Ulaşım Araçlarını Kullanıyorsunuz? .. 142

5. 15. Hamamyolu Çarşısı'nın Sembolleri Nelerdir? 143

5. 16. Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesini Beğeniyor Musunuz? 148

5. 17. Yeni Düzenlemeyi Beğeniyor Musunuz? 148

5. 18. Yeni Düzenlemeyi Beğenen Katılımcılar 149

5. 19. Yeni Düzenlemeyi Beğenmeyen Katılımcılar 152

5. 20. Katılımcıya Aktarılan Sorular 155

5. 21. Derinlemesine Görüşmeye Katılan Katılımcıların Demografik Analizi 156

5. 22. Birinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 156

5. 23. İkinci Katılımcının Anı Mekan ve Öğeleri 158

5. 24. Üçüncü Katılımcının Bellek Mekan ve Öğeleri 159

5. 25. Dördüncü Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 160

5. 26. Beşinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 162

5. 27. Altıncı Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 162

5. 28. Yedinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 165

5. 29. Sekizinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 166

5. 30. Dokuzuncu Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 167

5. 31. Onuncu Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri 168

5. 32. Onbirinci Katılımcının Bellek Mekan ve Öğeleri 170

6. 1. Yöntem Önerisi 175

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
EBB	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
EKVKBK	Eskişehir Kültür Varlıklarını Bölge Koruma Kurulu
KSD	Kullanım Sonrası Değerlendirme
POE	Post Occupancy Evaluation
TDK	Türk Dil Kurumu

1.GİRİŞ VE AMAÇ

Eskişehir'in ilk ticari nüvesi olarak izini sürebildiğimiz ve adını içerisindeki hamamlardan alan eski Hamamyolu Çarşısı, kentin en önemli kolektif bellek öğelerinden biridir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; geçmişten bugüne birçok değişim ve dönüşüme uğrayan çarşının, bellek öğelerinin ortaya konması ve Hamamyolu Çarşısı'nda yapılan yeni düzenlemenin kullanıcılar tarafından nasıl algılandığının tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda; Hamamyolu Çarşısı'nda meydana gelen dönemsel değişimlerin kullanıcıların belleğinde nasıl yer aldığı ve Hamamyolu Çarşısı'nın geçmişten günümüze önemini koruyan bellek öğelerinin neler olduğu tespit edilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde bellek kavramı ve bellek kavramının alt başlığı olan kentsel ve kolektif bellek kavramlarının literatürde nasıl yer aldığına ve çalışma ile nasıl ilişkilendirildiğine dair araştırmalar yapılmıştır. Daha sonra alışveriş mekanlarında geçmişten günümüze kadarki süreçte hangi değişiklikler meydana geldiği araştırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, çalışmada kullanılan yöntemler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Belirlenen yöntemlerin neler olduğu, çalışmada bu yöntemlerin nasıl kullanıldığına dair bilgilere ikinci bölümde yer almaktadır. Aynı zamanda bu bölüm sonucunda elde edilen bilgilerle, ileride yapılacak olan kentsel bellek mekanlarının incelenmesi ve kentsel bellek mekanlarının arşivlenerek geleceğe taşınmasını konu alan çalışmalar için öneri bir çalışma metodunun ortaya çıktığı görülmektedir. Öneri çalışma ile ilgili detaylı bilgiler çalışmanın 'Sonuç ve Öneriler' kısmında yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikle çalışma alanının sınırları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Çalışma alanının sınırları içerisinde neler olduğu, çalışma alanının kentin hangi bölgesinde yer aldığı gibi bilgiler aktarılmıştır. Daha sonraki adımda çalışma alanının tarihsel gelişim süreci hakkında tez, makale, gazete gibi literatürde elde edilen veriler aktarılmıştır. Tarihsel gelişim sürecine ek olarak çalışma alanının Kevin Lynch 'Kent İmgesi' analizi yapılarak günümüzde Hamamyolu Çarşısı'nı oluşturan öge, yapı, kentsel donatı vb. diğer bir değişle fragmanlar açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise çalışma kapsamında hazırlanan Kullanım Sonrası Değerlendirme anketi ile Sözlü Mülakat (Derinlemesine Görüşme) ile veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler, çalışmanın amacına göre değerlendirilmesi yapılmıştır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Bellek: Bellek kavramı; Halbwachs, Connerton, Rossi, Nora, Boyer gibi düşünürler tarafından ele alınarak kolektif bellek, bireysel bellek gibi farklı başlıklar altında tartışılmıştır. Rossi (2006), kollektif bellek kavramını, kenti oluşturan unsurların kendisi olarak tanımlamıştır. Halbwachs (2019) ise belleği kolektif bellek olarak ele almış ve zihinlerin hep bir arada olduğunu, toplumsal olarak işlendiğini; bu işleyişin toplumsal düzenlemelerle birlikte şekillendiği aktarmıştır. Sayar (2011), çalışmasında kolektif bellek kavramını, gerekli durumlarda yeniden üretip yaralı bir hale getirdiği bir depo olarak ele almış; Tuzla-Köyiçi Bölgesi'nin bellek bağlamında mekansal değişimini irdelemiştir. Deniz (2021), yüksek lisans tez çalışmasında, Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'ni kentsel bellek bağlamında ele alarak, tarihi ticari merkezinin bellek mekanlarının belirlenmesi ve kentsel belleğin korunması için öneriler geliştirmeyi çalışmıştır. Özak (2008), doktora tez çalışması kapsamında bellek ve mimarlık arasındaki ilişkiyi irdeleyerek, farklı kent ve konut dokusunda yaşamış kişilerin yaşadığı evler hakkında belleklerindeki yer alan kodların geri çağrılabildiğini ve belleğin aynı zamanda yönlendirici bir özelliği olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kır (2016), yüksek lisans tez çalışması kapsamında ise kentsel bellek bağlamında İstiklal Caddesi'ni ele almış ve kentsel bellek kaybı yaşanan bu kamusal mekanda, gelecekte sadece nostalji olarak kalmaması ve kentte kamusal yaşam içerisinde canlı kalmaya devam etmesi gerektiğini dair veriler elde etmiştir. Kolektif ve kentsel bellek için elde edilen çalışmalara bakıldığında bu iki tür belleğin toplum tarafından üretilen kavramlar olduğunu, bu kavramlar sayesinde ise kentsel mekanların önem kazandığı görülmektedir.

Alışveriş Mekanları: Alışveriş, hem sosyal hem de ticari eylemlerinin bir arada olduğu bir kavramdır. Bu kavram bağlamında alışveriş mekanları çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Kartal (2013), Çankırı özelinde alışveriş (çarşı) yapılarının gelişmini ele almıştır. Çankırı geleneksel alışveriş bölgesinin tekrar canlı bir merkez haline gelmesi için çözüm önerileri tanımlamıştır. Say-Özer (1996), ticaret eyleminin kent ve kentsel mekanlara olan etkisinin neler olduğu tartışmıştır. Ticaret eyleminin insan yaşamının her noktasındaki boyutlarından etkilendiğini öne sürmüştür. Şahin (2005), alışveriş eyleminin giderek açık bir mekandan ayrılarak kapalı bir mekanda gerçekleştiğini ve bundan dolayı kapalı alışveriş

mekanlarının daha sık kullanılması sonucu kapalı kent modelinin ortaya çıktığını öne sürmüştür. Bu bağlamda çalışmada alışveriş merkezlerinin kamusal kentsel mekan özelliklerini ele almıştır. Şahin (2007), ticaret yapılarındaki tarihsel gelişim ve tipolojilerinin, Trabzon kentindeki yansıyış şekillerini tespit etmeye çalışmıştır. Bu yansıyış biçimleri sonucunda Trabzon'da meydana gelişimleri temel kalitelerle ele almıştır. Öztürk (2018), alışveriş caddelerinin dünya ve Türkiye'de mevcut analizini yaparak; planlama, organizasyon tekniklerinin uygulandığı alışveriş caddelerinin cazibesini değerlendirme çalışmıştır. Celal (2006), Eskişehir'de o dönemde yeni açılacak olan alışveriş merkezinin, mevcut alışveriş mekanları üzerindeki etkilerinin neler olabileceğini tartışmıştır. Çalışma sonunda, yeni açılacak alışveriş merkezinin kentin geleneksel alışveriş mekanlarında değişim ve dönüşüm yaşanacağını, kimlik kaybının yaşanabileceğini ifade etmiştir. Görülüğü üzere, alışveriş kavramı, mekânsal tipoloji anlamda, kentin kimliksel özellikleri anlamda etkileyen ya da etkilenen bir özelliği olduğunu söylemek mümkündür.

Yöntem (Kullanım Sonrası Değerlendirme): Çalışma için uygulanması planlanan anket çalışmasında Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) yöntemi esas alınmıştır. Bu yöntem için elde edilen veriler arasında; yüksek lisans, doktora tezlerinin yanı sıra makaleler de yer almaktadır. Özkan (2011), yüksek lisans tezinde, Trabzon Sahili'nin kullanıcı yorumlarını KSD anket çalışması ile elde ederek; çalışma alanının kullanım potansiyeli, kullanıcı beklentileri gibi tespitlere ulaşmıştır. Özkan (2011), bu tespitlerle bir mekandan memnun olma düzeyi arttıkça, kullanım düzeyinin de artış gösterip göstermediğini, mekanın kullanıcı ihtiyaçlarını karşılama düzeyi arttıkça memnuniyetin de artıp artmadığına dair veriler elde etmiştir. KSD yöntemini baz alan Dülger (2017) ise, bu yöntemle üniversite yerleşkesinde yer/yön bulma, erişilebilirlik, yerleşkenin okunabilirliğine dair veriler elde etmiştir. Bu sayede yerleşkenin olumlu/olumsuz yönleri tespit edilerek gelecek tasarımlar için bir altlık oluşturmuştur. Akad ve Çubukçu (2006), kentsel açık alanlarda uygulanacak KSD yöntemine rehber olmayı, KSD yöntemi ile araştırma alanının kullanımının daha verimli hale getirmek için yardımcı olmayı, Türkiye genelde araştırma alanına benzer yerlerde kullanıcı odaklı tasarım için katkıda bulunmayı, KSD yönteminin proje sürecine entegre edilmesi amaçlamış ve bu amaçlar doğrultusunda İzmir Sahili'ni ele almıştır. Karagenç (2002) ise bu yöntemi toplu konut alanlarında performansa yönelik kullanımı değerlendirmeyi amaçlamıştır. Yöntem için elde edilen çalışmalara bakıldığında ise KSD yönteminin kentsel açık alanlar, üniversite yerleşkeleri, konut yapıları gibi çeşitli alanlarda

kullanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak; KSD yardımıyla inşa edilen çevrenin, yapının kullanımdan belli bir süre sonra değerlendirilmesi, bu değerlendirmeyi yaparken tasarım kararlarının sorgulanmasını esas alarak; tasarımın güçlü ve zayıf noktalarının belirlenebileceği görülmektedir.

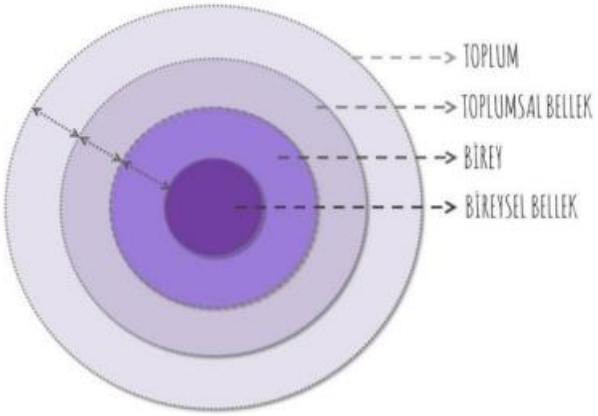
Çalışma Alanı Özelinde Literatür Taraması: Hamamyolu Çarşısı, Sıcak Sular Bölgesi, Taşbaşı Çarşısı, Hamamyolu Caddesi, Çukur Çarşı gibi kentin önemli noktalarını içerisinde barındırmaktadır. Aksoylu (1995) çalışmasında Taşbaşı Çarşısı'nın istimlak öncesi ve sonrası durumuna dair veriler elde ederek tarihi olan bu bölge için tasarım önerileri oluşturmuştur. Albek (1991) ve Ertin (1994) Eskişehir'in tarihsel ve fiziksel gelişimini ele almıştır. Alpan (2016), Hamamyolu Caddesi'nin bir omurga görevini üstlendiğini ve Hamamyolu Caddesi'nde 2010'lu yıllarda meydana gelen sorunlarını, sorunları çözmek için bir takım tasarım önerilerinde bulunmuştur. Kozak (2013) editörlüğünde hazırlanan 'Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü' adlı çalışma ile başta Hamamyolu Çarşısı olmak üzere kent genelindeki kente özgü tatların sözlü tarih (derinlemesine görüşme) ile tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Nalçakan vd. (2015) ise 'yer' kavramı bağlamında Çukur Çarşı'daki değişimleri değerlendirmiştir. Üstün ve Özkan (2016), Hamamyolu Caddesi'nin Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren mekansal değişimlerini ele almıştır. Görüldüğü üzere Hamamyolu Çarşısı ve onu oluşturan fragmanlar çeşitli kavramlar bağlamında araştırmacılar tarafından ele alınmıştır.

3. TEORİK BİLGİ

3.1. Bellek Kavramı

Bellek kavramı, çeşitli disiplin dalları tarafından ele alınan bir kavramdır. Sosyoloji, nöroloji, psikoloji gibi geniş bir çalışma konusu olan bellek kavramı, en basit haliyle yaşanmış olayların, öğrenilen konuların, geçmişle ilişkisinin olduğu bilinciyle zihinde saklama gücü olarak tanımlanmaktadır (TDK- Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, 1974). TDK Sözlüğü'nde yer alan bu tanımdan da anlaşılacağı üzere belleğin geçmişle bağlantısı bulunmaktadır. Bellek için yapılan diğer bir tanımla ise akılda tutulmuş olanı yeniden üretme ve hatırlama gücü, belirli bir hatırlama veya hatırlanan bir şeyin izlemi, şeklinde yapılmıştır (Webster Dictionary). Deneyimlerin veya eylemlerin saklanması belirli bir düzen içerisinde gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreci ise en mantıklı bir şekilde insana özgü olan bellek gerçekleştirmektedir. Gerekli görülen durumlarda tekrar çağırarak deneyimler yeniden kullanılmış olur. Hatırlama eylemi ile birey, olayı bugünün süzgecinden geçirdiği esnada geçmiş zaman ile bağlantı kurarak; geçmişi bugünün çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde sürekli olarak yeniden bir yapılanma biçimine girer (Hançerlioğlu, 1992 ve Barash, 2007). Hatırlama eylemi, geçmişteki meydana gelen olayları birebir değil meydana gelen olayların bellekte oluşan temsilinin (teslim, anı olarak da tanımlanabilir) canlanmasıdır. Buradan, geçmişin bellek içerisinde yalın bir halde bulunmayacağı çıkarımı yapılabilir. (Huyysen, 1999 ve Seymen, 2019). Huyssen'a göre bellek, geçmiş ile gelecek arasındaki 'yarık' ile oluşmaktadır. Bellek, bu 'yarık' sayesinde canlı kalmakta ve böylece depolama ve yeniden çağırma sistemleri ile ayırt edici kalmaktadır. Hatırlama eylemi, ona göre geçmiş ve deneyimlere bağlı olsa da şimdiki zamanda gerçekleşmektedir (Huyysen, 1999). Huyysen'in tanımlamış olduğu 'yarık', Nora'nın bellek kavramından da yer almaktadır. Nora (2016), geçmişe ait duyguların meydana gelmesi için şimdiki zaman ile gelecek zaman arasında bir çatlağın olması ve 'önce -sonra' kavramlarının ortaya çıkması gerektiğini aktarmıştır. Gerçekte yaşanan; önceye ait bir deneyim, sonra anı olarak hatırlanan farklı ve yeni bir deneyimdir. Buradan belleğin hiç bir zaman sabit, kalıcı olmadığı, hatırlama eyleminin sonucunda meydana gelen yeni bir anı diğer bir deyişle yeni bir belleğin ortaya çıktığını göstermektedir (Yılmaz, 2014).

Peki hatırlama eylemi diğer bir deyişle geçmişin yeniden kurgulanması sürecinde bellek, bireysel mi yoksa kolektif olarak mı işlev görmektedir? Bu soruya yanıt verilmesi için geçmişten günümüze kadarki süreçte bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda kimi düşünürler belleğin bu işlevi bireysel; kimi düşünürler ise kolektif olarak işlev gördüğünü aktarmışlardır. Fakat, Halbwachs bireysel bellek ile kolektif bellek arasında kesin bir ayrım yapmamıştır. Ona göre bu iki kavram birbiri ile bağlantılıdır. Bireysel bellek ile kolektif belleğin arasında bir bağ olduğunu; kolektif hatıraların, bireysel hatıraların yerini tuttuğunu; kolektif hatıralar, bireysel hatıralar üzerinde verimli ve güvenli bir tutunma noktasının bulunmasına yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Kolektif belleğin tutunma noktasını bulabilmesi için öncelikle bireysel hatırlamanın oluşması gerektiğini aktarmıştır. Kolektif ve bireysel bellek arasındaki bu ilişkiler olmadığı zaman kişide boş bir bellek ortaya çıkmaktadır (Halbwachs, 2019).

Şekil 3. 1. Halbwachs'a Göre Bireysel ve Toplumsal Bellek İlişkisi (Kaynak: Çolpan, 2017)

Nora (2016)'da Halbwachs'un tanımına benzer şekilde bellek kavramını, doğası bakımından sınırsız, kolektif, çoğul ama bir yandan da bireyselleşmiş olarak tanımlayarak kesin bir ayrım yapmamıştır. Diğer bir taraftan belleğin, bireysel bir kavram olduğunu aktaran düşünürler hatırlama eyleminin bireysel olarak yapıldığını ve bundan dolayı belleğin de bireysel olarak taşındığını düşünmektedir. Bellek üzerinde çalışmalar yapan Bergson, yaşamın bir süreç olduğunu, süreç içerisinde deneyimlerin ortak bir deneyim değil bireysel bir deneyim olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte bireysel bellek, yaşamdan aldığı deneyimlerin birbiriyle çakışması sonucunda oluştuğunu aktarmıştır. Ona göre birbirine çakışan deneyimler sayesinde bellek geleceğe taşınmaktadır (Bergson, 2007). Aleid Assman bireysel belleği, Aktif (the me-memory) ve Pasif ben-bellek (the I-memory) şeklinde iki

grupta ele almıştır. Aktif ben-bellek (the me-memory), geçmişin sürekli olarak yeniden çağrılması girişimi; Pasif ben-bellek (the I-memory) ise kelime, koku, ses vb. aniden geçmişle ilgili bağlantısını çıkaran eylem olarak tanımlamaktır. Bireysel bellek, bireyin kendisine ve çevresine kimliği hakkında bilgi vererek geçmiş ile bir anlam beslemesine yardımı olur. Bunun sonucunda birey kendi hikayesini oluşturur (akt. Ekman, 2009). Aleid Assman'ın bireysel belleği tanımı ve aktardığı bilgilerden yola çıkarak deneyimlerin çevre ile bağlantısı olduğu; bireysel bellek, kişisel kimliğin oluşmasında ve oluşan kimliğin geleceğe taşınmasında önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Kişisel kimlik, kişisellik gibi 'ben' kavramının öne çıktığı bireysel bellek kavramına dair diğer bir tanımla ise Paul Ricoeur tarafından yapılmıştır. Ricoeur'a göre, anılar kişiye özgüdür. Bir kişi anılarını bir başkasının belleğine aktaramaz. Geçmişe ait olan bellek, kişinin özel mülkiyet modelidir (Ricoeur, 2011). Bu duruma benzer bir tanımı ise Connerton (1999) yapmıştır. Ona göre, bireysel bellek konusunu, bir bireyin yaşam hikayesinden alan hatırlama eylemleri oluşturur. Bu bireyler, kendilerine özgü bir geçmiş içerisinde yer aldıkları için kişisel geçmişlerine gönderme yaparlar. Bu durumda birey, geçmişte meydana gelen olayı hatırlarken diğer bir taraftan kendisine dışardan bakan bir göz gibi davranır ve kendisi ile de ilgilenmiş olur. Böylece birey, kendisi ile görüşler geliştirerek kişisel kimliğin de oluşmasına yardımcı olur (Connerton, 1999). Farklı düşünürler tarafından tanımlanan bireysel bellek kavramına bakıldığında, elde edilen deneyimlerin kişisel olduğu, bu kişiselliğin başka bir bireye aktarılamayacağı anlaşılmaktadır. Bireysel bellek, her ne kadar kişinin özel mülkiyet modeli ya da bireyin kendisine odaklanmasını sağlasa da çevreden tamamen kapalı ve izole değildir. Kişi, kendi geçmişinden söz etmek için genellikle başkalarının hatırlarından da faydalanır (Halbwachs, 2019). Deneyimin, bellekte geri çağrılması için bir gruba, duyusal bir çağrışıma, geçmiş deneyimlerin ilişkili olduğu bir çevreye ihtiyaç duyulmaktadır. Bellek, bilgi kodlama, depolama, geri getirme sürecinin her aşamasında toplumsal, psikolojik ve tarihi etkilere maruz kalmaktadır (Schudson, 2007). Bu nokta da ise Halbwachs'un üzerinde çalıştığı kolektif bellek kavramı ortaya çıkmaktadır. Bireysel bellek, anıların doğrulanması, belirginleştirilmesi için kolektif bellekten destek alır. Kolektif bellek, bu şekilde bireysel belleği kapsar fakat birbirine karışmaz. Anılar her ne kadar bireysel olarak yaşanırsa da yaşansın, 'başkaları' sayesinde hatırlanır. Çünkü toplum içerisinde yalnız kişi yoktur. Hatırlama eylemi, 'başkaları'nın tetiklenmesi ile meydana gelmektedir. 'Başkaları'nın belleği, kişinin belleğine yardıma gelir ve kişinin belleği 'başkaları'nın belleğinden destek alır. Bu şekilde meydana gelen süreç, başka bir çok kişinin sahip olduğu düşünce topluluğu

ile ilişki içindedir. Kişilerin oluşturduğu gruplar ne kadar fazla ise kolektif bellek de o kadar fazladır (Halbwachs, 2019 ve Connerton, 1999). Buradan kolektif bellek kavramında sosyal grupların önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Nora (2006) da hatırlama eyleminin gerçekleşmesinde sosyal grupların önemini belirtir ve kolektif bellek kavramını gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisi olarak tanımlamaktadır. Assmann (2015: 60) ise Çizelge 3.1.' de yer aldığı üzere kolektif belleğin iki farklı tarzda işlediğini ifade etmektedir.

Çizelge 3. 1. Assmann'a Göre Toplumsal Bellek Işlevi

İşlev Şekli	Tanımı
Kökensel Hatırlama Tarzında İşleme	Hatırlamayı ve kimliği destekleyici yönleriyle "**bellek" kavramı altında toplayabileceğimiz, törenler, danslar, anlatılar, desenler, giysi, takı, dövmeler, yollar, şekiller, mekânlar ve benzeri öğelerle nesnelleştirmelere sahip kökeni göz önünde tutan hatırlama şeklidir.** Doğal ilerlemeden ziyade etkiye ihtiyaç duyar.
Biyografik Hatırlama Tarzında İşleme	Bu işlevde **yakın geçmiş önemlidir.** Biyografik tarzında bir işleve sahiptir. **Her zaman sosyal alışverişe dayanır.** Kökensel hatırlama tarzındaki durumun tersi yaşanır.

Assmann'ın tanımlamış olduğu kolektif belleğin işlevlerinden de anlaşılacağı üzere her iki işlevde de geçmiş, toplumsal değerler gibi unsurlar yani 'toplum, kolektif' gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu kavramların ön plana çıkma sebebi ise ona göre birey, toplumun bir parçasıdır. Bundan dolayı toplumların içerisinde yer alan belleğin, bireyin istediği şeklinde düşünmesi sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir (Assmann, 2015). Yadin Dubai ise toplumsal bellek kavramının üç ana başlığı ifade ettiğini aktarmaktadır. Bu üç ana başlık ise ''bilgi tabanı, nitelik ve süreç'' olarak ele alınmaktadır (akt: Wertsch ve Roediger III, 2008).

Çizelge 3. 2. Yadin Dubai'nin Kolektif Bellek Tanımı

Bilgi Tabanı	Nitelik	Süreç
Bazı benzerlikleri taşıyan bireylerin, sahip olduğu kültür ya da içerisinde yer aldığı toplumun ortak paylaşımıdır.	Toplumdaki geçmişin özgün ve bütünsel imajı/ imgesidir. Bu imaj/imge ya da olay toplumun geçmişinde önemlidir.	Birey ve ait olduğu toplumun aktif olarak etkileşim halinde olmasıdır. Bireyler, toplumun belleğini etkileyeceği için bu etkileşim sürekli olarak devam etmektedir.

Yadin Duabi'nin üç ana başlığın ortak noktası, belleğin toplumun ortak paylaşımı olarak görülmesi ve bu ortak paylaşımın aktif bir şekilde devam etmesidir. Toplumun ortak paylaşımı olan bellek, anıları kendine has bir şekilde depolasa da toplumsal ve kültürel niteliğini yitirmediği için ait oldukları toplumun ayırt edici özelliği olabilmektedirler (Scudson, 2007). Kolektif bellek, bireylerin beden pratikleri, ritüelleri, törenleri, sözlü kültür ürünlerinin taşıyıcıdır ve toplumun yaşam biçimi hakkında bilgi verilmesini sağlar (Çekin, 2018). Görüldüğü üzere farklı düşünürler tarafından, farklı şekilde ele alınan bellek kavramı temel hatları ile bireysel ve kolektif bellek olarak ele alınmaktadır.

Çizelge 3. 3. Bellek Kavramının Düşünürler Tarafından Tanım Şekli (Kaynak: Assmann, 2015; Rossi, 2006; Connerton, 1999; Halbwachs, 2019; Kır, 2016; Bergson, 2007;Nora, 2006; Tanyeli, 2011; Schudson, 2007'den derlenerek hazırlanmıştır.)

Kişiler (Eserler)	**Bellek Kavramını Tanım Şekli**
Jan Assmann (Kültürel Bellek)	**Bellek, bireysel kavramdır.** Toplum bir belleğe sahip olamaz fakat toplum, bireylerin belleğini etkiler.
Aldo Rossi (Şehrin Mimarisi)	**Bellek, toplumsal (kolektif) bir kavramdır**. Toplumun kolektif belleği, kentin kendisidir.

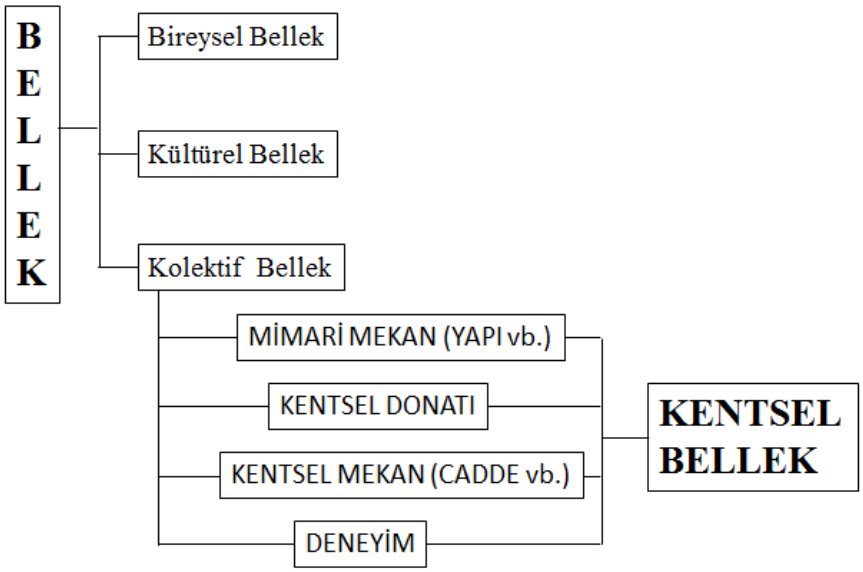
Paul Connerton (Toplumlar Nasıl Anımsar?)	**Bellek, toplumsal bir kavramdır.** Toplumsal bellek, tarihin tekrar inşa edilmesi ile ortaya çıkar. Tekrar inşa edilen olgular kişiler aracılığıyla öğrenebilir.
Maurice Halbwachs (Kolektif Bellek)	**Bellek, kolektif bir kavramdır.** Birey hatırlama olgusunda toplumsal kodlara ihtiyaç duyar. Yani kolektif bir üründür.
Sigmend Freud	**Bellek, bireysel bir kavramdır** çünkü hatırlama ve unutma eylemleri bireysel seçimlerin sonucudur.
Henri Bergson (Madde ve Bellek)	**Bellek , kolektif bir kavramdır.** Hatırlama, algılama toplumsal durumların etkisiyle oluşmaktadır.
Pier Nora (Hafıza Mekanları)	**Bellek, kolektif bir kavramdır.** Bellek, her zaman yaşayan gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisidir.
Uğur Tanyeli (Rüya, İnşa, İtiraz Mimari Eleştiri Metinleri)	**Bellek, bireysel bir kavramdır.** Hatırlama eylemi insanlara özgü bir yetidir. Toplum bir belleğe sahip değildir. Toplum, tarihi ve bu tarihi aktaran bireylere sahiptir.
Michael Schudson (Kollektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri)	**Bellek, toplumsal (kolektif) bir kavramdır.** Bireyler kendi başlarına kuralcı, belli bir kalıba girmiş, standartlaştırılmıştır.

Elde edilen tanımlar, düşünürlerin ifadelerinden de yola çıkarak kolektif ve bireysel belleğin ortak özelliği geçmiş zamanda elde edilen bilgi ve deneyimlerin olması, bu bilgi ve deneyimlerin korunması, tekrar hatırlamasıdır.

Kolektif bellek kavramının ortaya çıkmasıyla, bireylerin içerisinde bulunduğu çevre ile ilişkisinin bellek kavramı ile incelenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Birey hatırlama sürecinde referans noktalarına ihtiyaç duyar. Bu referans noktaları hatırlanması gereken durumun gerçekleştiği bir mekan, cadde, sokak olabileceği gibi o mekanda yer alan kentsel donatı, heykel, doğal bir öge ya da o mekana özgü bir koku da olabilir. Birey, bu referans noktalarını hatıralara bağlar. Bu sayede hatırlanma eylemi daha güçlü bir şekilde gerçekleşir.

Bu şekilde meydana gelen süreç aynı zamanda belleğin mekansal bir özelliği olduğunu da göstermektedir (Mutlu vd, 2019 ve Sayar, 2011 ve Hebbert, 2005). Kolektif belleğin mekansal özelliği, Halbwachs'un kolektif bellek tanımında da yer almaktadır. Ona göre kolektif bellek sosyal olarak inşa edilen, mekanı kapsayan, geçmişin yeniden inşasıdır (Doğu ve Deligöz, 2017). Nora'da bellek kavramını mekansal olarak 'Hafıza Mekanları' kavramını ile ele almıştır. Nora'ya göre kolektif bellek, somutla, nesnelerle, imge ile ilişki içerisinde olmasından dolayı mutlak bir kavrama dönüşmekte ve bellek ortamları olmadığı için hafıza mekanlarının ortaya çıktığını ifade etmektedir. Nora, bellekte meydana gelen unutmalardan dolayı ve kendiliğinden bir bellek unsurunun olmamasından belleğin mekanlara adanma ihtiyacının ortaya çıktığını aktarmaktadır (Nora, 2006). Belleğin mekanlara adanması sonucunda ortaya çıkan hafıza mekanları, insanların birbirileri ile iletişim halinde bulunduğu, o mekana ait hissettikleri, özleyeceği yerler olarak tanımlanmaktadır (Sayar, 2011). İnsanların birbirileri ile iletişim halinde olduğu, 'aidiyet' duygusunun kazandığı mekanlar, kentin bir ögesi olduklarından dolayı bu noktada Rossi'nin, 'toplumun kolektif belleği, kentin kendisidir' tanımı ortaya çıkmaktadır. (Rossi, 2006). Rossi, kolektif bellek kavramını kent ile ilişkilendirerek belleğin kentin kendisinin, kentte yaşayanların kolektif hafızası ve nesnelerle, yerle ilgisi olduğunu ifade etmektedir (Rossi, 2006). Rossi, kent ile bellek arasındaki ilişkiyi ''… zaman içinde kent kendi kendine büyür; bir bilinç, bir hafıza edinir... ve zamanla özgül bir biçim kazanır…'' ve '' … kent, olayları ve duyguları içine çeker, her yeni olay geçmişin hafızasını ve geleceğin potansiyel hafızasını içinde taşır…'' ifadeleriyle aktarmıştır (Rossi, 2006: 2 ve Rossi, 2006: 171). Rossi aynı zamanda bireysel ve kolektif bellek arasındaki zıtlığın kaynağının kent, yani kentin inşa süresi; mimarisi olduğunu, mimarinin de kolketif bir unsur olduğunu ifade etmektedir (Rossi, 2006). Calvino'da Rossi gibi kentin bir belleğe sahip olduğunu, bir kenti kent yapan unsurun geçmişinde olup bitenlerle kent arasındaki ilişki olduğunu ifade etmiş ve kentlerin takas yeri olduğunu, takas eylemi sadece ticari değil aynı zamanda anıların takas edildiği bir mekan olarak tanımlamaktadır. Anıların takas edilmesi sayesinde kentten geçmiş, şimdi veya geleceğe dair taleplerin keşfedilmesine olanak sağlanır (Calvino, 2014). Pallasmaa (2018), Tenin Gözleri isimli kitabında kentsel bellek ve talep ilişkisi ''…hatıramdaki şehirde, sokağın güneşli tarafında mı, yoksa gölgeli tarafında o yürümek istediğimi bile seçebilirim…'' ifadeleri ile açıklamakta ve belleğin duyusal (ses, koku vb.) özellikleri ile kenti yeniden hatırlanabileceğini aktarmaktadır (Pallasmaa, 2018). Bu ifade ile bellek bağlamında kent, geçmişten geleceğe bir köprü görevi gördüğü, kentin özgül bir

özellik kazanmasındaki etken bir unsur olduğu çıkarımı yapılabilir. Kent içerisinde üstlendiği görev bakımında kolektif bellek kavramının kentsel bellek kavramına evrildiği görülmektedir. Bu evrilmede ise kent için sadece bir zamanlar önemli olan alanlar ya da dönemler değil, kent içerisindeki çeşitli kentsel donatı, kentsel mekan ya da mimari mekanları da içine alır (Krishnamurthy, 2012). Buradan Şekil 3.2.'de de yer aldığı üzere kolektif belleği destekleyen mekan veya mekansal ögelerin aynı zamanda kentsel belleğin oluşmasına yardımcı olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kentsel belleğin kolektif bir oluşum olduğu çıkarımı yapılabilir (Mutlu ve Kaya, 2020).

Şekil 3. 2. Kentsel Belleğin Kolektif Bellek ile İlişkisi (Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.)

Halbwachs, kolektif belleğin mekansal bir çerçevede meydana geldiğini, mekanların olmaması durumunda belleğin boş bir özelliği olacağını, geçmişin hatırlandığının anlaşılmayacağını söylemektedir. Herhangi bir anının yeniden canlanabilmesi için mekan gerekli bir unsurdur. (Halbwachs, 2019). Kentsel bellek kavramı üzerinde çalışan Boyer, hatırlama ve unutma eylemlerinin yapılı çevre ile doğrudan ilişkisi olduğunu, kentlerdeki kamusal mekanların, kentsel bellek için belirleyici özelliği olduğunu aktarmıştır (Çalak, 2012). Kentte değişimler meydana gelse de kentsel ögelerin anılarda yer almakta ve kentsel ögeler sayesinde geçmişin günümüze taşınmaktadır (Boyer, 1994). Kentte meydana gelen değişimler sonucunda kentsel bellek, anıları günümüze taşımaya devam etse bile bireyin kentle kurduğu bağ veya anıları yeniden üretirken başvurduğu referans noktalarında bir kopukluk meydana gelebilir. Kentsel bellek mekanına yüklenen anlamın sürekliliğinden

koparılıp, yeni bir anlam yüklenmesi, kolektif bellekte anıların belirsizleşmesine ve zaman içerisinde yok olmasına neden olur. Bellekte oluşan kentsel izlerin tam korunmaması, yeni yapılanın eskiyi tahrip etmesi, bireyin kentle kurduğu duygusal bağın ve aynı zamanda kentle ilgili anıların yıkımını da sebep olmaktadır (Al, 2011). Rossi, bu yıkımları bireyin kesintiye uğramış belleğin kolektif belleğe katılarak yaşadığı bir keder, zorluk olarak tanımlamaktadır. (Rossi, 2006).

3.2. Tarihsel Süreçte Alışveriş Mekanları:

Alışveriş, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamaları için ortaya çıkmıştır. İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına şehrin bazı bölgelerinde /mekanlarında karşılıklı olarak yarar sağlayan ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Bu mekanlarda alışverişin yanı sıra bir araya gelme, iletişim kurma, kültür alışverişi gibi sosyal ihtiyaçlarında karşılandığı görülmektedir. Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında alışveriş mekanlarında tipolojik anlamda agora, forum, han, pasaj, büyük mağazalara gibi farklılaşmalar görülmektedir (Zengel, 2002). Antik Yunan-Hellenistik dönemde alışveriş eylemi mimari biçim kazanmaya başlamıştır. O dönemdeki agoralar, günümüzdeki anlamda alışveriş ve çarşı mekanı olarak kullanılmıştır. Yine o dönemdeki stoalar ise günümüzdeki kafe, kahvehane vb. olarak düşünülebilir (Candur, 2019 ve Görgülü, 2021). Tarihte ilk planlı ticari mekan olan agoralar, yapılarla çevrili üzeri açık alan şeklinde planlamıştır (Zengel, 2002). Agoralar sadece alışveriş amaçlı değil aynı zamanda iletişim kurma, kamusal kararları takip etme gibi sosyal ihtiyaçlar için de kentli tarafından kullanılmıştır (Candur, 2019). Forumlar ise kentin açık alanıdır. Pazar yeri, dini ve politik toplantıların düzenlendiği, gladyatör savaşlarının düzenlendiği sosyal merkezlerdir. Açık, yarı kapalı, kapalı alanları olan büyük bir sisteme sahiptir (Arslan, 2013 ve Celal, 2006). Antik dönemde görüldüğü üzere agora, forum yapıları alışveriş eyleminin yanı sıra sosyal, dini, siyasi, kamusal hayatında canlı olduğu mekanlardır. Antik dönemde agora, stoalar ve forum olarak karşımıza çıkan alışveriş mekanları ilerleyen dönemlerde yerini han, pasaj, büyük mağaza gibi yapılarına bırakmıştır. Bu alışveriş mekanlarının tipolojik sınıflandırılması ise Çizelge 3.4'de yer aldığı gibidir.

Çizelge 3. 4. Alışveriş Mekanlarının Tipolojik Sınıflandırılması (Kaynak: Celal, 2006)

Yapı Ölçeğinde Alışveriş Mekanları	Sokak Ölçeğinde Alışveriş Mekanları

• ***Han (Kervansaray)*** • Arasta • Bedesten • ***Kapalıçarşı*** • ***Pasaj*** • ***Büyük Mağazalar*** • Süpermarketler • Hipermarketler • Alışveriş Merkezleri • Kent İçi Alışveriş Merkezleri • Kent Dışı Alışveriş Merkezleri	• ***Sabit ve Geçici Açık Pazar Alanları*** • ***Yaya Yolları Üzerinde Alışveriş Mekanları*** • ***Taşıt Yolu Boyunca Devam Eden Alışveriş (Dükkanlı Yollar) Mekanları***

Tez kapsamında incelenen Hamamyolu Çarşısı'nın Çizelge 3.4.'te yer alan alışveriş tipolojilerine göre karma bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Öncelikle tarihsel süreçte hamamların varlığından dolayı ticari bir aksta duraklama noktası olarak yer almaktadır. Zaman içerisinde bedesten, han gibi yapı ölçeğindeki alışveriş mekanları, yol boyunca konutların altında yer alan küçük dükkanlara, kapalıçarşıya ve pasajlara dönüşmüştür.

3.2.1. Yapı Ölçeğinde Alışveriş Mekanları:

Kentlere kendi kimliklerini benimseten Türkler, zamanla bu kimliklerini yansıtan yapı tipleri de inşa etmiştir. Türk Çarşı yapıları, planlı programlı olarak bir defada ve genel olarak kagir malzemeyle inşa edilmiştir (Şahin, 2005).

Han (Kervansaray): Kervanların ticaret yolları üzerindeki konak yapısı olan han diğer adıyla kervansaraylar, çevresindeki yüksek duvarlar korunarak; barış zamanlarında pazar yeri, savaş zamanlarında ise kale olarak kullanılmıştır. Kervansarayların içerisinde depo, konaklama, hamam, mescit gibi çeşitli işlevleri de içermektedir (Hasol, 1979). Osmanlı Dönemi'nde sayıca artan han yapıları, farklı kültür, coğrafyadan gelen tüccarların taşınıp, ticaret yaptığı, ürünlerini depoladıkları bir mekan olarak kullanılmıştır (Atalan ve Arel, 2016). Kervansaraylar, kentin dışında (bugünkü banliyölerdeki alışveriş merkezleri gibi) giderek bedestenlere, arastalara dönüşerek çok merkezli kentlerin temelini atmışlardır (Şahin, 2005).

Şekil 3. 3. Taş Han (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Han yapılarına örnek olarak Hamamyolu Çarşısı'nda yer alan Taş Han verilebilir. Geç Osmanlı Dönemi'ne ait olan Taş Han, hububat ticaretinin yoğun olarak yapıldığı bir mekan olarak kullanılmıştır (Kedik, 2002).

Arasta ve Bedestenler: Cami, kervansaray, hamam ve hanların bütünleşen bir sistem içerisinde gelişmesi sonucunda bedesten ve arastalar eski Türk yerleşimlerindeki alışveriş hayatında yer almaktadır (Zengel, 2002). Arasta, aynı çeşit ürün satan tüccar/esnafın bulunduğu kısım veya sokak olarak tanımlanmaktadır. Üzeri ya tamamen ya da saçaklarla kısmen kapalı olan çarşılardır (Şahin, 2005). Arastaların bedesten farkı ise arastalarda depo ve mahzen olmaması, bedestende satılan mallara göre daha az değerli olmasıdır (Şahinalp ve Günal, 2016). Osmanlı kentlerinde bedesten, cami, medrese gibi mekanların etrafında geleneksel çarşı şekillenmektedir. Bedestenler, geleneksel çarşının temel mekanıdır. Kentin kapalı alışveriş merkezi olan bedesten, etrafında kentin önemine, ticari hareketliliğine göre şekil alan ve sayıları farklılaşan hanlar, toptan ticaret hali de gelişerek geleneksel çarşının bütününe etki eder. Bedesten ve çevresiyle gelişen geleneksel çarşı, kentin tek kamusal yaşam alanı olmasından dolayı kentin odak noktası olarak işlev görmektedir (Küçükkömürcü, 2005 ve Topçu ve Bilsel, 2016).

Kapalı Çarşı: Kapalı çarşılar, küçük dükkanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. 'Her gün alışveriş günü olmalı' sloganı ile iki üç katlı dükkanların bulunduğu sokakların üstü kapatılması ile ortaya çıkmıştır. Bu çarşı tipi Osmanlı döneminde yaygın olarak görülmektedir. Kent merkezinde, ticaret amaçlı olarak planan kapalı çarşıların içerisinde atölye, mescit, çeşme depo vb. işlevler de bulunmaktadır (Zengel, 2002 ve Kartal, 2013).

Pasajlar: Pasaj kelimesi, pasas-adım kelimesinden türemiş; mekanın adımlanması, hareketin bir anlamı diğer bir ifade ile başlangıcı ve sonu olan geçit olarak tanımlanmaktadır. Pasajlar, alışveriş eylemi ile donanmış bir geçiş adımını yansıtmaktadır (Şahin, 2005). Hareketin, adımın ön plana çıktığı pasajlarda arastalar da olduğu gibi yaya trafiğini yönlendirici bir özelliği bulunmaktadır. Pasajların ortaya çıktığı ilk dönemlerde ne tür ürünlerin satılacağına dair araştırmalar yapılmıştır. Araştırmaya göre, kahve salonu, şekerleme, pasta, mücevher gibi ürünlerin satıldığı görülmüştür (Say-Özer, 1996). Benjamin, Pasajların ortaya çıkmasında iki farklı sebep olduğu ileri sürmektedir. Bu sebeplerden ilki tekstil ticaretinin artması, daha fazla ürün depolama ihtiyacı doğması; ikinci ise demir konstrüksiyonun kullanılmaya başlaması ile demir pasajlar gibi insanların sadece gelip geçtiği mekanların tasarlanmasıdır (Benjamin, 2002). Pasajlara özgü mekansal özellikler, cam çatı, dış cepheyle benzer iç cephe, simetrik cephe gibi özellikler bulunmaktadır. Geist'a göre pasajlar kentin merkezinde, biden fazla girişi olan (mümkünse iki sokağı birbirine bağlayan), iç mekanın sokak yapısına benzemesi, iç mekandaki sokakların iki tarafında da çok ve çeşitli sayıda mağazaları olması gerekmektedir (Kıral, 2020).

Şekil 3. 4. Hamamyolu Çarşısı'nda Yer Alan Dr. Süreyya Pelit Pasajı (Kişisel Arşiv, 2021)

1960 yılında çıkan Kat Mülkiyet Yasası'nın da etkisiyle Haamamyolu Çarşısı'nda pasajların ortaya çıktığı görülmektedir. Ünallar Pasajı, Hamamyolu Pasajı çarşı bölgesinde yer alan pasajlara örnek verilebilir. Hamamyolu Çarşısı'nda görülen pasajlar, mevcut durumda çeşitli plan tiplerine sahiptir. Pasajların bazıları bir caddeyi diğer bir caddeyi bağlarken, bazılarında ise avlu tipi plan görmek mümkündür (Bakınız: Çizelge 4.5. Mekansal Fragmanlar- Pasajlar).

Büyük Mağazalar: Pek çok çeşit ve sayıda ticari eşyaların satıldığı büyük ticaret mekanları olan büyük mağazalar, günümüzde kaliteli ürünleri ucuza satarak sürümden kazanarak maksimum kazanç elde edilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır Büyük mağazalar, kent merkezinde daha büyük ve çok katlı bir yapıya sahiptir (Celal, 2006 ve Şahin, 2005). Bu mağazalar da Hamamyolu Çarşısı içerisinde içerisinde yer almaktadır (Bakınız: Çizelge 4.5. Mekansal Fragmanlar- İşhanları, Alışveriş Merkezleri ve Çarşılar).

Şekil 3. 5. Hamamyolu Caddesi, Büyük Mağaza Örneği (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Büyük mağazalarda serbest dolaşım imkanı bulunmaktadır. Satılan ürünler açık olarak sergilenir, fiyatları ise üzerinde yazılıdır. Bu sayede müşteriler ürünleri karşılaştırma imkanı bulmaktadır. Büyük mağazalar; dört farklı ana mekan grubundan (satış mekanı, servis ve depo alanı, yönetim ve personel mekanı) ve üç farklı sirkülasyon alanından (müşteri dolaşım, personel trafiği, gelen giden mal- eşya trafiği) oluşmaktadır (Küçükkömürcü, 2005).

Süpermarketler ve Hipermarketler: 20. yüzyılın ilk yarısında yaşayan ekonomik sıkıntılar nedeni ile büyük ticari kuruluşlar ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda tek birimlik ticari kuruluşlar ortaya çıkmış ve büyüyererek süpermarketleri oluşturmuşlardır. Süpermarketler, günümüzde konut alanlarının içine girmiş hatta mahalle ölçeğinde de hizmet vermektedir (Şahin, 2007). Süpermarketler, temel ihtiyaçların, işlenmiş ya da dondurulmuş gıda maddelerinin, hazır yemek, giyim, mobilya vb. ürünlerin satıldığı, hızlı

stok dönüşümlü mekanıdır (Şahin, 2005). Hipermarketler ise süpermarketlerin büyümesinden, biçim ve düzen açısından süpermarkete benzeyen üreticiden tüketiceye mantığında tasarlanmış alışveriş mekanıdır (Küçükkömürcü, 2005). Hipermaketler, sadece dayanıklı tüketim ürünlerinin bulunduğu, ürünlerin her çişidinin kolay bir şekilde temin edildiği alışveriş mekanlarıdır (Celal, 2006).

Alışveriş Merkezleri, Kent İçi ve Kent Dışı Alışveriş Merkezleri: Farklı türde ürünlerin satıldığı, sosyal ve kültürel etkinlerin gerçekleştiği alışveriş merkezleri, günümüzdeki tek büyük mekanlı ticaret yapısına örnektir. Farklı işlevdeki mekanların bir araya gelmesiyle kompakt bir yapıya dönüşen alışveriş merkezleri, yapısal gelişimini alışveriş sokakları üzerinden kurgulanmıştır. Büyük mağazalar, marketler, dinleme yeri gibi özellikleri ile müşterinini her şeyi bulabileceği bir mekan tasarımı sağlanmıştır (Say-Özer, 1996). Çok katlı, kapalı sokak, meydanın bulunduğu, sokak düzenindeki iki yanda mağazalar, galeri boşlukları, oturma alanı, peyzaj ögelerinin yer aldığı kapalı bir kent özelliği taşıdığını söylenebilir (Demirkıran ve Taş, 2007). Kent içi alışveriş merkezleri,kent merkezinde kentte meydana gelen değişimlere uyum sağlayarak gelişen bir mekandır. Kent dışında yer alan alışveriş mekanları ise geniş alanlar üzerinde kurulan, kullanıcı ihtiyacının karşılayabilen, her şeyin bir arada olduğu alışveriş mekandır (Şahin, 2007).

3.2.2. Sokak Ölçeğinde Alışveriş Mekanları

Sabit ve Geçici Açık Pazarlar Alanları: Pazar kelimesi, esnafın sokak veya cadde boyunca karşılıklı olarak kurdukları tezgah anlamına gelmektedir. Pazarlar, kentin meydanlarında, belirli periyodlarda kurulan seyyar panayır ile kentin odak noktalarından biridir (Şahin, 2005 ve Zengel, 2002).

Şekil 3. 6. Hamamyolu Çarşısı'nda Kurulan Pazar (Kaynak: Atuk: 2021)

Pazarlar, haftanın belli günlerinde kurulan ve sabit olmayan alışveriş mekanıdır. Pazarlarda farklı çeşitlerde ve kalitede ürün satılır ve bu ürünler her gelir grubuna hitap etmektedir. İlerleyen dönemlerde pazar yerindeki seyyahlar, üstü örtülü sabit tezgah sistemi ile kalıcı dükkanların temellerini atmıştırlar (Şahin, 2007 ve Zengel, 2002).

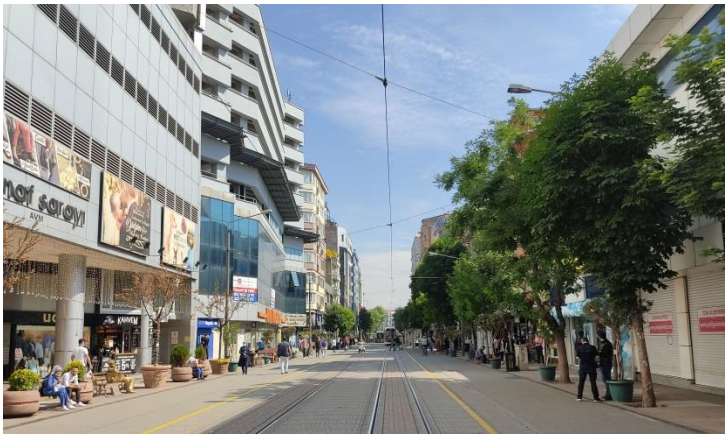
Yaya ve Taşıt Yolu Boyunca Alışveriş Mekanları: Pazar yerlerinin dolması, ihtiyaçlara cevap vermemesinden olayı alışveriş eylemi kentin çeşitli noktalarına dağılmıştır. Bunun sonucunda belirli ürünlerin satıldığı dükkanların bir araya gelmesiyle, pazar yerlerine alternatif olarak alışveriş caddeleri ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi sonrasında kent içerisinde mağaza kavramı, tasarımı için alışveriş için gelişen sokak- caddeleri ön plana çıkarmıştır (Arslan, 2013 ve Şahin, 2007). Yaya yolları üzerinde oluşan alışveriş bölgesi, taşıtlardan arınmış bir bölgedir. Yaya için mekanlar ve kent bir bütünlük oluşturması yani yaya mekanın her zaman canlı kalması için çeşitli işlevsellikler alışveriş bölgesinde yer almalıdır. Bu bölgelerde üstü kapalı yaya geçişleri, canlandırıcı, dinlendirici etkisi olan bir ortam tasarlanmalıdır (Şahin, 2005). Jacobs, bu etkiyi ‘’…bir kentin sokakları ilgi çekici ise, kent ilgi çekicidir; eğer sokaklar sıkıcı ise, kent sıkıcı gözükür…’’ şeklinde yorumlamaktadır (Jacobs, 1961).

Şekil 3. 7. Hamamyolu Çarşısı'nda Yaya Yolları Üzerinde Alışveriş Mekanları (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2022)

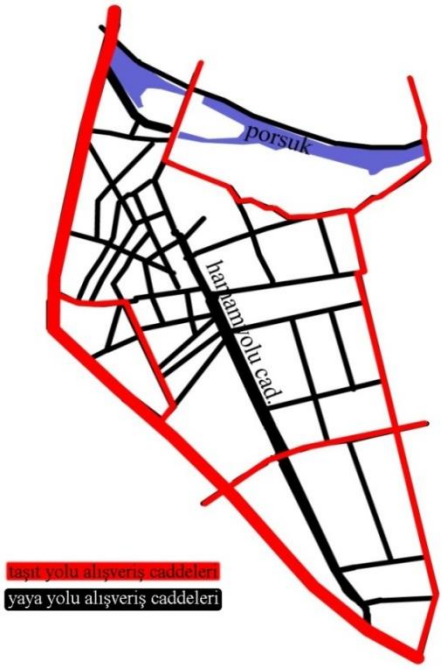
Ticaretin yoğun olduğu kentlerde genellikle bir ucu meydanı karşılayan ana cadde boyunca dükkanlar, ticaret yapıları sıralanır. Bu cadde büyük ihtimalle kent kurulduğu dönemden itibaren ticaret işlevi görülmektedir. Caddeye bağlanan diğer sokaklar da ticaretteki gelişme ile alışveriş eylemine katılır (Say-Özer, 1996). Sokak, caddeler ona göre yoğun bir etkileşim mekanıdır. Alışveriş caddelerinin zemin kat perakende satışlar için; ikinci ve diğer katları ise ofis ve konut yapıları için uygun olduğunu ifade etmektedir (Southworth, 2005). Alışveriş caddeleri aynı zamanda 'topluluk, kamusallık' duygusunun ortaya çıkması için gerekli olan sosyal etkileşim yoğunluğunu ve kalitesini arttırmak amacıyla yaya odaklı tasarlanmıştır (Pendola ve Gen, 2008). Bu özelliklerine ek olarak, yaya boyunca alışveriş caddelerinde meslek gruplarına göre özelleşmiş sokaklar bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak Hamamyolu Çarşısı'nda yer alan Saatçiler Sokağı örnek verilebilir.

Taşıt yolu boyunca alışveriş mekanlarında, adında da anlaşılacağı üzere trafik akışının serbest olduğu, yayalarla ve taşıtların iç içe olduğu bölgelerdir. Araç trafiğinin caddede sürekli ve aktif olması, caddede bulunan dükkanlara ilgi- algı düzeylerinin artmasında olumlu bir etkisi vardır. Taşıt yolu boyunca alışveriş mekanlarının kent merkezinde bulunmasından dolayı kent dışında kalan alışveriş merkezlerine, mağazalara karşı avantajı olduğunu söylemek mümkündür (Öztürk, 2018). Çünkü bu caddelere ulaşım açısından kolaylığa sahiptir.

Şekil 3. 8. Hamamyolu Çarşısı'nda Taşıt Yolları Üzerinde Alışveriş Mekanları (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Kentin kurulduğu dönemden beri pazar faaliyetlerinin görüldüğü, Hamamyolu Çarşısı'nın sokakları Şekil 3.18'de de görüldüğü üzere, birbiri ile bağlantılı olarak ticari eylemine geçmişten günümüze kadarki süreçte çeşitli mekanlar kazandırarak devam etmektedir.

Şekil 3. 9. Hamamyolu Çarşısı, Taşıt ve Yaya Alışveriş Caddeleri (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Elde edilen bilgilerden de görüldüğü üzere alışveriş mekanları, geçmişten günümüze kadarki süreçte farklı yapı tiplerinde de tasarlanmış olsalarda; temel olarak kent içerisinde

insan etkileşiminin yoğun olduğu mekanlardan birisidir. Kent merkezinde yer alan bu mekanlar, kentsel bellek bağlamında köprü görevi görerek, insanların hatırlama eyleminde yardımcı olacak yani referans olacak mekanlar arasında yer almaktadır.

Alışveriş mekanlarının tarihsel sürecine bakıldığında, bu mekanlarda insanların sadece temel ihtiyaçlarının değil; aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarının da karşılandığı bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Alışveriş mekanları aynı zamanda kentin şekillenmesinde önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Örneğin, tarihsel süreçte Hamamyolu Çarşısı'nın sahip olduğu düzenin bozulmaması için bu bölgedeki iskan politikalarına dikkat edilmesi, kentin oluşum nüvelerinden biri olması, sıcak suyun kullanılması için hamamların inşa edilerek bölgenin geçmişte de yoğun olarak kullanılması bu duruma örnektir. Genellikle, kent merkezlerinde yer alan ve kentin şekillenmesinde önemli bir unsur olan alışveriş mekanlarının tipolojileri Çizelge 3.4'de yer aldığı gibidir. Bu tipolojik sınıflandırmaya bakılarak, Hamamyolu Çarşısı değerlendirilirse; çarşının tarihsel süreçte ve günümüzde de karma bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yine tarihsel süreçte çarşı bölgesinde düzenlenen pazar panayırları, haftanın belirli günlerinde kurulan açık pazarlar, bedesten ve han gibi yapılar da çarşı içerisinde yer alan çeşitli alışveriş mekanlarına örnektir. Tarihsel süreç içerisinde inşa edilen han yapılarından birisi günümüzde de varlığını sürdüren Taş Han'dır.

Bu durum, Hamamyolu Çarşısı'nın (özellikle Hamamyolu Caddesi) yaya yolları biçiminde şekillenen alışveriş mekanı olarak işlev gördüğünü de göstermektedir. Bu biçimde şekillenen cadde veya sokaklarda hamam, restaurant, yeme-içme gibi çeşitli mekanlarında yer aldığı görülmektedir. Hamamyolu Çarşısı'nda yaya yolları biçiminde şekillenen alışveriş mekanlarının diğer bir özelliği ise benzer meslek gruplarının bir arada bulunması ve bu meslek grupları sayesinde sokak isimlerinin de oluşmasıdır. Bu isimlendirmeye saatçilerin yoğun olarak yer aldığı Saatçiler Sokağı örnek verilebilir. Hamamyolu Çarşısı içerisinde aynı zamanda taşıt yolları olarak şekillenen alışveriş mekanları da bulunmaktadır. Bu mekanlara örnek olarak İki Eylül Caddesi ve İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi örnek verilebilir. Bu caddeler, taşıt yolları etrafında şekillenmesine rağmen yaya sirkülasyonu da görülmekte ve yayaların bu caddelerde alışveriş eylemini gerçekleştirdiği görülmektedir. Kent merkezinde yer alan, kalbin niteliği özelliğini taşıyan Hamamyolu Çarşısı, alışveriş mekanları bakımında çeşitli tipolojileri içerisinde barındırmakta ve sosyal ihtiyaçlarında yine çarşı bölgesinde karşılanmasına olanak sağlamaktadır.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

4.1 Materyal

Hamamyolu Çarşısı, çalışmanın ana çalışma materyalidir. Hamamyolu Çarşısı'nın kullanıcı memnuniyeti, bellek mekanlarının geleceğe taşınmasna dair tasarım önerilerinin geliştirilmesi ve bellek mekanlarının tespiti için anket ve derinlemesine görüşme yapılmıştır. Anket çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Anketin içeriği ve kapsamı hakkındaki detaylı bilgiler '5.4. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi' başlığında yer almaktadır. Çalışma alanının sınırları ve yakın çevresine dair analizler ve alanı oluşturan mekânsal ve algısal fragmanlarına dair detaylı bilgil er ise '4.2.1. Çalışma Alanının Fiziksel Analizi' başlığında yer almaktadır.

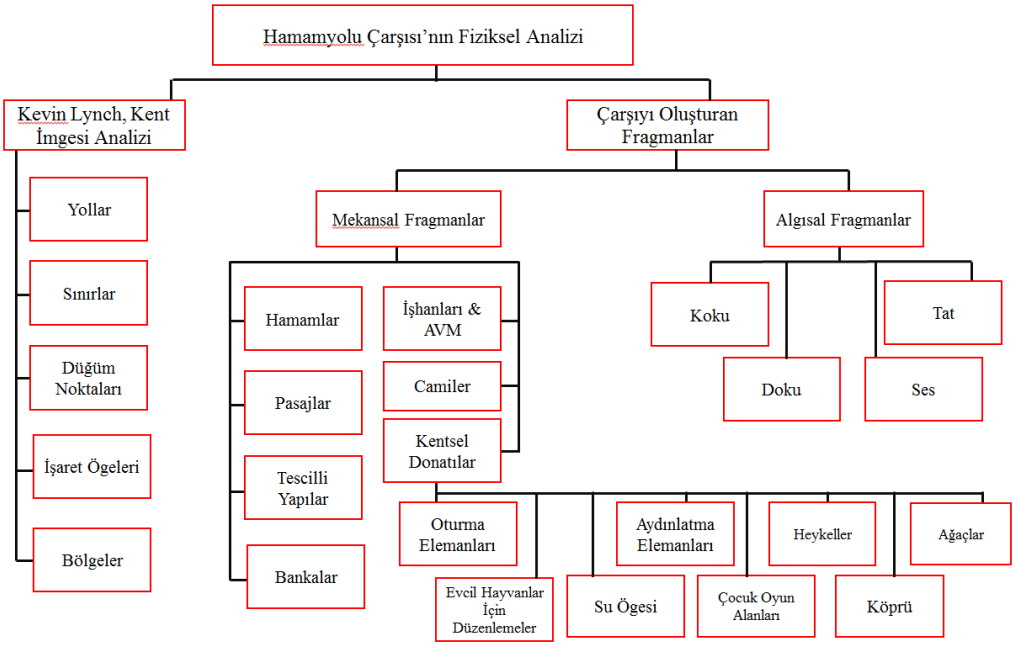
4.2. Yöntem

Tez çalışması için Fiziksel Analiz, Tarihsel Verilerin Toplanması, Kullanım Sonrası Değerlendirme ve Sözlü Tarih (Derinlemesine Görüşme) olarak dört farklı yöntem kullanılmıştır. Bu başlık altında çalışma kapsamında kullanılan bu yöntemlerin literatürdeki tanımlarına yer verilmiştir.

4.2.1. Çalışma Alanının Fiziksel Analizi

Hamamyolu Çarşısı'nın fiziksel analizinin sistematik bir şekilde yapılabilmesi için iki başlık belirlenmiştir. Birinci başlık, Kevin Lynch Analizi; ikinci başlık ise Hamamyolu Çarşısı'nı Oluşturan Fragmanlar'dır. İki başlık altında ele alınmasının sebebi ise Kevin Lynch (2010), bir kenti oluşturan beş ögeyi (yollar, sınırlar, düğüm noktası, işaret ögesi, bölgeler) tanımlamış ve bu ögelerin kişiden kişiye değiştiğini; bundan dolayı kentin tanımlanmasında farklı unsur, kentsel öge vb. olabileceğini aktarmıştır. Buradan hareketle, kenti oluşturan beş bileşen (yollar, sınırlar, düğüm noktaları, işaret ögeleri, bölgeler) dışında binalar, ticaret yapıları, kentsel donatılar, koku, ses gibi duyuların da var olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, Hamamyolu Çarşısı'nın daha doğru bir şekilde mevcut durumunun analizinin yapılması; çalışmada uygulanacak olan ankette yer alan odak

noktalarının, sembol mekanlarının vb. tespit edilmesi ve anket sorularının hazırlanması için çarşının fiziksel analizi iki başlık altında Şekil 4.1.'de yer aldığı gibi yapılmıştır.

Şekil 4. 1. Hamamyolu Çarşısı'nın Fiziksel Analizi'nin Şematik Gösterimi (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Kevin Lynch, Kent İmgesi Analizi:

Bu analiz için Kevin Lynch'in Kent İmgesi kitabı temel alınmıştır. Lynch (2010), çalışmasında bir kentin algılanması ve tanımlanması için beş fiziksel bileşenin ele alınması gerektiğini ifade eder.

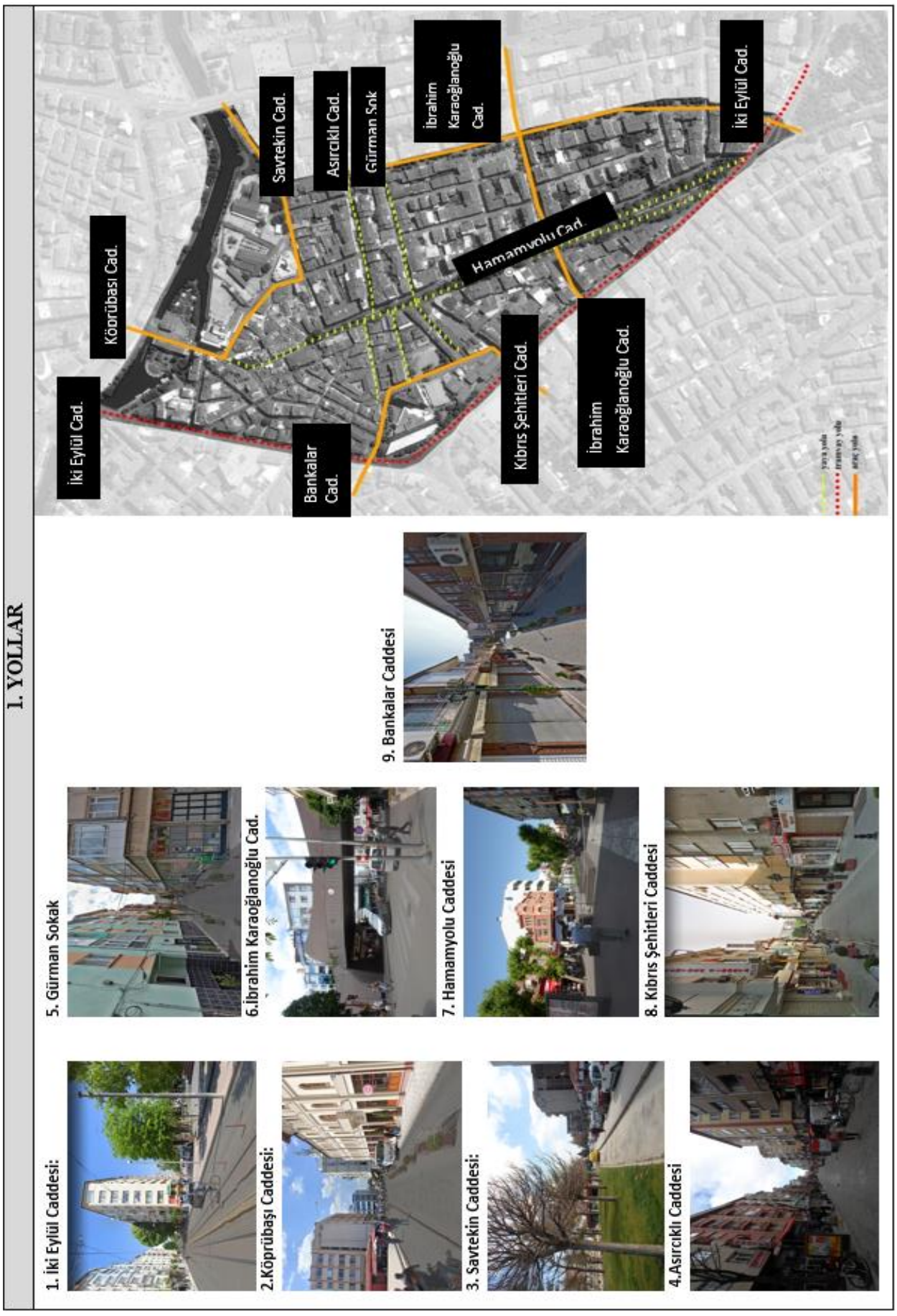
Yollar: Hamamyolu Çarşısı'nın yol analizine bakıldığında ise Çizelge 4.2'de yer aldığı üzere İki Eylül Caddesi, Köprübaşı Caddesi, Savtekin Caddesi, Asırcıklı Caddesi, Gürman Sokak, İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi, Hamamyolu Caddesi, Kıbrıs Şehitleri Caddesi ve Bankalar Caddesi bölgeyi oluşturan ana yollar olarak ifade edilebilir. Bu cadde/ sokakların karakteristik özelliklerine bakıldığında ise İki Eylül Caddesi, çok katlı yapıların bulunduğu, tramvay yolunun yer aldığı, alışveriş, konaklama gibi işlevlerin yoğun olarak görüldüğü caddedir. Yoğun araç kullanımına kapalı olan Hamamyolu Caddesi, Asırcıklı Caddesi, Savtekin Caddesi, Bankalar Caddesi, Köprübaşı Caddesi ve Gürman Sokak kentin geleneksel çarşı kültürünün yer aldığı noktalardır. Bu caddeler üzerinde ise bireyin cadde ile ilişki içerisinde bulunduğu çeşitli alışveriş mekanları, bankalar, hamamlar, kentsel donatı vb. ögeler yer almaktadır. Geleneksel çarşısının yer aldığı bu yollarda hem eski ve yeni kent

dokusunun izleri görülmektedir. Çarşı içerisinde bazı yolların trafiğe kapalı, bazılarının ise açık olduğu görülmektedir. Bu caddeler Çizelge 4.1'de yer almaktadır.

Çizelge 4. 1. Trafiğe Açık veya Kapalı Olan Cadde/Sokaklar (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Trafiğe Açık Olan Cadde/Sokaklar	**Trafiğe Kapalı Olan Cadde/Sokaklar**
1.Deliklitaş Caddesi	1. Hamamyolu Caddesi
2. İbrahimKaraoğlanoğlu Caddesi	2.Bankalar Caddesi
3.Savtekin Caddesi	3.Kıbrıs Şehitleri Caddesi
4. Değirmen Sokak	4.Asırcıklı Caddesi*
5. Yunus Emre Caddesi	5. Gürman Sokak*
6. İki Eylül Caddesi *	6. Köprübaşı Caddesi *
*Cadde içerisinde tramvay bulunmaktadır. Bir kısmı sadece tramvaya açık iken, bir kısmı hem tramvay hem de araç trafiğine açıktır.	*Bu caddelerin bir kısmı trafiğe açıkken, bir kısmı trafiğe kapalıdır.

Çizelge 4. 2. Yollar (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

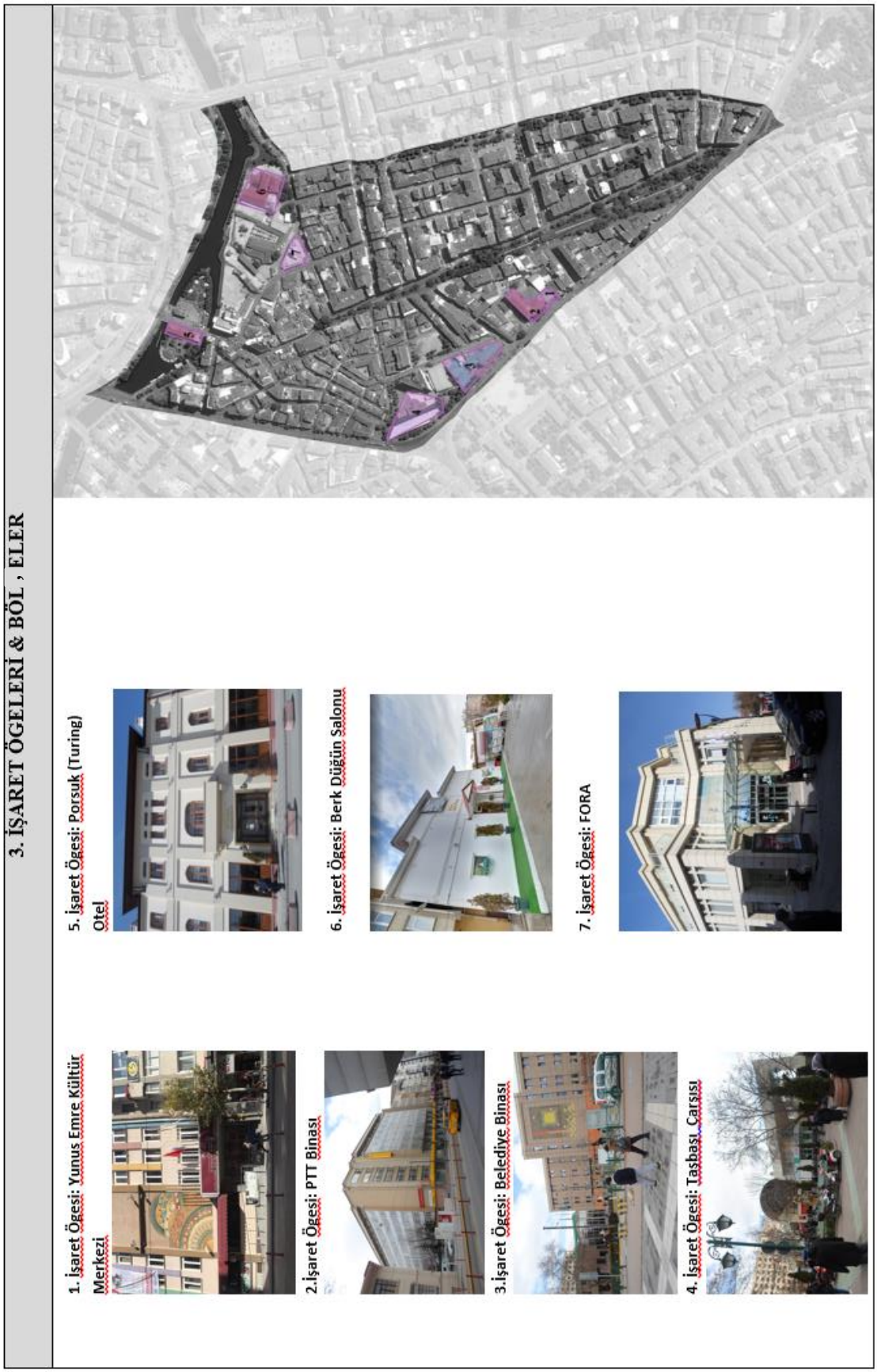
Sınırlar ve Düğüm Noktaları: Sınırlar, ana hatları su, duvar gibi unsurlarla belirlenmiş, genelleşmiş alanları bir arada tutan ya da iki alan arasındaki devamlılığı doğrusal olarak bozan bileşendir (Lynch, 2010). Kıyılar, nehirler, demiryolları sınırlara örnek verilebilir. Hamamyolu Çarşısı'nda ise sınırı oluşturan bileşen Çizelge 4.3'de yer aldığı gibi Porsuk Çayı'dır. Düğüm noktaları, bireyin kente girebilmesini sağlayan, kentin bir bölümünden diğerine geçiş noktasını olarak tanımlanır. Buna ek olarak düğüm noktaları, kent içerisinde toplanma noktalarıdır (Lynch, 2010). Düğüm noktalarına sokak birleşim noktaları, kavşaklar, meydanlar örnek verilebilir. Hamamyolu Çarşısı'nda düğüm noktaları Çizelge 4.3'de belirtildiği gibi; Köprübaşı Caddesi, İki Eylül Caddesi ve Bankalar Caddesi üzerinde yer alan noktalar, Köprübaşı ve Hamamyolu Caddelerinin; Hamamyolu ve Asırcıklı Caddelerinin; İbrahimkaraoğlanoğlu ve Hamamyolu Caddelerinin kesişimi örnek verilebilir. Bu noktalar bireyin çarşı bölgesine girmelerini ve bir caddeden diğer bir caddeye geçişini sağlayan noktalardır.

Çizelge 4. 3. Düğüm Noktası ve Sınırlar (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

İşaret Ögeleri: İşaret ögeleri, kolay algılanan fiziksel oluşumlardır. İşaret ögeleri, birey tarafından yol, yön bulma noktasında referans ögesi olarak kabul edilir (Lynch, 2010). İşaret ögelerine işaret levhaları, dükkanlar, ağaçlar gibi kentsel yapıların yanı sıra belediye binası, kule gibi yapılar örnek verilebilir. Hamamyolu Çarşısı'nda işaret ögelerine Çizelge 4.4.'de yer aldığı gibi Yunus Emre Kültür Merkezi, PTT Binası, Belediye Binası, Taşbaşı Kuyumcular Çarşısı, Porsuk Otel, Berk Düğün Salonu ve FORA Rehabilitasyon Merkezi örnek verilebilir.

Çizelge 4. 4. İşaret Ögeleri ve Bölgeler (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Mekansal ve Algısal Fragmanlar : Kenti bir bütün olarak tanımak için birçok unsurun bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Bu yüzden kentin imgesini ve fiziksel yapısını anlamamıza yardımcı olan analiz sürecine, Lynch'in belirlediği ana parametreler (yollar, sınırlar, düğüm noktaları, işaret ögeleri ve bölgeler) dışında, mekanın karakteristiğini oluşturan farklı doğal (peyzaj, su ögesi vb.) ve yapay tektonikler(pasajlar, hanlar vb.), programatik yapılar (camiler, bankalar vb.), tarihsel süreci tanımlayan tescilli yapılar vb. betimleyici özellikler de dahil edilmiştir. Ayrıca kentin algısal niteliğini ve kimliğini oluşturan görme dışındaki ses, doku, koku, tat gibi parametrelerde ele alınmıştır. Bu anlamda Hamamyolu Çarşısı; Mekansal ve Algısal Fragmanlar olarak iki başlık altında incelenmiştir.

Hamamyolu Çarşısı'nın Çizelge 4.5.'de yer aldığı üzere; mekansal fragmanları; hamamlar, pasajlar, bankalar, camiler, işhanları-avm vb., tescilli yapılar, kentsel donatılar başlığı altında ele alınmıştır. Algısal fragmanlar da; koku, tat, doku, ses başlığı altında kategorize edilmiştir. Bu genişletilmiş analizlerle, bölgeyi kişisel olarak deneyimleyemeyenler için bile, kentin her açıdan okunabilmesi ve anlaşılabilmesi istenmiştir.

Çizelge 4. 5. Hamamyolu Çarşısı'nın Mekansal ve Algısal Fragmanları (Kaynak: Google Earth; Kişisel Arşiv; Atuk, 2021 ve URL:1)

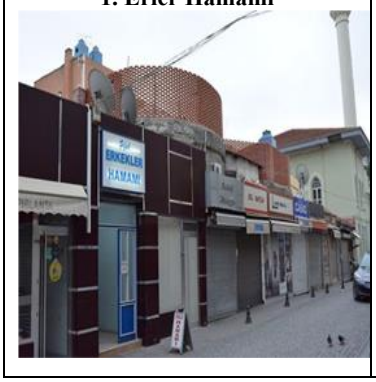
1. MEKANSAL FRAGMANLAR

1. HAMAMLAR

1. Erler Hamamı
2. Vakıf Hamamı
3. Has Hamamı
4. Yeni Alçık ve Şengül Hamamı
5. Ferah Hamamı
6. Pak Hamamı
7. Ünsal Hamam
8. Uysal Hamam
9. Çarşı Hamamı
10. Güneş Hamamı

1. Erler Hamamı

2. Vakıflar Hamamı

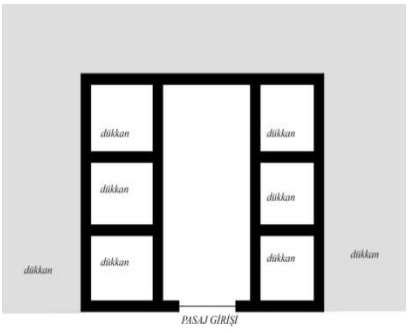
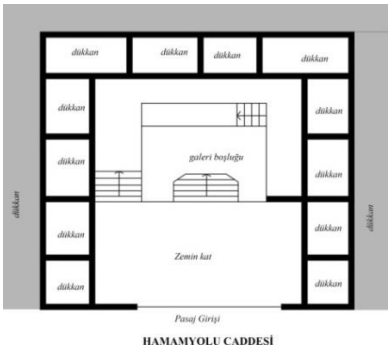

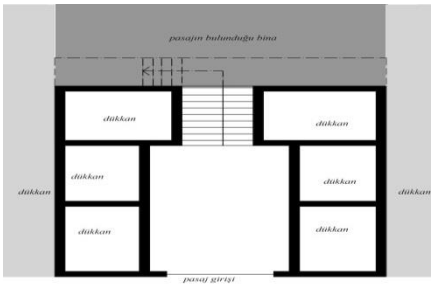
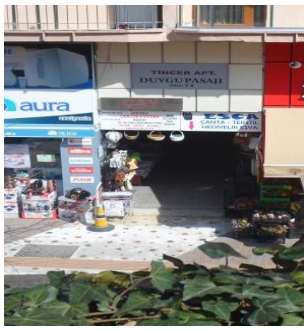
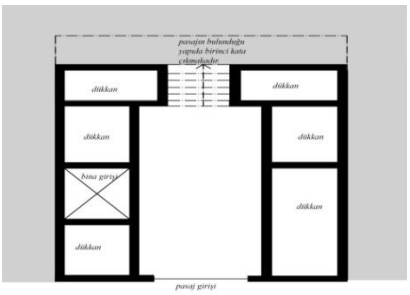
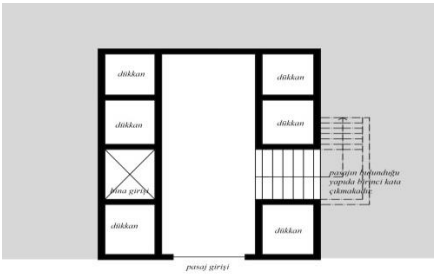
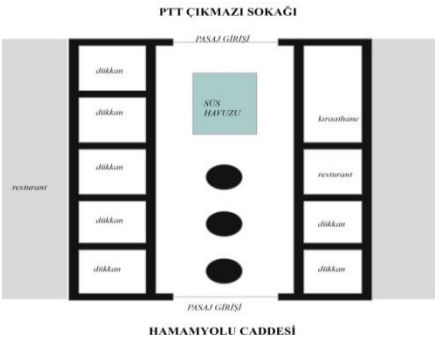
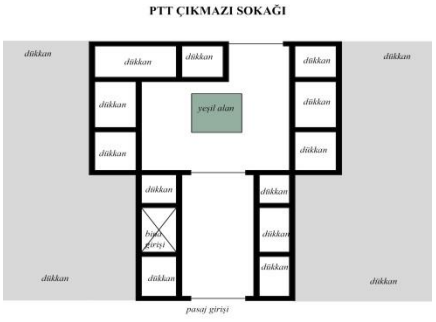
3. Has Hamam

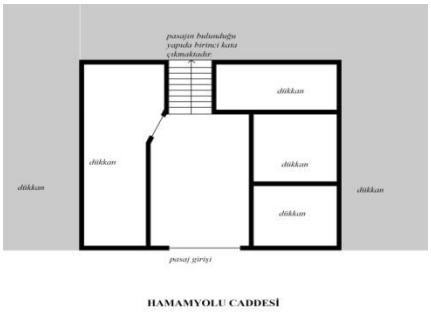
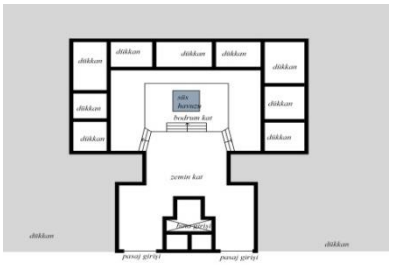
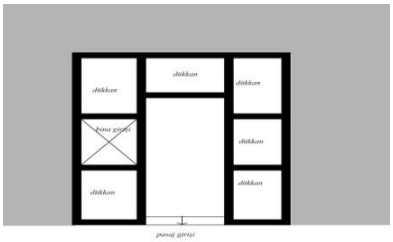

4. Yeni Alçık ve Şengül Hamamı 	**5. Ferah Hamamı** 	**6. Pak Hamamı**
7.Ünsal Hamam 	**8. Uysal Hamam** 	**9.Çarşı Hamamı**
10. Güneş Hamamı 	**11. Yıldız Hamamı** 	**12. Demirkazık Hamamı**

Çizelge 4.5. Devam Ediyor…

<table>
<tr><th colspan="3">2. PASAJLAR</th></tr>
<tr><td colspan="2">1. Ayvazlar Pasajı
2. Nasip Pasajı
3. As Pasajı
4. Duygu Pasajı
5. Akaydın Pasajı
6. Ünallar Pasajı
7. İsmet Yasin Pasajı
8. Hamamyolu Pasajı
9. Çelikoğlu Pasajı
10. Seklice Pasajı
11. Erdinç Pasajı</td><td></td></tr>
<tr><td>1. Ayvazlar Pasajı</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>2. Nasip Pasajı</td><td></td><td></td></tr>
</table>

3. As Pasajı		
4. Duygu Pasajı		
5. Akaydın Pasajı		
6. Ünallar Pasajı		
7. İsmet Yasin Pasajı		

8. Hamamyolu Pasajı		
9. Çelikoğlu Pasajı		
10. Seklice Pasajı		
11. Erdinç Pasajı		

Çizelge 4.5. Devam Ediyor…

3. BANKALAR

1. Garanti Bankası
2. Ziraat Bankası
3. Yapı Kredi Bankası
4. QNB Finans Bankası
5. Akbank
6. İş Bankası
7. Garanti Bankası
8. TEB
9. Şeker Bankası
10. Vakıf Bankası
11. Ziraat Bankası

1. Garanti Bankası

2.Ziraat Bankası

3. Yapı Kredi Bankası

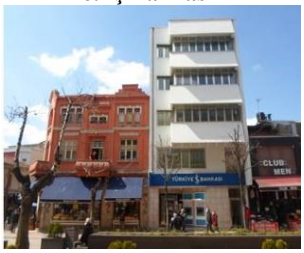
4. QNB Finans Bankası

5. Akbank

6. İş Bankası

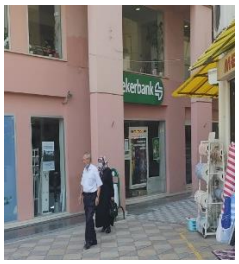
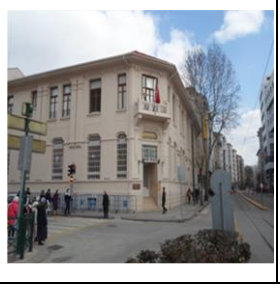

7. Garanti Bankası

8. TEB

9. Şeker Bankası	10. Vakıf Bankası	11. Ziraat Bankası	
			

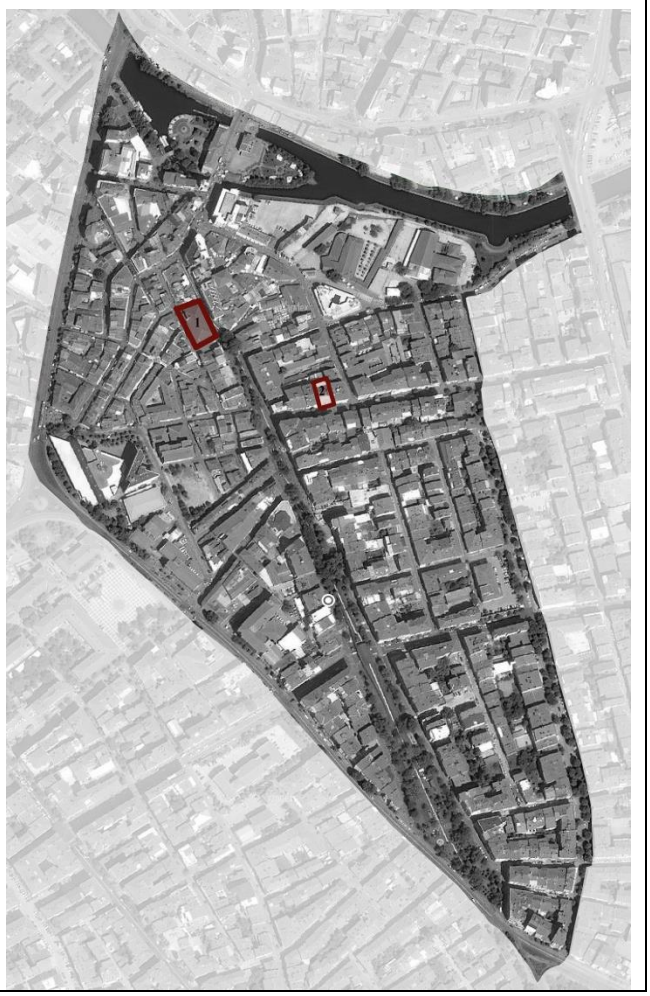
4. CAMİLER

1. Çarşı Cami

2. Hacı Hava Cami

Çizelge 4.5. Devam Ediyor…

5. İŞHANLARI, ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ ve ÇARŞILAR

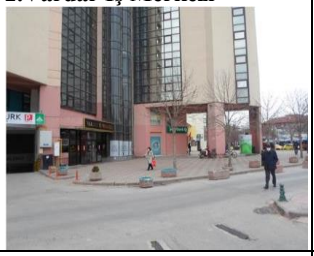
1. Taşbaşı Çarşısı
2. Vardar İş Merkezi
3. Celal İş Merkezi
4. Tekin İş Merkezi
5. Malikbey Çarşısı
6. Sipahi iş Merkezi
7. Soylu Alışveriş Merkezi
8. EVKUR
9. Erçevik İşhanı
10. Yasin Çarşısı
11. Lcwakiki
12. İrfan Çarşısı
13. Tozman Çarşısı
14.Bıçakçılar Çarşıı
15. Çıkıllı İşhanı
16. Altınsaray Kuyumcular Çarşısı
17. Kahveciler Çarşısı
18.Nizam İşhanı
19. Saatçiler Çarşısı
20. Kuyumcular Çarşısı
21. Balıkçılar Çarşısı
22. Pirinç İşhanı
23. Defacto & Lcwakiki
24. Civil
25. Yön AVM
26. Defacto
27. Şiraze Halı
28. İstanbul AVM

1. Taşbaşı Çarşısı

2.Vardar İş Merkezi

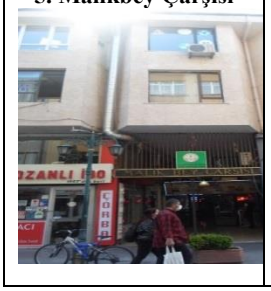
3. Celal İş Merkezi

4. Tekin İş Merkezi

5. Malikbey Çarşısı

6. Sipahi İş Merkezi

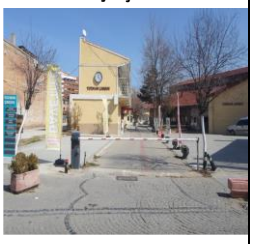
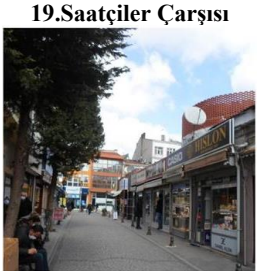
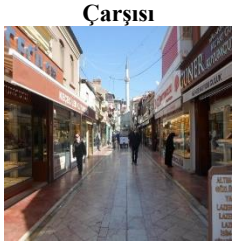
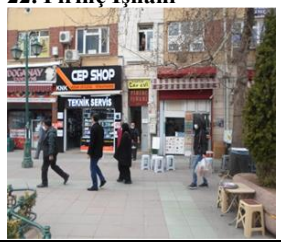
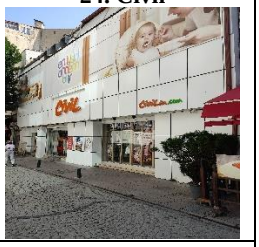

7. Soylu Alışveriş Merkezi

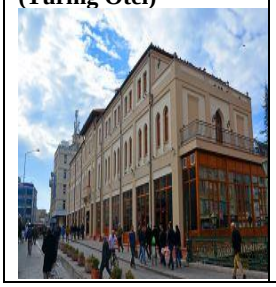

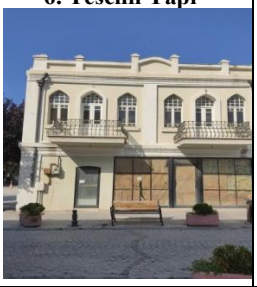
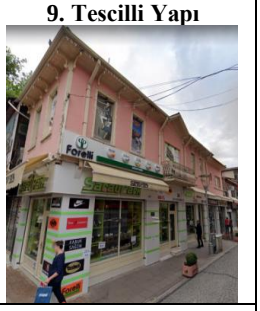
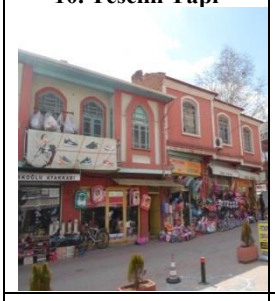
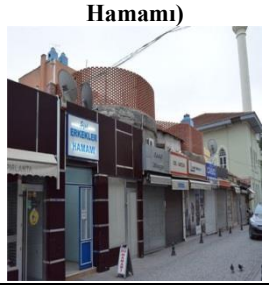
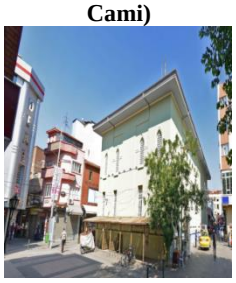
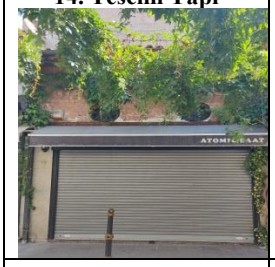
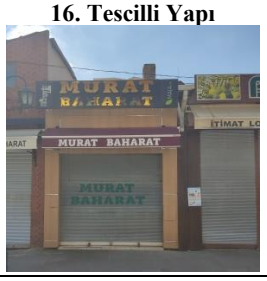
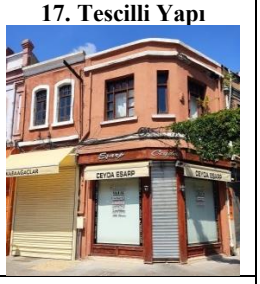
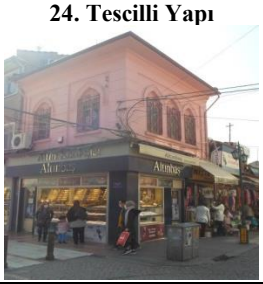
8. EVKUR

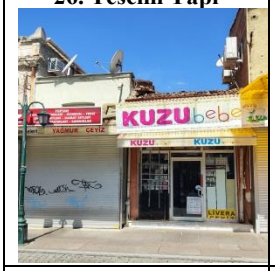
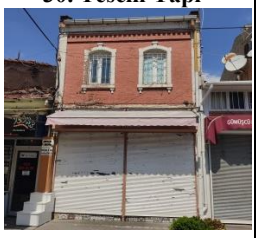
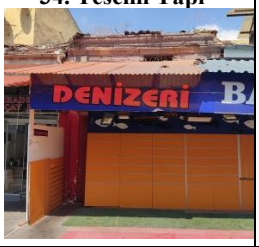
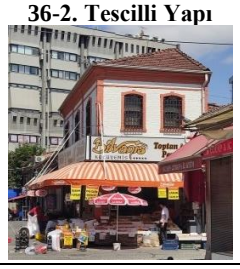
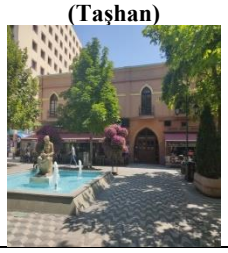
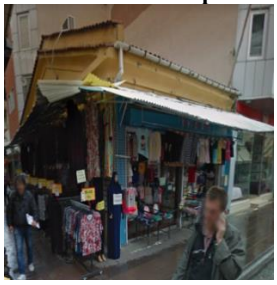
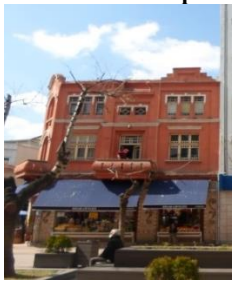

9. Erçevik İşhanı 	10. Yasin Çarşısı 	11. Lcwakiki 	12. İrfan Çarşısı
13. Tozman Çarşısı 	14. Bıçakçılar Çarşısı 	15. Çıkıllı İşhanı 	16. Altınsaray Kuyumcular Çarşısı
17. Kahveciler Çarşısı 	18. Nizam İşhanı 	19.Saatçiler Çarşısı 	20. Kuyumcular Çarşısı
21. Balıkçılar Çarşısı 	22. Pirinç İşhanı 	23. Defacto ve Lcwakiki 	24. Civil
25. Yön AVM 	26. Defacto 	27. Şiraze Halı 	28. İstanbul AVM

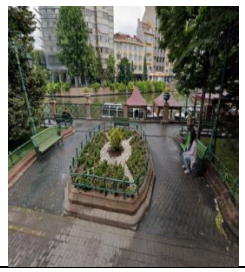
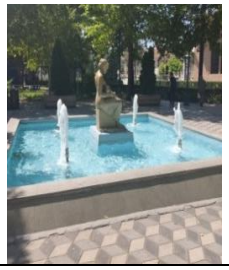
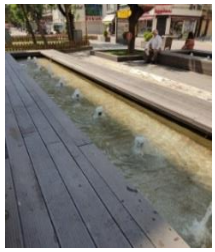
Çizelge 4.5. Devam Ediyor…

6. TESCİLLİ YAPILAR			
			
1. Tescilli Yapı (Turing Otel)	**2. ve 3.Tescilli Yapı**	**4. Tescilli Yapı (Demirkazık Hamamı)**	**5. Tescilli Yapı**
			

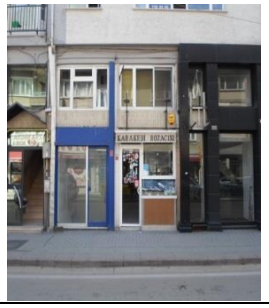
6. Tescilli Yapı	**7. Tescilli Yapı**	**8. Tescilli Yapı**	**9. Tescilli Yapı**
			
10. Tescilli Yapı	**11.Tescilli Yapı (Alçık Hamamı)**	**12. Tescilli Yapı (Erler Hamamı)**	**13. Tescilli Yapı (Çarşı Cami)**
			
14. Tescilli Yapı	**15. Tescilli Yapı**	**16. Tescilli Yapı**	**17. Tescilli Yapı**
			
18. Tescilli Yapı	**19. Tescilli Yapı**	**20. Tescilli Yapı**	**21. Tescilli Yapı**
			
22. Tescilli Yapı	**23. Tescilli Yapı**	**24. Tescilli Yapı**	**25. Tescilli Yapı**
			

26. Tescilli Yapı 	**27. Tescilli Yapı** 	**28. Tescilli Yapı** 	**29. Tescilli Yapı**
30. Tescili Yapı 	**31. Tescilli Yapı** 	**32. Tescilli Yapı** 	**33. Tescilli Yapı**
34. Tescilli Yapı 	**35. Tescilli Yapı** 	**36-1. Tescilli Yapı** 	**36-2. Tescilli Yapı**
37. Tescilli Yapı 	**38. Tescilli Yapı** 	**39. Tescilli Yapı** 	**40. Tescilli Yapı**
41. Tescilli Yapı 	**42. Tescilli Yapı** 	**43. Tescilli Yapı (Garanti Bankası)** 	**44. Tescilli Yapı (Taşhan)**
45. Tescilli Yapı (Ziraat Bankası) 	**46. Tescilli Yapı** 	**47. Tescilli Yapı** 	**48. Tescilli Yapı**

Çizelge 4.5. Devam Ediyor…

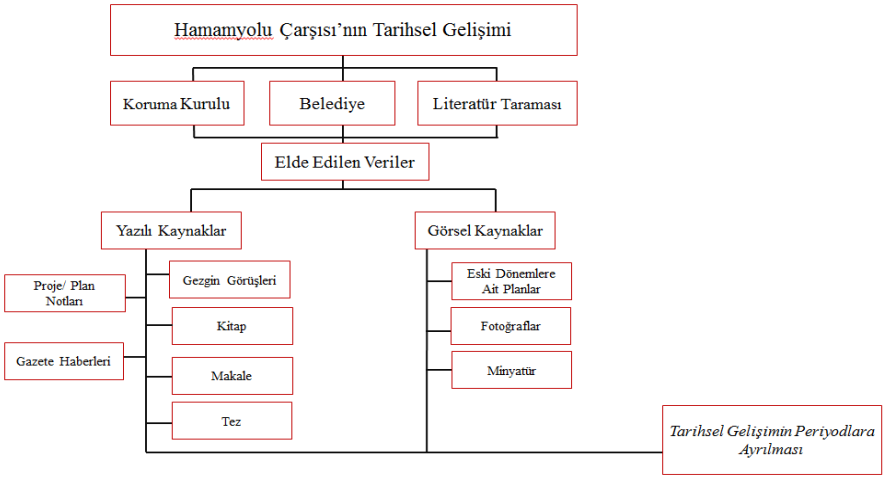
49. Tescilli Yapı 	Anıt Ağaç
7. Kentsel Donatılar	
7.1. Oturma Elemanları	
	
	
7.2. Kulübe ve Su Ögesi	
	
	
7.3. Ağaçlar ve Heykeller	
	
	
7.4. Aydınlatma ve Köprü	
	
	

Çizelge 4.5. Devam Ediyor…

7.5. Çocuk Oyun Alanları			
			
2. ALGISAL FRAGMANLAR			
1. KOKU	**2. TATLAR**	**3. DOKU**	**4. SES**
1. Hamam Kokusu 	1. Karakedi Boza 	1. Park Düzenlemesi 	1.Çocuk Sesleri
2. Kahve Kokusu 	2. Abdülselam Balabanı 	2.Hamam Cepheleri 	2.Kahvecilerin Çan Sesleri
3. Ağaçlar Kokusu 	3.Tatlıdil Köftesi 	3.Pasaj Girişleri 	3. Esnaf Sesleri
4. Balık Kokusu 	4. Pastane 		4.Kuş Sesleri:

4.2.2. Çalışma Alanının Tarihsel Verilerinin Toplanması

Çalışma alanı olarak belirlenen Hamamyolu Çarşısı'nın geçmişten günümüze kadarki süreçte gelişimi, çarşı içerisinde meydana gelen değişimlerin neler olduğunun tespit edilmesi için tarihsel verilere başvurulmuştur. Tarihsel verilerin toplanması yani doküman inceleme, nitel araştırmanın üç adet (diğer ikisi görüşme ve gözlem) veri toplama yönteminden bir tanesidir. Doküman inceleme yönteminde araştırmanın baz aldığı konu ile ilgili yazılı belgelerin ayrıntılı olarak incelenmesidir (Baltacı, 2019).

Şekil 4. 2. Doküman Inceleme Şeması (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Verilerin elde edilmesi için koruma kurulundan, gazetelerden, belediyeden ve literatür taramasından yazılı ve görsel kaynaklar elde edilmiştir. Bu kaynakların incelenmesi sonucunda ise verilerin sistematik bir şekilde ele alınması için tarihsel gelişim periyodlara ayrılmıştır. Bu periyodlar çarşı bölgesinin 'kırılma noktası' olarak tanımlanabilecek periyodlardır.

4.2.3. Yeni Düzenlemelerin Ardından Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD):

Kullanım Sonrası Değerlendirme, mimarlar ve tasarımcılar tarafından binaları, yeni çevrelerin tasarımında yöntem olarak kullanılmaktadır (Karagenç, 2002). Kullanıcıya göre Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi kullanıcının tasarlanan çevrede endişelerini en

aza indirme, o çevrede mutlu olma özetle kullanıcı ihtiyaçlarına verimli şekilde cevap vermesi gerekmektedir. Bunların göz ardı edildiği noktada kullanıcı, Kullanım Sonrası Değerlendirme sonuçları yeterli olsa bile kullanışsız, verimsiz bir ürün olduğunu algılamaktadır (White, 1989). Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin tarihsel süreçte kullanımı beş farklı grupta ele alınmıştır. Bu sınıflandırma, 1960-1970-1980-1990-2000'li yıllarda KSD için meydana gelen gelişmeler olarak yapılmıştır.

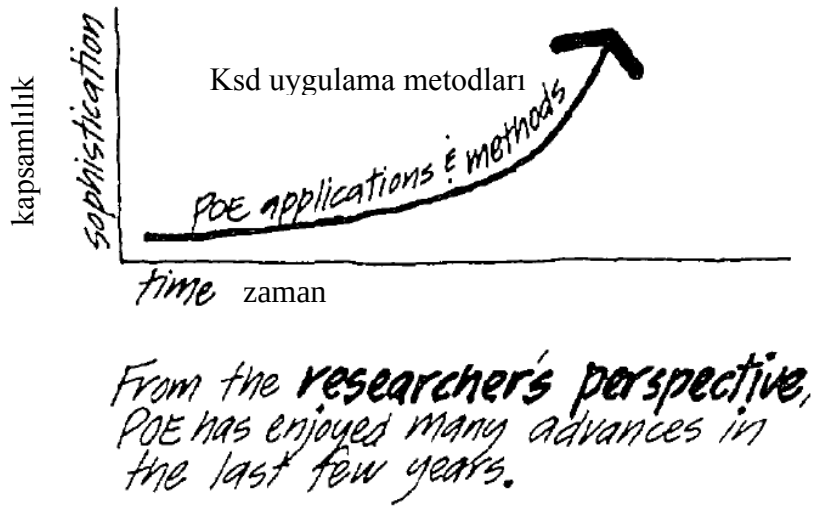
1960'lar: 1960'larda Kullanım Sonrası Değerlendirme, **yapısal düzenlemeler, psikolojik unsurları** ele alan çalışmalar için kullanılmıştır. Akıl hastanesi, hapishane gibi yapılarda, çevrenin kullanıcı üzerindeki etkisi, sağlık, emniyet, güvenlik gibi etkilerinin değerlendirilmesi için kullanılmıştır. İnsan davranışı ve bina tasarımı arasındaki ilişki ele alınmıştır (Karagenç, 2002).

1970'ler: Yapılaşmış çevrede **sosyolojik unsurlar** ele alınmıştır. Yapılaşmış çevrenin toplumsal sonuçları da değerlendirilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda toplumsal sonuçların doğru şekilde ele alınabilmesi için bir takım zorluklar ortaya çıkmıştır. Farklı kültür gruplarında yer alan insanların da çalışmada yer alması sonuçların genelleme yapılması bakımından zorluk çıkmasına neden olmuştur. Bu zorlukları ortadan kaldırmak için yapılan çalışmalarda **çevre performansı** kavramı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalarda peyzaj kullanımı, yaya alanlarının oluşturulması, renk kullanımı gibi bir çok tasarım unsuruna dikkat edilmiştir (Karagenç, 2002).

1980'ler: Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminde bu dönem **organizasyonel değişim, çevreyi anlamaya yönelik, kamu ve özel sektörde kullanılan** bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Kullanım Sonrası Değerlendirme kendi başına ele alınan bir disiplin haline gelmiştir. Bina özelinde kullanıcı değerlendirilmesi için kullanılan Kullanım Sonrası Değerlendirme, artık daha büyük ölçekli ve çoklu kullanıma sahip çevrelerde de kullanılmaya başlamıştır. Artık Kullanım Sonrası Değerlendirme, fiziksel çevrenin kullanıcı memnuniyeti ve kullanıcı davranışı üzerindeki etkisinde kullanılan bir yöntem olarak kullanılmaya başlamıştır (Karagenç, 2002).

1990'lar: Kullanım Sonrası Değerlendirme teknik, işlevsel ve kullanıcıya ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı bu dönemde görülmektedir. 1990'larda daha kapsamlı, daha geniş uygulama alanında yer aldığı, hem kısa hem de uzun vadede planmaya imkan tandığı görülmektedir (Akad, 2007). White (1989), bu durumu Kullanım Sonrası Değerlendirme

yönteminin son zamanlarda gelişmeler yaşandığını ve uygulama metodları,uygulanma alanları arttıkça, uygulanma süresinin de arttığı Şekil 4.3.'de yer aldığı şekilde ifade etmiştir.

''Araştırmacılar açısından son yıllarda KSD yönteminde bir çok ilerleme meydana geldi.''

Şekil 4. 3. White (1989)'a göre KSD (Kaynak: White, 1989. s:20)

2000'ler: Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi genel olarak teorik ve pragmatik şekilde akademisyenler, mimar ve tasarım öğrenciler tarafından ele alındığı görülmektedir (Akad, 2007).

Görüldüğü üzere Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin ilerleyen yıllarda çalışma alanının daha da genişlediği görülmektedir. Kullanıldığı ilk dönemde bina özelinde kullanılırken, ilerleyen dönemlerde kullanıcı memnuniyeti, kullanıcı davranışını ele alan büyük ölçekli çevrelerde de kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimarlar ve tasarımcılar tarafından kent içerisinde kapalı veya açık mekanların kullanıldıktan sonra, mekanı kullanılan kişilerin, mekanı değerlendirmesi için yapılan sistematik, objektif ve bilimsel çalışma olarak bilinen Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi, mekanın olumlu -olumsuz yönlerini ve fonksiyonel kullanımının kullanıcıya daha iyi bir yanıt verebilmesi için bilimsel veri sağlar (Pouya vd. 2020). Mekanın niteliğinin ve fonksiyonel kullanımının değerlendirilmesi için mekanda en çok vakit geçiren kişilerin görüşlerinin de alındığı, onların deneyimlerinden de faydanıldığı bir yöntemdir. Kullanım Sonrası Değerlendirme ile kullanıcı- mekan arasındaki ilişki belirlenirken, kullanıcı ihtiyaçlarının tespit edilmesi

sağlanır (Akad, 2007). Kullanım Sonrası Değerlendirme, aynı zamanda tasarımcıların bireylerin değişen gereksinimlerini desteklemek, bu ihtiyaçları karşılamak için daha iyi bir tasarım geliştirmelerine yardımcı olan bir araştırma biçimidir (Presier, 2001). Kısacası, Kullanım Sonrası Değerlendirme Zimring ve Reizenstein (1980)'ın aktardığı üzere meydana gelen tasarım ortamlarının, kullanıcılar için etkililik, yararlılık durumunun incelenmesidir (Zimmerman ve Martin, 2001). Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin içerik ve sonucunda elde edilen veriler Çizelge 4.6'da özetlenmiştir.

Çizelge 4. 6. KSD Yönteminin İçerik ve Sonuçları

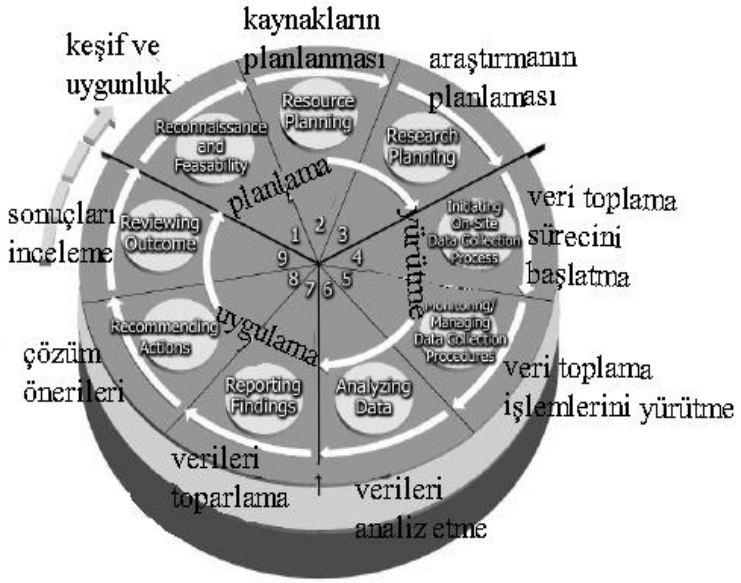
KSD Yönteminin İçeriği	**KSD Yöntemi ile Elde Edilen Veri**
• Kullanıcı deneyimi • Mekanın olumlu/olumsuz yönleri • Mekanın kullanıma dair varsa problemler • Kullanıcı gereksinimini sorgulama	• Mevcut mekanların olabilecek düzeyde düzeltilmesi • Gelecekte yapılacak olan yeni mekanların niteliklerinin belirlenmesi • Tasarım kriterlerinin kullanıcı odaklı olarak belirlenmesi

Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin daha geniş anlamda amaçları;

1. Tasarımın, işlevsel anlamda kullanıcı için uygun olup olmadığını tespit etmek.
2. Değerlendirme sonucunda verilerin değişen şartlara göre uyarlanması sürecine katkıda bulunmaktır. Bu noktada 'uyarlanabilir' kavramı ön plana çıkmaktadır.
3. Tasarlanan programları tekrarlanan durumlara göre ayarlamak. Bu madde bir önceki maddede yer alan amaç ile benzerlik taşımaktadır. KSD, programlama ve tasarım kriterlerinde temel tasarım kriterlerin geçerliliğini test eder ve tasarım kriterlerinde bir problem görüldüğünde, bu probleme yeni çözüm önerileri yani iyileştirmeler sağlar.
4. Mekanın, kullanıcılar üzerindeki etkisini inceler. Bu amaçtan mimarlar, tasarımcılar, çevre- davranış üzerine çalışan kişiler yararlanmaktadır.
5. Yeni çözüm önerilerinin, tasarım kriterlerinin test edilmesini sağlar.
6. Tasarımda yer alan mekanların uygulamada olup olmadığını tespit etmek,

7. Açık alanlarda kullanıcıların hangi aktiviteleri, ne kadar sıklıkla, hangi mekanlarda gerçekleştirdiğini,
8. Tasarlarınan mekanların, tasarım aşamasında belirlenen amaca uygun olup olmadığını tespit etmek,
9. Tasarımda harcanan maliyeti hesaplamak

şeklinde sıralanabilir (Özkan, 2011 ve Preiser, 2001). Bu amaçlar doğrultusunda Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi çeşitli aşamalarla uygulanır. Çeşitli aşamalar, araştırmalar için farklı şekillerde ele alınmıştır. Preiser (2001), üç aşama, dokuz adım olarak ele almıştır. Birinci aşama Planlama (Planning), Keşif ve Uygunluk; Kaynakların Planması; Araştırma Planı olarak üç farklı adım yer almaktadır. Kullanım Sonrası Değerlendirme'nin uygulanacağı tasarıma, çevreye ile ilgili parametreler; maliyet, insan gücüne olan ihtiyaç, veri toplama işlemleri ve bu işlemlerin süresi belirlenir. Yani KSD'nin nerede ve nasıl uygulanacağına dair veriler elde edilir. İkinci aşama Yürütme (Conducting), Veri Toplama Sürecini Başlatma; Veri Toplama İşlemlerini Yürütme, Verileri Analiz Etme olarak üç farklı adımdan oluşmaktadır. İkinci aşamada amaç, birinci aşamada belirlenen amaç doğrultusunda doğru ve uygun verilerin toplanmasıdır. Son aşamada ise Uygulama (Appliying), verilerinin analiz edilerek, uygulama için hazırlanmasıdır. Son aşama Verileri Toparlama, Çözüm Önerme, Sonuçları İnceleme olarak üç adımdan oluşmaktadır. Bu aşamada sonuçların incelenmesi önemli bir adımdır. Bu sayede KSD'nin avantajlarını belirilenmiş olacaktır (Presier, 2001).

Şekil 4. 4. Preiser'e Göre KSD'nin Adım ve Adım Aşamaları (Kaynak: Presier, 2001. S:12)

Kirk ve Spreckelmeyer (1988), Süreç Teknik Modeli olarak ele aldığı Kullanım Sonrası Değerlendirme uygulama modelini beş aşamada ele almaktadır. Birinci aşamada çalışmaya karar verilen alandaki kullanıcıların hareketlerinin izlenmesi ve buna bağlı olarak hipotezler oluşturulur. İkinci aşamada kullanıcıların çevre ile olan ilişkisindeki, çevreye karşı verilen tepkiler ve bu tepkilerin ortaya çıkış sebeplerinin sorgulanır. Üçüncü aşamada elde edilen verilerin sistemli bir şekilde toplanır. Dördüncü aşamada, toplanan verilerin, birinci aşamada oluşturulan hipotezlerle kıyaslanması ve sonucunda kullanıcı ve çevre arasındaki ilişkinin belirlenir ve son aşamada bir önceki aşama sonunda elde edilen verilerle gelecekte yapılacak projelere hangi açıdan ve ne şekilde gerçekleştirilmesine gerektiğine dair veriler ortaya çıkarılır (Kayaalp, 2019).

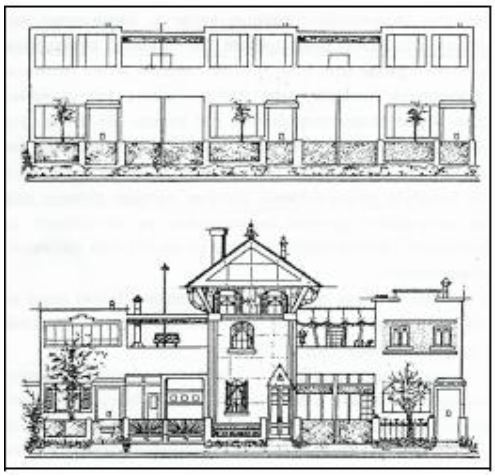
Şekil 4.5. Kirk ve Spreckelmeyer (1988)'ın KSD Uygulama Yöntemi (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Görüldüğü üzere genel hatları ile Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin aşamaları hipotez oluşturma, veri toplama, verilerin incelenmesi ve geleceğe dair verilerin ortaya çıkarılması olarak tanımlanabilir. Bu aşamalar ise çeşitli yöntemlerle

kullanılmaktadır. Kullanılan yöntemler, projenin kapsamına, maliyete, inşa edilme süresine, katılımcı sayısı ve katılımcı niteliğine göre değişmektedir. Kapalı ve açık mekanlarda uygulanan yöntemin değerlendirme şekli genellikle aynıdır. Açık mekanlarda kullanıcı o mekanın kendisine sunduğu olanaklardan (rüzgar, güneşlenme miktarı, kentsel donatılar, aktiviteler), açık mekanlar içerisinde yer alan kapalı mekan (kafe, restaurant vb.) çeşitliliğinden yararlanmak ister. Kullanım Sonrası Değerlendirme ile kullanıcının bu olanaklardan ne kadar yararlandığını tespit eder (Akad, 2007). Çeşitli yöntemlere, Sherman vd (2005) 'nın yapmış olduğu çalışma örnek verilebilir. Sherman vd, bir pediyatrik kanser merkezine ait olan bahçenin kullanım sonrası değerlendirmesi için Davranış Gözlemi, Bahçeyi Pencereden Gözleme, Mevcut Durumuna Dair Bilgilerin Toplanması, Zihin Haritası yöntemlerini kullanarak çalışmayı ele almıştır. Whitehouse vd. (2001) ise bir çocuk hastanesindeki bahçenin kullanım sonrasını değerlendirmesini için Görsel Analiz, Davranış Gözlemleme, Anket ve Röportaj yöntemlerini kullanmıştır. Karagenç (2002) ise Anket ve Röportaj yöntemlerini kullanmıştır. Görüldüğü üzere Kullanım Sonrası Değerlendirme çalışma amacına göre çeşitli aşama ve yöntemlerle ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise KSD, Kevin Lynch analizi, Fiziksel Analiz ve Derinlemesine Görüşme ile ele alınacaktır.

Amaçları ve uygulandığı aşamalar doğrultusunda elde edilen sonuçların nasıl ve hangi tür yaklaşımlarla ele aldığını Evrim (2010), dört başlık altında ele almıştır. Bu yaklaşımları Sosyolojik Yaklaşım, Rasyonalist Yaklaşım, Uygulamacı Gözüyle- İşlevsel Persfektik Yaklaşım, Organizsayonel Yaklaşım şeklinde sıralamak mümkündür. Benzer şekilde Kayaalp (2019), bu yaklaşımları Akılcı Yaklaşım, Toplumbilimsel Yaklaşım, Uygulayıcı Yaklaşım, Düzenleyici Yaklaşım olarak ele almıştır. İsimler birbirinden farklı olsa yaklaşımların içeriği aynıdır.

Sosyolojik Yaklaşım: Sosyolojik yaklaşım, büyük ölçekli çevrelerde tasarlanmış tasarımların başarısızlıklarına tepki olarak araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Buna örnek olarak Le Corbiusier'in Pessac Evleri ve 1950'lerde tasarım ödülü ala ve 1970'lerde yıkılan Pruit Igoe Blokları örnek verilebilir. Tasarım ödülü alan projenin yıkılma gerekçesi ise tasarımın yapıldığı çevrede, diğer çevrelere göre suç oranın artmasıdır. Denetimsiz uzun koridorların var olması, karanlık mekanların olması suç ortamına zemin hazırlaması bu oranı arttıran destekleyici bir özelliktir (Evrim, 2010 ve Karagenç, 2001).

Şekil 4.6. Pessac Evlerinin Tasarım Hali ve Uygulama Sonucu (Kaynak: Evrim, 2010)

Bu yaklaşımda kullanıcı memnuniyeti oldukça önemlidir. 1960'ların sonuna doğru yeni inşa edilen yapıların çevre ile olan uyumsuzluğun dikkat çekmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen toplu konutların yaygınlaşması ile beraber insanların mutsuz olmasına sebep olmuştur (Kayaalp, 2019). Bu yaklaşım sonucunda Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin amaçları ve uygulama aşamalarında kullanıcı-mekan ilişkisi, kullanıcının mekana vermiş olduğu tepkilerin tespit edilmesi gibi maddelere yer verilmiş olması muhtemeldir.

Rasyonalist Yaklaşım: Bu yaklaşım, Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin karar alma ile değerlendirme arasındaki ilişkisi ele alır. Diğer bir deyişle, Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin aşaması ile ilgilidir. Bu yaklaşımda sonucunda elde edilen veri gelecekteki planlamalara, tasarımlara yardımcı olacaktır (Kayaalp , 2019). Bu yaklaşım da değerlendirmenin iki aşamalı bir süreçle ortaya çıktığı söylenebilir. Bu aşamaların ilki değerlendirme yapma; ikinci ise yapısal form içerisindeki değerlendirme sonuçlarını karar vericilere aktarmaktır. Bu sayede geçmiş deneyimlerin sistematik olarak yapılandırılarak, gelecekteki tasarımlar, projeler için bir araç olarak tanımlanması sağlanacaktır (Karagenç, 2001).

Uygulamacı Gözüyle- İşlevsel Persfektik Yaklaşım: Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin sayesinde çevreni güçlü ve zayıf yönlerinin analiz edilmesine dair elde edilen verilerle tasarım kalitesinin ve bina performansının arttırılması sağlanır. Burada mimar, tasarımcı ya da araştırmacı, kullanıcının çevreyi nasıl kullandığını tespit etmesi gerekmektedir. Bu tespit ise bu yaklaşım sayesinde yapılmaktadır (Karagenç, 2001).

Düzenleyici Yaklaşım: İnşa edilmiş ve kullanımda olan bir yapının yönetilmesi için kullanılan Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi, kuruluşların parasal konulardaki haklarının yönetilmesi için kullandıkları bir araçtır (Kayaalp, 2019).

Elde edilen veriler sonucunda, çalışma kapsamında; çalışma alanının farklı kullanıcılar tarafından kullanılması, bu kullanıcıların mekanla etkileşiminin değerlendirilmesi amacıyla Sosyolojik Yaklaşım; gelecekte yapılacak projelere bir altlık olması bakımından Rasyonalist Yaklaşım ile Kullanım Sonrası Değerlendirme ele alınacaktır.

Kullanım Sonrası Değerlendirme uygulamasının her bir türünde elde edilen sonuçların çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu faydalar üç farklı vadede ele alınmaktadır. Bu üç farklı vade; Uzun, Kısa ve Orta Vadeler olarak adlandırılmaktadır. Bu faydalar, Kullanım Sonrası Değerlendirme'nin bir yöntem olarak kullanılması, Kullanım Sonrası Değerlendirme programının daha çok gelişmesi için motivasyon ve mantıksal bir çerçeve sağlamaktadır (Presier, 2001).

Kısa Vadeli Faydaları: Kullanım Sonrası Değerlendirme, uygulanan çevrenin problemlerinin tespit edilmesi ve problemlere çözüm önerileri tanımlar. Alanın daha iyi kullanılması ve performansa dayalı geri bildirim oluşturulmasını sağlar (Presier, 2001). Değerlendirme sürecine aktif olarak kullanıcıların da katılarak, tasarım sürecinin iyileştirilmesi sağlanır (Presier, 1995).

Orta Vadeli Faydaları: Değişen şartlara göre çevrenin ya da yapının uyum sağlamasını sağlar. Maliyet tasarrufu sağlar. Tasarıma göre performans oluşturulmasına sağlar (Presier, 2001). Böylece, inşaat sürecinde elde edilen olumlu veya olumsuz verilerin ileriye dönük verilerin ortaya çıkmasını sağlar (Presier, 1995).

Uzun Vadeli Faydalar: Yapı performansının uzun vadeli olarak gelişmesini sağlar. Tasarım bilgilerinin, standartlarının geliştirilmesini yardımcı olur. Aynı zamanda bina performansının nicelleşmesine katkı sağlar (Presier, 2001).

Elde edilen veriler sonucunda, özetlemek gerekirse, Doğru ve güvenilir bir Kullanım Sonrası Değerlendirme sonucunda hangi kararların temel alınacağı hakkında doğru ve gerçekçi veriler sunar. Sunulan bu bilgiler bir sonraki projeyi bilgilendirmek ve geliştirmek için oldukça önemlidir (Zimmerman ve Martin, 2001). Kullanım Sonrası Değerlendirme

yönteminin tarihsel süreci, amaçları, değerlendirme yaklaşımları ile ilgili verilen bilgilerden yola çıkarak, Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin uygulanmasında iki farklı açı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki mekanın niceliksel yönüdür. Burada mekanın ısınma, havalandırma gibi teknik ve fiziksel özellikleri ön plana çıkar. İkinci ise niteliksel yönüdür. Niteliksel yönünde kullanıcının görme, işitsel gibi duyularıyla mekanın ilişkilendirilmesidir (Akad, 2007). Bu bilgilerden hem kapalı hem açık mekanda kullanıcının ister niteliksel ister nicel olarak kurduğu ilişkinin Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin ile değerlendirilebileceği, bu değerlendirme sonucunda da gelecek tasarımlar için bir veri oluşturacağını söylemek mümkündür.

4.2.4. Çalışma Alanının Sözlü Tarih Verilerinin Toplanması (Derin Görüşme)

Sözlü tarih verilerinin toplanması yani derin görüşme yöntemli ile çalışmanın amaç edindiği Hamamyolu Çarşısı'nın geçmişten günümüze önemini koruyan bellek ögelerini tespit etmektir. Çalışmada kullanılan bu yöntemin sonuçları '' 5.4. Derinlemesine Görüşme Sonuçlarınının Değerlendirilmesi'' başlığında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu başlık altında ise bu yöntemin literatürdeki tanımına dair bilgilere yer verilmiştir.

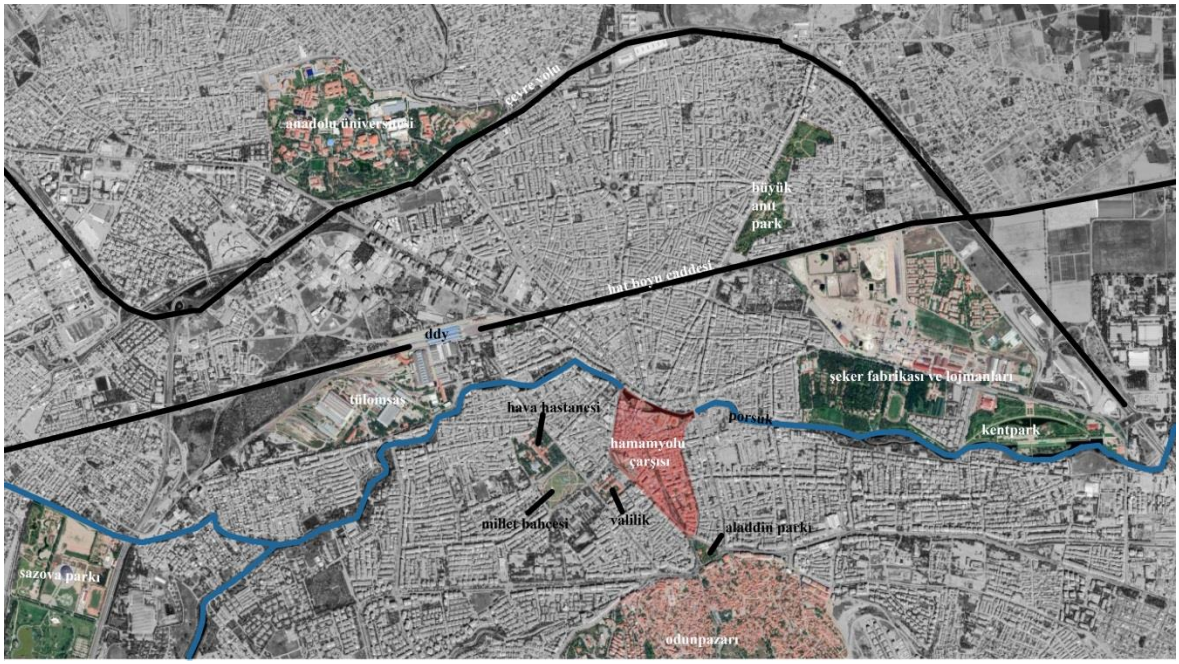
Sözlü tarih, derinlemesine görüşme; bir nitel araştırma yönteminde yer alan üç farklı very toplama yöntemlerinden biridir (Baltacı, 2019). Sözlü tarih, temel olarak meydana gelen olayların, yaşayanlardan, dinleyenlere aktarılmasıyla oluşturan bilgi olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, URL-2). Sözlü tarih, hafızaların yakalanması, başka herhangi bir veri yok iken bir aydınlatma ve kanıtlama biçimi olarak kabul edilmektedir (Çaykent, 2015). Bu yöntemin temel ilkesi tarihe geçme ihtimali bulunmayan geçmiş zamanı var etme çabasıdır. Geçmişin yaşayan belleği olarak tanımlanan sözlü tarih, görünenin arkasındaki görünene ulaşılmasını sağlar (Tokmak, 2016). Anıların bir türü olan sözlü tarih yönteminde, araştırmacı çalışmayı katılımcılarla geçmişteki olaylar hakkında daha önce düzenlenmemiş derinlemesine görüşmeler yaparak yürütür (Neuman, 2014). Sözlü tarihin aktarılması için yapılan derinlemesine görüşme, nitel araştırmalarda çoğunlukla başvurulan veri toplama yöntemleri arasındadır. Araştırmacı derinlemesine görüşme esnasından katılımcının duygu, düşünce ve tecrübelerini katılımcıların ifadeleri yardımıyla anlama fırsatı bulur. Aynı zamanda katılımcının gerçek hayatta gerçekleştiği günlük aktivite, olay ve mekanların bütün yönleriyle anlaşılması sağlanır (Tekin ve Tekin, 2012). Buradan her

katılımcının, her mekanın bir tarihi olduğunu ve bu tarih bilgisinin insanlarla derinlemesine görüşmeler yaparak toplanabileceği çıkarımı yapılabilir (Çaykent, 2015). Elde edilen veriler doğrultusunda sözlü tarih ve sözlü tarihten bilgiler elde edilmesi için yapılan derinlemesine görüşmede katılımcıların geçmiş dönemlerde belleğinde yer alan hatırların yeniden üretildiği çıkarımı yapılabilir. Bu üretim sayesinde aynı zamanda katılımcının belleğinde iz bırakmış mekan, algısal veriler (ses, koku vb.) hakkında da bilgiler elde edilmesi sağlanır. Bu yöntem, çalışma kapsamında belirtildiği üzere katılımcıların belleğinde yer alan Hamamyolu Çarşısı'na dair anılar, çarşı bölgesindeki bellekte iz bırakan bellek mekanlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

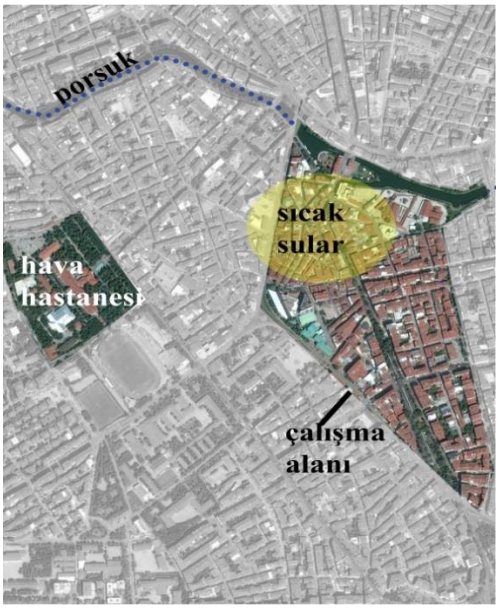
5.1. Çalışma Alanın Sınırları

Kentin Odunpazarı Bölgesi'nde yer alan Hamamyolu Çarşısı içerisinde geleneksel çarşı, pasaj, belediye binası, konut binaları, oteller, rekreasyon alanları da yer almaktadır. Çeşitli işlevleri içerisinde bulunduran Hamamyolu Çarşısı kentin odak noktalarına yakın bir konumdadır.

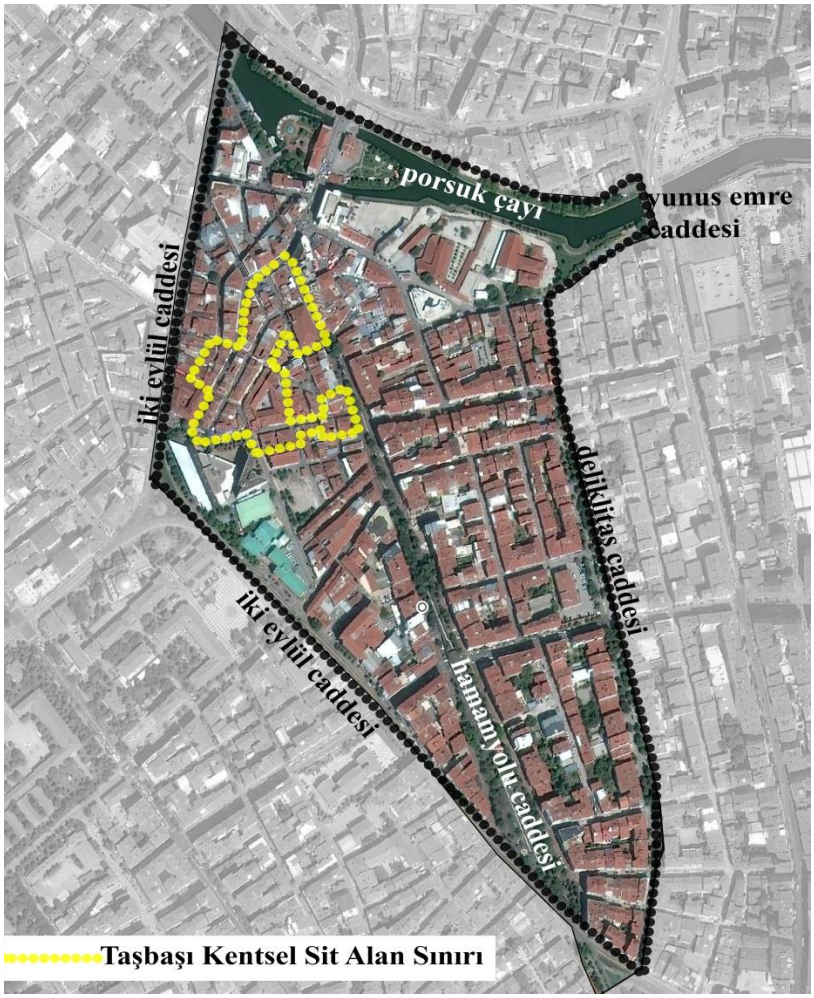
Şekil 5. 1. Çalışma Alanı ve Yakın Çevresi (Kaynak: Google Earth uygulamasından elde edilerek hazırlanmıştır.)

Çalışma alanı, aynı zamanda kentin doğal sıcak su merkezidir. Alan içerisinde sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynak, çevredeki hamamlara sıcak su sağlamaktadır. Sıcak su, geçmişten günümüze kadarki süreçte kent için önemli bir unsurdur. Sıcak su kaynağı, Hava Hastanesi ile Deliklitaş Caddesi arasında kalan 200-225 m çapındaki bir bölgedir. Ana kaynak ise Çarşı Camii bahçesinde toplanmaktadır (Balta, 2005).

Şekil 5. 2. Sıcak Su Kaynağının Konumu (Kaynak: Yandex Map uygulamasından elde edilerek hazırlanmıştır.)

Hamamyolu Çarşısı tarihsel dönemler içerisinde çeşitli değişimler yaşaması, kentin ilk ticari nüvesi olması vb. nedenlerden dolayı Eskişehir için önemli bir yere sahiptir. Hamamyolu Çarşısı, İki Eylül Caddesi, Deliklitaş Caddesi ve Porsuk Çayı arasında kalan bölgede yer almaktadır. Bu caddelerin sınırladığı alan içerisinde kentin ilk oluşan mahalleleri -Arifiye ve Deliklitaş Mahalleleri- yer almaktadır. Hamamyolu Çarşısı içerisinde kentsel sit alanı olarak ilan edilen Taşbaşı Çarşısı da bulunmaktadır. Taşbaşı Çarşısı, kentin geleneksel çarşı kültürünün yer aldığı bir alandır. Bu çarşıda sokak isimleri yapılan mesleğe göre verilmiştir. Örnek olarak, Saatçiler ya da Kuyumcular Çarşısı verilebilir.

Şekil 5. 3. Çalışma Alanının Sınırları (Kaynak: Yandex Map uygulamasından elde edilerek hazırlanmıştır.)

Hamamyolu Çarşı'nın kentsel bellek öğelerinin tespit edilmesini amaçlayan araştırma kapsamında anı mekanları çerçevesinde kent kültürünün dönüşen yapısı değerlendirmiştir. Hamamyolu Çarşısı'nın geçmişten bugüne alışveriş mekanı olması ile birlikte, sosyal, kültürel amaçlar için de kullanılan yapısı ve günümüzde kentsel yaşamın gerçekleştiği önemli bir kamusal mekan olması nedeniyle, Hamamyolu Çarşısı'nda yaşanan dönüşüm, mekanın dönüşüm süreçlerinde aracılık ettiği metalaşma, tüketim nesnesi ve kullanıcılarını tüketim toplumunun bireyleri olarak kavramsallaştıran tüketim kültürü bileşenleri çerçevesinde ele alınmamış ve araştırmanın sınırlılığı olarak belirlenmiştir.

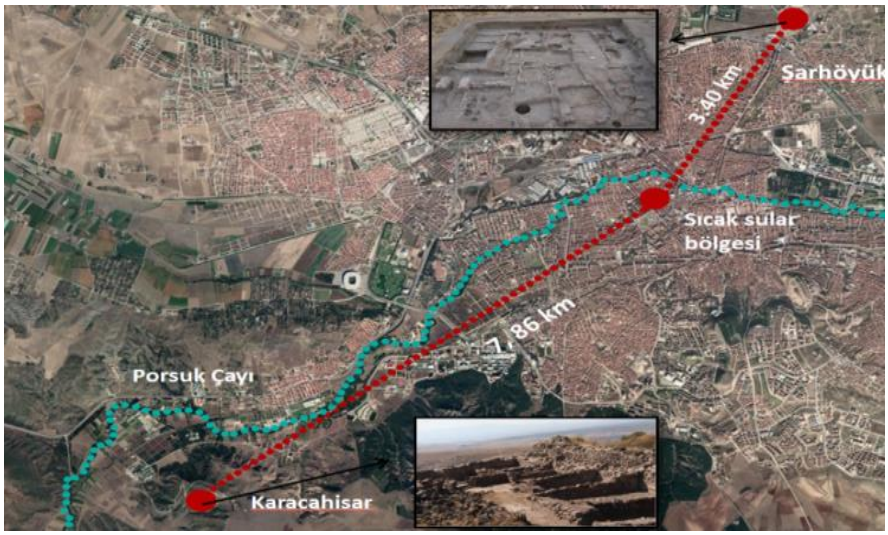
Özetle, Hamamyolu Çarşısı, geniş bir tarihsel süreç içerisinde, kentsel belleğin izinin sürdürülebilmesi, kamusal hayatın canlı ve sürekli olması, geniş bir kullanıcıya hitap etmesi etmesinden dolayı çalışmanın ana materyali olarak seçilmiştir.

5.2. Hamamyolu Çarşısı'nın Tarihsel ve Fiziksel Gelişim Süreci

Kent içerisinde bir çekirdek görevi gören Hamamyolu Çarşısı, geçmişten bugüne bir çok değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümleri ele alabilmek için çalışma amacına yönelik olarak tarihsel süreç periyodlara ayrılmıştır.

5.2.1. Bağdat- Berlin Demiryolu Öncesinde Hamamyolu (19. yüzyıl Öncesi)

Bu başlık altında İlkçağ, Ortaçağ, Bizans, Selçuklular Dönemi ve 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadarki süreç ele alınacaktır. Eskişehir'in tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, kentin tarihi Paleotitik döneme kadar uzandığı görülmektedir (Ertin, 1994). Hitit, Frig, Bizans gibi bir çok devlete ev sahipliği yapmasından dolayı kentin kuruluş yerleri hakkında üç farklı olası yerleşim bölgesi ortaya çıkmaktadır. Bu yerleşim bölgeleri Şarhöyük, Karacahisar ve çalışma alanının içerisinde yer alan Sıcak Sular bölgesidir (Halaç, 2001).

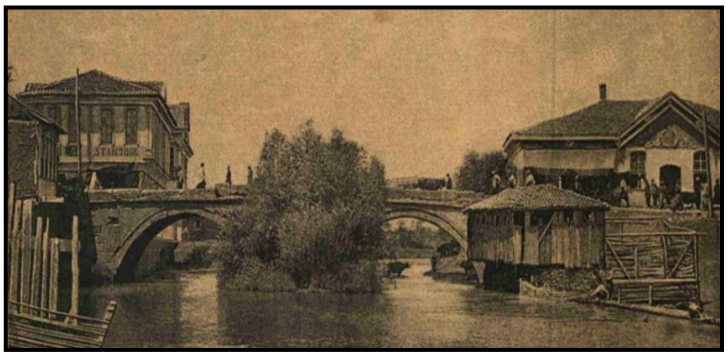

Şekil 5. 4. Eskişehir'in Olası İlk Yerleşim Bölgeleri (Kaynak: Google Earth uygulamasından elde edilerek hazırlanmıştır.)

Olası ilk yerleşim bölgelerine dair kesin bir kanıt bulunmamasına rağmen sıcak sular bölgesi olma ihtimali daha baskın gelmektedir (Halaç, 2001 ve Ertin, 1994). Bu durum Bizans kaynağından alınmış olan alıntı ile açıklanabilir:

> ''...bir zamanlar Dorylaion, Asya'nın en büyük ve önemli kentlerinden biriydi… Bir ırmağın kolu içinden geçerdi… ve doğal sıcak su kaynakları, hamamlar vardı. Fakat Pers istilasının en yoğun dönemindeyken kent yerle bir ettiler, halkını yoksullaştırdılar ve içindeki her yeri yok ettiler. Sonra kentin yakınında çadırlardan oluşan bir kamp kurdu…'' (Cinnamus'dan aktaran: Tanyeli, 1987).

Alıntıda yer alan ‘ırmağın bir kolu’ ifadesi kentin konumunu belirtmektedir. Karacahisar ya da Şarhöyük içerisinde Porsuk Çayı veya ona bağlı bir kol geçmemektedir (Tanyeli, 1987). Bu nokta, Hamamyolu Çarşısı’nın kentin ilk yerleşim bölgesi olma ihtimalini güçlendirmektedir. Dönemsel olarak farklı işlevler kazanan Hamamyolu Çarşısı, Bizans Dönemi’nde sıcak sularından dolayı rekreasyon ve pazar amaçlı kullanmaktadır. Pazarda yerel üretimle yapılan ürünler satılmaktadır (Doğru, 2005). Bizanslılar Dönemi’nde çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Bunlardan birisi ise Roma Köprüsü’dür. Roma Köprüsü’nün sağ kemeri günümüzde kapatılmış haldedir. Daha sonraki yıllarda ise sol kemeri de yıkılarak günümüzde var olan betonarme köprü yapılmıştır (Acar, 2009).

Şekil 5. 5. Roma Köprüsü (Kaynak: Servet-i Fenün, 1892)

Bu köprü, Köprübaşı Caddesi’ni Sivrihisar Caddesi’ne bağlamaktadır. Roma Köprüsü, o dönemde kente gelen gezginlerin eserlerinde de yer almaktadır.

J. Mac Donald Kinneir’in 1818 yılında yazmış olduğu eserde;

> ‘’… hamamdan çıktıktan sonra beni üzerinde mermer bir kitabe bulunduğu söyledikleri köprüye götürdüler...’’ (akt: Acar, 2009).

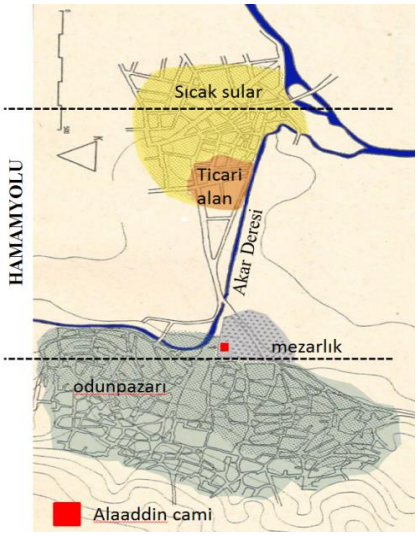
Georges Radet ise 1893 yılına ait eserinde;

> ‘’… İstanbul Köprüsü (Roma Köprüsü) göçmen evleri, gar ve ek binaları ile birkaç hanı kapsayan yeni mahalleyi hamam mahallesine bağlar. Köprünün altyapısı Roma Dönemine aittir. Hamamlar köprünün güneydoğusunda bulunur…. Köprüden başlayan yol, hamamlardan sonra Eskişehir’in çarşı yoludur…’’ (akt: Acar, 2009).

şeklinde bahsetmektedir. Hamamyolu Çarşısı, kentin ilk yerleşim bölgesi olarak önemli bir ticaret, ulaşım ve rekreasyon merkezi olmuştur (Ulu, 2003). Bu merkezin önemini Kinnamos ise şu şekilde anlatmaktadır:

> ‘’...buranın serin bir havası vardır. Şehir alabildiğine uzanan bol otlu, ürünü bereketli ovalarla çevrilidir. Bölgeyi hem suyu lezzetle içilen, hem görünüşü güzel olan bir ırmak sular. Bu suda o kadar çok balık yüzer ki ne kadar avlasanız bitmez. Şehirde bir yanda Bizans imparatoruna vaktiyle karşı gelmiş olan Melissenes’ler görkemli saraylar yaptırmışlardır. Öte yanda kalabalık mahalleler, doğal sıcak su kaynakları, çeşmeler, kemerler bulunuyordu. Sözün kısası insanların hoşuna gidecek ne varsa hepsi bu yerde bol bol bulunuyordu…’’ (akt: Alkaya, 2006).

Merkezin önemini kaybetmemesi için bu dönemlerde yerleşim açısından dikkat edilen noktalar olmuştur. Bizans Dönemi’nde kente gelen Türkmen topluluklarının bu bölgede iskan etmelerine izin verilmemiştir. İskan verilmemesi kentin planlamasının belirli bir düzen içerisinde yapıldığının da göstergesidir (Doğru, 2005). Selçuklular Dönemi’ne gelindiğinde Hamamyolu Çarşısı ticari ve yerleşim alanı olarak kullanıldığı görülmektedir (Yurt Ansiklopedisi, 1982 ve Ulu, 2003).

Şekil 5. 6. 13. Yüzyılın Sonlarına Doğru Hamamyolu Çarşısı (Kaynak: Tanyeli, 1978)

Selçuklular Dönemi’nde de doğal sıcak su kullanımı ön plandadır. Doğal sıcak su kente ekonomik ve sosyal açıdan katkı sağlamaktadır (Doğru, 2005). Selçuklular Dönemi’nde ziyaretçilerin sıcak sudan yararlanabilmesi için hamamlar inşa edilmiştir. Bu binalardan birisi günümüzde de varlığını sürdüren Erler (Erkekler) Hamamı’dır. Erler Hamamı’nın yapılma tarihi net olarak bilinmese de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalarda 15. Yüzyıla ait olduğu belirtilmektedir (Altınsapan, 2009).

Şekil 5. 7. Erler Hamamı (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

18. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde kentin Osmanlı hakimiyetine geçmesi, Sultanönü Sancağının merkezi ve uç bölge olarak kullanılması vb. sebeplerden dolayı gelişim açısından durağanlık söz konusudur (Halaç, 2001). Kentin durağan yapısına dair görüşler, o dönemlerde kente gelen gezginlerin vermiş olduğu bilgilerde de (Çizelge 5.1.) yer almaktadır.

Çizelge 5. 1. 18. Yüzyılın İlk Yarısına Kadarki Süreçte Hamamyolu Çarşısı'na Dair Gezgin Görüşleri (Kaynak: Acar, 2009 ve Çelikkanat, 1983; Koylu ve Birgün, 2015; Ertin, 1994; Celal, 2006; Şahin, 2012'dan derlenerek hazırlanmıştır.)

YIL	GEZGİN	TASVİR
1554	Dernschwams	Eskişehir ağır bir tahribata uğramış, büyük çoğunluğu yıkılmış bir haldedir.
1641-1642	Karayit, Türkiye Seyathanemesi	Kentte 4 han, bir hamam bulunmaktadır. Han karşısında sıcak suların bulunduğu bölgede bir dere vardır. Kent içerisinde yaklaşık 130 dükkan, kent girişinde ise bağların ve bostanlar bulunmaktadır.
1648	Evliya Çelebi	17 mahalle, güney yamacında ikametgah alanı, çarşı bölgesinde ise 800 kadar ev yer almaktadır. Kentin etrafında ise gül bahçeleri, tahıl bakımından zengin topraklar bulunmaktadır. Kuzeyinde hastalıklara iyi gelen kagir kubbeli bir hamam vardır.

1702	Paul Lucas ve Tounefort	Kent iki kısımdan oluşmaktadır. Bu iki kısım arasında büyük bir mesafe vardır. Dağın eteklerinde Türklerin evleri, bir tarafında da çarşı bulunmaktadır. Çeşmelerinden sıcak su akmaktadır. Kent içerisinde bir dere akmaktadır.
1840	Ainswort	Kent aşağı ve yukarı mahalle olarak ayrılmaktadır. Aşağı mahalle olan çarşı bölgesinde büyük bir han ve birkaç hamam bulunmaktadır. Yukarı mahalle olan güney yamacı ise konut alanıdır. Bu iki mahalle arasında 800 metrelik bir mesafe bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere kente gelen gezginlerin ortak görüşü; Osmanlı Dönemi'nde Eskişehir'in iki bölgeden oluştuğu, bu bölgelerin birinde konut bölgesi (Odunpazarı), diğeri ise çarşı (Hamamyolu Çarşısı) bölgesidir. Çarşı bölgesinin hamam, han ve dükkanlardan oluştuğu ifade edilmektedir. Çarşı bölgesinde bu dönemde de pazar kurulduğu ve askerlerin dinlenme alanı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Doğru, 2005). Dönem içerisinde bulunan hamamlara Şengül ve Alçık Hamamı örnek verilebilir. Bu hamamlar, Osmanlı Dönemi'nde inşa edildiği ve ortalama 100 yıllık olduğu tahmin edilmektedir (Koylu ve Birgün, 2015). Günümüzde bu hamamlar, Hamamyolu Çarşısı içerisinde varlığını sürdürmektedir.

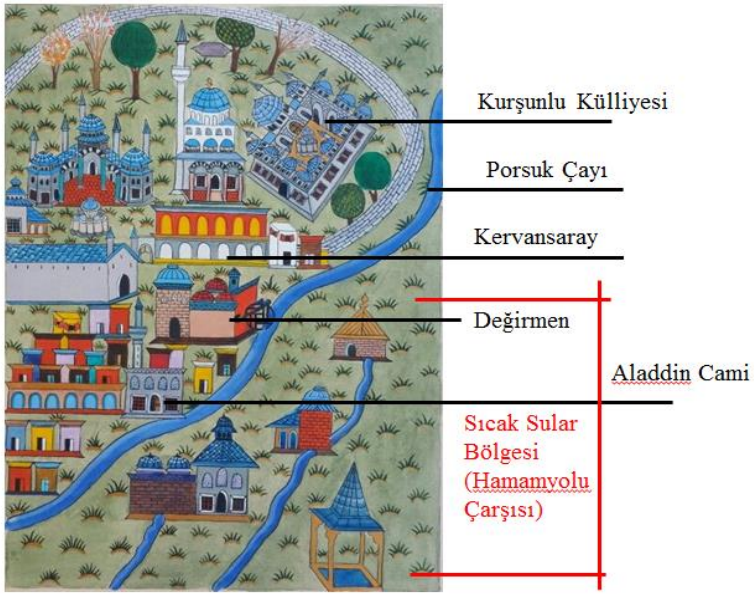

Şekil 5. 8. Şengül ve Alçık Hamamları (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Bu dönemlerde hamamların varlığına dair diğer bir bilgi ise Malumat dergisinin Miladi 15 Ağustos 1895 tarihli dergisinde yer almaktadır:

> ‘’… Eskişehir eteğinde Yenice, Erler, Kıymet, Alçık namlarıyla biri erkeklere ve üçü kadınlara mahsus dört ılıca bulunarak, Şengilcik namıyla bir de çamaşırhane var ise de sularına soğuk su karışmadığından ve musluk ve kurnaları olmadığından alışmayanlar müşkilat çeker…’’ (aktaran: Acar, 2009).

Yukarıdaki bilgide yer alan Kıymet Ilıcası günümüzdeki Has Hamam’ın yerinde bulunmaktadır (Acar, 2009). Yenice Ilıcası ise günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait olan Vakıflar Hamamı olarak işlevini sürdürmektedir. Gezginlerin ifadelerini destekleyen bir unsur ise 16. yüzyılda kente gelen Matrakçı Nasuh’un çizmiş olduğu Şekil 5.9.’da yer alan minyatürdür.

Şekil 5. 9. 16. Yüzyılda Hamamyolu Çarşısı (Kaynak: URL 3)

Minyatürde kent, Porsuk Çayı ve sur arasında yer almaktadır. Hamamyolu Çarşısı, Porsuk Çayı’nın güneyinde bulunmaktadır. Hamamyolu Çarşısı olarak çizilen bölgede şadırvanların, sıcak sudan faydalanmak için yapılan hamamların görselleri de yer almaktadır (Acar, 2009). Osmanlı Devleti’nin kuruluş zamanlarında hamamlar bölgesinde pazar da kuruluyordu. Bu dönemde Hamamyolu Çarşısı, çarşı, pazar, alışveriş, rekreasyon alanı olarak gelişim göstermektedir (Doğru, 2005). Hamamyolu Çarşısı’nın bu görüntüsü 1877 yılında kente gelen göçmenlerle ve 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun hizmete açılmasıyla değişmeye başlamıştır.

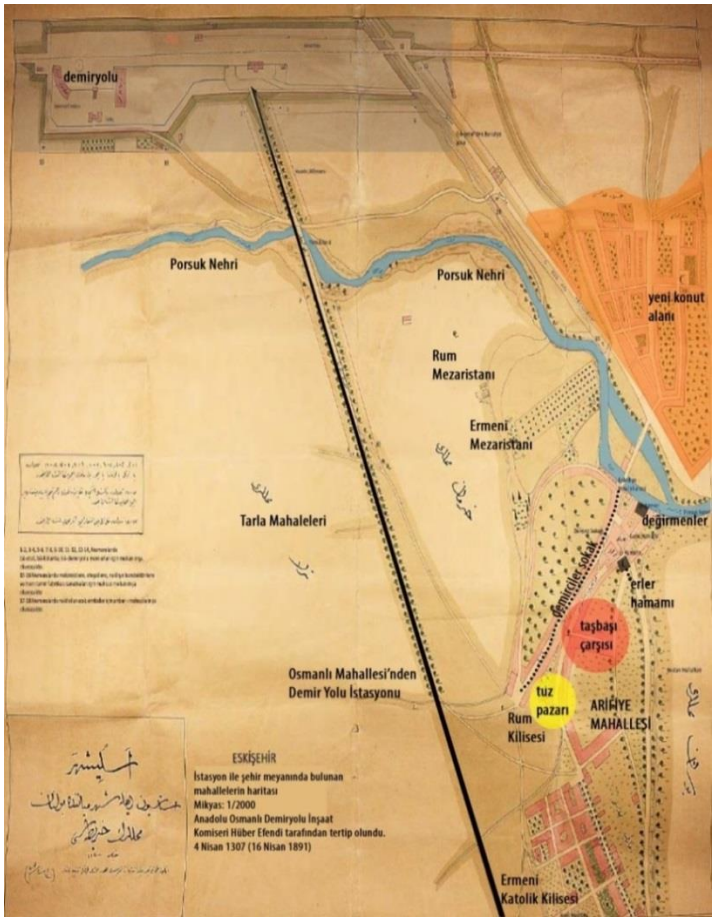
5.2.2. Göçmenlerin Gelmesi, Demiryolunun İnşası ve Yangınlar Sonrası Hamamyolu (1894-1920)

Bir önceki başlıkta da belirtildiği üzere kente göçmenlerin gelmesi, demiryolunun açılması kentin durağan yapısının değişmesine neden olmuştur. 1877 yılında gelen Rumeli göçmenler, Porsuk Çayı'nın karşı kıyılarına yerleşmesiyle yeni mahalleler oluşmuş ve göçmenler sayesinde hayvancılık ve tarımsal yönde olumlu bir gelişim meydana gelmiştir (Kozak, 2013). Olumlu yönde giden gelişim sonucunda her hafta salı ve çarşamba günü kurulan pazar, 1890 yılında padişahın emriyle her yıl 21 Eylül'den itibaren 15 gün boyunca panayır olarak açılmıştır. Bu panayır sayesinde yakın çevreden gelen tüccarlarla ticaret yapılması ile kentte gelişim söz konusudur (Albek, 1991). Bu gelişmeleri ise gezginler Çizelge 5.2. 'de yer aldığı şekilde ifade etmektedirler.

Çizelge 5. 2. Hamamyolu Çarşısı'nın 19. Yüzyılın Ikinci Yarısındaki Durumu (Kaynak: Albek, 1991 ve Ertin, 1994)

YIL	GEZGİN	TASVİR
1892	M. CL. Huart	Roma köprüsünün her iki yanında yeni binalar inşa edilmiştir. Bu binalar arasında mutfağı olmayan, iki odalı bir tür han da yer almaktadır.
1893	Georges Radet	Roma köprüsü ile başlayan yol, hamamlardan sonra Eskişehir'in çarşı yoludur. Küçük dükkanlar geçildikten sonra yol genişler ve söğütlerler çevrili geniş bir cadde olur. Bu cadde üzerinde buğday pazarı bulunmaktadır. Bu bölgede rahiplere ait bina, postane, mezarlık ve kaymakamın konağı bulunmaktadır. Odunpazarı ile hamamlar arasında hızlı akışlı bir ırmak ve su değirmeni bulunmaktadır.
1894	V. Cuinet	Kiremit çatılı, ahşap evlerin bulunduğu Müslüman mahalleleri güney kısımda yer alırken, Ermeni mahalleleri ise kaplıca ve çarşı kısmında, ova da ise Rumeli göçmenleri iskan etmektedir.

Kentte Hamamyolu Çarşısı'nın içerisinde yer aldığı günümüzde Arifiye Mahallesi olarak bilinen, yeni mahallelerin oluştuğunu, Odunpazarı ile Hamamyolu Çarşısı arasındaki kısımda bahçelerin; bu bahçelerin içinde konutların yer aldığını ve çarşı içerisinde çeşitli yapıların bulunduğu ifade edilmiştir. Bu ifadeler Şekil 5.10 ile desteklenmektedir. Şekil 5.10'da yer aldığı gibi Erler Hamamı, değirmenler, Arifiye Mahallesi ve Taşbaşı Çarşısı görülmektedir. Bu dönemde Hamamyolu Çarşısı'nın çevresi tarım alanları ile de çevrilir. Şekil 5.10'da da yer aldığı üzere sol kısım (Günümüzdeki Deliklitaş Mahallesi) tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Arifiye Mahallesi'nde yer alan yapılar ise bahçe içerisinde yer alan müstakil konut yapıları yer almaktadır.

Şekil 5. 10. 1891 yılında Hamamyolu Çarşısı ve Yakın Çevresi (Kaynak: Koylu ve Birsen, 2015)

Mahallelerin gelişmesi, demiryolunun gelmesi gibi gelişmeler sonucunda Hamamyolu Çarşısı'nda han, banka vb. farklı işlevlerdeki mekanların arttığı görülmektedir.

Şekil 5.11'de günümüzde İki Eylül Caddesi'nde yer alan, üç katlı Pirinç İş Hanı hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamış fakat yapının 1901 yılında inşa edildiği bilinmektedir.

Şekil 5. 11. Iki Eylül Caddesi'nde Yer Alan Pirinç İş Hanı (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Taş Han, Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'nun yapmış olduğu çalışmalarda, çalışmanın yapıldığı dönemde dikdörtgen bir plana sahip olduğunu ve alt katın dükkan olarak kullanıldığından iyi korunduğunu, çalışmanın yapıldığı dönemde üst katların boş ve harap bir durumda olduğu ve zaman zaman onarım gördüğüne dair bilgiler yer almaktadır (EKVKK, 2021). 19. Yüzyıl sonu, Geç Osmanlı tarzı olan yapı, inşa edildiği dönemde doğum ve çocuk bakım evi olarak kullanmıştır. İlerleyen yıllarda ise hububat ticaretinin yoğun olarak yapıldığı bir mekan olarak kullanılmıştır. Batı üslubunun etkili olduğu han, mansard çatının Eskişehir'deki tek örneğidir. İlerleyen dönemlerde yapı restore edilerek kültür ve ticaret merkezi ile nikah salonu olarak kullanılmıştır (Kedik, 2002 ve Önder, 1986).

Şekil 5. 12. Taş Han (Kaynak: EKVKK, 2021)

1904 yılında inşa edilen Osmanlı Bankası, Osmanlı Devleti'nin parasal kaynağın eksikliğini gidermek ve devletin ekonomik anlamda rahatlamasını sağlamak gibi amaçlar

doğrultusunda açılmıştır. Banka, hem paranın piyasaya sürülmesini, hem de ticari ve iş bankacılığını sağlaması amaçlanmıştır. İtalyan bir mimar tarafından tasarlanan yapının mimari özelliklerine bakıldığında bodrum ve zemin kattan oluşan kare plana sahiptir (Aktumer, 2005 ve EKVKK, 2021).

Şekil 5. 13. 1980'li yıllarda Osmanlı Bankası (Kaynak: EKVKK, 2021)

1900'lü yıllarda da Hamamyolu Çarşısı için sıcak sular önemini korumaktadır. Bu dönemde çarşı içerisinde şadırvanlar, çeşmeler bulunmaktadır. Şekil 5.14'te görülen ise çarşı içerisinde bulunan doğal sıcak su şadırvanıdır. Bu şadırvan, 1930'lü yıllarda belediye tarafından yıkılmıştır (Atuk, 2021).

Şekil 5. 14. Hamamyolu Çarşısı'ndaki Şadırvan (Kaynak: Atuk, 2021)

1900'li yıllarda, Hamamyolu Çarşısı'ndaki konutlar ise caddeler boyunca Şekil 5. 15'te görüldüğü gibi bir iki katlı, kerpiç veya ahşap malzeme ile yapılmış, bahçe içerisinde yer almaktaydı. İlerleyen dönemlerde konutların giriş katları ticarethane, üst katları konut olarak kullanılmıştır. Bu kullanım şekli çarşı içerisinde çoğunlukla İki Eylül Caddesi içerisinde görülmektedir (Ertin, 1994).

Şekil 5. 15. 1900'lü yıllarda İki Eylül Caddesi (Kaynak: Atuk, 2021)

Osmanlı Dönemi'ndeki kahvehane mekanları Hamamyolu Çarşısı'nda da görülmektedir. Bunlardan birisi Şekil 5.16'daki Porsuk Çayı'na doğru uzanmış payandalar ve temel üzerinde yükselen Hacı Mehmed'in kahvesi diğer adıyla Havuzlu Kahve'dir. Şekil 5.16'da yer alan kahvehanenin sol kısmında Çukur Çarşı yer almaktadır. Bu kahvehanenin bulunduğu yerde 2000'li yıllarda Ziraat Bankası Şubesi yer alıyordu. (Acar, 2009 ve Atuk, 2002). Günümüzde ise bu alanda ise heykel, oturma bankları gibi kentsel donatı elemanları yer almaktadır.

Şekil 5. 16. Hacı Mehmed Kahvehanesi (Kaynak:Atuk, 2021)

Bir diğer kahvehane yapısı Çukur Çarşı bölgesindeki Ali Asgar'ın Kahvehanesi'dir. Günümüzde bu yapı yerinde Çıkıllı İşhanı yer almaktadır (Kılıç, 1997).

Şekil 5. 17. Ali Asgar'ın Kahvehanesi (Kaynak: Atuk, 2021)

Demiryolu ve göçmenlerin gelmesi ile değişmeye başlayan sosyal yapı, mekansal çeşitliliğini de etkilemiştir. Gelen göçmenlerin gece hayatının olması geleneksel topluma da yansımıştır. Bu yansıma mekansal ölçekte de meydana gelmiştir. Bu duruma örnek olarak 1909'un başlarında Çukur Çarşı bölgesinde kahvehane yapıları dışında meyhane mekanın da yer alması verilebilir. Bu mekan, o dönemde Anadolu'da bir Müslüman'ın açmış olduğu ilk meyhanedir (Kent Belleği Müzesi, Kemal Yakut'un sözlü tarih aktarımından alınmıştır, 2022a). Meyhanenin de yer alması kentte alkollü içeceğin üretilmesi ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemde, sıcak sular bölgesinde tarihin ilk alkol içki fabrikası yer almaktadır. Bu bilgi Sakarya Gazetesi'nde;

> ''… 50 yıl önce ilimize rakı imal ediliyordu. İlk alkollü içki fabrikasının 50 yıl öncesinde Eskişehir'de kurulduğu ortaya çıkmıştır. Sıcak sular bölgesine 26 ve 21 numaralı dükkanlar (Şekil 4.18.) tarihin ilk alkol fabrikasını kuran Eskişehirli Yusuf Cemal Erdal böylece rakı üretim fabrikasyon haline getirmiştir. Fabrikanın hangi tarihte ve nasıl kapandığı bilinmiyor…'' (Sakarya, 1982a).

şeklinde yer almaktadır.

Şekil 5. 18. Alkol Fabrikası Olarak Kullanılan Binalar (Kaynak: Sakarya Gazetesi, 1982a)

Bu binalar, Hamamyolu Caddesi, Hazer Sokak'ta günümüzde de varlığını göstermektedir. Bu binaların karşısında Has Otel bulunmaktadır. Zemin katlarında dükkan bulunmaktadır. Yeni mekanların eklenmesiyle olumlu gelişmeler yaşanırken bu süreçte Hamamyolu Çarşısı'nda çeşitli yangınlara maruz kalmasıyla olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Bu yangınlardan ilki 1905 yılında meydana gelmiştir. 1905 yılında çıkan yangın sonucunda Hamamyolu Çarşısı büyük bir tahribe uğramıştır. Ahşap yapı malzemesinden oluşan yapılar, Müslüman ve Hristiyan evleri zarar görmüştür. Aynı zamanda bu bölge içerisindeki kentin en eski kapalı çarşısı da yanmıştır (Ertin, 1994). Bu tahrip onarılmaya çalışıldığı dönemde aynı zamanda çarşıya çeşitli mekanların kazandırılmış olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi; 1908 yılında kentin ilk yerel gazetesi olan Nimet Gazetesi çıkarılmasıdır. Gazete matbaası, Taşbaşı Caddesi'nde yer almaktadır (Yakut, 2007). Nimet Gazetesi'ne dair bilgiler, Hakimiyet Gazetesi'nde şu şekilde yer almaktadır:

> ''Zeytunzade Sadık Efendi, Mehmet Burhanettin adında bir gazeteciyi Eskişehir'e getirdi. Bütün harcamaları üstelenerek 1908 yılında Nimet Gazetesi'ni açtı. Taşbaşı, Numara:10'' (akt: Yakut, 2007).

1915 yılında, Hamamyolu Çarşısı'nda Osmanlı Ziraat Mağazası açılmıştır. Bu mağazanın açılışı ve özelliğine dair bilgiler Eskişehir Gazetesi'nde yer almaktadır:

> ''Mağazamız açıldığı günden beri muhterem (sevgili) müşterilerinden gördüğü rağbete karşı vazife-i teşekkürü (teşekkür vazifesi, şükür görevi) ifa eder (yerine getirmek)… her ne lazım olursa bir kere mağamıza teşrif (bir yere gelme) buyurmaksızın başka bir dükkana uğramamaları kendi menfaatlari icabı (öneri) olarak bilhassa muhterem (sevgili) müşterilerden rica olunur. Eskişehir: Aşağı Çarşıda Bonmarşe (mağaza)'' (akt: Yakut, 2007).

Şekil 5. 19. Osmanlı Ziraat Mağazası'nın Açılışı (Kaynak: Güneş, 2009)

Bu dönemde aynı zamanda belediye faaliyetleri de görülmektedir. Belediye faaliyetleri arasında Taş Köprü'nün (Roma Köprüsü) onarımı, köprü etrafına dükkanların açılması, çarşı bölgesine temiz suyun getirilmesi gibi durumlar söz konusudur. Bu faaliyetlere dair verilen bilgiler dönemin gazetesi Hakimiyet ve Eskişehir gezetelerinde şu şekilde yansımaktadır:

> ''Çarşı köprüsünün ahşap kısmının günden güne harap olmasından dolayı demir borularla yeniden yapılanmasına ve iki tarafına dükkan, gazino gibi akarlar inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.'' (Eskişehir Gazetesi, 1910; akt: Yakut, 2007).

> ''belediye dairesinin sıcak suları bir motor vasıtasıyla mahallata tevzi (dağıtma) ve isale (ulaştırma) ile ahalinin (halkın) ve bilhassa aşağı ve kısmen yukarı mahalleler ihtiyacının temini hususunda masuf olan himmeti (çalışma) hakikaten bülent (yüce, ulu) ve alidir (yüce, yüksek)'' (Hakikat Gazetesi, 1911; akt: Yakut: 2007).

1917'li yıllarda kent merkezinde ve Taş Köprü civarında bir çok dükkan ve mağazanın zarara uğramasına neden bir yangın çıkmıştır. Bu yangın sonrasında belediye Taş Köprü üzerinde bir onarım gerçekleşmiştir. Yanan dükkanlardan bir çoğu istimlak edilerek köprünün genişletilme kararı alınmıştır. Dört metrelik ahşap geçitler, konsol olarak köprüye eklemiştir (Uğurlu veEnçevik, 2018). 1918 yılında köylüye, tüccara ve esnafa kredi verebilmek için Eskişehir Çiftçi Bankası Osmanlı Anonim Şirketi açılmıştır. Banka üyelerinin meslek grupları ve ikamet ettikleri yerlere bakıldığında çoğunlukla tarıma dayalı ve köyde yaşayan kişiler olduğu görülmektedir. Bankanın genel merkezi hakkında elde edilen bilgilere göre Taştekin Caddesi Numara:14 (veya 16) Taşbaşı Çarşısı içerisinde yer almaktadır. Faaliyetleri açısından başarılı çalışmalar yapsa da Kurtuluş Savaşı yıllarında zarar görmesi ve 1927 yılında Eskişehir Bankası'nın açılması ile Çiftlik Bank 1929 yılında kapatılmıştır (Doğru, 1990). 1920'li yıllara gelindiğinde ise 1892'li yıllarda olduğu gibi pazar faaliyetleri devam etmektedir. O dönemde çevresinde tarım arazilerinin bulunduğu Hamamyolu Caddesi'nde kurulan pazaryerinde halk takas yoluyla alışveriş yapmıştır (Üstün ve Özkan, 2016). Salı ve Çarşamba günleri kurulan bu pazarda başta tahıl olmak üzere sebze, meyve, canlı hayvan ve yumurta gibi ürünler yer almaktadır. Çarşamba pazarının yanında kadınların ördükleri, küçük ürünlerin satıldığı Kadınlar Pazarı da kurulmuştur. Fakat bu pazar daha sonra kaldırılmıştır (Güneş ve Yakut: 2007). Şekil 5. 20'de 1920'li yıllarda var olan pazara dair bir görsel yer almaktadır. Görsel, günümüzdeki Hamamyolu Caddesi'nden çekilmiştir. Resmin sağ tarafında yer alan bina günümüzde Hamamyolu Caddesi ve Hazer Sokak kesişimin olduğu yerde varlığını sürdürmektedir.

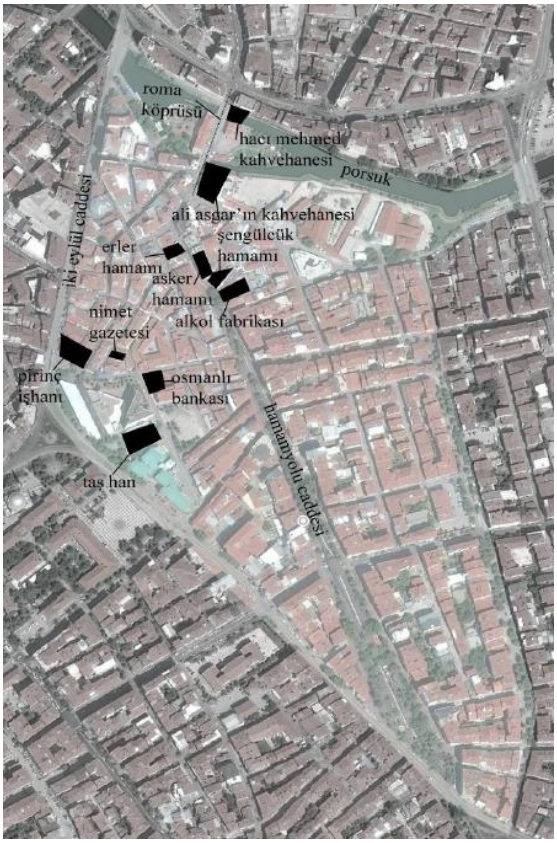

Şekil 5. 20. 1920'li Yıllarda Pazar Yeri (Kaynak: Atuk, 2021)

Bu dönemde aynı zamanda kentin ilk eczanesi olan Ömer Lütfü Eczanesi Roma Köprüsü civarında açılmıştır (Naymansoy, 2019). Eczanede ilaç satışının yanında tedavi hizmetleri de bulunmaktadır. Buna dair bilgi ise Metanet Gazetesi'nde;

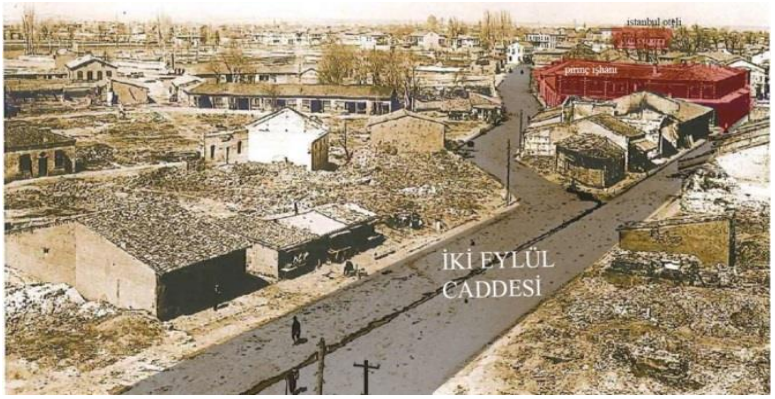
> ''…Eczahane-yi (Eczane) Ömer Lütfi. Eskişehir Köprübaşı Doktor İstevraki Papayatoplu. Dahiliye, cerrahi ve kadın hastalıkları mütehassısı (uzmanı)… Doktor İstevraki hergün muayane kabul eder…. Ahali-yi muhteremeye (muhterem halk) ilan olunur…'' (Metanet, 1912'den aktaran: Batur ve Özdemir, 2018).

Görüldüğü üzere bu süreçte Hamamyolu Çarşısı içerisinde çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Bu mekanların konumları Şekil 5. 21.'de yer aldığı gibidir. Şekil 5.21.'de Nimet Gazetesi'nin yapısı, günümüzde Taştekin Caddesi'nin bulunmamasından dolayı işlenmemiştir. Taştekin Caddesi, 1990'lı yıllarda istimlak edilen Taşbaşı Çarşısı içerisinde yer almaktadır (EKVKK, 2021).

Şekil 5. 21. 1900'lü Yıllara Kadarki Süreçte İnşa Edilen Yapılar (Kaynak: YandexMap'ten Alınarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

1900'lü yıllarda Hamamyolu Çarşısı içerisinde yukarıda bahsedilen gelişmeler meydana gelirken 1922 yılında Yunan askerlerinin kente vermiş olduğu zararlarla karşı karşıya kalmıştır. Yunanlar kenti terk ederken çarşı bölgesinde yer alan dükkanların ve mağazaların kapı pencerelerini kırarak değerli eşyalarını kamyonlara yükleyerek soymuşlardır. Diğer bir taraftan çarşı bölgesinde ve ovada büyük bir yangın çıkarmışlardır. Bu yangın sonucunda ise tahıl pazarı, Arifiye Mahallesi, Köprübaşı tamamen yanmıştır. Kent genelinde 2000 ev, 22 otel-han, 2000 mağaza ve dükkan, 5 hamam, 4 fabrika, 2 cami, 3 mescit, 10 okul yıkılmıştır (Güneş, 2009 ve Yakut, 2016). Fabrikalardan birisi ileride Yasin Çakır Un Fabrikası olacak olan Rumlara ait un fabrikası, dükkanlardan biri ise Ömer Lütfi Eczanesi'dir (Atuk, 2002 ve Naymansoy, 2019). Yangın sonrasındaki durum Şekil 5.22.' de görülmektedir. Resmin sağ kısmında günümüze ulaşan Pirinç İş Hanı ve İstanbul Oteli yer almaktadır (Acar, 2009).

Şekil 5. 22. Yunan İşgali Sonrası Hamamyolu Çarşısı (Kaynak: Acar, 2009)

Yunanlıların kente verdikleri zarar Hakimiyet gazetesinde;

> ‘’Garbın (Batı) medeniyet rehberleri, Anadolu’nun en müreffeh (varlık ve rahatlık) ve en parlak bir istikbaline (geleceğe) mahzar (huzur) olacak bir şehrini yirmi dört saatte bir harabe haline getirdiler… ateş ve alevin yirmi dört zarfında (içerisinde) harab edeceğini tahmin edememiştik.’’

şekilde yer alması da zararın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir (Yakut, 2015). Cumhuriyet’in ilk yıllarına gelindiğinde ise Hamamyolu Çarşısı bu tahribatları onarmaya çalışırken; diğer bir taraftan da kent genelinde meydana gelen değişimleri yakalamaya çalışmıştır.

5.2.3. Cumhuriyetin Ilk Yıllarında Hamamyolu Çarşısı (1920-1960):

Bu başlık altında 1925’ten Sıcak Sular Bölgesi’nin istimlak edildiği döneme (1960’lar) kadarki süreç ele alınmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Yunan işgalinden kurtulan kent, almış olduğu zararın ekonomik ve sosyal açıdan izlerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Yunanlılar tarafından yakılan çarşıda yeni barakalar kurulmuş ve belediye bu barakalara geçici ruhsat vermiştir. Çarşı bölgesinde parke kaldırımı uygulanmış, Yediler Parkı ve Yediler Köprüsü inşa edilmiştir (Ertin, 1994 ve Güneş ve Yakut, 2007). Yediler Parkı’nın açılması ve o dönemde parkın yoğun olarak kullanılmasına dair bilgiler ise Vakit Gazetesi’nde;

> ‘’… Kentin ortasında bulunan Yediler Parkı açıldı… Parkta bu sene yenilikler yapıldı. Geçen sene büyük bir havuz yapılmıştı. Bu sene de park duvarlarının yapıldığını, bahçe çitlerinin şekillerinin değiştiğini gördük. Parkın radyosu saat 17’den 22.30’a kadar çalmaktadır. Geceleri parkta radyo dinleyenler ve dolaşanlar çoktur… ’’ (Vakit, 1933).

şeklinde yer almaktadır.

Şekil 5. 23. Yediler Parkı (Kaynak: Atuk, 2021)

Şekil 5.24. Yediler Köprüsü yer almaktadır. Yediler Köprüsü günümüzde bulunmamaktadır. Köprü günümüz İki Eylül Caddesi, Yediler Parkı'nın bitiminde inşa edilmiştir.

Şekil 5. 24. Yediler Köprüsü (Kaynak: Atuk, 2021)

Bu dönemde sıcak su diğer bir önceki dönemlerden farklı olarak sadece hamamlarda değil evlerde de kullanıldığı görülmektedir. Belediye sıcak suyu bir araya toplayarak evlere aktarılması için tesisat kurmuştur (Albek, 1994 ve Güneş ve Yakut, 2007 ve Eskişehir Halkevi Dergisi, 1933). Sıcak suyun evlere dağıtılması için tesisatın hazırlanması bu dönemde de sıcak suyun önemini göstermektedir. Yine bu dönemde çarşı bölgesinde hamamların var olduğu görülmektedir. Çarşı bölgesinde Erler (Erkekler), Asker (Kıymet) Hamamı, Şengilcik, Alçık, Yenice, Asri ve Şifa Hamamı bulunmaktadır. Yenice Hamamı günümüzde Vakıflar Hamamı olarak bilinen hamamdır. Bu dönemde, Yenice Hamamı'nın ihtiyaçları karşılamadığı için yeniden inşa edilmesine karar verilmiştir. O dönemin yabancı mimarlarından Profesör Deps'in tasarlamış olduğu hamam projesinin uygulanması ön görülmüş fakat Türk yaşayışına uygun olmadığı için proje Türk mimarlar tarafından revize

edilerek uygulanmıştır (Özaktaş ve Arsev, 1943). EK-B'de Yenice Hamamı'nın inşa edilme sürecine dair o dönemlerde çekilen fotoğraflar yer almaktadır.

Şekil 5. 25. İnşa Edildiği Dönemlerde Yenice Hamamı (Kaynak: Özaktaş ve Arsev, 1943)

Asri ve Asker Hamamı aynı hizada Hamamyolu Caddesi üzerinde yer almaktadır. Asker Hamamı'nın yerinde günümüzde Has Otel yer almaktadır. Erler (Erkekler) Hamamı ise Saatçiler Sokak'ta yer almaktadır. Erler Hamamı bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi Bizans Dönemi'ne ait bir hamamdır. Şengilcik ve Alçık Hamamı, Asker Hamamı'nın yakınında yer almaktadır. Bu iki hamam sadece kadınların kullanımı içindir (Şükrü, 1930; Güngörür ve Kemalettin, 1952).

Şekil 5. 26. Asker Hamamı (Atuk, 2021)

1924 yılında kentin ilk imar planı çıkarılmıştır. 1924 yılında hazırlanan imar planında kent bölgelere ayrılmış, caddeler ve sokaklar, Avrupa kentleri örnek alınarak belirlenmiştir. Bu imar planında Köprübaşı ve Taşbaşı Çarşısı'ndaki dükkanların bir bölümü yol ve kaldırım için ayrılmıştır. Fakat bu imar planı maddi yetersizlikten ve çarşı bölgesindeki esnafların direnmesinden dolayı tam anlamıyla uygulanamamıştır. 1930'lu yıllarda bu direnişe bir son verilmiş, çarşı bölgesindeki 300'den fazla baraka (geçici ruhsat verilmiş olan

barakalar) yıkılarak kent planına uygun, tuğla malzemeli yeni dükkanlar inşa edilmiştir (Yakut, 2016 ve Vakit, 1933). Bu durum Akşam Gazetesi'nde;

> ''…300 ü den fazla barakanın 48 saat içerisinde yıkılmasına emir verdi. Şimdi barakalar yıkılmakta ve yeni inşaat için hazırlıklar yapılmaktadır. Kentin 1924 senesinde yapılmış muntazam bir planı vardır. Parasızlık yüzünden belediye bu planı ancak inşaat esnasında adım adım uygulayabiliyordu. Barakaların yıkılması bu planın büyük bir kısmının daha uygulanmasını sağlayacak ve yeni caddeler açılacak ve dar caddelerde genişleyecektir..." (Akşam, 1933).

şeklinde yer almaktadır. Akşam Gazetesi'nde bahsedilen yeni caddelerden birisi ise Sıcak Sular Bölgesi'ndeki Sıcak Sular Caddesi'dir. Bu cadde düzenlemesinde Şekil 5.14'de yer alan şadırvan yıkılmıştır. (Eskişehir Halkevi Dergisi, 1933, 150).

Şekil 5. 27. 1930'lu yıllarda Açılan Sıcak Sular Caddesi (Kaynak: Eskişehir Halkevi Dergisi, 1933, 150)

İmar faaliyetlerinin devam ettiği kentte sebze ve meyve bahçeleri olarak kullanılan bölgelerindeki yerleşim alanları genişleyerek yeni mahallelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu mahallelerden biri ise Hamamyolu Çarşısı'nın içerisinde yer alan Arifiye Mahallesi'dir (Ertin, 1994). Konut yapılarının dışında bu dönemde Hamamyolu Çarşısı içerisinde sanayi yapısı, sinema, cami, otel, restaurant gibi çeşitli işleve sahip yapıların da inşa edildiği görülmektedir. Mekansal açıdan bu çeşitlilik, Akşam Gazetesi'nde ''Eskişehir'in manzarı değişti'' başlığı ile yer almış ve

> ''…Kentte inşaat arttı, her tarafta yeni ve büyük binalar yükseliyor. .. Nereden geçerseniz geçin bir kaç binanın yükselmekte olduğunu görürsünüz… Kentin merkezinde hemen hemen boş arsa kalmamış gibidir…Yeni binalar kentin manzarasını değiştirdi… Eskişehir sokakları daha muntazam bir hal almaktadır…'' (Akşam Gazetesi, 1933).

ifadeleriyle açıklanmıştır. Buradan kentin merkezi yani Hamamyolu Çarşısı'nın gelişmeye başladığını, çeşitli mekanlarında eklenmesiyle aldığı hasarları telafi etmeye başladığı görülmektedir. Bu çeşitli mekanlara ilk olarak Sıcak Sular Bölgesi'nde yer alan Çarşı Cami örnek verilebilir. Cami, 1929 yılında Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından tek katlı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Ilerleyen yıllarda iki katlı bir ilave yapılmıştır. Eklenen kat yapı içerisinde galeri etkisi yaratmaktadır. Kısacası, dışarıdan bakıldığında iki katlı gözüken cami; içeriden bakıldığında tek katlı bir yapıya sahiptir (Kedik, 2002 ve Kent Belleği Müzesi, Zeynep Kedik'in sözlü tarih aktarımından alınmıştır, 2022b).

Şekil 5. 28. . Çarşı Cami (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Diğer bir mekan ise konaklama yapılarıdır. Köprü Palas, Çağlayan Palas ve Porsuk Otel bu dönemde Hamamyolu Çarşısı içerisinde açılan otellerdir. Köprü Palas Otel, 1924 yılında otel ve dükkan olarak inşa edilmiştir. Porsuk Oteli'nin karşısında, Çukur Çarşı'nda yer alan otel ilerleyen yıllarda Porsuk Kıraathanesi adını almakta ve zemin katında dükkan; üst katında ise kıraathane bulunmaktadır (Kedik, 2002). Günümüzde bu otel bulunmamaktadır.

Şekil 5. 29. Köprü Palas Otel (Kaynak: Atuk, 2021)

Porsuk Oteli'ne yakın bir konumda olan Çağlayan Palas Otel, Köprü Palas Otel ile yakın tarihlerde inşa edilmiştir. O dönemde, Porsuk Çayı'ndaki fazla suyun yükselerek herhangi bir zarara yol açmaması için bentler inşa edilmiştir. Bu bentler, su yükseldiği zaman açılarak suyun tahliyesini sağlamaktadır (Sakarya, 1963b). Şekil 5. 30'da görülen Porsuk Çayı'ndaki bentler sayesinde çay etrafında insanlar vakit geçirebilmekte ve kayıklarla yüzebilmektedir. Otel, karşısında yer alan bu bentler sayesinde Çağlayan adını almıştır. 1950'lı yıllarda yazılan Eskişehir Kılavuzu kitabında otel hakkında yerli ve yabancı turistleri memnun edebilen bir otel olarak bahsedilmektedir. Kitapta yer alan görsel de otelin beş katlı bir yapı olduğu görülmektedir (Akbulut, 2008 ve Güngörür ve Conker, 1952).

Şekil 5. 30. Porsuk Bentleri ve Çağalayan Palas Oteli (Sağ Köşe) (Kaynak: Atuk, 2021)

Bu dönemde inşa edilen diğer bir otel ise Porsuk Oteli'dir. 1927 yılında, zemin katı dükkan; üst katları otel olarak tasarlanmıştır. Ilerleyen yıllarda belediye binası olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise otel (konukevi) olarak kullanılmaya devam etmektedir (Kedik, 2002). Porsuk Oteli'nin caddeye bakan cephesindeki zemin katında 9 adet dükkan bulunmaktadır. Bu dükkanlar nikah salonu, piyangocu, banka, eczane vb. olarak kullanılmıştır. Yapının güney cephesinde yer alan ada parçasında otelin inşa edildiği yıllarda bahçe bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda bahçenin bulunduğu bölgeye belediye gazinosu yapılacaktır.

Şekil 5. 31. Porsuk Oteli ve Bahçesi (Kaynak: Güngörür ve Conker, 1952)

1930'lu yıllarda kentte dört adet eczane bulunmaktadır. Bu ezcanelerden birisi ise Porsuk Oteli'nin zemin kattaki dükkanların birinde yer alan Sıhhat Eczanesi'dir (Kırımer, 2010).

Şekil 5. 32. Sıhhat Ezcanesi (Kaynak: Kırımer, 2010)

Tarihi bir değer atfedilen Sıhhat Eczanesi, 2009 yılından itibaren Anadolu Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi'nde sergilenmektedir (Kırımer, 2010). Eczanenin yanı sıra Hamamyolu Caddesi üzerinde muayenehaneler de açılmıştır. Göz doktoru Fuat Cemal'in yeri bu muayenelere arasındadır. Muayene olduğu belli olabilmesi için Şekil 5.33'de yer aldığı üzere tabelada göz resmi yer almaktadır. Muayenenin olduğu yapının üst katını o dönemlerde Türk Hava Kurumu kullanmaktadır. Atatürk, kenti ziyaret ettiği dönemlerde halka seslenişini bu kurumun balkonundan yapmıştır. Günümüzde bu yapı Hamamyolu Caddesi'nde varlığını sürdürmektedir. Yine Şekil 5.33'de görülen Akar Deresi'nin etrafında çarşamba ve cumartesi günleri pazar kurulmaktadır (Atuk, 2002). Pazar yeri Yediler Parkı'nın sonuna kadar uzanmaktadır. Uzak köylerden bir gün önceden gelen satıcılar pazar yerinden kendilerine yer ayırırır ve temel ihtiyaçlar uygun fiyata satılmıştır (Akşam, 1932).

Şekil 5. 33. Türk Hava Kurumu ve Fuat Cemal'in Muayene Binası (Kaynak: Atuk, 2021)

1920'li yıllarda çarşı içerisinde sanayi yapısı da görülmektedir. Bu sanayi yapısı Yasin Çakır Un Fabrikası'dır. Fabrika, o dönem Türkiye genelinde en büyük un fabrikaları arasında yer almaktadır (Akşam, 1934a). Buğdayın yıkandığı suyun tahliyesinin sağlanması için Porsuk Çayı'ndan yardım alan fabrika, Hamamyolu Çarşısı'nın Sıcak Sular Bölgesi'nde yer almaktadır. Bu fabrika 1915 yılına kadar Rum asıllı bir kişi tarafından işletilmiştir. Daha sonra Yasin Çakır'a devredilen fabrika Yunan işgali sonucunda yanmıştır. Yangın sonrasında eklemeler yapılarak işlevine devam etmiştir (Atuk, 2002 ve Soydaş, 1949). Fabrika, 1970'li yıllarda Sıcak Sular Bölgesi'nin kent merkezinde kalmasından dolayı fabrikalar bölgesine taşınmıştır (Öğütür, 2018; ETO Dergisi röportajından alınmıştır.) Şekil 5.34'de de görüldüğü üzere fabrika ve büro yapısı bulunmaktadır. Büro yapısı, iki katlı; yığma tuğla malzemesi ile yapılmış; bitişik nizamlı, cephesi Değirmen Sokak'a bakan bir yapıdır. Birinci katın cephesi 14 eşit parçaya bölünmüştür. Her bir bölüme yerleştirilen pencerelerin doğramaları ahşaptır (EKVKK, 2021).

Şekil 5. 34. 1930'larda Yasin Çakır Un Fabrikası ve Büro Yapısı (İstanbul Otel) (Kaynak: Atuk, 2021)

Büro yapısı (İstanbul Otel) o dönemlerde açılan Eskişehir Şeker Fabrikası'nın idari bölümüne de ev sahipliği yapmıştır. 2000'li yıllarda bu yapı, Emniyet Müdürlüğü tarafından da kullanılmıştır (İstikbal, 2011 ve Oğur, 2015, 33 ve Eskişehir Halkevi Dergisi, 1933, 113). Eskişehir Halkevi Dergisi'nde un fabrikasından;

> ''…Yasin Çakır Fabrikası, iki kişinin (Yasin Zade (oğlu) Mehmet Ali ve Hacı Çakır Zade (oğlu) Süleyman) Cumhuriyet'in vermiş olduğu iyi ve serbest çalışma olanağından ortaya çıkmış bir eserdir… Bu fabrika hem sudan hem motordan tasarruf etmektedir. Günde 600 çuval un üretmektedir…'' (Eskişehir Halkevi Dergisi, 1933).

şeklinde bahsedilmektedir.

Yasin Çakır Un Fabrikası'nın Porsuk Çayı'nın kenarında değirmenleri de yer almaktadır. Değirmenler ve setler sayesinde Porsuk Çayı'nda sandalla gezintinin rahat bir şekilde yapılması da mümkün olmaktadır (Akşam, 1934a). Fabrika yapısı, değirmenler ve setler 2000'li yıllarda yıkılmıştır, büro yapısı ise ticari amaçla kullanılmaktadır. 1930'lu yıllarda Yasin Çakır Fabrikası'nın yanında Tozman Çarşısı açılmıştır. Tozman Çarşısı, eski Anadolu çarşılarının özelliğini taşımaktadır. Eskişehir'in en eski çarşısı olduğu bilinmektedir. Çarşıya giriş Değirmen Sokak'tan sağlanmaktadır. İlerleyen yıllarda bu çarşı gazete, matbaa ve sinema için kullanılmıştır (Kaynak: EK-A). Fabrika, otel gibi çeşitli faaliyetlerin yer aldığı Hamamyolu Çarşısı'nda 1925'li yıllardan itibaren Osmanlı Bankası'na ek olarak çeşitli bankaların da açıldığı görülmektedir. Açılan bankalar arasında kapanan banka da bulunmaktadır. Kapanan banka 1918 yılında açılan Çiftçi Bank'tır. Açılan bankalardan birisi ise Ziraat Bankası'dır (Şükrü, 1930). İki Eylül Caddesi'nde yer alan Ziraat Bankası, 1928 yılında Bulgar göçmeni bir usta tarafından inşa edilmiştir (Kedik, 2002).

Şekil 5. 35. 1930'lu yıllarda Ziraat Bankası (Kaynak: Atuk, 2021)

Diğer bir banka ise Eskişehir Bankası'dır. 1927'de açılan Eskişehir Bankası'nın merkez şubesi günümüzde Yalbı Sokak'ta yer almaktadır (Çelikkanat, 1963 ve Bakınız Çizelge 5.3.). Resmi kurumların yapılarının da çarşı bölgesinde inşa edildiği görülmektedir. Bu kurumlar Çocuk Esirgeme Kurumu, Maliye Vergi Dairesi ve PTT'dir. Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait bina Taştekin Sokak'ta yer almaktadır (Gürol, 1949). Taştekin Sokak günümüzde bulunmamaktadır. Sokak, 1990'lı yıllarda Taşbaşı Çarşısı'nın istimlak edilmesi sonucunda kapatılmıştır. Maliye Vergi Binası ise Osmanlı Bankası yanında yer almaktadır. Fakat günümüzde de bu iki yapı bulunmaktadır (Çelikkanat, 1990). PTT binası, İki Eylül Caddesi'nde günümüzde bulunan PTT binasının yerinde yer almaktadır (Çelikkanat, 1963).

Şekil 5. 36. PTT Binası (Kaynak: Atuk, 2021)

Resmi kurumların, bankaların açılması, pazar yerinin bu bölgede olması vb. nedenlerden dolayı insanların gündelik hayatındaki bir uğrak noktası olan Hamamyolu Çarşısı, aynı zamanda sinema, restaurant gibi mekanların da açılmasıyla kentte en çok vakit geçirilen bölgelerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Sinemaların açılması, o dönemlerdeki ulusal gazete haberlerinde bu durumdan bahsedilmesi sosyal hayatın çarşı bölgesinde canlı bir şekilde yaşandığını bir göstergesi olduğunu söylenebilir. Şekil 5.37'da o dönemde Hamamyolu Çarşısı'nın yer alan sinemalar yerleri gösterilmiştir. Sinemaların Hamamyolu Çarşısı içerisinde faaaliyet göstediği yıllar 1926-1990 arasındadır. Sinemaların açılış ve kapanış tarihlerine göre 1. Park ve Lale Sinema (1926-1943- bilinmiyor); 2. Ethem Sinema (1930-1940); 3. Yeni Sinema (1936-1990'lar); 4. Şentürk Sineması (1940- 1941); 5. Marmara Sineması (1940- 1979); 6. Büyük Sinema (1955-1978); 7. Doğan Sineması (1957-1990'lar) şeklinde sıralanabilir (Üstün, 2018).

Şekil 5. 37. 1925'lerden itibaren Hamamyolu Çarşısı'nda yer alan sinemalar (Kaynak: Yandex Map ve Üstün, 2018)

Park Sineması (1), Ethem Berksoy ve Hasan Tozman'nın ortaklığında, Değirmen Sokak'ta 1926 yılında açılmıştır. Sinemanın aynı zamanda Porsuk Çayı'na bakan bahçesi bulunmaktadır. Ulusal gazetelerde sinema ve bahçesi hakkında bilgiler yer almakta ve bahçenin toplanma yeri olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Akşam, 1934b).

> ''… cuma günlerinin ikinci toplantı yeri de Park Sineması'nın bahçesidir… bu bahçe, Porsuk Oteli'nin bahçesinden daha büyük ve daha güzeldir… Burada güzel ve kalabalık bir saz topluluğu vardır. Müşterisinin çoğunluğunu kentin gençleri oluşturur…'' (Akşam, 1934b).

Park Sineması, film gösteriminin yanı sıra tiyatro gösterimi için de kullanılmıştır (Bodur, 1990). Park Sineması kapatıldıktan sonra aynı yerde Hasan Tozman, Lale Sineması'nı açmıştır. Sinema salonuna giriş uzun bir koridor ile sağlanmaktadır. Şekil 5.38'de görülen Park ve Lale Sineması (1) günümüzde bulunmamaktadır. Şekil 5.38'de yer alan iki katlı yapı ise varlığını sürdürmektedir (Üstün, 2018 ve Bakınız: Çizelge 5.3.).

Şekil 5. 38. Park ve Lale Sineması (Kaynak: Sakarya, 1970b)

1930 yılında açılan Ethem Sineması (2), Ethem Berksoy tarafından Bankalar Caddesi ile Hamamyolu Caddesi'nin kesişiminde açılmıştır. 1940 yılında kapatılan sinema yapısının yerinde dükkanlar yer almaktadır (Bodur, 1990).

Şekil 5. 39. Ethem Sineması (Kaynak: Atuk, 2021)

Yabancı, serüven filmlerinin gösterildiği Yeni Sinema (3), Hasan Tozman tarafından 1936 yılında açılmıştır. Genellikle genç kesime hitap eden sinema, Porsuk Bulvarı İletişim Sokak üzerinde yer almaktadır. Günümüzde sinema binası yerinde dükkanlar bulunmaktadır (Bodur, 1990).

Şekil 5. 40. Yeni Sinema Girişi (Kaynak: Sakarya, 1992)

Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde yer alan Şentürk Sineması (4) Hasan Avar tarafından 1940 yılında açılmıştır. Hem tiyatro gösterisi hem de filmler sergilenmiştir. Günümüzde bu sinema yerinde Sipahi İş Hanı bulunmaktadır (Üstün, 2018). Marmara Sineması (5), Asarcıklı Caddesi'nde 1940 yılında Süleyman Berksoy tarafından açılmıştır (Bodur, 1990). Marmara Sineması da Ethem Sineması, Yeni Sinema gibi çarşı bölgesinde olmasından dolayı yoğun olarak kullanılmıştır. Bu sinemayı diğer sinemalardan farklı kılan bir özelliği ise Türkiye'nin ilk kadın makinistinin çalışmış olmasıdır. (Üstün, 2018). Büyük Sinema (6), 1955 yılında Tozman Çarşısı'nın olduğu bölgede açılmıştır. Yapı günümüzde düğün salonu olarak kullanılmaktadır. Düğün Salonundan önce yapı ise Devlet Malzeme Deposu, market gibi çeşitli işlevlerle de kullanılmıştır (Bodur, 1990 ve Üstün, 2018). Son olarak ise Doğan Sineması (7), İsmail Aydoğan tarafından 1957 yılında Lale Sineması'nın yakın bölgesinde açılmıştır (Bodur, 1990). Günümüzde bu sinema yapısı bulunmamaktadır (Bakınız: Çizelge 5.3.).

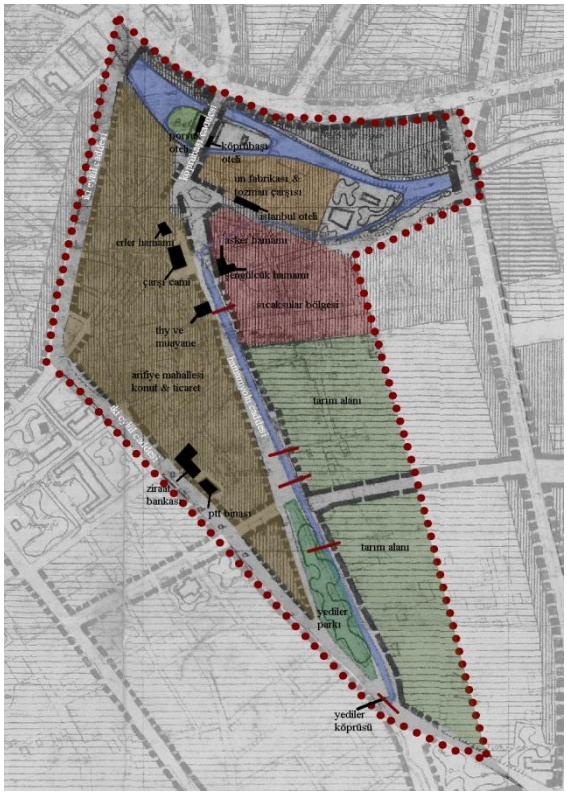
Şekil 5. 41. Doğan Sineması (Kaynak: Sakarya, 1992)

Sinemaların kent içerisinde yoğun olarak görülmesi kentin olumlu yönde geliştiğine dair çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu çıkarım dönemin gazetesinde;

> ''… Porsuk Çayı ve etrafında modern ve geniş mahalleler kurulmuş, binalar yükselmektedir. Köprübaşı baştan aşağı değişmiş, eski binalar yıkılarak yerine büyük ve yüksek beton binalar yükselmiştir. Kentin ne derece ileri gittiğini ifade edebilmek için İstanbul'a taş çıkartacak beş sinemaya sahip olduğunu söylemek yeterlidir…'' (Kurun, 1938).

şeklinde yer alan ifade ile desteklenmektedir. Hamamyolu Çarşısı, hamamları, otelleri, sinemaları gibi mekanları ile sosyal ve ticari anlamda canlanma yaşarken aynı zamanda çarşı bölgesine özgü tatların ortaya çıkmasıyla da bu canlanmaya katkı sağlandığı görülmektedir. 1925'li yıllardan itibaren çarşı bölgesinde Mazlumlar Muhallebicisi, Tatlıdil Köftecisi gibi işletmelerin açıldığı ve günümüze kadar varlığını sürdüren mekan/ tatların olduğu

bilinmektedir. Sakarya Muhallebicisi olarak açılan ve Eskişehir'in Muhallebicisi olan Mazlumlar Muhabellicisi 1927 yılında sıcak sular bölgesinde açılmıştır. Sahipleri Balkan göcü ile kente gelmiştir. 1960'lara kadar bu bölgede kalan işletme, 1965 yılında Hamamyolu Caddesi'nin girişindeki bir dükkana taşınmıştır. 1977 yılında kapanan işletme, günümüzde Haller Gençlik Merkezi'nde hizmet vermektedir (Karagöz ve Akçay, 2013). 1932 yılında Yandaş Sokak'ta açılan ve günümüzde de aynı yerde hizmet veren Tatlıdil Köftecisi, kentin ilk esnaf lokantasından biridir. Diğer ensaf lokantalarına yine sıcak sular bölgesinde yer alan, geçmişleri 1940'lara dayanan Trakya Lokantası ve Çorbacı Mahir örnek verilebilir (Çiçek ve Zencir, 2013). 1936 yılına gelindiğinde ise el arabasında seyyar köfteci olarak başlayarak, Taşbaşı Çarşısı içerisinde işletme haline gelen Abdülselam'ın Balanı günümüzde de yine aynı bölgede hizmet vermektedir. İlk zamanlar Osmanlı Bankası karşısında yer alan dükkan, bu bölgenin 1990'lı yıllarda istimlak edilmesi sonucu Belediye Sokak'taki yerine geçmiştir (Öney vd. 2013). Sinemalar, restaurantlar, oteller, kamu binaları gibi çeşitli işlevlerin Hamamyolu Çarşısı'nda yer alması çarşının kent merkezi olma özelliğini taşımasına neden olmuştur. Hamamyolu Çarşısı'nda inşa edilen yapılar ve yapılan düzenlemeler sayesinde kent, o dönem 'Modern Avrupa Şehri' anılmıştır (Kurun Gazetesi, 1938). 1950'lı yıllara yaklaştıkça çarşı bölgesi aldığı hasarları onarmış, çok fonksiyonlu (Ertin, 1994) kent merkezi olma özelliğini taşımaya başlamıştır. 1950'lilerden itibaren Hamamyolu Çarşısı'nı oluşturan Arifiye Mahallesi'ndeki bir- iki katlı konut yapıları yıkılarak üç- dört katlı apartman yapıları inşa edilmiştir. Diğer taraftan ise çalışma alanı içerisinde yer alan Deliklitaş Mahallesi de oluşmaya başlamıştır (Ertin, 1994). 1950'li yıllara ait imar planına bakıldığında, Deliklitaş Mahallesi'nin büyük bir kısmında yer yer yapılaşmanın olduğu görülmesine rağmen büyük bir çoğunluğunda tarım alanlarının var olduğu, konut ve ticari mekanların Arifiye Mahallesi'nde yer aldığı görülmektedir. Deliklitaş Mahallesi'nin sınırları içerisinde seyrek olarak görülen yapılar genellikle bir iki katlı ve cadde sınırında yer almaktadır. Bunların dışında Akar Dere'nin açık bir şekilde Hamamyolu Caddesi'nden geçtiğini, köprülerle caddenin diğer tarafına geçişlerin sağlandığını ve derenin Yediler Parkı'nın sağ kısmından aktığı görülmektedir. Bu dönemde imar planına bakıldığında Yediler Parkı'nın Akar Deresi ile bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Şekil 5. 42. 1956 Hamamyolu Çarşısı İmar Planı (Kaynak: Odunpazarı Belediyesi, 2022; Plandaki Düzenlemeler Yazar Tarafından Yapılmıştır.)

Aynı zamanda bu döneme ait imar planına bakıldığında İki Eylül Köprüsü, Porsuk Oteli'nin ve Çukur Çarşı'nın yer aldığı ada parçalarını bulvarlara bağlayan köprüler, Tozman Çarşısı'nı karşı bulvara bağlayan köprü bulunmamaktadır.

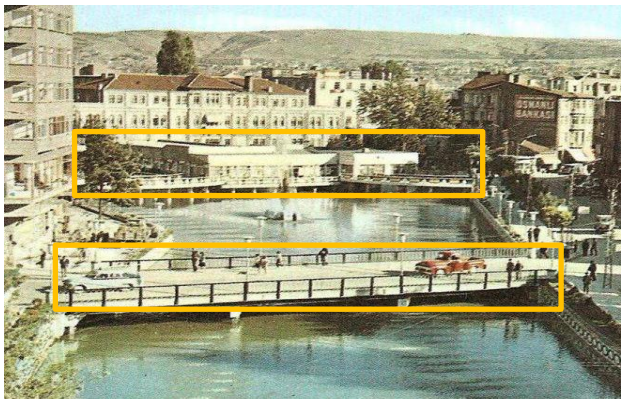
5.2.4. Sıcak Sular Bölgesi'nin İstimlak Edilmesi ve Yediler Parkı'nın Dönüşümü (1960-1980):

Bu başlıkta 1960'lardan itibaren 1980'lere kadarki süreç ele alınacaktır. Bu süreç içerisinde Sıcak Sular Bölgesi'nin istimlak edilmesi, Porsuk Oteli'nin belediye binası olarak kullanılması, otel bahçesine belediye gazinosunun inşa edilmesi, Porsuk Çayı'na bentler yapılması ve Yediler Parkı'nın Sebahattin Günday Parkı olarak yeniden düzenlemesi, Porsuk Çayı üzerinde köprülerin yapılması hakkında bilgilere yer verilmiştir. 1960'lı yıllarda Porsuk Oteli'nin ve Çukur Çarşı'nın bulunduğu ada üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden ilki Porsuk Oteli'nin Eskişehir Belediye Binası olarak kullanılmasıdır. Belediye binası olarak kullanıldığı dönemde, daha önce bahçe olarak kullanılan bölge, projesi Belediye Fen İşleri tarafından hazırlanan gazino yapıları inşa

edilmiştir (Sakarya, 1963a ve Sakarya, 1963c). Gazino yapısının inşa edilmesi dönemin gazetesinde;

> ‘’… kısa bir süre sonra şehrimiz yeşil sahadan mahrum kalma tehlikesi içinde bulunmaktadır. Muhtelif park ve yeşil sahaların yerine yapılan binalar bu parkların ortadan kalkmasına sebep olmuş… Belediye parkının Porsuk kenarında bulunan kısmına bir salon ve gazino inşası düşünülmektedir. Bu duruma mani olunmasını ve halkımızın yeşil saha ihtiyacının göz önünde bulundurulmasını ilgililerden beklemekteyiz…’’ (Sakarya, 1963a).

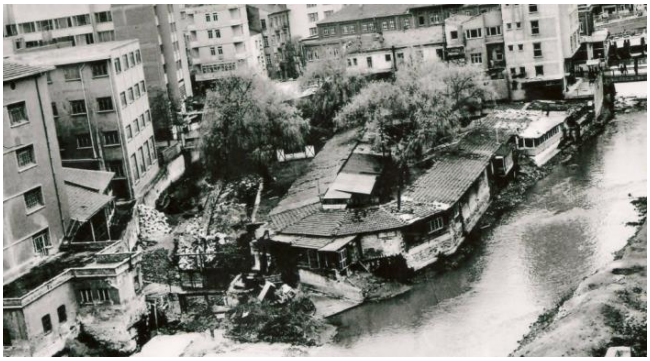
ifadeleriyle yer almıştır. Bu ifadelerden de görüldüğü üzere gazino binalarının yapılması yeşil alanların azalması açısından olumlu karşılanmamıştır. Yapının inşa edilmesi için bahçe içerisindeki bitkiler, çam ağaçları sökülmüş, zarar görmüştür (Sakarya, 1963d). Gazino yapısının inşa edildiği dönemde kent merkezindeki trafik sıkışıklığını azaltmak amacıyla Iki Eylül Caddesi’ni Ordu Evi’ne bağlayacak olan köprü inşa edilmiştir. Köprü sayesinde belediye gazinosuna daha kısa bir yoldan ulaşım sağlanmıştır (Sakarya, 1963e).

Şekil 5. 43. Yeni İnşa Edilen Köprü ve Belediye Gazinosu (Atuk, 2021)

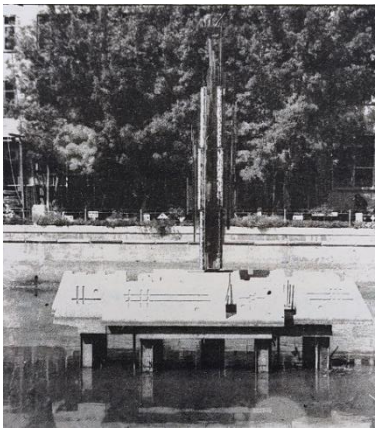
Adadaki diğer bir düzenleme ise Çukur Çarşı’nın islah edilmesidir. Yapılan düzenlemedeki amaç, çarşının yükseltilerek suyun ada içerisine girmesi engellemektir (Sakarya, 1963f). Bu amaç doğrultusunda Çukur Çarşı için çeşitli projeler ön görülmüştür. Bu projelerden biri ise çarşı temeli üzerinde yükselmesinin sağlanması ve üç katlı bir çarşının elde edilmesidir. Bu üç katlı yapının her birinde belirli iş alanlarına ayrılmış esnafların yer alması ve son katın ise Sosyal Hizmetlere verilmesi planlanmıştır. Ön görülen diğer bir proje ise çarşının bulunduğu bölgeye direkler üzerinde yedi sekiz katlı işhanı ve pasaj yapılmasıdır. Son olarak ise Çukur Çarşı’nın bulunduğu alana Esnaf Sarayı’nın inşa edilmesidir (Sakarya, 1966f ve Sakarya, 1969 ve Sakarya, 1976d). Bu öngörüler doğrultusunda balıkçı esnafının Savtekin Sokak’taki eski park yeri alanına taşınacağı

düşüncesiyle bu sokak boyunca dükkanlar inşa edilmiştir. Diğer bir taraftan yukarıda belirtilmiş olan projelerden vazgeçilmesi sonucunda Çukur Çarşı'nın yıkımı durdurulsa da Savtekin Sokak'taki dükkanların inşaatına devam edilmiştir (Milli İrade, 1982).

Şekil 5. 44. 1960'lı Yıllarda Çukur Çarşı (Kaynak: Atuk, 2021)

Bu dönemde Çukur Çarşı'da yer alan dükkanlar 'U' şeklinde yerleşerek avlu oluşturmuştur. Bu avlu aynı zamanda ada içerisinde geçiş alanı, meydan görevini de üstlenmiştir. Ada içerisinde yer alan pazar çadırları ve ağaçlar üst örtü işlevine sahiptir. Hakim rüzgar yönüne göre biçimlenen mekanların kendi ihtiyaçları içerisinde, o dönemin koşullarına göre basit bir tasarımdan oluşmuştur (Nalçakan vd. 2015). Bu dönem aralığında Porsuk Çayı'nda da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. İki Eylül Caddesi'ne ait köprü ve belediye gazinosu arasında kalan bölgedeki bentlerin kaldırılarak suyun kontrolü regülatör sayesinde sağlanmış ve bu bölgeye modern görünümlü, ışıklandırma sağlayan fıskiyeler yapılmıştır.

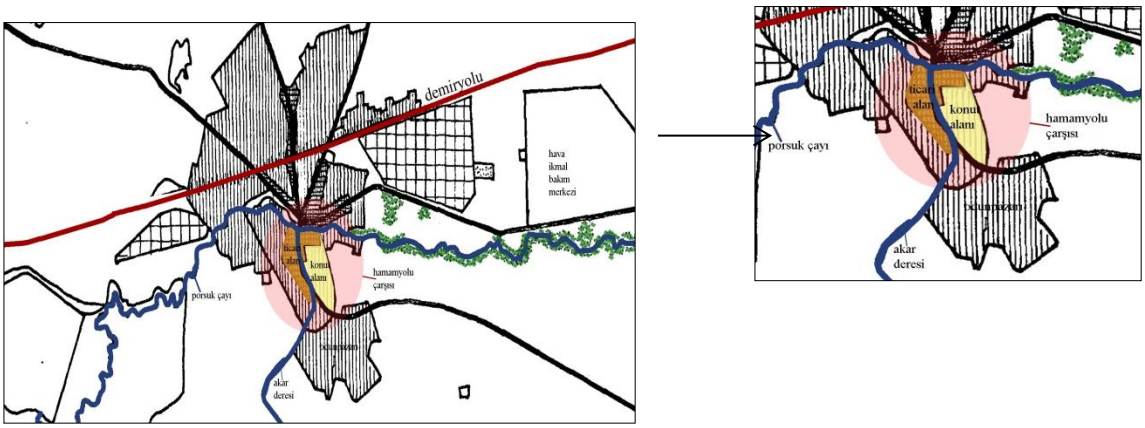
Şekil 5. 45. Işıklandırma Sağlayan Fıskiyeler (Kaynak: Sakarya, 1970a)

Fakat bu fıskiye ilerleyen dönemde kaldırılarak İstasyon Parkı'na yerleştirilmiştir. Kaldırılan fiskiye yerine Hürriyet (Özgür Kadın, Venüs) Heykeli yapılmıştır (Sakarya, 1968 ve Sakarya, 1971).

Şekil 5. 46. Özgür Kadın Heykeli (Kaynak: Sakarya, 1970c)

Bu düzenlemelere ek olarak adanın kıyılara bağlanmasını sağlayan köprüler de inşa edilmiştir. Bu köprüler sayesinde gazino yapısından karşı kıyıya ulaşım kolaylaşmıştır (Sakarya, 1966a ve Sakarya, 1966e). 1965 tarihinde kabul edilen Kat Mülkiyeti Yasası gereğince Hamamyolu Çarşısı içerisinde çeşitli imar faaliyetleri de meydana gelmektedir. Kat Mülkiyeti Yasası sayesinde bir parsel üzerinde birden fazla birbirinden bağımsız bölümleri içeren tek bir yapı inşa edilebilmektedir (Tuzcuoğlu, 2013). Bu yasanın çıkmasıyla beraber Hamamyolu Çarşısı içerisindeki (özellikle Deliklitaş Mahallesi'nde) az katlı binaların büyük çoğunluğu yıkılarak yerine bitişik nizamda, altı- sekiz katlı apartmanlar ortaya çıkmıştır. Yasanın içerisinde yer alan birbirinden bağımsız olgusu ise apartmanların zemin katlarında yer alan alışveriş mekanları yani pasajların Hamamyolu Çarşısı içerisinde ortaya çıkması bu dönemde meydana geldiği söylenebilir. (Alpan, 2016 ve Aksoylu, 1989). Hamamyolu Çarşısı içerisinde güncel olarak Çizelge 4.5.'de de yer aldığı üzere 13 adet pasaj bulunmaktadır. Bu pasajlar genellikle apartmanların zemin katlarında yer almaktadır. Pasajların planlarında farklılıklar görülmektedir. Bazı pasajların iki sokağı birbirine bağladığı görülürken; bazı pasajların avlu şeklinde üstü açık bir plana sahip olduğu görülmektedir (Bakınız: 4.2.1 Çalışma Alanının Fiziksel Analizi, Mekansal Fragmanlar, Pasajlar Başlığı). Kat Mülkiyeti Yasası sonrasında Hamamyolu Çarşısı'nda mekansal kullanım açısından değişiklik meydana gelmiştir.

Şekil 5. 47. 1960'lı yıllarda Hamamyolu Çarşısı Kullanımı (Kaynak: Aksoylu, 1989'dan Alınarak Yeniden Uyarlanmıştır.)

Tarım alanı olarak kullanılan Deliklitaş Mahallesi bu dönemde konut alanı olarak kullanılmaya başlamıştır. Arifiye Mahallesi bölgesi ise ticari ve konut alanı olarak karma bir kullanıma sahiptir. Çok katlı apartmanların inşa edilmesinin yanı sıra yasanın uygulanmasıyla beraber sıcak sular bölgesinin istimlak edilmesi, Asarcıklı Caddesi üzerinde çeşitli lokanta, dükkan, otobüs acentesi gibi çeşitli yapılaşmalar da söz konusudur (Ulu, 2003). Sıcak sular bölgesi 1960'lı yıllarda Yenice (Vakıflar) Hamamı, Çarşı Cami civarında istimlak yapılmıştır. İstimlak yapılarak bu bölgenin turistik bir bölge olması, sıcak suların en doğru şekilde değerlendirilmesi için sıcak sular sitesinin yapılması amaçlanmıştır (Sakarya, 1963h ve Sakarya, 1964a ve Sakarya, 1964b).

> '' …şehrimiz sıcak sular mevkinde bulunan çöküntü harap vakıflar ait binalar ile Çarşı Cami civarında bulunan isportacılar belediye tarafından yıktılıp, temizlenmeye başlamıştır…'' (Sakarya, 1964a).

Fakat bu amaçlar doğrultusunda ön görülen sıcak sular sitesi askıda kalmıştır. Sıcak suların daha doğru bir şekilde kullanılması adına kaplıcaların yapılması öngörülmüştür. Bu öngörü doğrultusunda 1970'li yıllarda ilkel, eski hamamlar yıkılmış yerine Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan Asker Hamamı yıkılarak Has Otel inşa edilmiştir. Vakıflar Müdürlüğü tarafından inşa edilen hamamda aynı zamanda konaklama birimleri de bulunmaktadır. Has Hamam'ı o dönemin hamamlarında ayıran diğer bir özellik ise Eskişehir'deki ilk termal otel olmasıdır (Sakarya, 1964c ve Sakarya, 1976a ve Evren ve Çakır, 2013).

Şekil 5. 48. Has Otel İnşaatı (Kaynak: Atuk, 2022)

Istimlak edilen Sıcak Sular Bölgesi'ne çok katlı yapılar inşa edilmiştir (Bakınız: Çizelge 5.3.). Bu yapılardan birisi ise günümüzde Köprübaşı Caddesi ile Sıcaksular Sokak kesişiminde yer alan Yapı Kredi Bankası'na ait binadır (Sakarya, 1965c). Aynı zamanda yine bu dönemde inşa edilen diğer bir bankalar Ticaret Bankası ve Etibank'dır. Ticaret Bankası, o dönemde Çarşı Cami'nin karşısında, Saatçiler Sokak'ta yer almaktadır. Etibank belediye binasının (Porsuk Otel) daha önce nikah salonu olarak kullanılan zemin katındaki bölümünde açılmıştır (Sakarya Gazetesi, 1966b ve Sakarya, 1967a).

Şekil 5. 49. 1960'lardaki Eti Bank Şubesi (Kaynak: Eskişehir İl Yıllığı, 1967)

Yeni kamu kurum binalarının inşa edildiği bu dönemde de görülmektedir. Hamamyolu Çarşısı'nda bulunan yeni kamu binalara İl Özel İdaresi örnek verilebilir. İl Özel İdare binası PTT ile aynı hizada İki Eylül Caddesi'nde yer almaktadır. İl Özel İdare binası, günümüzde Yunus Emre Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır. Kültür merkezine dönüşümü ise Eskişehir İl Özel İdare Müdürlüğü Kültür Salonu ve Restarasyonu projesiyle 1980'li yıllarda olmuştur (İstikbal, 1988b).

Şekil 5. 50. İl Özel İdare Binası (Kaynak: Eskişehir İl Yıllığı, 1967)

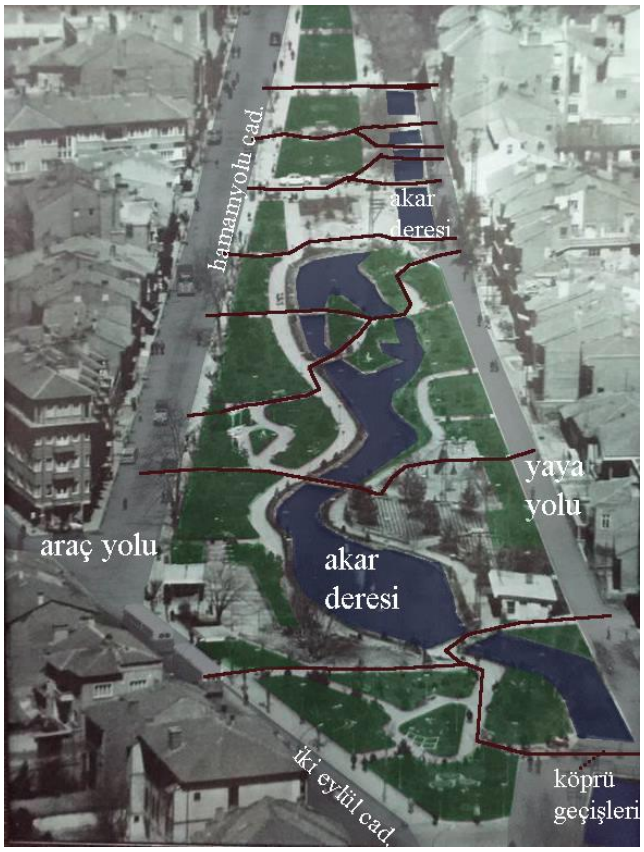
Diğer bir taraftan ise kamu binalarının yıkılıp yeniden yapılması da söz konusudur. 1950'li yıllarda İki Eylül Caddesi'nde yer alan PTT binası ihtiyaçlara cevap verme konusunda yetersiz kalmasından dolayı 1977 yılında yıkılarak aynı yere dört bloklu, sekiz katlı günümüzde var olan PTT binası inşa edilmiştir. Yeni yapılan PTT binası sayesinde PTT kurumuna ait bütün birimler bir araya gelmiştir (Sakarya, 1976b ve Sakarya, 1976c).

Şekil 5. 51.1970'lerde İnşa Edilen PTT Binası (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Eski dönemlerde de Hamamyolu Caddesi'nde haftanın belirli günleri pazar kurulduğu bilinmektedir. Fakat 1960'lı yıllarda bu pazar yeri, cadde esnafının rahatsız olduğu gerekçesiyle kaldırarak, park haline getirilmiştir (Sakarya, 1965a ve Sakarya, 1965b). Parkı düzenlenmesinde çay bahçesi, heykeller, köprüler, yeşillendirme gibi işlemler yapılmıştır (Sakarya, 1966c ve Sakarya, 1966d). Parkın yeni düzenlemesinin yer aldığı Şekil 5.52'deki görsele bakıldığında 1930'lu yıllarda park ile bütünleşmeyen derenin, yatağı değiştirilerek etrafı yeşil alanlarla, oturma alanları ile desteklendiği görülmektir. Cadde

sirkülasyonun sağlanması amacıyla köprülerle geçişler sağlanmıştır. Caddenin sol şeridi ise trafiğe açık bir şekilde düzenlenmiştir (Üstün, 2016).

Şekil 5. 52. 1960'larda Park olarak Düzenlenen Pazar Yeri (Kaynak: Atuk, 2022'den uyarlanarak yeniden hazırlanmıştır.)

Parkın düzenlenmesi sonucunda dönemin gazetesinde;

> ''… Bu arada özellikle yeni Yediler Parkı halkın büyük ilgisini görmektedir. Akşam vakitleri ev hanımlarının rağbet ettiği parkta yer bulmak mümkün değildir. Belediye bu arada Akar Dere üzerinde kurduğu fıskiyeyi renkli hale getirmiştir…'' (Sakarya, 1967b).

şeklinde yer almaktadır. Bir önceki başlıkta Hamamyolu Çarşısı'nda açılan yerel tatların olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Bu dönemde de Hamamyolu Çarşısı'nda yerel tatların ortaya çıktığı görülmektedir. Pino Hamburger bu dönemde ortaya çıkan tatlar arasındadır. 1978 yılında ilk şubesi Hamamyolu Çarşısı, Savtekin Sokak'ta açılan Pino Hamburger, kentin yerel hamburger markasıdır. Bu işletme sayesinde kent 'fast-food' yiyeceklerle tanışma fırsatı bulmuştur (Doğatan vd. 2013).

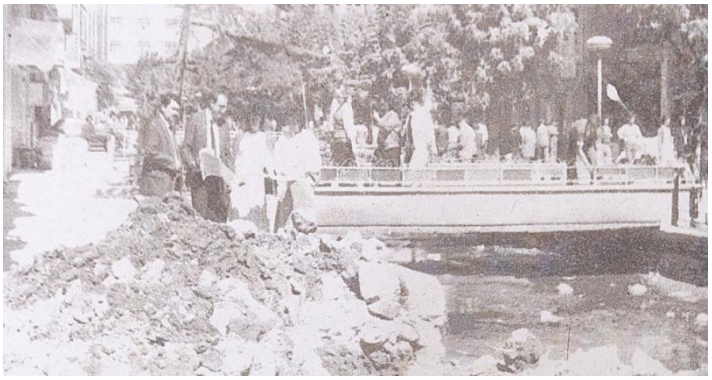
5.2.5. Taşbaşı Çarşısı'nın İstimlak Edilmesi ve Hamamyolu Projesi (1980-2000)

Bir önceki başlıkta Hamamyolu Çarşısı'nda Sıcak Sular bölgesinde istimlak yapıldığını, çok katlı yapılar yapıldığını, Hamamyolu Caddesi'ndeki pazar yerinin kaldırılarak park bölgesinin yeniden düzenlendiğini gibi değişimler ele alınmıştır. Bu başlık altında ise yıl olarak 1980'lerden 2000'li yıllara kadarki süreç ele alınmıştır. Bu süreçte Taşbaşı Çarşısı'nın istimlak edilmesi, Hamamyolu Caddesi'ne köprüler inşa edilmesini, Akar Dere'nin kapatılarak Hamamyolu Projesi'nin uygulanmasını, Porsuk Çayı'nı temizleme çalışmaları gibi durumlar meydana gelmiştir. Porsuk Çayı'nı temizleme esnasında Çukur Çarşı'nın Porsuk Bulvarı'na bağlayan tahta köprüsü yıkılmıştır. Köprünün yıkılması Çukur Çarşı'nın kullanım oranının azalmasına neden olmuştur. Bu durumun devam etmemesi adına çay üzerinde bulvarla bağlantısı olan demir bir köprü inşa edilmiştir. Diğer bir köprü çalışması ise Hamamyolu Caddesi'nde meydana gelmiştir. İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi ile Hamamyolu Caddesi'nin birbirine bağlanmasını, Deliklitaş Mahallesi ile İki Eylül Caddesi arasındaki trafik bağlantısının sağlaması amacıyla yeni köprü inşa edilmiştir (Sakarya, 1982b).

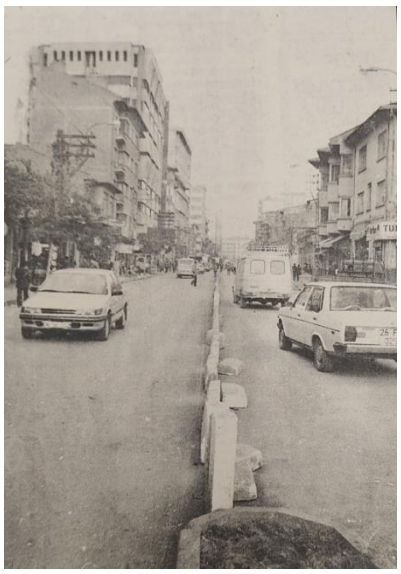
Şekil 5. 53. İnşa Edilen Yeni Köprü (Kaynak: Sakarya, 1983a)

İnşa edilen başka bir köprü ise Gürman Sokak'ın Hamamyolu Caddesi'ne bağlayan köprüdür. Bu köprü sayesinde çıkmaz sokak olarak bilinen Gürman Sokak'ın bu özelliğinden kurtulması ve Arifiye, Deliklitaş ve Kurtuluş Mahalleleri'nin bağlanarak, mahalleler arasında ulaşımın kolaylaşması amaçlanmıştır (İstikbal, 1987c)

Şekil 5. 54. Gürman Sokak'a Bağlantısını Sağlayacak Köprü (Kaynak: İstikbal, 1987c)

Trafiğin rahatlaması açısından yapılan bir diğer düzenleme ise İki Eylül Caddesi'ni bölen bariyerlerdir. Bariyeler sayesinde gidiş yönlerine göre akış sağlanacak ve dönüşlerde sistemli bir şekilde olacaktır. (Sakarya, 1990a).

Şekil 5. 55. İki Eylül Caddesi'ni Bölen Bariyerler (Kaynak: Sakarya, 1990)

Bu dönemde Akar Dere'nin kirlenmesi gündeme gelmiştir. Derenin su baskınlarına ve kirlenerek kötü kokulara sebep olduğu görülmektedir. Derenin kirlenmesi, içerisinden geçtiği Yediler (Günday) Parkı'nın da kirlenmesine neden olmaktadır. Bu durumlar karşısında derenin temizlenmesi için çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Sakarya, 1982d ve Sakarya, 1988a ve Sakarya, 1988b ve Sakarya, 1991a). Fakat yapılan çalışmalar derenin temizlenmesi için yeterli olmamıştır. Çevredeki apartmanların fosseptiklerinin Porsuk Çayı'na akıtılması sonucunda dere tekrar kirlenmiştir (İstikbal, 1988a). Dönemin yerel gazetelerinde derenin kirlenmesi,

> ‘’… şehrimizin tek oturma ve çocuk oyun alanlarının bulunduğu Sebahattin Günday Parkı (Yediler Parkı) içinden geçen akarsuyun oldukça pis olması ve çevreye kötü kokular yayması şikayetlere neden oluyor…’’ (Milli İrade, 1987b).
>
> ‘’… bir zamanlar Hamamyolu’nun kıyısında yol boyunca şırıl şırıl ve tertemiz akan Akar Deresi son günlerde vatandaşların sorumsuzca çöp atmaları ve yetkililerin de ilgilenmemesi yüzünden adeta bir çöp ve pislik dönüşmüş durumda…’’ (Sakarya, 1991d).
>
> ‘’… duyarsızlığı sonucu bu güzellik yok olmaya yüz tutmuş, temiz hava gitmiş, sular çekilmiş, akarsuyun yatağını ise çöp artıkları ile doldurmak için insanlar yarışmışlar… heykeller çöplerle baş başa kaldı…’’ (Sakarya, 1991e).

şeklinde ifade edilmiştir.

Şekil 5. 56. Kirlenen Akar Deresi (Kaynak: Sakarya,1991d)

Temizleme çalışmalarının sonuç vermemesi ile derenin kapatılması gündeme gelmiştir. 1990’lı yıllarda Hamamyolu ve Savtekin Caddeleri’nden geçen ve buradan Porsuk Çayı’na karışan dere kapatılmıştır. Hamamyolu Projesi kapsamında derenin kapatılması, kapatılan dere yerine üç adet süs havuzları yapılarak fıskiyelerle süslenmesi amaçlanmıştır. Bu proje kapsamında Yediler Parkı’nda bulunan 29 yıldır aynı yerde işletime açık olan Emek Kafe yıkılmıştır. Daha sonra caddenin sembolü haline gelen (Mili İrade, 1992b) köprüler de yıkılmıştır. Yediler Parkı ve Çarşı Cami arasındaki bölümü ele alan projenin amaçları arasında caddenin yeşil bir bulvar olması, zeminin parke taşları ile döşemesi yer almaktadır. (İstikbal, 1993b ve Milli İrade, 1992b ve Sakarya, 1991f ve Sakarya, 1992 ve Sakarya, 1993a ve Sakarya, 1993b). Hamamyolu Projesi’nin sonucundaki caddenin yeni görünümü hakkında yerel gazetelerde;

> ‘’… daha 10 yıl önce şehrin görünümüne güzellik katan Akar Deresi artık tarih oldu. Yediler, Hamamyolu ve Sıcak Sular semtlerine bir zamanlar güzellik katan dere temizlenip ıslah edileceği üzere kapatılarak yok edildi… Bir zamanlar

> söğüt ağaçlarını besleyen ve Günday Parkı'na çağlayanları ile renk katan derenin yerinde şimdi boş bir alan var…'' (Milli İrade, 1992a).
>
> ''… çöplerle dolu dereden kurtulan Hamamyolu sakinlerinin yüzünde şimdilerde gülücükler uçuşuyor. Eskişehir'in kalbi durumundaki Hamamyolu, Eskişehir'in tek gösterilmeye değer sokağı olarak gösteriliyor… yapılan havuz, düzenlenen ve binbir güzellikteki çiçeklerle benzene, değişik türdeki ağaçlarla süslenen Hamamyolu bir başka şenlik artık…'' (Sakarya, 1993c).

şeklinde ifadeler yer almaktadır. Park düzenlemelerine ek olarak cadde içerisinde 1990'lı yıllarda Çarşı Cami Koruma ve Yaşatma Derneği tarafından meydan saati yerleştirilmiştir. Çarşı Cami'nin önünde yer alan saat Eskişehir'in ilk saat kulesidir (İstikbal, 1993a).

Şekil 5. 57. Meydan Saati Kulesi (Kaynak: EKVKK, 2021)

Hamamyolu Caddesi'ne yerleştirilen bir diğer öge ise 1998 yılında Şahin Özyüksel tarafından yapılan Lületaşı Yontan Adam Heykeli (Cumhuriyet Heykeli)'dir. Heykel, Hamamyolu Caddesi, Yediler Parkı girişinde yer almaktadır. Lületaşı ustasının figürü olan heykelde 29 Ekim tarihinde doğan kişilerin isimleri yazılmıştır (Sakarya, 2002a). Hamamyolu Caddesi dışında bu dönemde park ve yeşil alan düzenlemesi günümüzde İletişim Sokak olarak sokakta meydana gelmiştir. Yeni bir park yapılan sokakta yaya kaldırımı genişleterek, havuz ve çiçeklendirme yapılmıştır (Sakarya, 1995).

Şekil 5. 58. İletişim Sokak Park Düzenlemesi (Kaynak: Sakarya, 1995)

Kamu binalarında da bu dönem değişim söz konusudur. 1960'lı yıllarda İki Eylül Caddesi'nde yer alan ve İl Özel İdare Binası olarak kullanılan yapı, bu dönemde Eskişehir Kültür Sarayı'na dönüştürülmüştür (İstikbal, 1988b). Bu yapı 'Yunus Emre Kültür Merkezi' adıyla günümüzde varlığını sürdürmektedir. Porsuk Oteli'nin belediye binası olarak kullanıldığı dönemde yapının ihtiyaçlara cevap vermemesinden dolayı yeni bir belediye binası yapılmasına karar verilmiştir (Sakarya, 1982c). Bu belediye binasının yapılması için ilk önce Çukur Çarşı alanı uygun görülmüştür. Fakat çarşı zeminin sağlam olmayacağı düşüncesi ile vazgeçilmiştir (Sakarya, 1983b). Daha sonra İki Eylül Caddesi, Vilayet Binası karşısında yapılmasına karar verilmiştir.

Şekil 5. 59. Belediye Binası İnşaat Alanı (Kaynak: EKVKK, 2021)

İnşa edilebilmesi için Şekil 5.60'de yer alan tek veya iki katlı yapılar yıkılmıştır (Sakarya, 1982e).

Şekil 5. 60. Belediye Binası için Yıkılan Binalar (Kaynak: Sakarya,1982e)

İller Bankası tarafından finance edilen proje ihaleye çıkarılması sonucunda uygulanmıştır (Milli İrade, 1985). Yeni yapı sayesinde kent geneline dağılmış birimlerin bir arada toplanması sağlanmıştır (Sakarya, 1989a). Yapı, İki Eylül Caddesi'nde günümüzde de bulunmaktadır.

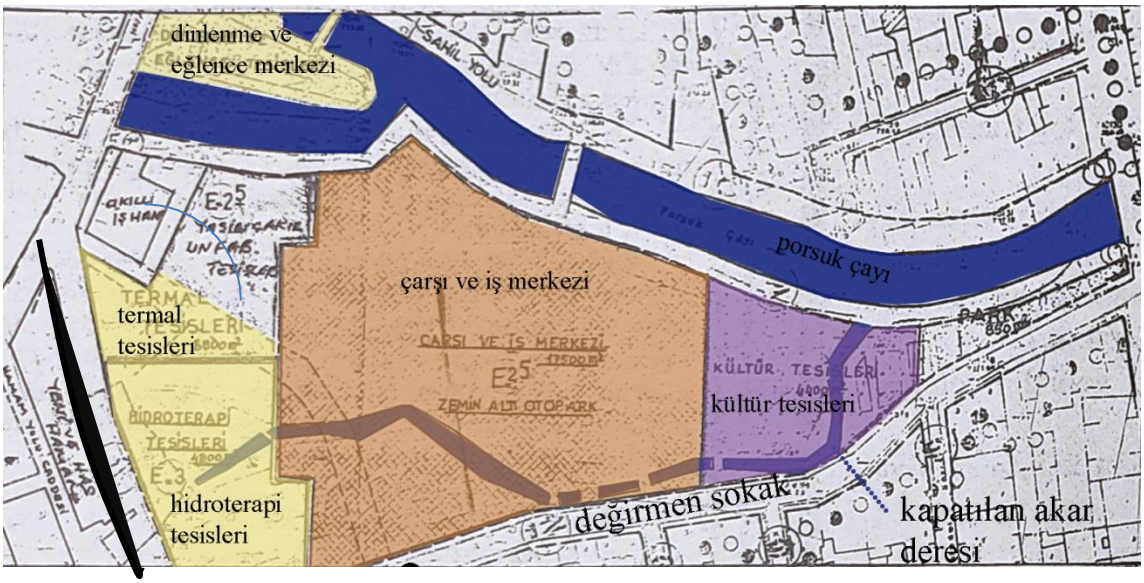
Şekil 5. 61. Belediye Binası (Kaynak: Sakarya, 1989c)

Belediye Binası'nın inşa edildiği dönemde yapı hakkında

> ''…8390 metrekarelik bir alana inşası devam eden yeni belediye sarayı tamamlandığında yapı itibariyle Vilayet Binası'nı gölgede bırakacak…'' (Milli İrade, 1987a).

gibi ifadeler yer almaktadır. Belediye Binası'nın inşaatı için istimlak edilen alan içerisinde Taşhan yapısının dönüşümü gündeme gelmiştir. Restarasyonu yapılan bina nikah salonu olarak kullanılmıştır (Sakarya, 1989b). Restarasyon çalışmaları doğrultusunda Taşhan yapısının arka kısmı yıkılmış, yapının sadece ön yüzü korunarak restarosyon çalışmaları yapılmıştır (Sakarya, 1991g ve Milli İrade, 1991). Belediye, yeni binasına taşındıktan sonra Porsuk Oteli'ni ilerleyen yıllarda Tepebaşı Belediyesi kullanmıştır (Milli İrade, 1994). Belediye Binası'nın taşınması gündeme geldiği dönemde 1960'larda inşa edilen gazino yapısının hangi amaçla kullanacağına dair ön görüler ortaya çıkmıştır. Bu öngörüler arasında yapının belediyeye ait birimler için kullanılması veya kültür merkezi, galeri gibi mekanlar olarak kullanılması yer almaktadır. Yapı, ilk önce Eski Belediye Hesap İşleri için kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde yapının Güzel Sanatlar Galerisi olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda Esbank yardımıyla yapıda gerekli düzenlemeler yapılarak sergi, slayt gösterimi, müzik ve televizyon izleme salonları, depo gibi birimler eklenmiştir (Sakarya, 1982f ve Sakarya, 1991b ve Sakarya, 1991c). Bu dönemde yeniden Sıcak Sular Bölgesi'nin istimlak edilmesi gündeme gelmiştir. Anadolu Üniversitesi tarafından hazırlanan 'Sıcak Sular Mevkii Çevre Düzenleme Planlaması' proje kapsamında

istimlak edilen alana Şekil 5.62'de yer alan planda da yer aldığı üzere hidroterapi merkezi projesi yapılması planmıştır (Sakarya, 1985 ve İstikbal Gazetesi, 1987b).

Şekil 5. 62. Hidroterapi Merkezinin Alanı (Kaynak: İstikbal, 1987b)

Görüldüğü üzere proje kapsamında Çukur Çarşı'nın dinlenme ve eğlence merkezi olarak kullanılması, büyük sinema alanına ise kültür tesisleri, kapatılan dere üzerinde hidroterapi tesisleri ve çarşı- iş merkezi ön görülmüştür. Fakat bu proje 'Hayali Proje' olarak bahsedilmiştir. Bunun sebebi ise;

1. Plan ele alınan yer belediyeye ait boş bir arazi gibi hazırlanmıştır.

2.Planın bölümler halinde uygulanması imkansızdır. Proeye başlamak için tüm alanın kamulaştırıp binaların tamamının yıkılması gerekiyor.

3. Termal tesisleri olarak belirtilen yerdeli yapılaşmayı kamulaştırmaya belediyenin olanakları yetersizdir.

4. Hidroterapi tesisleri ile hamamlar arasında 12 metrelik bir yol (siyah işaretli yol) düşünülmüştür. Bu yolun geçtiği yerde tarihi binalar (Yeni Alçık ve Şengül Hamamları) nasıl yıkılacak?

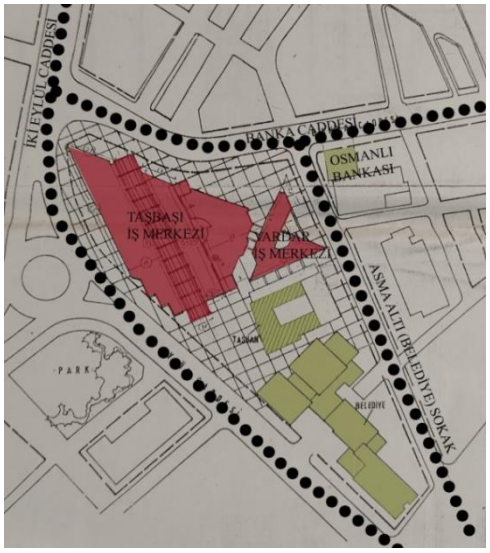
gibi maddelerle sıralanmıştır ve projenin detaylı bir çalışma ürünü olmadığı düşünülerek hem proje hem de istimlak kararı iptal edilmiştir (İstikbal, 1987b ve İstikbal, 1987c). 1980'li yıllar gelindiğinde modern bir ticaret merkezinin yapılması amacıyla Taşbaşı Çarşısı'nda istimlak yapılmıştır. Anadolu Üniversitesi tarafından hazırlanan 'Taşbaşı Mevkii Çevre

Düzenleme Planlaması' projesinin amaçları arasında yeşil alan, ticaret merkezleri, yer altı otoparkın yapılması yer almaktadır (İstikbal Gazetesi, 1987a ve İstikbal, 1987e). Proje için istimlak edilen alan özgün yapılar, daha önceki yapılan çalışmalarda şarap hanı olarak geçmiş bir taş yapı, nalburların ve urgancıların yer aldığı yaklaşık 7750 – 8000 metrekarelik bir alandır (Aksoylu, 1995). İstimlak edilen bu alan Şekil 5.63'de yer almaktadır.

Şekil 5. 63. İstimlak Edilen Alan (Kaynak: EKVKK, 2021)

İstimlak edilen bölgede Taştekin Sokak, Uğurlu Sokak, Kireçciler Sokak, Tuğla Sokak bir ada haline gelerek kaybolmuştur. Uygulanan proje sonucunda günümüzde de bulunan Taşbaşı İş Merkezi ve Vardar İş Merkezi inşa edilmiştir.

Şekil 5. 64. Taşbaşı Kültür ve Ticaret Merkezi Vaziyet Planı (Kaynak: EKVKK, 2021)

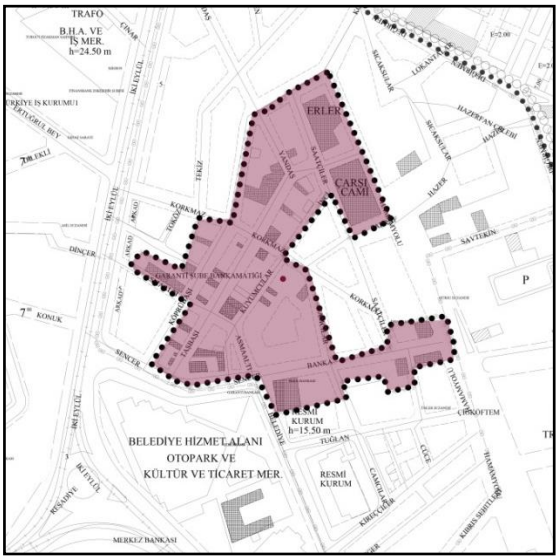
İstimlak edilen alanda bulunan esnaf ise Merkez Bankası'nın yanında bulunan 41 adet geçici Taşbaşı dükkanlarına taşınmıştır (Milli İrade, 1989).

Şekil 5. 65.Taşbaşı Çarşısı'nda İstimlak Edilen Yapılar (Kaynak: Milli İrade, 1986)

Taşbaşı Çarşısı ve çevresi bugün merkezi iş alanı olarak kabul edilmektedir. Bu alan Bizans Dönemi'nde rekreasyon alanı olarak; Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadarki süreçte hem rekreasyon hem de ticari alan olarak kullanılmıştır (Kozanlı, 1997). Geçmişten günümüze kadarki süreçte kendine çeşitli fonksiyonlar ekleyerek varlığını sürdüren Taşbaşı Çarşısı, bu dönemde sit alanı olarak ilan edilmiştir. 1993 yılında Konya KTVKK'nun 24.6.1993 tarih ve 1685 numaralı kararı sonucunda belirlenmiş sit alanı ile içindeki tescilli ve tescilsiz yapılarla, yeni yapılacak yapıları ve bu alandaki her türlü teknik altyapı inşaatlarını kapsayacak şekilde Eskişehir Taşbaşı Koruma İmar Planı yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu plan ve yönetmelik sayesinde plan sınırları (Bakınız: Şekil: 4.66.) içindeki koruma, onarım ve imar uygulamalarını, imar mevzuatı ile uyumlu kılmak, bu yasalara bağlı

yönetmelikler ile koruma kanunu ve imar yönetmliği arasında bütünlük sağlanması amaçlanmıştır (EKVKK, 2021). Çarşısının sit alanı olarak ilan edilmesi çarşının tarihi dokusunun korunmasındaki önemli bir adımdır. Çünkü sit alanı ilan edilmeden önceki süreçte ada ve yapı boyutunda bazı yıkımlar (örneğin; belediye binası ve taşbaşı kültür ve ticaret merkezi için yapılan yıkımlar vb.) meydana gelmiştir. Bu yıkımlar sonucunda bölgenin bir taraftan kendi dokusuna ait yapılar yıkılırken diğer bir taraftan dokuya uyumsuz yapılaşmalar yapılmıştır. Bu yapılaşmanın bir kısmı yerel yönetim bir kısmı ise mülkiyet sahipleri tarafından yapılmıştır. Bunun sonucunda ise insan ölçeğinden uzak yapıların ortaya çıkmasına, cephesel değişikliklere vb. neden olmuştur (Koca ve Karasözen, 2011).

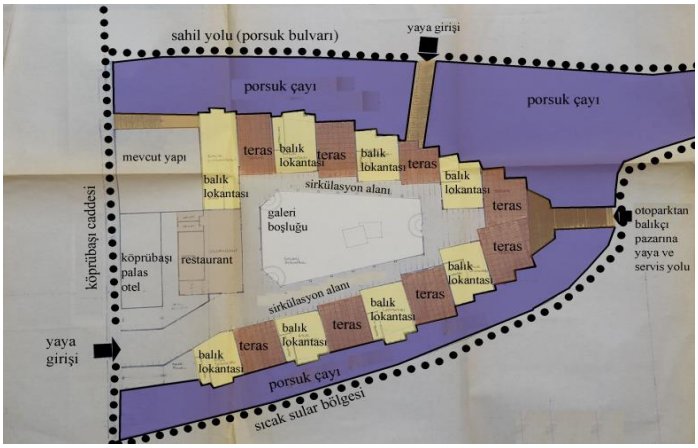

Şekil 5. 66. Taşbaşı Çarşısı Sit Alanı (Kaynak: Odunpazarı Belediyesi, 2020)

Sit alanı olarak ilan edilen Taşbaşı Çarşısı'ndaki sokaklarda tek bir meslek grubunun toplandığı görülmektedir. Kuyumcular, ayakkabıcılar, kahveciler, kalaycılar, hırdavatçılar gibi meslek grupları bir araya gelmiş ve sokak isimleri de bu meslek grubuna göre verilmiştir. Bu özellik, Taşbaşı Çarşısı'nın İslam kentlerinde var olan ticari etkinliklerinin bir arada olması ile aynıdır. Çarşıdaki yapıların bir kısmı ''5.2.3. Cumhuriyetin Ilk Yıllarında Hamamyolu Çarşısı'' başlığında da belirtildiği üzere Cumhuriyet Dönemi'nin ilk zamanlarında inşa edilmiştir. Yapılar o dönemin sivri kemerleri, cephede kolon veya kiriş çıkıntıları gibi mimari özelliklerini de yansıtmaktadır. Çarşının İslam kentleri ve Cumhuriyet Dönemi özelliklerini yansıtması bakımından kent için önemli bir bölgedir (Aksoylu, 1995).

5.2.6. Çukur Çarşı'nın Yıkılması ve Tramvayın Kullanılmaya Başlanması (2000-2010)

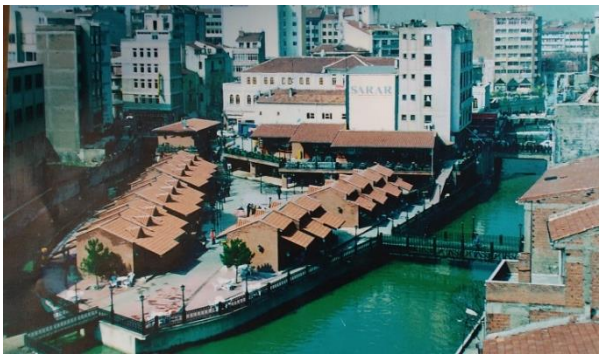
Bu başlık altında Hamamyolu Çarşısı içerisinde yer alan Çukur Çarşı'nın yıkılması ve yeniden inşa edilme süreci ve aynı dönemde Hamamyolu Caddesi'nde meydana gelen değişimler ele alınacaktır. Bir önceki başlıkta da anlaşılacağı üzere Çukur Çarşı için çeşitli projeler ön görülmüştür. Fakat bu projeler zeminin uygun olmaması, yeterli bütçeye sahip olunmadığından uygulanamamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise tarihi Çukur Çarşı için kırılma noktası olmuştur. Bu dönemde aynı zamanda Taşbaşı Proje uygulanmıştır. Taşbaşı Projesi'nde, Tekin, Yalbı, Yandaş, Sobacılar, Yemen ve Kuyumcular Çarşısı yeniden düzenlemiştir. Yalbı Sokak hariç diğer sokakların trafiğe kapatılması, projenin çarşının tarihi dokusunu bozulmaması amaçlanmıştır (Sakarya, 2001a). Bu dönem aralığında Hamamyolu Çarşısı'nda Taşbaşı Projesi gibi herhangi bir yıkım meydana gelmeden sokak düzenlemeleri yapılırken diğer bir taraftan da yıkım işlemleri yapılarak düzenlemeler meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Çukur Çarşı'nın iki kez yıkılmasıdır. Bu dönem aralığında çarşının ilk yıkılışı 1998 yılında meydana gelmiştir. 1998'lı yıllarda tarihi Çukur Çarşı, yeniden yapılacağı gerekçesi ile yıkılmıştır. Yıkılan çarşının taban düzetilmesi için demir kazıkları üzerine beton perde dökülmüş ve sahil yoluna bağlanacak köprü inşaatı yapılmıştır (Milli İrade, 1998). Çukur Çarşı Yenileme Projesi kapsamında tasarlanan vaziyet planı ise Şekil 5.67'de yer aldığı gibidir.

Şekil 5. 67. Yeni Yapılacak Olan Çukur Çarşı Vaziyet Planı (Kaynak: EKVKK, 2022)

Çarşının sahil yoluna (Porsuk Bulvarı Altunışık Sokak) bağlantısı bir köprü yardımıyla sağlanmıştır. Servis girişi ise Yasin Çukur Un Fabrikası'nın bulunduğu bölgeden sağlanmıştır. Balık lokantalarının arasında teraslar, adanın orta kısmında ise galeri boşluğu (havuzların, yeşil alanın bulunduğu bölge) tasarlanmıştır. Lokantalar Şekil 5.68'de

görüldüğü üzere tek katlı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Balık lokantasına ek olarak çarşı içerisinde restaurant yapısı da inşa edilmiştir.

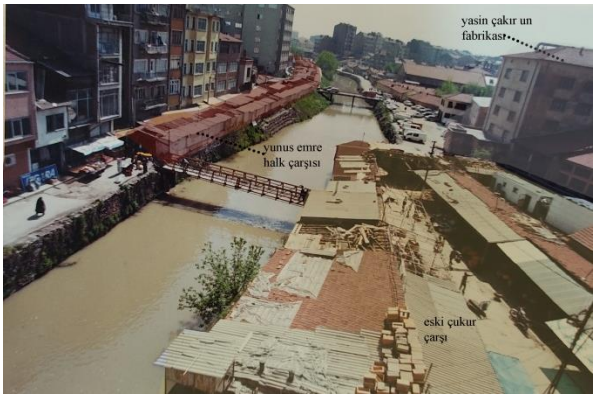

Şekil 5. 68. Proje İnşaatı Sonrasında Yeni Çukur Çarşı (Kaynak: EKVKK, 2022)

Yeni Çukur Çarşısı eski halinden tezat olarak Porsuk Çayı yönünde açılmış dükkanlardan oluşmaktadır. Bu yönelim ve düzenden dolayı hakim rüzgar yönü ve nemin etkisi daha da artmıştır. Eski Çukur Çarşı üzerindeki avlu özelliğin ortadan kalktığı, ağaçların azaldığı görülmektedir (Nalçakan vd.2015). Yine Nalçakan vd. (2015)' nın yapmış olduğu çalışmada çarşının yeni hali;

> ''…ruhunu kaybetmiş; köprüler kaldırılmış; kestirmeler kaybolmuş. Bu haliyle artık ne içe dönüklüğünün yarattığı farklı algıdan ne de kullanıcısını sarıp sarmalayan mekansal ilişkilerin başarısından söz etmek mümkün olmuyor…'' (Nalçakan vd.2015).

şeklinde yorumlanmıştır. Yeni Çukur Çarşı'nın inşasından sonra Porsuk Bulvarı Altunışık Sokak'ta yer alan Yunus Emre Halk Çarşısı da kaldırılmıştır. Yunus Emre Halk Çarşısı barakalardan oluşan bir sıra halinde dizilmiş alışveriş alanıdır. Köprü yardımıyla Çukur Çarşı'ya bağlanmaktadır. Kaldırılan çarşı, Kurtuluş Mahallesi'ne taşınmıştır (Milli İrade, 1999 ve Milli İrade, 2000).

Şekil 5. 69. Yunus Emre Halk Çarşısı (Kaynak: EKVKK, 2022)

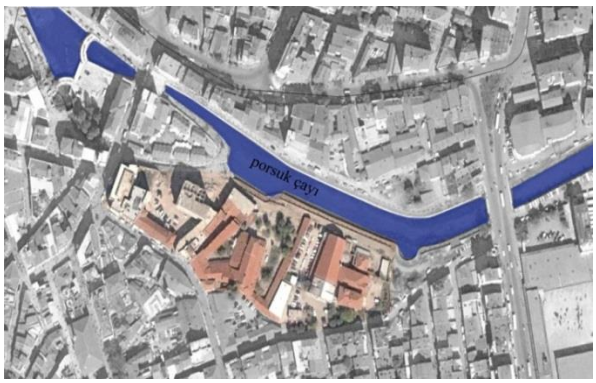
1998'li yıllarda yukarıda belirtildiği gibi yeniden düzenlenen Çukur Çarşı'nın kullanımı uzun sürmemiştir. Yaklaşık 9-10 sene sonra Çukur Çarşı için yeniden bir yıkım kararı alınmıştır. 2000'li yıllarda başlatılan Porsuk Projesi'ndeki düzenlemeler ile çarşının mevcut durumu uyuşmadığı gerekçesi ile çarşıdaki esnafın tahliyesine karar verilmiştir (İstikbal, 2002). Bu karar ile burada yer alan balıkçılar Kurtuluş Pazar Market'e taşınmıştır. Yeni hazırlanan proje de hediyelik eşya, kitap, el sanatları satan dükkanlar yer almaktadır (Milli İrade, 2004a).

Şekil 5. 70. Çukur Çarşı'nın Son Hali (Kaynak: URL 4)

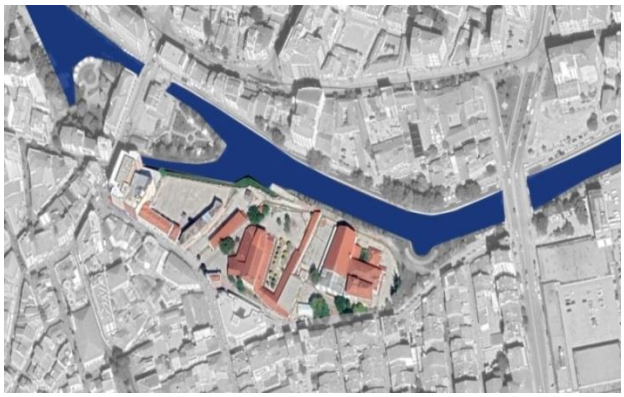
Bu dönemde yapılan diğer bir çalışma ise Çukur Çarşı'nın yıkıldığı Porsuk Projesi'dir. Merkez Porsuk Çayı çevresi, Porsuk Projesi kapsamında yeniden ele alınmıştır (Milli İrade, 2002). Projenin genel amaçları arasında Porsuk Çayı'nın kente kazandırılması, Porsuk Çayı'nın rekrasyon, spor ve ulaşım amacıyla faydalanmak gibi amaçlar yer almaktadır. Proje amaçları doğrultusunda köprülerin onarılması, çayın temizlenerek ıslah edilmesi ve genişletilmesi gibi çalışmalar yapılmıştır (EBB, 2022). Bu dönemde çalışma alanı sınırları içerisinde yer alan Çukur Çarşı ile Eski Otogar arasında hem çayın temizlenmesi hem de genişletilmesi sağlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında Tozman

Çarşısı'nı, Porsuk Bulvarı, Dilem Sokak'a bağlayan köprü de yıkılmıştır (Sakarya, 2001c ve Sakarya, 2001d). Köprünün yıkılması ile Tozman Çarşısı'na ulaşım sadece Değirmen Sokak ile sağlandığı görülmektedir. Köprünün yıkılmasından kısa bir süre sonra tehlikeli olarak ilan edilen Tozman Çarşısı'ndaki dükkanlar da yıkılmıştır. Fakat daha sonraki süreçte karar geri çekilerek yıkım çalışmaları durdurulmuştur (Sakarya, 2002b). Diğer bir yıkım işlemi ise 2002 yılında Sıcak Sular Bölgesi'nde yer alan Yasin Çakır Un Fabrikası'nda meydana gelmiştir. Fabrika bu dönemde yıkılmıştır. Fabrika ve Tozman Çarşısı'nın yıkılması sonucunda bu bölge Şekil 5.72'de yer aldığı gibi günümüzdeki halini almıştır. Şekil 5.71'de de görüldüğü üzere fabrika alanı ve çarşı bölgesinde yoğun bir yapılaşma, otopark alanı görülmektedir.

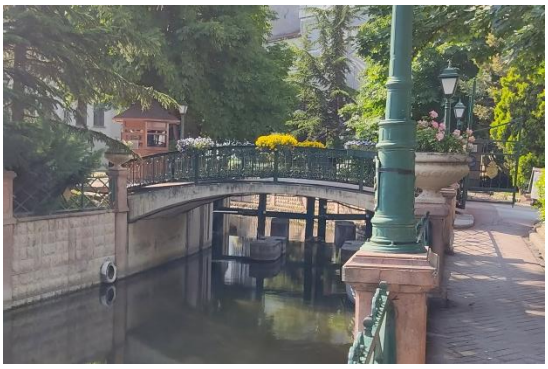
Şekil 5. 71. 2000'li Yıllarda Yasin Çakır Un Fabrikası ve Tozman Çarşısı (Kaynak: Google Earth)

Yıkım çalışmaları sonrasında ise fabrika ve çarşı alanında yapılaşmanın ve yeşil alanın azaldığı görülmektedir.

Şekil 5. 72. Günümüzde Yasin Çakır Un Fabrikası ve Tozman Çarşısı (Kaynak: Google Earth)

Fabrika ve çarşı bölgesinin yakınında yer alan Sıcak Sular Bölgesi'nde de yıkım işlemi meydana gelmiştir. Sıcak Sular Bölgesi'nde yer alan ayakkabıcılar çarşısı 2004 yılında yıkılmıştır (Milli İrade, 2004b). Yine bu dönemde Porsuk Konuk Evi (2000'li yıllarda Tepebaşı Belediye Binası) arkasında yer alan 1960'lı yıllarda gazino yapısı olarak inşa edilen tek katlı yapılar da yıkılmıştır (Milli İrade, 2003a). Gazino yapısının bulunduğu adanın İletişim Sokak'a bağlanması sağlayan köprü yıkılarak yerine günümüzde bulunan kemerli köprü yapılmıştır (Milli İrade, 2003b).

Şekil 5. 73. 2003 yılında İnşa Edilen Köprü (Kişisel Arşiv, 2021)

Adayı Porsuk Bulvarı Dilem Sokak'a bağlayan Regülatör Köprüsü ise çalışma esnasında yıkılmıştır (Milli İrade, 2003d). Buradan hareketle yapım-yıkım işlemi öncesinde adacığın sahil yoluna bağlandığı köprü sayısı üç iken; bu sayı işlemler sonucunda bire düşmüştür. Ulaşımı sağlayan köprülerin yıkılması alanın kullanılmasını azaltmaktadır. Buna benzer durum daha da önce de belirtildiği gibi Tozman Çarşısı'nı karşı sahil yoluna bağlayan köprünün yıkılmasında meydana gelmiştir. Porsuk Projesi kapsamındaki diğer bir köprü yapım-yıkım işlemi ise Roma ve İki Eylül Köprüleri'nde meydana gelmiştir. Roma Köprüsü bu dönemde genişletilmiştir. Genişletme çalışmaları esnasında EKVKK'nın yapmış olduğu çalışmalarda köprünün üst kısmının betonarme olduğu, asfalt ile kaplandığı; köprü ayaklarının ise eski dönemlerde kesme taş ile yapıldığını; kesme taşa ilave olarak genişletme çalışması için moloz taş kullanıldığı tespit edilmiştir. Şekil 5.74'de görüldüğü üzere köprünün temelleri Roma döneminden kalma olduğu, üst kısmında ise asfaltlama çalışmaları yapıldığı anlaşılmaktadır (EKVKK, 2022 ve Hakyemez, 2016).

Şekil 5. 74. Roma Köprüsü Temelleri (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Köprünün genişletilmesi için yapılan çalışmalar esnasında EKVKK'nın yaptığı çalışmalar doğrultusunda köprü ayaklarında (İş Bankası ile Çukur Çarşı arasında kalan ayaklarda) Ermeni mezar taşları bulunduğu tespit edilmiştir (EKVKK, 2022).

Şekil 5. 75. Köprü Ayaklarında Bulunan Mezar Taşları (Kaynak: EKVKK, 2022)

Köprünün genişletilmesinden sonra Köprübaşı Palas Oteli'n yanında kalan Ziraat Bankası'nın şubesi ve dershanenin olduğu 4 katlı bina yıkılmıştır (Sakarya, 2002d). 2000'li yıllarda işlem gören bir diğer köprü ise İki Eylül Köprüsü'dür. Trafik yükünü kaldıramadığı gerekçesi ile yıkılarak yerine daha geniş ve yüksek bir köprü yapılması amaçlanmıştır (Milli İrade, 1997 ve Sakarya, 2002c). Bu dönemde köprüler ek olarak heykellerin de kaldırıldığı görülmektedir. 1960'li yıllarda Porsuk Çayı'na yerleştirilen Özgür Kadın Heykeli 2000'li yılında kaldırılmıştır (Sakarya, 2002a). Bu dönemde diğer dönemlerde olduğu gibi kapanan bankalar bulunmaktadır. Eskişehir Bankası (Esbank) 2001 yılında kapatılarak Etibank bünyesine geçmiştir (Sakarya, 2001b).

Hamamyolu Caddesi'nde de bu dönem düzenlemeler meydana gelmiştir. Hamamyolu Projesi kapsamında, cadde içerisinde oturma alanları gibi kentsel donatı elemanları yerleştirilmiş ve yürüyüş alanları tasarlanmıştır. Proje üç bölümden oluşmaktadır. Birincisi, Yediler Parkı ile İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi arasında kalan bölümdür. Burada zemine taş döşemeler, yeni aydınlatma elemanları, Yediler Parkı'na minyatür şelale ile çeşitli heykeller ve kentsel mobilyalar yerleştirilmiştir. İkincisi, Bakım Sokak girişi ile Çarşı Cami arasındaki bölümdür. Üçüncüsü ise Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nden Çarşı Cami'ye kadar olan bölümdür (Sakarya, 2003a ve Sakarya, 2003b ve Sakarya, 2003c ve Sakarya, 2003d ve Sakarya, 2003e ve Sakarya, 2003f). Hamamyolu Projesi'nin tamamlanmasından sonra cadde dönemin yerel gazetelerinde 'Yepyeni Hamamyolu' (Milli İrade, 2003c) olarak aktarılmıştır. Caddenin görünümü Şekil 5.76'de yer aldığı şekildedir.

Şekil 5. 76. Hamamyolu Projesi Sonrasında Cadde Görünümü (Kaynak: Atuk, 2021)

2000'li yıllara gelindiğinde araç ve yaya trafiği bir sorun haline gelmiştir. Bu soruna çözüm olarak HRS (Hafif Raylı Sistem) Projesi ön görülmüştür (EBB, 2022). 2004 yılında hizmete açılan HRS (Hafif Raylı Sistem) diğer adıyla tramvay Hamamyolu Çarşısı'nın İki Eylül Caddesi'nden geçmektedir. İki Eylül Caddesi'nin Sencer Sokak kesişime kadarki bölgede sadece tramvay kullanımına açık iken; bu kesişimden itibaren ise hem araç hem tramvay kullanıma açıktır. Sencer Sokak'ının kesişime kadarki bölgede sadece tramvay kullanıma açık olması yaya kullanımı açısından bir rahatlık sağlamaktadır. Çünkü bu alanda alışveriş mekanlarının çoğunlukla yer almakta, caddenin bir bölümü Taşbaşı Çarşısı ile ilişkili olması yaya kullanımını arttıcı niteliktedir.

Şekil 5. 77. İki Eylül Caddesi'nde Tramvay Kullanımı (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Yaya kullanımının yoğun olduğu Hamamyolu Caddesi'nde 2006 yılında UKOME kurulunun 6 numaralı kararı ile sadece yaya kullanıma açık olması karar verilmiştir (EBB, 2006).

5.2.7. Hamamyolu Caddesi'nde Hamamyolu Park ve Meydan Düzenlemesi Projesi (2010 ve günümüz)

Hamamyolu Çarşısı tarihsel süreç içerisinde bir önceki başlıklarda da belirtildiği üzere çeşitli değişimler yaşamıştır. Bu başlıkta ise Hamamyolu Caddesi'nde son dönemlerde meydana gelen Hamamyolu Park ve Meydan Düzenlemesi proje ele alınacaktır. Projenin yapıldığı dönem aralığında aynı zamanda Köprübaşı Caddesi'de yer alan 1924 yılında inşa edilen Köprübaşı Palas Oteli yıkılmıştır. Bu başlık altında öncelikle Hamamyolu Caddesi'nin yeniden düzenlemesi ele alınacaktır. Son dönemlerde sosyal, ticari gibi kullanım alanlarının yetersiz kalması, işportacıların giderek artması gibi olumsuz nedenlerden dolayı caddenin yeniden düzenlenmesi için çalışmalar yapılmıştır (Gündem Dergisi, 2017b). Bu düzenlemeler için o dönemde çeşitli çalışmalar ele alınmıştır. Bu çalışmalardan birisi ise 1990 yıllarda kapatılan Akar Deresi'nin yeniden geri getirilmesidir. Fakat bu projeden tramvayın yapılması ve dere yatağının kaybolmasından dolayı Akar Dere'nin geri getirilemeyeceği anlaşılmıştır (URL5 ve URL6). Bu düşünceden sonra cadde için yapılacak düzenleme için kent konseyi, üniversite gibi bilirkişilerden yardım alınmıştır. Hamamyolu Caddesi'nin yeniden düzenleme çalışmalarının başladığı süreçte Odunpazarı Kent Konseyi Hamamyolu Çalışma ekibi, Osmangazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyeleri ile Hamamyolu Caddesi'nin problemlerinin belirlenmesi adına bir çalışma yapmıştır. Problemler 'Görsel ve Algısal' ve 'İşlevsel, Sosyal ve Zamansal' başlıkları altında toplanmıştır. Başlıklar altında yer alan problemler;

1. 1970’ler sonrasındaki çok katlı yapıların artması sonucunda cadde boyunca uyumsuz, sağır cepheler ortaya çıkmıştır. Bu durum caddenin görsel açıdan düzensiz ve uyumsuz kılmasına yol açmıştır.
2. Caddede bulunan tarihi ve tescillli binalar, anıt ağaçlar görsel kirlilik, bazı kentsel ögelerin yanlış yerleştilmesi sonucunda algılanmamaktadır.
3. Kapatılan Akar Dere yerine estetik olmayan ve görsel açıdan caddenin kimliği ile özdeşleşmeyen su ögeleri ve havuzlar yapılmıştır. Su ögeleri, çevre ile etkileşimine imkan tanımamaktadır. Aynı zamanda caddenin iki cephesinde yer alan ticaret aksı arasında kopukluk oluşturmaktadır.
4. Cadde boyunca ticaret faaliyetlerinin düşmesi, caddeyi sosyal ve işlevsel açıdan olumsuz etkilemektedir.
5. Caddeye sonradan eklenen (Çarşı Cami önünde yer alan saat kulesi gibi) kentsel ögeler cadde özgünlüğüne zarar vermektedir.
6. Cadde içerisinde kamusal tuvalet bulunmamaktadır.
7. Cadde tasarımı farklı yaş gruplarının ve sosyal gruplarının bir araya gelerek sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasına imkan tanımamaktadır.
8. Yaya omurgası, sadece yerel halka değil aynı zamanda kent dışında gelen kişilerinde kullanabileceği bir alan olmalıdır.

şeklinde sıralabilir. Problemlerin belirlenmesinden sonraki süreçte projenin ‘’Kentsel Tasarım Yarışması’’ elde tasarlanmasını önerilmiştir. Bu öneri kabul edilmiş fakat daha sonra Osmangazi Üniversitesi tarafından hazırlanması uygun bulunmuştur. Ancak bu durumdan da vazgeçilmiştir (Alpan, 2016). Daha sonraki süreçte caddenin yapılacak olan proje Hamamyolu Park ve Meydan Düzenlemesi olarak Yazgan Mimarlık tarafından tasarlanmış ve 2018 yılında "Hamamyolu Urban Deck" adıyla (URL-7) hayata geçirilmiştir. Proje, caddenin mevcut dokusuna modern bir görünüş kazandırmayı ve kent merkezinin yeniden canlandırılması amaç edinmiştir (Gündem Dergisi, 2017c). Bu amaç doğrultusunda Hamamyolu Caddesi’nin kentsel dokusundan ve sosyal ilişkisinden esinlenerek 8 farklı bölgeye ayrılmış ve bu bölgeler için birbirinden farklı temalar tasarlanmıştır. Bu 8 farklı bölge ve tema; 1. Bölge: Hicri Sezen Parkı Bağlantı Yolu, 2. Bölge: Alaaddin Parkı, 3. Bölge: Bowl Pool ve Kitap Fuarı, 4. Bölge: Cafe ve Oturma Alanları, 5. Bölge: İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi Üst Geçidi ve Müze Alanı, 6. Bölge: Çocuk Oyun Alanı ve Sergi

Alanı, 7. Bölge: Buhar Havuzu ve Oturma Alanları, 8. Bölge: Sarmaşık Ormanı'dır (URL-1).

Şekil 5. 78. İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi Üst Geçidi ve Müze Alanı (Kişisel Arşiv, 2021)

Geri dönüştürülebilir ahşap kompozit malzeme kullanarak peyzaj elemanları, su sistemleri tasarlanmıştır. Tasarımda yoğun bitki dokusundan yeşil bir yaya akşı oluşturulmuştur. Yatay olan aks kullanıcılar tarafından sadece yatay olarak değil aynı zamanda üst geçitlerle, rampalarla, havuzlarla, oturma alanları ile dikey olarak da algılanması sağlanmıştır (Gündem Dergisi. 2017a (Ocak). Odunpazarı'ndan Hamamyolu'na Görülmemiş Proje. 28-29 ve URL-1). Dikey yönde yükselen oturma alanlarında aynı zamanda kullanıcılar için çeşitli mekanları da bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Şekil 4.78'de görüldüğü üzere oturma alanı için tasarlanan kütlenin bir cephesi kafeterya gibi bir mekana sahipken diğer cephesinde oturma alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5. 79. Oturma Alanı ve Kafe (Kişisel Arşiv, 2021)

Şekil 5.79'da da görülen kafe ve oturma alanına benzer bi durum Müze Alanı'nda da (İbrahim Karaoğlanoğlu Geçisi Köprüsü) görülmektedir. İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi'ne açılan, köprü altında yer alan kafeler ve kütüphane bulunmaktadır. Cadde boyunca kentsel

aks tasarlanmış bu kentsel aksın tasarımında ise renkli camlar beyaz çimento içerisine yerleştirilmiştir. Çimento içerisine yerleştirilmiş olan camlar özelliği ise Odunpazarı bölgesinde el yapımı olarak üretilmiş olmasıdır (URL-1). 2012 yılından beri gerçekleşen Uluslararası Cam Festivali'ne Odunpazarı bölgesinde yer alan Çağdaş Sanatlar Müzesi, yerel küçük cam atöyeleri, belediyeye ait cam atölyeleleri katılım sağlaması cam sanatının kentin turistik üretimlerinden biri olmuştur (URL-7). Buradan hareketle turistik üretimlerinden biri olan cam atölyelerinden elde edilen camların Hamamyolu Caddesi'nde kullanması kentin kimliği açısından olumlu bir katkı sağladığına dair bir çıkarım elde edilebilir. Bunlara ek olarak cam aks, cadde içerisinde yer alan ağaçlara göre şekilmiştir. Bu yüzden aks, yatay düzlemde doğrusal değil çeşitli kırılmalarla cadde içerisinde yer almaktadır (URL-7).

Şekil 5. 80. Cam Aks (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Cam aksın caddenin sağ ve sol taraflarına da bağlatı kurulduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle cam aks, cadde içerisindeki yer alan pasajların girişlerini de vurgulandığı görülmektedir.

Şekil 5. 81. Hamamyolu Caddesi'ndeki Pasaj Girişleri (Kişisel Arşiv, 2021)

Projenin 5. Bölgesi olan İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi Üst Geçidi ve Müze Alanı'nda bulunan müzede ahşap heykeller ve cam eserler sergilenmektedir. Bu eserler Odunpazarı Uluslararası Ahşap Heykel Festivali'ndeki ahşap sanatçıları ve Odunpazarı Cam Atölyesi tarafından üretilmektedir (URL-7). Proje kapsamında Hamamyolu Caddesi'nde oyun alanları, su havuzları ve oturma alanları da tasarlanmıştır. Caddenin bazı bölümlerinde oyun alanları, su havuzları bir arada bulunmaktadır.

Şekil 5. 82. Su Havuzu (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Şekil 5.82'de de görülen su havuzu içerisinde yer alan beton sek sek taşları sayesinde havuzlar aynı zamanda oyun alanlarına dönüştürülmüştür (URL-7). Proje, 2018 yılında hayata geçirildikten sonra çeşitli ödül kazanmıştır. 2019 yılında çıkan habere göre o dönemlerde proje 12 adet ödül almıştır. Bu ödüllere 2016 Dünya Mimarlık Festivalinde (World Architecture Festival) 'Tasarlanmış En İyi Kamusal Proje" ödülü, 2017 WAN Ödülleri "Kentsel Tasarım" vb. örnek verilebilir (URL-8). Proje yapım süreci, sonrası dönemin gazetelerine yansımıştır. Caddenin yeni görünümün hakkında gazetelerde;

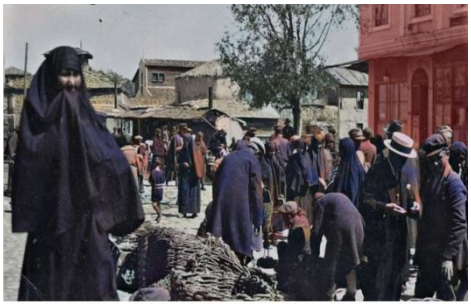
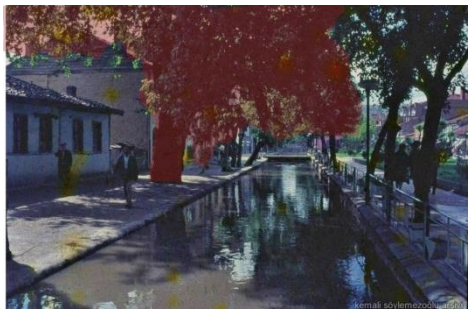
> '' … Eskişehir'in Yeni Cazibe Merkezi 'Hamamyolu Caddesi'… Vatandaşların şimdiden benimsediği Hamamyolu'nda, kendileri için oluşturulan çocuk oyun alanlarında diledikleri gibi oyunlar oynayan çocuklar, en çok zıp zıpları sevdi…'' (URL-9).

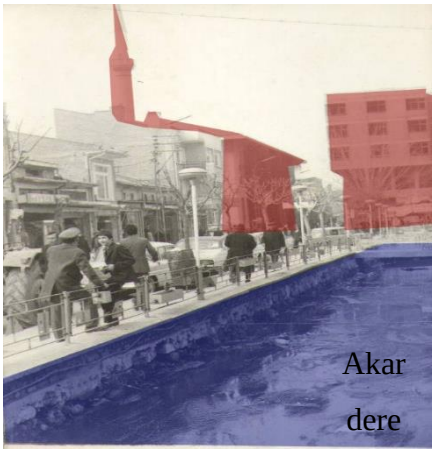
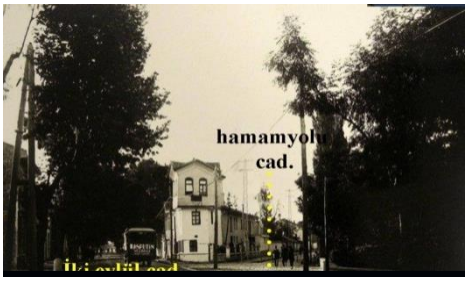
> ''…Hamamyolu Caddesi'ne yoğun ilgi… yeni çehresine kavuşan Hamamyolu Caddesi, vatandaşlar tarafından yoğun ilgi görmeye devam ediyor… Dünyanın çeşitli ülkelerinden çayların, kahvelerin ve Türk Kahvesinin yer aldığı kafelerde, tostan dondurmaya birçok seçenek de mevcut… (URL-10).

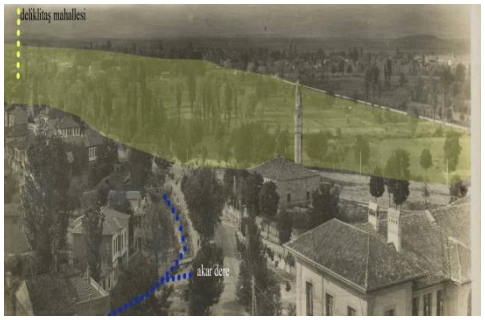
şeklinde ifadeler yer almaktadır. Hamamyolu Proje ile kente yeni, modern bir dokunuş yapılırken bu dönem içerisinde tarihi dokuyu zedeleyecek bir yıkım meydana gelmiştir. 1924

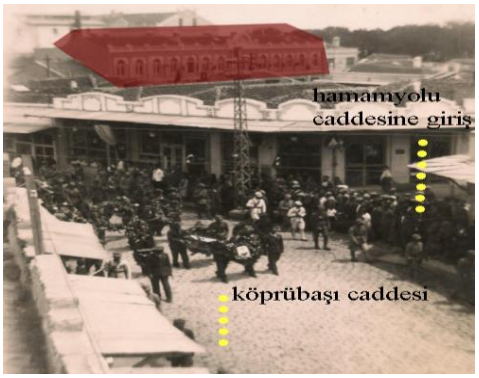
yılında inşa edilen Köprübaşı Palas Otel 2017 yılında yıkılmıştır. Yıkılan otel yeri ise zemine taş döşemesi yapılarak meydan işlev kazandırılmıştır (URL-11).Otelin yıkılması, daha önceki dönemlerde de otel yakınındaki dershane yapısının yıkılması ve bu yapılar yerine günümüzde de bulunan at heykeli ve bankların yerleştirilmesi Köprübaşı Caddesi'nde yapısal anlamda yoğunluğun azalması açısından olumlu bir müdahale olarak görülebilir. Fakat bu durum diğer bir taraftan Köprübaşı Caddesi üzerinde tanımsız kentsel boşluklarında ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Nalçakan vd. 2015). Hamamyolu Çarşısı'nın tarihsel gelişim sürecine bakılığında kentin olası ilk yerleşim bölgesinin olması yanında çeşitli dönemlere, çeşitli projelere ev sahipliği yapmıştır. Geçmiş bir tarihsel döneme sahip olan Hamamyolu Çarşısı'nda uygulanan çeşitli projelerden dolayı tarihi dokusunun zarar gördüğü, doğal verilerin kaybolduğu ve yoğun bir yapılaşma içerisinde tarihsel süreçte inşa edilen yapıların kaybolduğu görülmektedir. Bu durumu desteklemesi ve çarşının değişimlerini görsel olarak daha net bir şekilde anlaşılması için Çizelge 5.3. hazırlanmıştır.

Çizelge 5. 3. Hamamyolu Çarşısı'nın Geçmiş ve Şimdiki Durumunun Fotoğraflarla Kıyaslanması (Kaynak: Üstün ve Özkan, 2016 ve Atuk, 2021 ve Eskişehir Müzesi, 2021 ve ve Adı Eski Ruhu Genç Eskişehir, 2021 ve Sakarya, 1992 ve Kişisel Arşiv, 2021 ve Google Earth'den derlenerek hazırlanmıştır.)

Yer	Geçmişteki Hali	Günümüzdeki Hali
Günümüzde de Varlığını Sürdüren Binalar ve Ögeler		
Üstün Oyuncak		
Tarihi Çınar Ağacı		

Ticari Yapı		
Üstün Oyuncak		
Çarşı Camş veHas Hamam		
Hamamyolu Cad.		

Deliklitaş Mahallesi		
Park ve Lale Sineması		
Eskişehir Bankası		
Köprübaşı Palas –Porsuk Otel		

Sıcak Sular Bölgesi		
Porsuk ve İstanbul Otel		

Çizelge 5.3.’ de görüldüğü üzere çarşıda tarihi doku içerisinde günümüzdeki yapılaşmalar sonucunda geçmiş dönemlere ait yapıların kaybolması, doğal verilerin artık bulunmadığı görülmektedir. Çizelge 5.4.’de ise Hamamyolu Çarşısı’nda geçmişten günümüze kadarki süreçte meydana gelen değişimleri, o dönemlerde inşa edilen yapıların neler olduğu dair özet niteliğinde bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 5. 4. Hamamyolu Çarşısı’nın Gelişim Süreci (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

TARİHSEL GELİŞİM	**İNŞA EDİLEN YAPILAR ve ÖGELER**
* Bu yapılar günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. **Bu yapılar günümüzde bulunmamaktadır. ***Yapının günümüze ulaşıp ulaşmadığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.	
BAĞDAT- BERLİN DEMİRYOLU ÖNCESİNDE HAMAMYOLU	

• Kentin olası ilk yerleşim bölgelerinden birisidir. • Bu period içerisinde tarımsal, ticari ve rekreasyon faaliyetleri ve sıcak suyunun kullanımı ön plandadır. • Hamamyolu Çarşısı'nda kurulan pazarlar, uluslarası değer taşımamaktadır. Bazı zamanlarda halkın sadece kendi ihtiyaçları için üretim yaptığı bilinmektedir. • Odunpazarı ve Çarşı bölgesi olarak iki nüve bulunmaktadır. Iki nüve arasında tarım alanları bulunmaktadır. • Sıcak Sular Bölgesi'nin önemini kaybetmemesine özen gösterilmiştir. • Kentte yerleşim. keyfi değil belirli bir düzen içerisinde yapılmasına dikkat edilmiştir. • 19. Yüzyılın ilk yarısındaki süreçte genel olarak bölge durağan bir yapıya sahiptir. • Uç bölge özelliğini taşımaktadır.	• Alçık Hamamı* • Erkekler (Erler) Hamamı* • Hanlar** • Şadırvanlar** • Şengilcik Çamaşırhanesi** • Rahiplere Ait Bina, Postane, Mezarlık ve Kaymakam Konağı** • Roma Köprüsü: Günümüzde bu köprü yerinde bu köprü temeline ait olan betonarme bir köprü bulunmaktadır. • Kıymet Hamamı (Asker Hamamı): Bu yapının yerinde günüzdeki Has Hamam bulunmaktadır. • Yenice Hamamı: Günümüzdeki Vakıflar Hamamı
GÖÇMENLERİN GELMESİ, DEMİRYOLUNUN İNŞASI VE YANGINLARI SONRASI HAMAMYOLU	
• Gelen göçmenler ve demiryolu sayesinde çarşı çevresinde yeni yerleşim mekanları ortaya çıkmıştır. • Hamamyolu Çarşısı içerisinde banka, kahvehane, matbaa, han gibi çeşitli işlevlere sahip mekanlar inşa edilmiştir. • Belediye faaliyetleri başlamıştır. Roma köprüsünün onarılması, kent geneli temizlik yapılması gibi bir faaliyetler söz konusudur. • 1905, 1917, 1922 yıllarında meydana gelen yangınlar sonucunda çarşı bölgesi ve civarı ağır tahripler almıştır. • Kentin kuruluşunun ilk yıllarında olduğu gibi pazar ve sıcaksular önemini korumuştur.	• Osmanlı Bankası* • Taşhan* • Pirinç İşhanı* • Hacı Mehmed Kahvehanesi** • Ali Asgar'ın Kahvehanesi** • Bir -iki katlı konutlar ** • Şadırvan ve Çeşmeler ** • Osmanlı Ziraat Mağazası*** • Nimet Gazetesi matbaası*** • Çiftlik Bankası***
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA HAMAMYOLU	
• Yunan işgali sonrasında kent kendini toplamaya çalışmıştır. • İşgal sonrası barakalar kurulmuş, parke kaldırımı gibi belediye faaliyetleri meydana gelmiştir. • 1924 imar planı hazırlanmış fakat ekonomik sebeplerden dolayı tamamen uygulanamamıştır. • Sıcak Sular Caddesi gibi yeni caddeler açılmıştır. • Sıcak su bu dönem evlerde de kullanılmaya başlamıştır.	• Yediler Parkı ve Yediler Köprüsü ** • Çarşı Cami * • Köprü Palas Otel ** • Çağlayan Palas Otel*** • Porsuk Otel * • Türk Hava Kurumu ve Muayene* • İstanbul Oteli * • Yasin Çakır Un Fabrikası ** • Tozman Çarşısı * • Ziraat Bankası * • Eskişehir Bankası* • Maliye Vergi Binası ** • PTT binası (ilk yapı) **

• Bu dönemde çarşı içerisinde 7 adet sinema açılmıştır. • Çarşının sahip olduğu yerel tatların mekanlarının bir kısmı bu dönemde açılmıştır. • Sosyal ve ekonomik anlamda çarşı canlılık kazanmış, kentin kalbi olma özelliğini taşımıştır.	
SICAK SULAR BÖLGESİ'NİN İSTİMLAK EDİLMESİ VE YEDİLER PARKI'NIN DÖNÜŞÜMÜ	
• Bu dönemde de yeni yapılar, köprüler inşa edilmiştir. • Çukur Çarşı için çeşitli projeler söz konusu olmuştur. Fakat ekonomik açıdan yetersizlikten dolayı uygulanamamıştır. • Porsuk Çayı'nın temizliği için çalışmalar yapılmıştır. • 1965 tarihinde kabul edilen Kat Mülkiyeti Yasası ile çarşısı içerisinde imar faaliyetleri meydana gelmiştir. Deliklitaş Mahallesi, pasajlar oluşmaya başlamıştır. • Sıcak Sular Sitesi proje için çalışmalar yapılmış fakat bu proje de uygulanmamıştır. • Akar Deresi'nin yatağı değiştirilmiştir.	• Porsuk Oteli'nin bahçesinde yer alan gazino yapısı ** • İki Eylül Köprüsü * • Özgür Kadın Heykeli ** • Has Otel* • Yapı Kredi Bankası* (Sıcak Sular Bölgesi'nde yer almaktadır.) • Ticaret Bankası * (yapı başka işlevde kullanılmaktadır.) • İl Özel İdaresi * (Yunus Emre Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır.) • PTT Binası* • Sabahattin Günday Parkı**
TAŞBAŞI ÇARŞISI'NIN İSTİMLAK EDILMESI HAMAMYOLU PROJESI	
• Bu dönemde Taşbaşı Çarşısı'nın istimlak edildiği, Akar Dere'nin kapatıldığı görülmektedir. • Derenin kapatılması sonucunda cadde içerisinde yer alan Emek Kafe, köprüler yıkılmıştır. • Bu dönemde de Porsuk Çayı'nı temizleme çalışmaları görülmektedir. • Trafik sorunu bu dönemde artmaya başlamış ve İki Eylül Caddesi'ne bariyerler yerleştirilmiştir. • Taşbaşı Mevkii Çevre Düzenleme Planlaması projesi uygulanmıştır. • Taşbaşı Çarşısı sit alanı olarak ilan edilmiştir.	• Hamamyolu Caddesi'nde çevresinde bulunan sokak ve caddeler için köprüler inşa edilmiştir. ** • Saat Kulesi ** • Yunus Emre Kültür Merkezi* • Belediye Binası * • Taşbaşı İş Merkezi ve Vardar İş Merkezi *
ÇUKUR ÇARŞI'NIN YIKILMASI VE TRAMVAYIN KULLANILMAYA BAŞLANMASI	

• Tarihi Çukur Çarşı bu dönemde iki kez yıkılarak günümüzdeki halini almıştır. • Hamamyolu Projesine benzer şekilde Taşbaşı Projesi uygulanarak çevre düzenlemesi yapılmıştır. • Çukur Çarşısı'nı yıkılmasıyla beraber, çarşıya köprü ile bağlanan Yunus Emre Halk Çarşısı yıkılmıştır. • Tozman Çarşısı, Yasin Çarkır Un Fabrikası yıkılmıştır. • Hamamyolu Caddesi yayalaştırılmış, tramvay projesi gerçekleştirilmiştir.
HAMAMYOLU CADDESİ'NDE HAMAMYOLU PARK VE MEYDAN DÜZENLEMESİ PROJESİ
• Bu dönemde Hamamyolu Caddesi'nde Hamamyolu Park ve Meydan Düzenlemesi yapılarak cadde de değişim meydana gelmiştir. • Köprü Palas Otel yıkılmıştır.

5.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Belirtildiği üzere Hamamyolu Çarşısı kentin önemli kentsel mekanlarından birisidir. Bu önemli kentsel mekanda geçmişten günümüze çeşitli düzenlemeler meydana gelmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda; anket çalışmasında Hamamyolu Çarşısı'nda meydana gelen değişimlerin farklı kullanıcılar tarafından nasıl algılandığı; kullanıcı ihtiyaçları ve memnuniyet değerleri belirlenmeye çalışılacaktır. Anketin bir bölümü yüz yüze, bir bölümü ise Google Form uygulaması aracılığıyla Hamamyolu Çarşısı'nı deneyimleyen kişilere aktarılmıştır. Anket sonuçları Microsoft Excel programına aktarılarak değerler elde edilmiştir. Anket sonucunda yukarıda belirtilmiş olan verilerin doğru bir şekilde elde edilmesi amacıyla yeterli kişi sayısına erişmek için öncelikle örneklem büyüklüğü tespit edilmiştir. Anketin yapılacağı kişi sayısı ise basit seçkisiz yöntemi baz alınarak belirlenmiştir. Bu yöntem, oluşturulan evren listesinden örnekleme birimlerinin seçkisiz olarak çekilmesidir (Gurbetoğlu, 2018). Bu yöntem için hesaplama denklemi aşağıda verilmiştir (Özdamar, 2017).

$$n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1)+t^2pq}$$

n : Örneklem Büyüklüğü
N : Evren Büyüklüğü

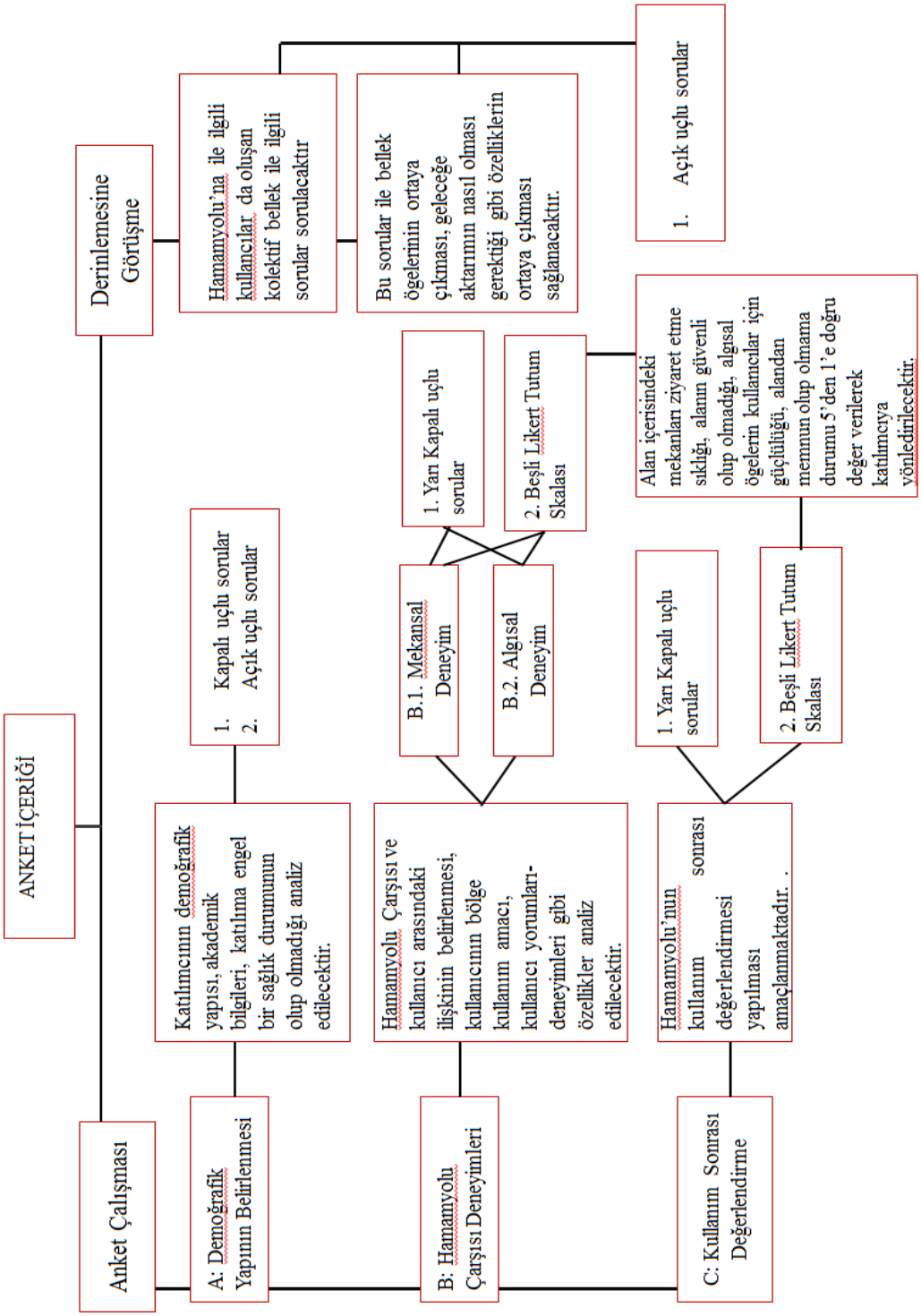
t : Belirli Bir Anlamlılık Düzeyinde t Tablosuna Göre Bulunan Teorik Değer
p : İncelenen Olayın Gerçekleşme Olasılığı (0,5)
q : İncelenen Olayın Gerçekleşmeme Olasılığı (0,5)
d : Hata Payı

anlamlarını ifade etmektedir. Çalışmanın %95 güven aralığında ve 0.1 örnekleme hatası ile teorik t değeri 1.96'ya gelmektedir. Evren büyüklüğü (N) ise Eskişehir'in en son nüfusu, 2021 yılına göre 898.369 (URL-8) olarak alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda denklem uygulandığında örneklem büyüklüğü 86 (yaklaşık 87) kişiye uygulanması gerekmektedir. Anketin gönüllük esasına dayalı olması, bundan dolayı sorularda cevaplamama isteğinin olmasından dolayı doğru veriler elde edebilmek için anket 402 kişiye uygulanmıştır. 402 anket inceliğinde 9 katılımcının anket yanıtları çıkarılmıştır. Bunun sebebi ise iki kişinin 18 yaş altında olması, geriye kalan kişilerin ise anket bölümde yer alan 'Demografik Analiz' kısmındaki soruların her şıkkını işaretlemiş olması, isim gibi kişisel verilerin girilmiş olması, doğum yerine doğum tarihi gibi yanlış verilerin yazılmasıdır. Bu sebeplerden dolayı 393 kişinin anket verileri değerlendirilmiştir. Anket çalışmasında beşli likert tutum skalası kullanılmıştır. Beşli likert tutum skalası; birçok duyusal nitelikleri ölçmede kullanılan bir yöntemdir. Likert ölçekleri , her bir öğeye yanıt olarak seçilecek birkaç kategori ekleyerek, araştırmacının katılımcıların görüşlerine nüans ve içgörü sağlayan veriler toplamasına olanak tanımaktadır (Hoşgörür, 1997). Beşli likert tutum skalasında sorular hazırlanırken 1'den 5'e kadar ''5: memnunum, 1: hiç memnum değilim'' ya da ''5:en sık kullandığım, 1: hiç kullanmadığım'' şekilde değerler verilmiştir. Bu sorulara örnek Çizelge 5.5'de yer almaktadır.

Çizelge 5. 5. Beşli Likert Skalasına Göre Hazırlanmış Örnek Soru (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

Örnek Soru: Hamamyolu Çarşısı'nın yeni düzenlemesine göre aşağıdaki kentsel donatı (oturma, çöp kutusu, su ögesi vb.) elemanlarından memnun musunuz?			
Su elemanları	memnunum	5 4 3 2 1	memnun değilim
Yeşil alanlar	memnunum	5 4 3 2 1	memnun değilim
Çocuk oyun alanları	memnunum	5 4 3 2 1	memnun değilim
Oturma elemanları	memnunum	5 4 3 2 1	memnun değilim

Çizelge 5. 6. Anket Çalışmasının İçeriği (Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.)

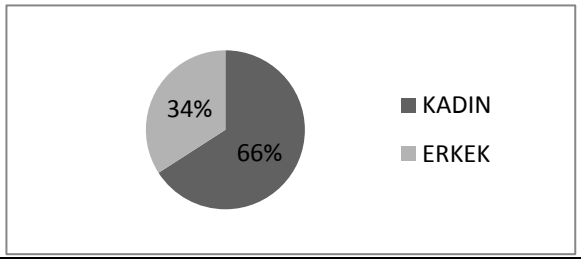
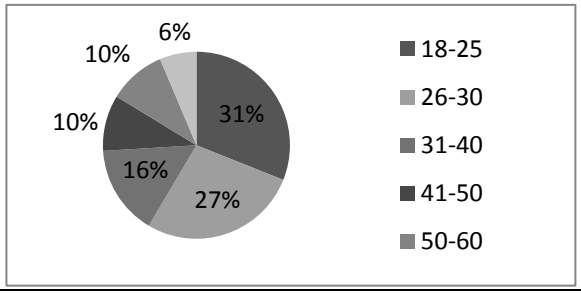

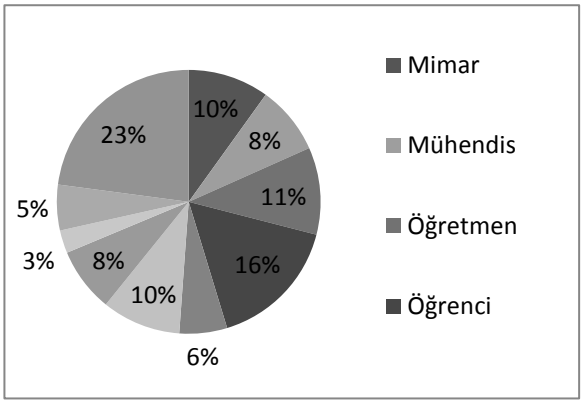
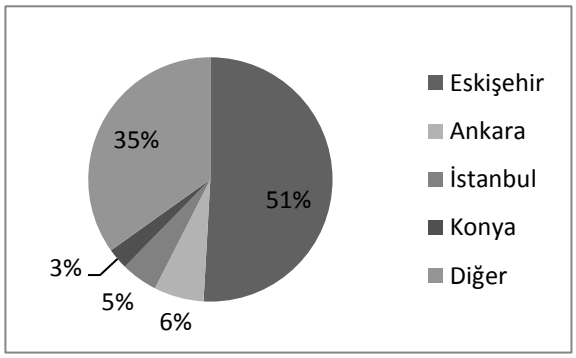
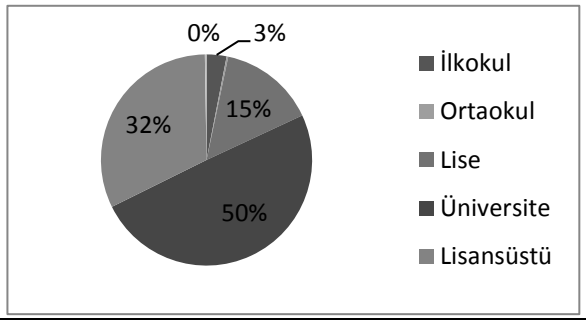
Likert tutum skalasının kullanıldığı anket çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

1. **Bölüm** (**A. Demografik Analiz):** Kapalı-Açık uçlu sorular ile Hamamyolu Çarşısı'nı kullanan kişilerin demoğrafik analizi belirlenmesi amaçlanmıştır.
2. **Bölüm (B. Hamamyolu Çarşısı Deneyimleri):** Yarı Kapalı uçlu sorulara ek olarak beşli likert tutum skalasını baz alan sorular ile Hamamyolu Çarşısı ve kullanıcı arasındaki ilişki ile ilgili veriler elde edilmiştir. Bu bölüm sonucunda, kullanıcının bölgeyi kullanım amacı, kullanıcı yorumları- deneyimleri gibi özellikler belirlenmiştir.
3. **Bölüm (C. Hamamyolu Caddesi Kullanım Sonrası Değerlendirilmesi):** Açık sorular ve beşli likert tutum skalası soruları Hamamyolu Caddesi'nin kullanım sonrası değerlendirmesi yapılması amaçlanmıştır.

1. Bölüm (**A. Demografik Analiz):** Anketin birinci bölümünde 393 kişinin demoğrafik analizi yapılmıştır. Demografik analiz bölümünde yaş aralığı, cinsiyet, meslekleri, eğitim durumları gibi veriler elde edilmiştir. Demoğrafik analiz sonuçları Çizelge 5.7.'deki gibidir.

Çizelge 5. 7. Demoğrafik Analiz Sonuçları

Soru	Seçenekler (Oran %)	Grafik Değer
Cinsiyetiniz	Erkek (%34) Kadın (%66)	
Yaşınız	18-25: (%31) 25-30: (%27) 30-40: (%16) 40-50: (%10) 50-60: (%10) 60 üzeri: (% 6)	

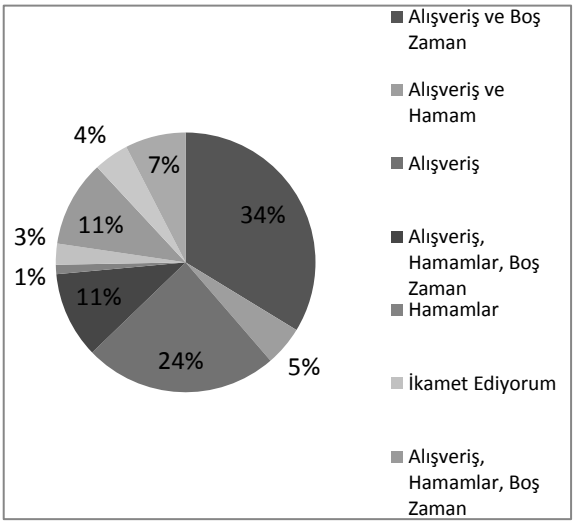
Meslek	Mimar: (%10) Mühendis: (%8) Öğretmen: (%11) Öğrenci: (%16) Emekli: (%6) Esnaf : (%10) Akademisyen: (%8) Memur: (%3) Ev Hanımı: (%6)	
Doğum Yeri	Eskişehir: (%51) Ankara: (%7) İstanbul: (%5) Konya: (% 3) Diğer: (%21)	
Eğitim Durumunuz Nedir?	İlkokul: %3 Ortaokul: %0 Lise: %15 Üniversite: %50 Lisansüstü: %32	

Çizelge 5.7.'de de görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğunu kadın ve 18-25 yaş aralığındaki katılımcılar oluşturmaktadır. Katılımcılara ayrıca demografik analizde katılımcılar arasında bedensel engeli olan bireylerin var olup olmadığını tespit etmek amaçlar sorulmuştur. Katılımcılardan 6 tanesi bedensel engeli olduğunu ve bu engellerinin işitsel (ileri derece- 1 kişi), fiziksel (orta derece- 2 kişi), görsel (orta derece- 2 kişi) ve yine işitsel (orta derece- 1 kişi) olduğunu aktarmıştır. Geriye kalan katılımcılar bedensel herhangi bir engellerinin olmadığını aktarmıştır.

2. Bölüm (B. Hamamyolu Çarşısı Deneyimleri) – Fiziksel Deneyimler: Anketin ikinci bölümü olan 'Hamamyolu Çarşısı Deneyimleri; Fiziksel ve Algısal Deneyimler' başlığında yer alan sorular; çarşı bölgesindeki semboller, katılımcıların çarşıyı hangi

amaçla, hangi zaman aralığında ne kadar süre vakti geçirdikleri, çarşıya ait tatların, dokuların, kokuların, seslerin neler olduğunu vb. beşli likert tutum skalası baz alınarak sorulmuştur. Cevaplar sayesinde çarşının sahip olduğu niteliklerin neler olduğuna dair veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu başlıktaki ilk adım Hamamyolu Çarşısı'nın fiziksel deneyimleri ile ilgili soruların yanıtlanmasıdır. Öncelikle katılımcılara Hamamyolu Çarşısı'nı kullanım/ bulunma nedenleri sorulmuştur. Bu sorunun cevaplarında 'Ikamet ediyorum (Evim bu bölgede.), Esnafım (Dükkanım- İş yerim bu bölgede.), Çalışıyorum (Herhangi bir dükkanda çalışıyorum.), Alışveriş için geliyorum, Hamamlar için geliyorum, Boş zaman geçirmek için geliyorum (Park, Gezme, Yeme-İçme)' ifadeleri yer almakta ve katılımcılara bu soruda bu şıklardan sadece bir tane değil birden fazla seçeneği söyleme veya işaretleme imkanı verilmiştir.

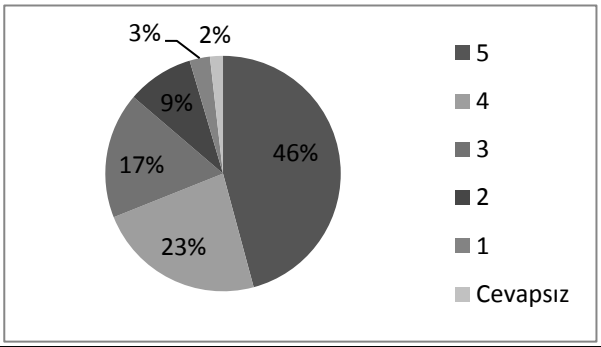
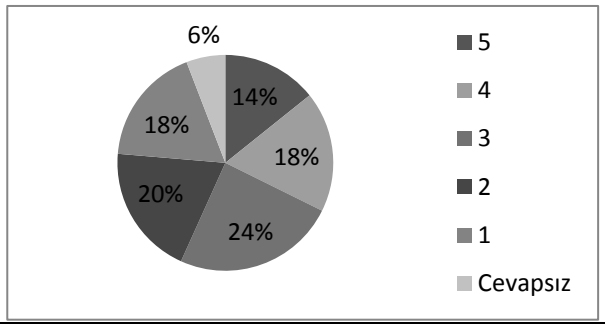
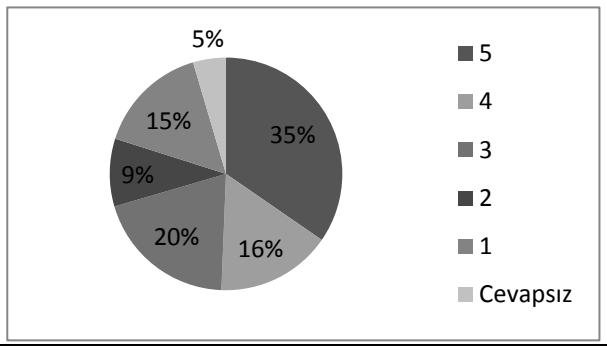
Çizelge 5. 8. Hamamyolu Çarşısı'nı Kullanım/ Bulunma Nedenleri

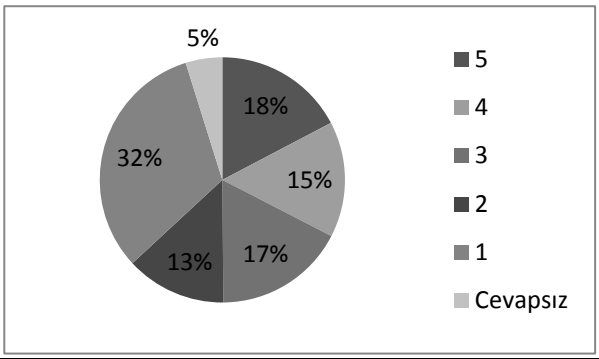
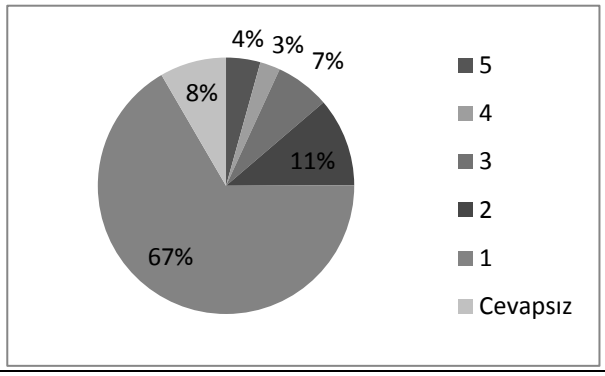
Soru	Seçenekler (Oran %)	Grafik Değer
Hamamyolu Çarşısı'nı Kullanma/Bulunma Nedeni Nedir?	Alışveriş, Boş zaman (% 34) Alışveriş (%24) Alışveriş, Hamamlar, Boş zaman (%11) Alışveriş, Hamam (%5) Esnafım (%4) Ikamet ediyorum (%3) Hamamlar (%1) Diğer (%7)	

'Diğer' grubunda ise birden fazla şık işaretlenmiştir. Bu grup içerisinde Alışveriş, İkamet Ediyorum, Hamamlar, Boş Zaman (1 kişi); Esnafım, Hamamlar, Alışveriş, Boş zaman (2 kişi); Esnafım, İkamet ediyorum (1 kişi); Esnafım, Alışveriş, Hamamlar (1 kişi); Esnafım, Alışveriş, Boş Zaman (2 kişi); Esnafım, Alışveriş (1 kişi); Çalışıyorum, İkamet Ediyorum, Alışveriş, Boş Zaman (1 kişi); Çalışıyorum, Alışveriş, Boş Zaman (1 kişi); Çalışıyorum, Boş Zaman (2 kişi); Çalışıyorum, Boş Zaman, Hamamlar (1 kişi);

Çalışıyorum, Alışveriş (1 kişi); Çalışıyorum, Alışveriş, Hamamlar (1 kişi); Esnafım, Hamamlar, Alışveriş, Boş zaman (2 kişi) yer almaktadır. Bu soru ile ilişkili bir soru ise ‘’Hamamyolu Çarşısı’nı hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?’’ sorusudur. Iki soruda da katılımcının eylem bazında Hamamyolu Çarşısı’nı kullanma amaçları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu soru beşli likert tutum skalası ile sorulmuştur. Skala 5: en sık kullanım; 1: hiç kullanılmayan olarak belirlenmiştir. Soruda ‘Alışveriş, Yeme/İçme ve Eğlence, Ulaşım, Yürüyüş, Çocuk-Oyun Etkinliği, Geçiş Alanı Olarak’ maddeler yer almaktadır.

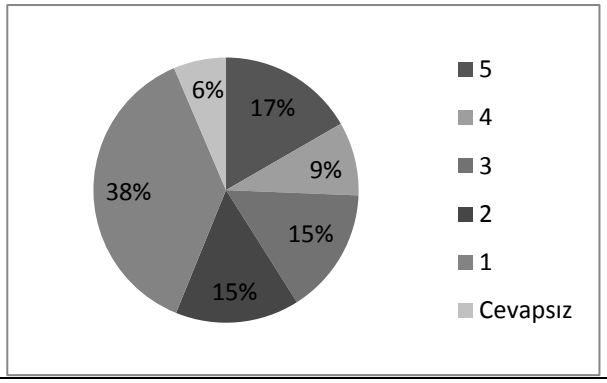
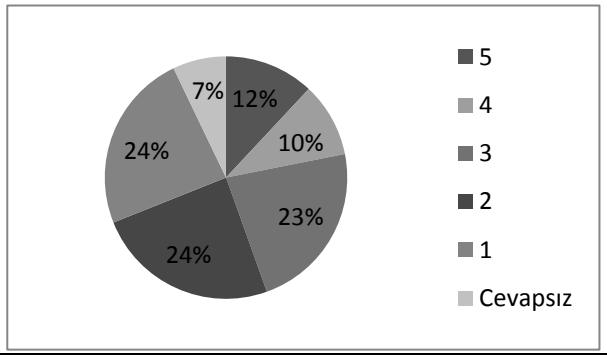
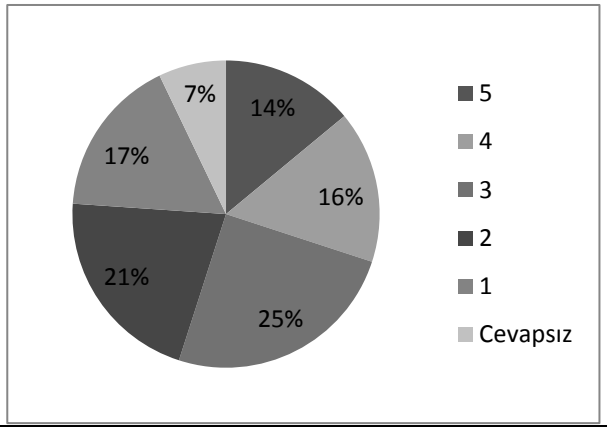
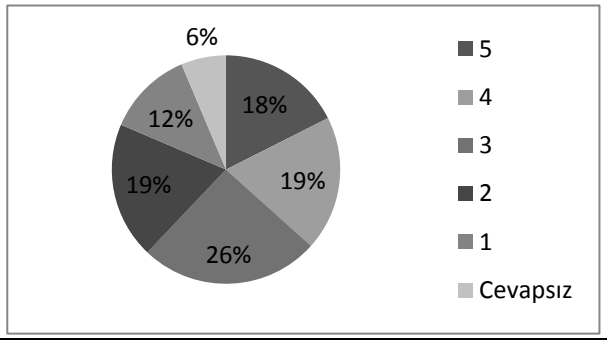
Çizelge 5. 9. Hamamyolu Çarşısı’nı Hangi Amaçlarla Kullanıyorsunuz?

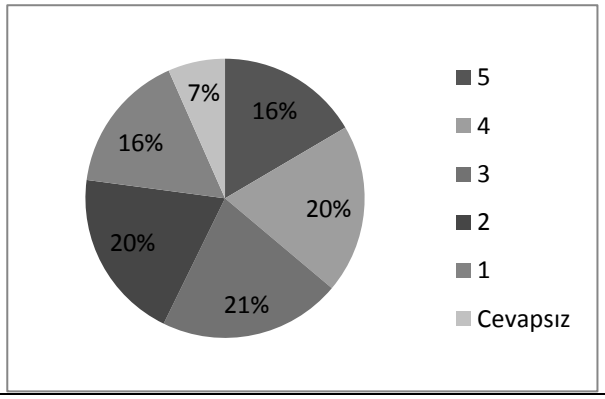
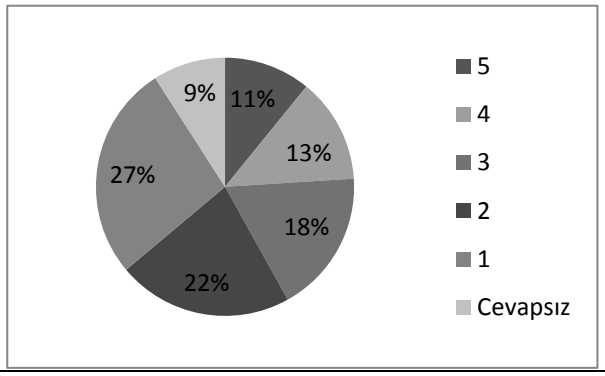
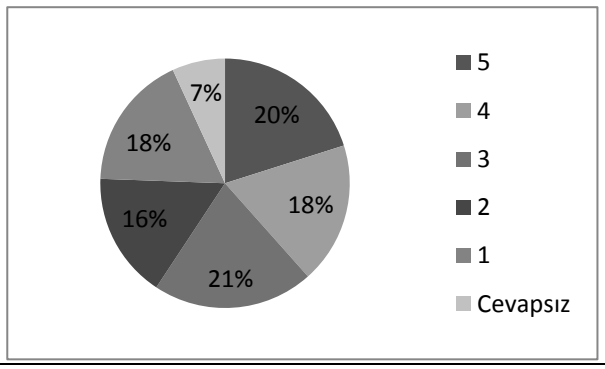
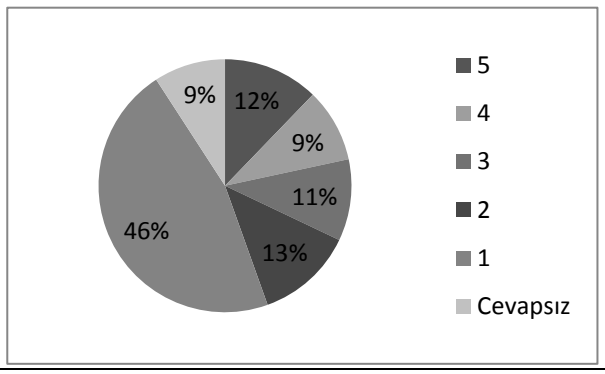
Hamamyolu Çarşısı’nı Hangi Amaçlarla Kullanıyorsunuz?	Beşli Likert Tutum Skalası (Oran %)	Grafik Değer
ALIŞVERİŞ	5 (%43) 4 (%23) 3 (%17) 2 (%9) 1 (%3) Cevapsız (%2)	
YEME/İÇME - EĞLENCE	5 (%14) 4 (%18) 3 (%24 2: %20 1: %18 Cevapsız: %6	
GEÇIŞ ALANI OLARAK (Başka bir cadde/sokak arası ve/veya iş yerine geçiş gibi)	5: %35 4: %16 3: %20 2: %9 1: %15 Cevapsız: %5	

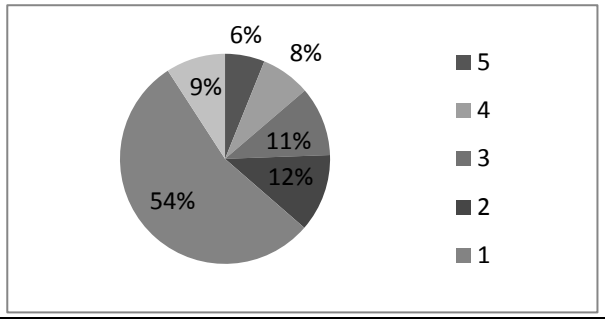
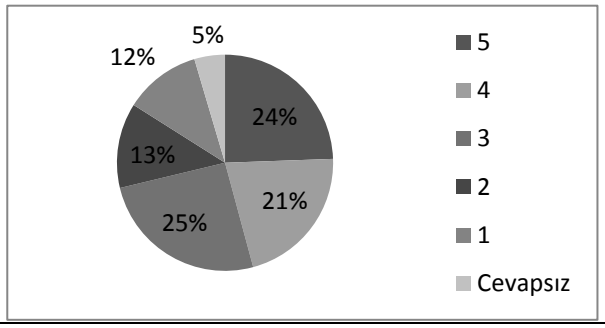
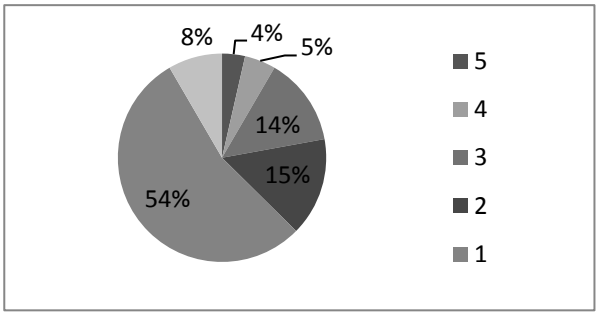
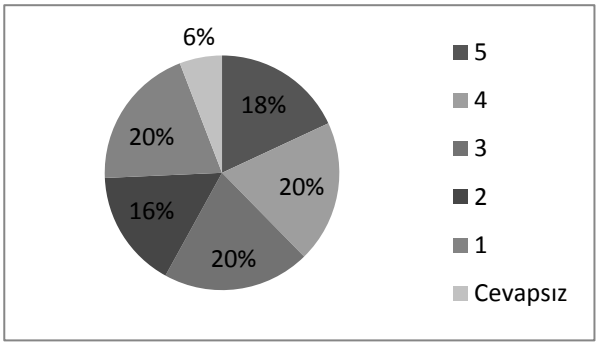
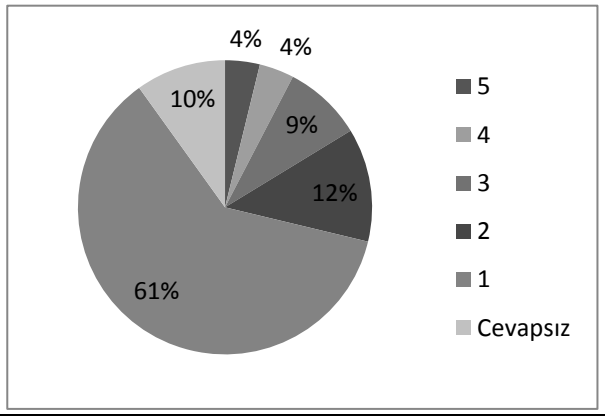
YÜRÜYÜŞ	5: %18 4: %15 3: %17 2: %13 1: %32 Cevapsız: %5	
ÇOCUK-OYUN ETKINLIĞI	5: %4 4: %3 3: %7 2: %11 1: %67 Cevapsız: %8	

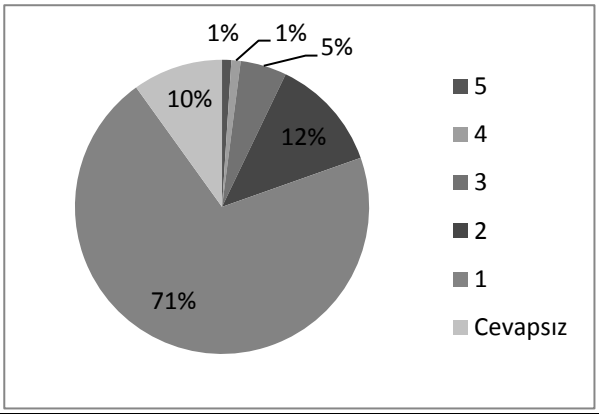
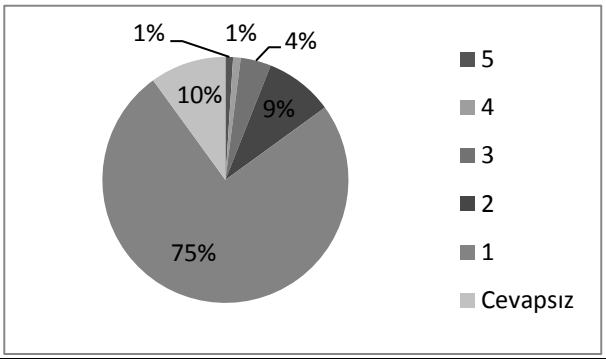
Genel duruma bakıldığında ise katılımcıların yanıtlarına göre Hamamyolu Çarşısı genel olarak en çok alışveriş ve geçiş alanı amacıyla kullanılmaktadır. Bir sonraki aşamada katılımcılara Hamamyolu Çarşısı'nda en çok/ en az kullandıkları mekanlar sorulmuştur. Sorulan mekanlar arasında hamamlar, pasajlar, bankalar, yeme-içme mekanları, Taşbaşı Çarşısı, Bıçakçılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Çarşı Cami, Hava Cami, Asırcıklı Caddesi, oyun parkları, Hamamyolu oturma alanları, Porsuk Konukevi, FORA Rehabilitasyon Evi, Berk Düğün Salonu yer almaktadır. Sorulan seçeneklerin genel değerlendirilmesi ise Çizelge 5.10'ta yer aldığı gibidir.

Çizelge 5. 10. Hamamyolu Çarşısı'nda Kullandığınız Mekanlar

Hamamyolu Çarşısı'nda Kullandığınız Mekanlar	Beşli Likert Tutum Skalası (Oran %)	Grafik Değer
1. HAMAMLAR	5: %17 4: % 9 3: % 15 2: % 15 1: % 38 Cevapsız: %6	
2. PASAJLAR	5: %12 4: % 10 3: % 23 2: % 24 1: % 24 Cevapsız: %7	
3. BANKALAR	5: %14 4: % 16 3: % 25 2: % 21 1: % 17 Cevapsız: %7	
4. YEME-İÇME MEKANLAR	5: %18 4: % 19 3: % 26 2: % 19 1: % 12 Cevapsız: %6	

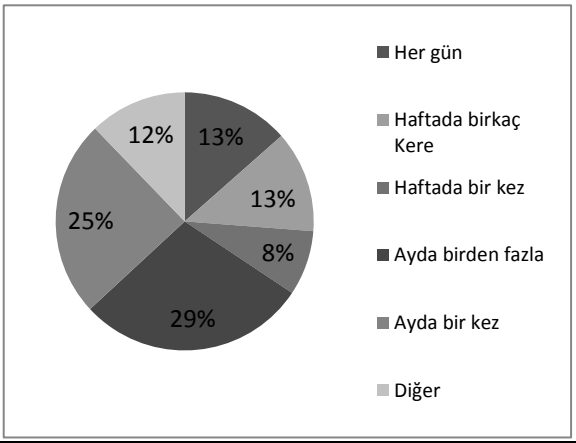
5. TAŞBAŞI ÇARŞISI (Taşbaşı Kuyumcular Çarşısı)	5: %16 4: % 20 3: % 21 2: % 20 1: % 16 Cevapsız: %7	
6. BIÇAKÇILAR ÇARŞISI	5: %11 4: % 13 3: % 18 2: % 21 1: % 27 Cevapsız: %9	
7.KUYUMCULAR ÇARŞISI	5: %20 4: % 18 3: % 21 2: % 16 1: % 18 Cevapsız: %7	
8. ÇARŞI CAMİ	5: %12 4: % 9 3: % 11 2: % 13 1: % 46 Cevapsız: %9	

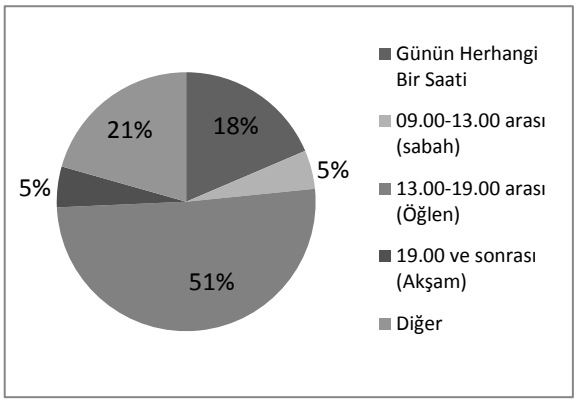
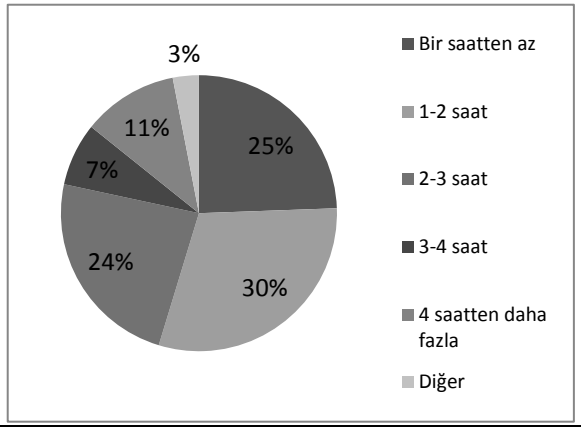
9. HAVA CAMİ	5: %6 4: % 8 3: % 11 2: % 12 1: % 54 Cevapsız: %9	
10. ASARCIKLI CADDESİ	5: %24 4: % 21 3: % 25 2: % 13 1: % 12 Cevapsız: % 5	
11. OYUN PARKI	5: % 4 4: % 5 3: % 14 2: % 15 1: % 54 Cevapsız: % 8	
12.HAMAMYOLU CAD.OTURMA ALANLARI	5: % 18 4: % 20 3: % 20 2: % 16 1: % 20 Cevapsız: % 6	
13. PORSUK KONUKEVİ	5: % 4 4: % 4 3: % 9 2: % 12 1: % 61 Cevapsız: % 10	

14. FORA REHABİLİTASYON EVİ	5: % 1 4: % 1 3: % 5 2: % 12 1: % 71 Cevapsız: % 10	
15. BERK DÜĞÜN SALONU	5: % 1 4: % 1 3: % 4 2: % 9 1: % 75 Cevapsız: % 10	

Çizelge 5.10'da da görüldüğü üzere bu başlık altında yer alan seçeneklerdeki mekanların hiçbiri 5 veya 4 numaralı likert tutum skalasında yer almamaktadır. Diğer bir soru başlığında ise katılımcılara hangi sıklıklarla ve hangi saat aralıklarında çarşı bölgesini kullandıkları sorulmuştur.

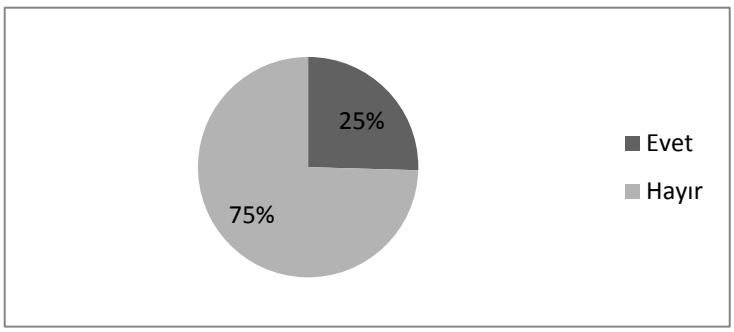
Çizelge 5. 11. Hamamyolu Çarşısı'nı Kullanma Süresi

Soru	Seçenekler (Oran %)	Grafik Değer
Hamamyolu Çarşısı'nı Ne Kadar Sıklıkla Kullanıyorsunuz?	Her gün (%13) Haftada birkaç kere (%13) Haftada bir kez (%8) Ayda birden fazla (%29) Ayda bir kez (%25) Diğer (%12)	

Hamamyolu Çarşısı'nı sıklıkla hangi saat aralıklarında kullanıyorsunuz?	Günün Herhangi Bir Saati: %18 09.00-13.00 arası (Sabah): %5 13.00-19.00 arası (Öğlen): %51 19.00 ve sonrası (Akşam): %5 Diğer. %21	
Hamamyolu Çarşısı'nda Ne Kadar Geçiriyorsunuz?	Bir saatten az: %25 1-2 saat: %30 2-3 saat: %24 3-4 saat:%7 4 saatten daha fazla: %11 Diğer: %3	

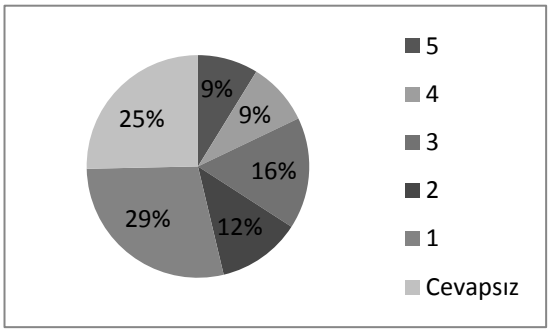
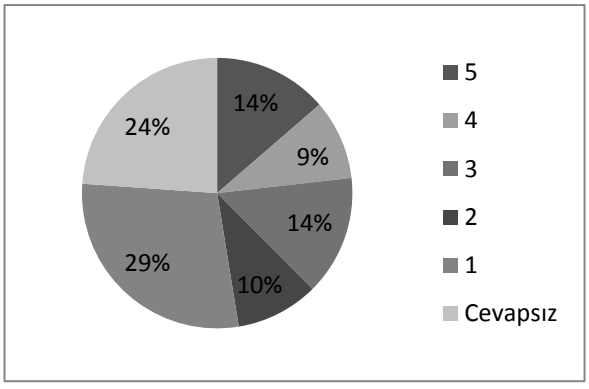
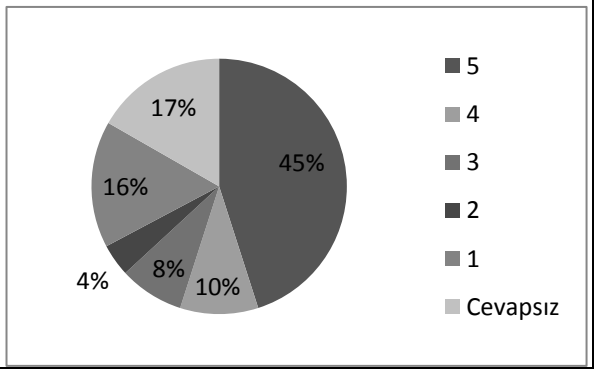
Çizelge 5.11'de de görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu bir Hamamyolu Çarşısı'nı 'aydan birden fazla kez'; 13:00-19:00 saat aralığında kullanmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu Hamamyolu Çarşısı'nda1-2 saat vakit geçirmektedir. Çoğunlukla 13:00-19:00 saat aralığında vakit geçirmelerini destekleyen bir soru ise ''Hamamyolu Çarşısı'nı gece kullanıyor musunuz? ve Hayır ise nedenleri nelerdir?'' sorularıdır.

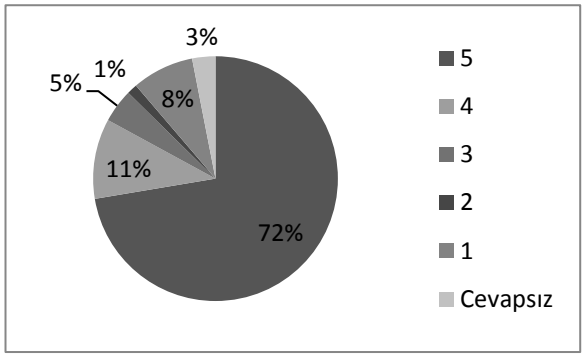
Çizelge 5. 12. Hamamyolu Çarşısı'nı Gece Kullanıyor Musunuz?

YÜZDELİK DAĞILIM	**GRAFİK GÖSTERİMİ**
EVET: %25 HAYIR: %75	

Görüldüğü üzere bu seçenek için Hayır yanıtı öne çıkmıştır (Çizelge 5.12.). Bu yanıtı veren katılımcıların %69'u kadın; %31'i ise erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Bu katılımcıların %45'i 31 ve üzeri yaş aralığında iken geri kalanları ise 18-30 yaş aralığındadır. Bir sonraki aşamada neden geceleri çarşı bölgesinin kullanılmadığına dair soru/ seçenek sorulmuştur. Bu seçenekler ''Gece Aydınlatmasının Yetersiz Olması, Asayiş, Çarşıların Kapalı Olması, İşimin Olmaması''dır. Seçenekler beşli likert tutum skalası baz alınarak katılımcılara aktarılmıştır. Beşli likert tutum skalasında 5: en güçlü neden, 1: en zayıf neden olarak ele alınmıştır.

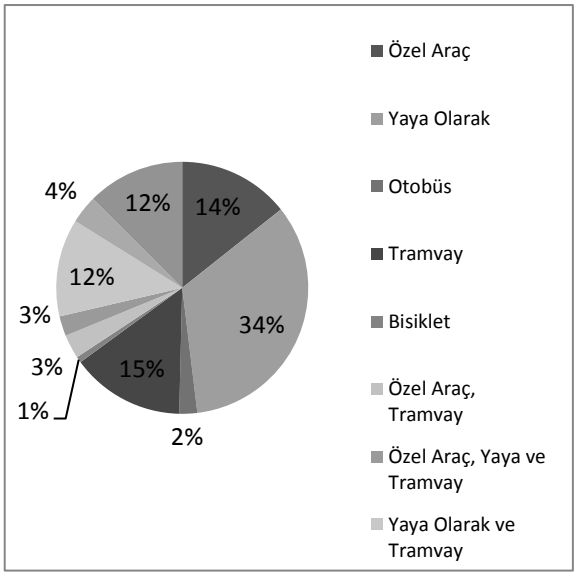
Çizelge 5. 13. Hamamyolu Çarşısı'nın Neden Geceleri Kullanmıyorsunuz?

Hamamyolu Çarşısı'nın Neden Geceleri Kullanmıyorsunuz?	Beşli Likert Tutum Skalası (Oran %)	Grafik Değer
GECE AYDINLATMASININ YETERSIZ OLMASI	5: % 9 4: % 9 3: % 16 2: % 12 1: % 29 Cevapsız: % 25	
ASAYİŞ (GÜVENLİK)	5: % 14 4: % 9 3: % 14 2: % 10 1: % 29 Cevapsız: % 24	
ÇARŞININ KAPALI OLMASI	5: % 45 4: % 10 3: % 8 2: % 4 1: % 16 Cevapsız: % 17	

İŞİMİN OLMAMASI	5: % 72 4: % 11 3: % 5 2: % 1 1: % 8 Cevapsız: % 3	

Çizelge 5.13'de de görüldüğü üzere çarşıların kapalı olması ve işlerinin olmamasından dolayı Hamamyolu Çarşısı'nı katılımcılar tarafından çoğunlukla 13:00-19:00 arasında kullanılmakta olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir soru olan Hamamyolu Çarşısı'na katılımcıların nasıl ulaştığına dair veri elde etmek için soru sorulmuştur. Bu soruda Çizelge 5.14'da yer aldığı üzere sadece bir çeşit ulaşım aracı değil çeşitli ulaşım araçları ile Hamamyolu Çarşısı'na erişim sağladıkları görülmektedir.

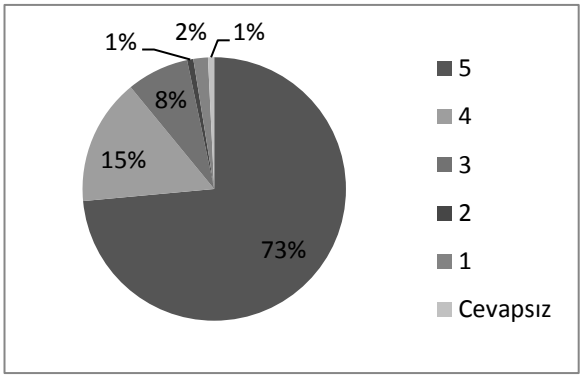
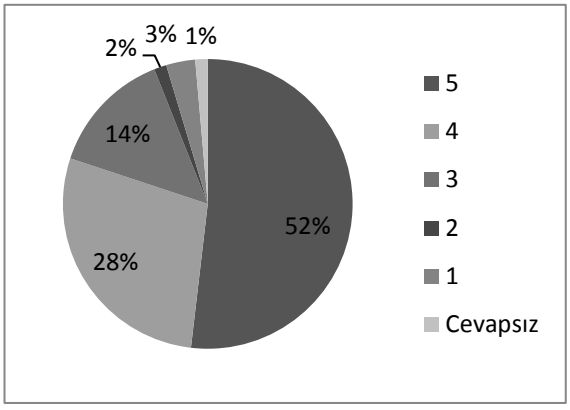
Çizelge 5. 14. Hamamyolu Çarşısı'na Gelmek Için Hangi Ulaşım Araçlarını Kullanıyorsunuz?

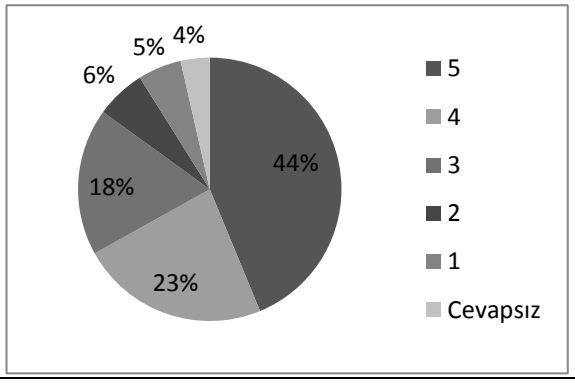
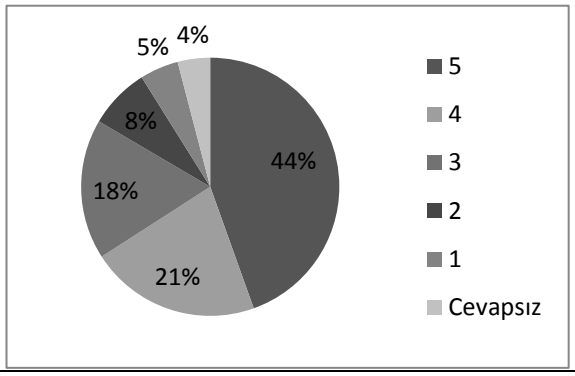
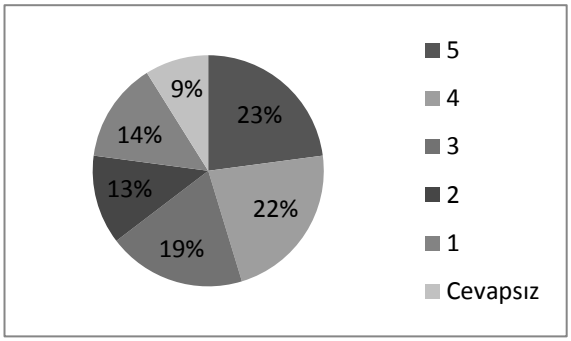
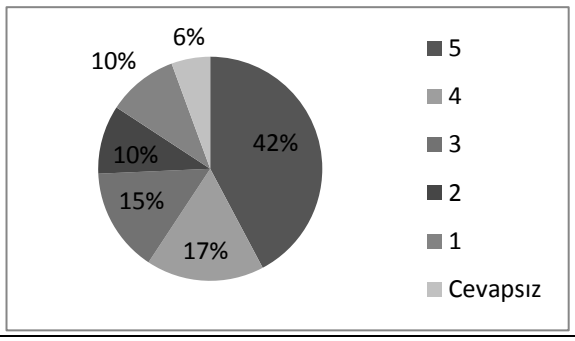
Soru	Seçenekler (Oran %)	Grafik Değer
Hamamyolu Çarşısı'na Gelmek Için Hangi Ulaşım Araçlarını Kullanıyorsunuz?	Özel Araç (%14) Yaya Olarak (%34) Otobüs (%2) Tramvay (%15) Bisiklet (%1) Yaya Olarak ve Tramvay (%12) Otobüs ve Tramvay (%4) Özel Araç ve Tramvay (%3) Özel Araç, Yaya Olarak ve Tramvay (%3)	

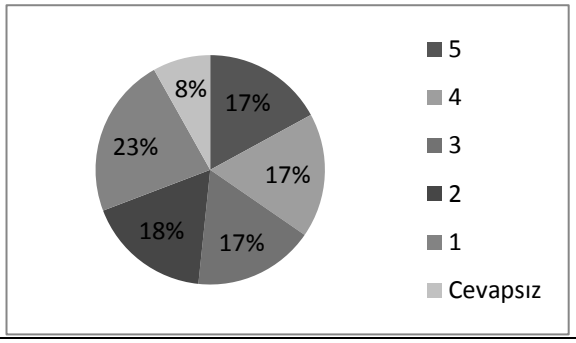
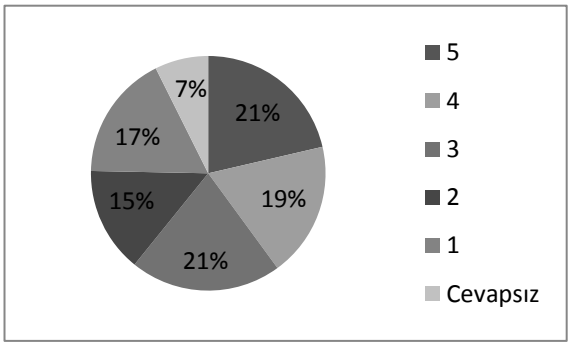
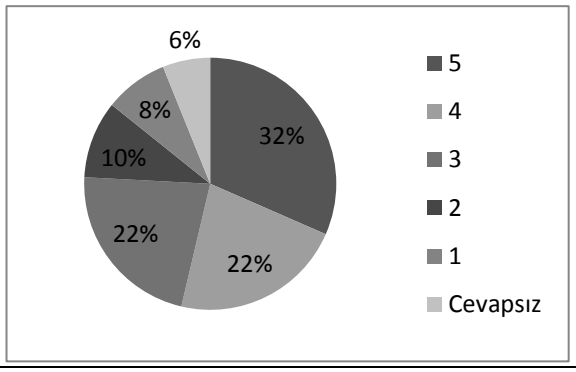
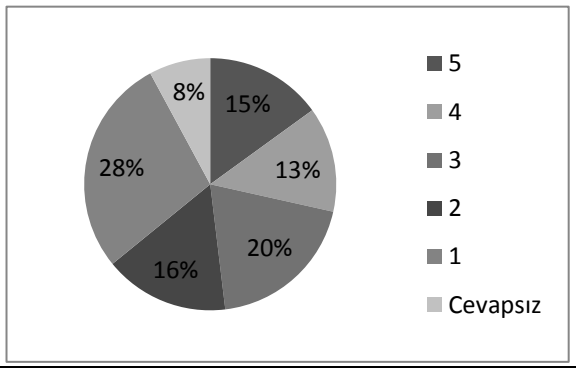
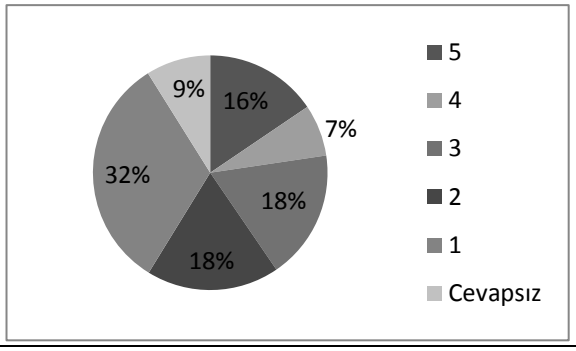
Görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu (132 katılımcı) Hamamyolu Çarşısı'na sadece yaya olarak gelebilmektedir (Çizelge 5.14.). Bu durum çarşı bölgesinin etrafında (İki

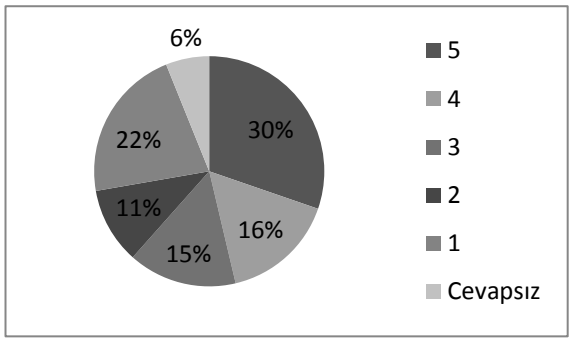
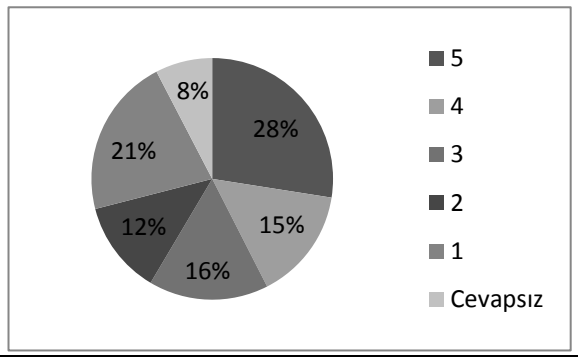
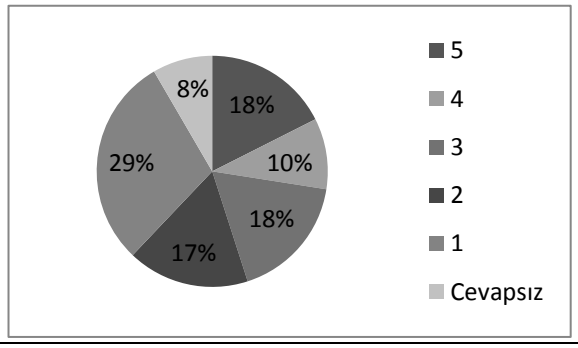
Eylül Caddesi, Porsuk Sahil Yolları gibi) cadde ve sokakların trafiğe kapalı olmasından da kaynaklanabilir. Bu sayede yaya ulaşımı daha kolay bir şekilde sağlanmaktadır. Hamamyolu Çarşısı Deneyimleri- Fiziksel Deneyim başlığında yer alan son soru ise Hamamyolu Çarşısı'nın sembolleridir. Bu soruda da beşli likert tutum skalası baz alınmıştır. Tutum skalası 5: en çok bilinen; 1: en az bilinen sembol olarak belirlenmiştir. Semboller arasında hamamlar, pasajlar, kahveciler, tarihi çınar ağacı, su ögesi, köprüler gibi öge veya mekanlar yer almaktadır. Bazı öge veya mekanlar günümüzde çarşı içerisinde yer almamaktadır. Günümüzde de bulunmamasına rağmen çarşı bölgesi için bir sembol özelliği taşıyıp taşımadığı tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çizelge 5. 15. Hamamyolu Çarşısı'nın Sembolleri Nelerdir?

Hamamyolu Çarşısı'nın Sembolleri Nelerdir?	Beşli Likert Tutum Skalası (Oran %)	Grafik Değer
1. HAMAMLAR	5: % 73 4: % 15 3: % 8 2: % 1 1: % 2 Cevapsız: % 1	
2. PASAJLAR	5: % 52 4: % 28 3: % 14 2: % 2 1: % 3 Cevapsız: % 1	

3. KAHVECİLER ÇARŞISI	5: % 44 4: % 23 3: % 18 2: % 6 1: % 5 Cevapsız: % 4	
4. KUYUMCULAR ÇARŞISI	5: % 44 4: % 21 3: % 18 2: % 8 1: % 5 Cevapsız: % 4	
5. İŞHANLARI	5: % 23 4: % 22 3: % 19 2: % 13 1: % 14 Cevapsız: % 9	
6.TARİHİ ÇINAR AĞACI	5: % 42 4: % 17 3: % 15 2: % 10 1: % 10 Cevapsız: % 6	

7. CAMİLER	5: % 17 4: % 17 3: % 17 2: % 18 1: % 23 Cevapsız: % 8	
8. SAATÇİLER ÇARŞISI	5: % 21 4: % 19 3: % 21 2: % 15 1: % 17 Cevapsız: % 7	
9. HAMAMYOLU CAD.OTURMA ALANLARI	5: % 32 4: % 22 3: % 22 2: % 10 1: % 8 Cevapsız: % 6	
10. HAMAMYOLU CAD. OYUN ALANLARI	5: % 15 4: % 13 3: % 20 2: % 16 1: % 28 Cevapsız: % 8	
11. PORSUK KONUKEVİ	5: % 16 4: % 7 3: % 18 2: % 18 1: % 32 Cevapsız: % 9	

12. AKAR DERE	5: % 30 4: % 16 3: % 15 2: % 11 1: % 22 Cevapsız: % 6	
13. KÖPRÜLER (DERE ÜZERİNDEKİ)	5: % 28 4: % 15 3: % 16 2: % 12 1: % 21 Cevapsız: % 8	
14. ÖZGÜR KADIN HEYKELİ	5: % 18 4: % 10 3: % 18 2: % 17 1: % 29 Cevapsız: % 8	

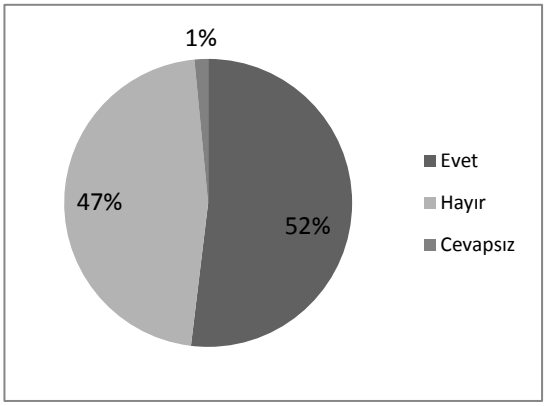
Çizelge 5.15'te görüldüğü üzere katılımcılara aktarılan mekan veya ögelerin hepsi ya en çok bilinen (5) ya da en az bilinen sembol (1) olarak sonuçlar elde edilmiştir. Diğer tutum skalaları için bir veri elde edilmemiştir. Diğer taraftan, günümüzde bulunmayan Akar Deresi, katılımcıların çoğunluğu için günümüzde bulunmamasına rağmen çarşı bölgesinin sembol ögelerinden birisidir.

2. Bölüm (B. Hamamyolu Çarşısı Deneyimleri) – Algısal Deneyimler: Bu aşamada ise Hamamyolu Çarşısı'nın Algısal Deneyimleri'ne dair sorular sorulmuştur. Bu sorularda da beşli likert tutum skalası baz alınmıştır. Tutum skalası 5:en güçlü 1:en zayıf olarak belirlenmiştir. 4 başlık altında ele alınan algısal deneyimde sırasıyla tatlar, sesler, kokular ve dokular yer almaktadır.

Bilinen tatlar başlığı altında Karakedi Bozası, Abdülselam'ın Balabanı, Tatlıdil'in Köftesi, Pastaneler sorulmuştur. Bu tatların hepsi katılımcılar için çoğunlukla çarşı bölgesinin bilinen tatları arasında yer almaktadır. Koku başlığında Hamam Kokusu, Kahve Kokusu, Balık Kokusu ve Ağaç Kokusu sorulmuştur. Kokular arasında Hamam Kokusu, Ağaç Kokusu en az bilinen kokular arasında yer almaktadır. Geri kalanı en çok bilinen kokular arasındadır. Sesler başlığında Çocuk, Kuş, Kahvecilerin Çıngırak Sesleri ve Esnaf Sesi sorulmuştur. Çocuk Sesleri en çok bilinen, Kuş ve Esnaf Sesi en az bilinen, Kahvecilerin Çıngırak Sesleri bilinen sesler arasındadır. Kahvecilerin Çıngırak Sesleri bilinen, kahve kokusunun en çok bilinen kokusu olması; birden çok duyunun bir arada desteklenmesi ile kişilerde 'bilinen' olarak algılanmasına yardımcı olmuştur. Buradan birkaç tane duyusal algının mekanı ya da ögeyi desteklemesi algısal anlamda kişilerde güçlü bir etki bıraktığını söylemek mümkündür. Dokular başlığında Ahşap Zemin (Hamamyolu Caddesi Yeni Düzenleme), Vitrin Camları, Bina Cepheleri sorulmuştur. Ahşap Zemin en çok bilinen doku iken diğerleri en az bilinen dokular arasındadır (Bakınız: Ek Açıklamalar- C: Hamamyolu Çarşısı'nın Algısal Fragmanları).

3. Bölüm (C. Hamamyolu Caddesi'nin Kullanım Sonrası Değerlendirilmesi): Anket çalışmasının son bölümünde Hamamayolu Caddesi'ndeki düzenlemenin kullanım sonrası değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme için caddenin son düzenlemesinin kullanıcı tarafından beğenilip beğenilmediğini, bu beğeni veya beğenmeme nedenleri sorulmuştur. Daha sonra cadde içerisinde yer alan kentsel öge, donatı ve mekanların kullanıcı tarafından ne derece memnun olduğu veya olmadığı tespit edilmiştir. Buradaki amaç '' Hamamyolu Çarşısı'nda meydana gelen değişimler farklı kullanıcılar tarafından nasıl algılanmaktadır?'' sorusuna yanıt bulmaktadır. Anketin bu bölümünde de beşli likert tutum skalası uygulanmıştır. 5: çok memnunum; 1: hiç memnum değilim şeklinde derecelendirilmiştir.

Çizelge 5. 16. Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesini Beğeniyor Musunuz?

Soru	Seçenekler (Oran %)	Grafik Gösterimi
Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesini Beğeniyor Musunuz?	Evet: %52 Hayır: %47 Cevapsız: %1	

Bu soru seçeneğinde 6 katılımcı hem 'Evet' hem de 'Hayır' seçeneğini işaretlediklerini işaretledikleri için cevapsız olarak sayılmıştır. Geriye kalan (387 katılımcı) katılımcılar arasında çoğunlukla Hamamyolu Caddesi'nin yeni düzenlemesini beğenilmektedir. Bu katılımcıların cinsiyet ve yaş analizi Çizelge 5.18'de yer aldığı gibidir.

Çizelge 5. 17. Yeni Düzenlemeyi Beğeniyor Musunuz?

	Kişi Sayısı (n)	**Frekans (f)**	**Kadın**	**Erkek**	**18-30**	**31 yaş ve üzeri**
EVET	204	%52.71	%56.08	%46.21	%59.40	%42.28
HAYIR	183	%47.29	%43.92	%53.79	%40.60	%57.52

Çizelge 5.17'de yer alan verilere göre 'Evet' cevabını veren katılıcımların bir çoğunluğu kadın ve 18-30 yaş aralığındaki kişilerdir. 'Hayır' cevabını veren katılımcıların çoğunluğu ise erkek ve 31 yaş ve üzeri katılımcılardan oluşmaktadır. Çizelge 5.18 ve 19'da ise Evet ve Hayır yanıtını veren katılımcıların neden bu yanıtı verdiklerinin yanıtları yer almaktadır.

Çizelge 5. 18. Yeni Düzenlemeyi Beğenen Katılımcılar

CINSIYET(YAŞ)	**NEDENI NEDIR?**
Kadın (49)	**Oturma alanı daha çok**
Kadın (40)	**Trafiğe kapalı olması**
Erkek (25)	**Çağa uygunluk**
Kadın (24)	Yeni duzenleme ile **daha kullanışlı** hale geldiği için beğeniyorum.
Erkek (48)	Değişim iyidir. **Farklı bir konsept** oldu. Yer yer **eskiyi hatırlatan yerlerde** mevcut.
Kadın (24)	**Daha modern** gözüküyor ancak **bazı yerler kaygan zemin** olduğu için kışın yağmurda yürümek zor oluyor.
Erkek (26)	Sıcaksular bölgesi zemin döşemesi çok kaygan ve anlamsız onun dışında memnunum.
Kadın (31)	**Ahşap doku** Hamamyolu'na çok yakıştı ayrıca çocukları oyalamak için etkinlik alanlarının yapılması **ebeveynleri rahatlatan bir etken** oldu. Ayrıca **aydınlatma ve yapılan görsel süslemeler, havuzlar ve heykeller** resmen ayrı bir hava kattı.
Erkek (65)	Sıcak, şirin.
Kadın (26)	(+)**Oturma alanları fazla, çocuk alanı verimli, zaman geçirmek için alanlar** yaratılmış. (-) **Malzeme farklılığı yok, yol çok bölünüyor, oturma alanları ve yürüme yerleri denk geldiği için yoğunluk zamanında yürümek kolay olmuyor.**
Kadın (26)	Her ne kadar bazı mimari problemleri olsa da **kullanıcı ve kentle kurduğu etkileşim**.
Kadın (21)	Caddeye **farklı bir görünüm** katmış. Hemen ilerideki OMM Binası ile **merkezde modern bir görünüm** olmuş.
Erkek (30)	**Yürüyüş için kullanıyorum** genelde burayı kaldığım yere yakın olmasından dolayı. Çarşı bazında yapılan düzenleme sayesinde **yaya ulaşımı rahat** oluyor. Insanlar amfi sayesinde yukarı doğru otururken, sokak boyunca yatay anlamda oturma azalıyor sirkülasyon **yaya adına daha rahat** sağlanıyor.
Erkek (46)	**Güzel bir mekân** sunulmaya çalışılıyor her zaman. Bu da Eskişehir'e uygun bir tavırdır.
Kadın (50)	Beğeniyorum. Derenin son zamanları artık çok kirlenmişti çok kötü kokuyordu. Bu haliyle **temiz oldu. Çocuklar da daha keyif alıyor oyun alanlarında.**

Erkek (50)	Eskiden çok **dükkanlar pahalı, şimdi daha uygundu**. Herkes oturabiliyor **daha rahat** oldu. **Yer döşemesi daha iyi bir malzemeden olabilirdi**. Tam oturmamış gibi **emanet gibi duruyor**. Geri dönüşüm malzemesi ile yapılsaydı daha iyi olurdu.
Kadın (46)	**Köprü hariç güzel.**
Kadın (35)	Çocuklar için **güzel bir oyun alanı** oldu. Yazın kalabalık içerisinde olması etrafında dükkanlar vs **güzel modern bir görünüm** oldu cadde de. Ben seviyorum. **Tuvaletleri biraz daha temiz olsa** daha iyi olabilir elbette.
Kadın (46)	**Estetik ve modern** duruyor.
Erkek (52)	**Güzel ve estetik** oldu. Farklı geliyor bana.
Kadın (44)	**Oturma alanları daha fazla** ve gece görseli çok **güzel köprü gece huzur veriyor**.
Kadın (27)	Fazla eskiydi yenilenmesi iyi oldu, **modern oldu.**
Kadın (26)	Eskiden beri gidiyorum. Şu an **daha kullanışlı.**
Erkek (27)	Eskisine göre **daha modern ve kullanışlı** bir alan oluşturuldu.
Kadın (43)	Beğeniyorum **düzenli oldu** akşamları aydınlık güzelce yürüyüş yapıyorum. **Ama köprüyü sevemedim.**
Erkek (31)	**Gece kullanımında ışıklandırma** iyi özellikle yaz aylarında. Ben genellikle akşamları bu bölgeye vakit geçirmek için geliyordum.
Erkek (31)	**Yürüyüş yapmak eğlenceli**. Eski **düzensizliği yok**. Ahşap sanat eserleri ayrı bir hava kattı. **Oturma alanları daha çok artmış** durumda. **Engelliler için daha kullanışlı.**
Kadın (55)	**Derenin olduğu zamanları**, **Günday Parkı** olan dönemlerindeki Hamamyolu elbette çok güzeldi. Ama zaman değişiyor şehirler değişiyor. Cadde de değişti haliyle. Bu haliyle de beğeniyorum **her işimi halledebiliyorum.**
Erkek (23)	Eskinin özünü yeninin modernliğiyle bağdaştırabildikleri için
Kadın (25)	Eski görüntüsüne kıyasla **göz dolduran bir düzenleme** oldu. Tüm insanlar için **eşit şartları sağlaması ekstrası** oldu. Köprünün yol tehlikesini ordan kaldırması gibi. (Özel gereksinimi bireyleri için)
Erkek (27)	Eskişehir'in diğer bölgeleri gibi **farklı modern bir cadde** düzenlemesi oldu.
Kadın (59)	**Modern görünümlü** ama **eski derenin de akmasını** ve **küçük köprülerin** olmasını isterdim.

Erkek (24)	Avrupai bir görünüm sergiliyor
Kadın (24)	**Daha geniş bir kullanım alanı** oluştu ve eskiden havuz varken **çocuklar su az oldugunda giriyodu** oynuyordu ben giremiyordum annem izin vermedigi icin artık kimse giremiyor şükür.

Çizelge 5. 19. Yeni Düzenlemeyi Beğenmeyen Katılımcılar

CINSIYET(YAŞ)	**NEDENI NEDIR?**
Kadın (53)	**Tarihi dokusu bozuldu.**
Kadın (51)	Kullanılan **malzemelerin yapaylığı,** kent mobilyalarındaki **ölçeklerin abartılı oluşu,** bana hitap eden **herhangi bir program içermeyişi**, **yeşil alan yetersizliği/ sert zemin oranının fazlalığı**...
Kadın (48)	Yeni yapılan uzun geçit berbat Hamamyolu **nostalji dokusuna hiç uymuyor** esnaf içinde kötü.
Kadın (29)	**Yeşil alanlarımız eskiye göre çok azaldı yapaylık** artırıldı.
Kadın (24)	Bence Hamanyolu'nun **dokusuna uygun değil.** Orada **farklı bir dünya** varmış gibi duruyor
Kadın (24)	**Kaygan zemin**
Kadın (29)	**Yerel kültürden uzak** olması
Erkek (53)	**Boğulmuş olması, tarihi doku kayboldu**.
Kadın (30)	**Renkler boğucu,** estetik açıdan bana göre kötü görünüyor.
Kadın (29)	Çevre düzenlemesi **insanların hayatını kolaylaştırmak yerine zora sokuyor**
Kadın (51)	**Gereksiz yer döşemeleri** gereksiz harcamalar yapılmış, daha eski zamanlarındaki açıktan **akan deresiyle heykelli çocuk parkı korunmalıydı, dere ıslah edilse** (hamam sularının kirletmesi engellense) yeterdi
Kadın (62)	Düzenlemeden **önceki yeşil alan çok iyiydi**. **Yeşil alan çok azaldı**. **Köprü ve yer döşemeleri estetik değil.** Kış mevsiminde yer döşemeleri **çok kaygan ve tehlikeli**. Hamamyolu'nun **dokusu bozuldu.**
Kadın (27)	Hamamyolunu dönüşümden önce de kullanma şansım oldu. Sonrasında oraya **özgü olan değerler kayboldu**. Öncesinde **arnavut kaldırmı, su yolu, suyun kenarında esnafın masaları yer alırdı**. Bu yolda **yürümek çok daha keyifliydi**. Ayrıca cadde üzerindeki **apartman cepheleri de daha görünür** kılınıyordu. Yeni müdahaleden sonra bu **değerlerinin kaybolduğunu hissettim**. Bölgeye gitme sıklığım azaldı.
Erkek (27)	**İşlevsel ve estetik değil. Yeşil alan az**.
Kadın (28)	**Yeşillik alan az. Akar dere gibi bir su peyzajı yok.** Hamamyolu çevresinde a**ğır bir lağım kokusu algılanmakta** bunun için bir çözüm geliştirilmemiş.Oturma **alanları ergonomik değil**. **Özel gereksinimli bireyler için düzenlemeler yetersiz.**

Erkek (24)	**Eski ve doğal halinden eser yok.** Eskiden suyun çevresinde oturulur muhabbet edilirdi. Şimdi **artık yeşillikler ve sular yok**
Kadın (24)	**Yeşillikten eser kalmadı.** Beton yığını yapmak için güzelim devasa ağaçları milletin gözünün önünde kesip kamyonlara yüklediler. Solunulabilir temiz havamızı bizden alıp bizleri küflenmiş beton yığınlarına mahkum ettiler.
Erkek (47)	Eski **doğal halini kaybetti.** Hem ağaçlar ve yeşil alanlar azaldı hem de **yapay hale geldi.**
Erkek (22)	**Tarihi dokusunu** yansıtacak bir tasarım yapılmasını isterdim
Erkek (61)	**Anlamsız üst geçit**
Kadın (50)	Eski hali **daha nostaljik ve daha fazla yeşillik alan** vardı.
Erkek (58)	Akarsuyun **kesilmesi ..kötü oldu ..o bir simge idi**
Kadın (26)	**Çocukluğumun izleri silindiği için.**
Erkek (58)	Eski halinden eser yok. Çok kötü düzenlenmiştir. **Suyun kapatılması kötü oldu. Oturma alanlarında sanki stadyumda** oturuyor gibi hissediyorum. Pasaj girişlerinde dükkan yaptılar. **Pasaj kalmadı.**
Erkek (61)	**Doğallıktan çıkartıp plastikle** kaplamanın bir anlamı yoktu. **Yeşil alan azaldı**. **Çöp kutuları yetersiz. Pasajın girişleri mağaza girişlerini daralttığı** için iyi değil. **Aydınlatma elemanları yetersiz.**
Kadın (26)	Caddenin kesitine bakıldığında **amfi tarzı oturma alanlarında**, en üst noktasında **binalarda ikamet edenlerin evi gözüküyor**. Bu tarz tür amfilerin manzarası olan bir yerler de yapılması daha uygun olurdu. Ayrıca **köprünün trafik sıkışıklığına iyi geleceği iddia edilirken o noktada trafik ciddi anlamda sıkışıyor.** Bu proje yapılırken caddenin **her iki yanında etkileşim fazla idi**. Bu köprü aradaki etkileşimi azalttığını düşünüyorum. Caddenin **bir yanı çok iyi kullanılırken**; **diğer yanında kullanım azalmıştır.** Ayrıca **döşeme olarak** kullanılan malzeme ilerleyen yıllarda **yıpranıp kötü bir görünüm alacaktır**.
Erkek (44)	Oturma alanları arttı ama **tasarım kötü.** Daha önceki sistemde oturma alanlarını arttırsalardı daha iyi olurdu. **Çocuk oyun alanları güzel ama yeterli değil**. **Engelli erişimi iyi olduğunu düşünmüyorum.**

Yukarıdaki Çizelge 5.18 ve 5.19'da katılımcılara caddenin yeni halini neden beğenip ya da beğenmedikleri sorulmuştur. Bunun sonucunda evet için verilen açıklamalarda *''modern, daha kullanışlı, farklı bir konsept, estetik, kent ile bütünlük, geniş kullanım alanı, geniş oturma alanı, kullanıcıyı rahatlatan bir mekan''* gibi anahtar kelimeler yer almaktadır.

Hayır için verilen açıklamalar da ise *''tarihi dokunun kaybolması, yapay malzeme, yerel kültürden uzak, kullanışlı olmayan kentsel donate elemanları, engelli erişimi zayıf, yeşil alanın azalması, doğal verilerin kaybolması''* gibi anahtar kelimeler ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar evet yanıtı içerisinde aynı zamanda beğenmedikleri yönlere dair açıklamalarda da bulunmuşlardır. Örneğin, kadın (26) katılımcı, oturma alanlarının fazla, çocuk alanlarının verimli, zaman geçirmek için alanlar yaratıldığını ifade ederken diğer taraftan malzeme farklılığının olmadığını, oturma alanlarının yaya trafiği ile bir arada olmasından dolayı bu alanda yoğun zamanlarda yürümek kolay olmadığını iddia etmektedir. Bu durum tasarımların her yönüyle kullanıcıyı memnun etmediğini göstermektedir. Cadde içerisinde yapılan yeni düzenlemenin katılımcılar içerisinde memnun edip etmediğini, hangi yönlerden olumlu bir algı yaratırken; hangi yönde katılımcı için yetersiz kaldığını tespit etmek adına anketin son bölümünde kullanım sonrası değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme için bu bölümde de beşli likert tutum skalası kullanılmıştır. 5: en çok memnunum; 1: hiç memnum değilim şeklinde skala belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu oyun alanları, oturma elemanları, engelli erişebilirliği, çevresel bakım, görsel uyum ve estetikten en çok memnunken (5); yer döşeme, yaya geçiş köprüsü (İbrahim Karaoğlanoğlu Köprüsü)'nden hiç memnun olmadıklarını (1) aktarmıştır. Diğer taraftan su elemanlarından, yeşil alanlardan,çöp kutularından, heykel- anıt gibi objelerden, aydınlatma elemanlarından, çok memnun (4) olduklarını; gölgeleme elemanlarından; pasaj girişlerinden; kafelerden; evcil hayvanlar için barınaklardan; WC ve emzirme alanlarından, güvenlik unsurundan memnun (3) olduklarını aktarmıştır. Anketin bu aşamasında 2 numaralı likert tutum skalasına dair çoğunluk oluşturan bir seçenek bulunmamaktadır (Bakınız: Ek Açıklamalar- D: Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesinden Memnun Musunuz?).

5.4. Derinlemesine Görüşme Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Tez çalışması kapsamında yapılmış olan mülakata 7'si erkek; 4'ü kadın toplam 11 kişi katılmıştır. Covid-19'un etkisiyle mülakata katılan kişi sayısı etkilenmiştir. Bazı katılımcılara telefon aracılığıyla; bazı katılımcılara ise yüz yüze mülakat yapılmıştır. Her iki şekilde de ses kaydı alınmıştır. Derinlemesine görüşme sonucunda Hamamyolu Çarşısı'nın bellek mekanlarının tespiti yapılacaktır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıya Çizelge 5.20'de yer alan sorular aktarılmıştır.

Çizelge 5. 20. Katılımcıya Aktarılan Sorular

1. Aşama: Demoğrafik Analiz	2. Aşama: Anı Mekanlarının Tespiti
Yaş	Hamamyolu Çarşısı'nda kullanığınız veya sevdiğiniz fakat günümüzde olmayan kentsel mekanlar, binalar (heykel, su ögesi, eski balıkçılar çarşısı, kafe, mekan vb.) nelerdir?
Cinsiyet	
Meslek	
Doğum Yeri	Hamamyolu Çarşısı'nın eski yaşantısına dair anılarınız nelerdir?
Kaç Yıldır Eskişehir'de Yaşıyorsunuz?	
Eğer Şuan Eskişehir'de Yaşamıyorsanız, kaç yıl Eskişehir'de yaşadınız?	
Eğitim Durumunuz Nedir?	

Katılımcılar; Hamamyolu Çarşısında uzun yıllardır çalışan esnaflardan ve bu bölgede ikamet edenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların demoğrafik analizleri Çizelge 5.21'de yer aldığı gibidir.

Çizelge 5. 21. Derinlemesine Görüşmeye Katılan Katılımcıların Demografik Analizi

Katılımcı	Görüşme Tarihi	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Kaç Yıldır Eskişehir'de Yaşıyorsunuz?
1. Katılımcı	13.12.2021	Erkek	58	Esnaf	58
2. Katılımcı	13.12.2021	Erkek	58	Esnaf	58
3. Katılımcı	14.12.2021	Erkek	79	Esnaf	79
4. Katılımcı	18.12.2021	Erkek	59	Esnaf	59
5. Katılımcı	18.12.2021	Erkek	58	Esnaf	58
6. Katılımcı	21.12.2021	Erkek	74	Esnaf	71
7. Katılımcı	22.12.2021	Kadın	88	Esnaf	70
8. Katılımcı	19.01.2022	Kadın	76	Ev Hanımı	75
9. Katılımcı	19.01.2022	Kadın	81	Ev Hanımı	81
10. Katılımcı	20.01.2022	Kadın	77	Ev Hanımı	72
11. Katılımcı	13.02.2022	Erkek	69	Akademisyen	69

Birinci Katılımcı'nın Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 22. Birinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

1. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Erkek Yaş: 58 Meslek: Esnaf	Sebahaddin Günday Parkı Çukur Çarşı Has & Kadın Hamamı Emek Kafe Çarşı Cami Hamamyolu Caddesi Pazar Yeri Tozman Çarşısı Lale Sineması Deliklitaş Mahallesi'ndeki İlk Apartmanlar Taşbaşı Çarşısı	Sarnıç, Tulumba Tarih Çınar Ağacı ve Önündeki Çeşmeler Akar Dere Çukur Çarşı ve Akar Dere Köprüleri Sebahaddin Günday Parkı'nın gölet ve küçük şelaler

Hamamyolu Çarşısı'nın Kent Yaşamındaki Yeri: *''..şimdi kısaca söylemek gerekirse Eskişehir'de 90'lı yıllara kadar hayat Hamamyolu'nda başlar; Köprübaşında biterdi… Burası kentin kalbiydi...''*

Sıcak Su: ‘’… *çarşı içerisinde her köşebaşında tulumbalar vardı. Tulumbalardan sıcak su akardı. Çarşıdaki her dükkanın altında çok değil iki üç metre kazsan sıcak su çıkar…’’*

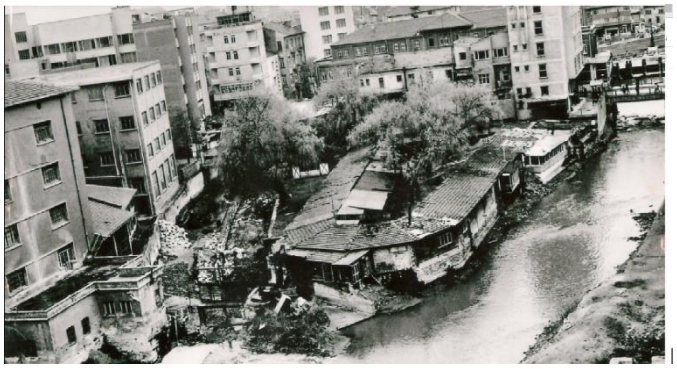
Hamamyolu Çarşısı: Sebahaddin Günday Parkı ve içindeki gölet ve küçük şelaleri, Emek Kafe, Tarihi Çınar Ağacı, Çarşı Cami, Akar Deresi ve dere üzerindeki köprüler hakkındaki anılarını,

> *‘’...Akar Deresi Sıcak Sular Bölgesi’nden geçerdi. Akan suyun miktarı da fazla idi. İnsanlar o suyun kenarında oturur nargile içerdik. Sıcak suyun buharı gelirdi insanın yüzüne...’’* şeklinde anlatmıştır. Hamamyolu Caddesi’ne bağlı olan Deliklitaş Mahallesi’nde ilk apartmanların ortaya çıktığını ve bu bölgenin o dönemin ‘zenginleri’nin yaşadığı bölge olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda katılımcı Hamamyolu Caddesi’nde eskiden pazar kurulduğunu, pazar yerini hakkındaki görüşlerini *‘’...eskiden pazar vardı orada. Hatta babam dükkanını pazar olduğu için o caddede tutmuştu. Pazar yeri taşınınca tekrar bu bölgeye gelemedik tabi...’’*

şeklinde aktarmıştır. Caddede pasajların bulunduğunu ve pasajlardaki kitapçılardaki kitap kiralandığını ifade etmiş ve o dönemdeki gibi pasajların kalmadığı aktarmıştır.

Taşbaşı Çarşısı: Kent genelinde o dönemler herkesin birbirini tanıdığını, buranın eski çarşı bölgesini olduğunu ifade etmiş; bu duruma dair anısını ‘’… *Taşbaşı istimlak edilmeden önce köşede bir tane büfe vardı. O büfenin yanında bizim süpürgeci Erhan’ın yeri vardı. Otururduk orada. Herkesi tanırdık bu sayede. Eğlenceli idi o günler…’’* şeklinde aktarmıştır.

Çukur Çarşı: Katılımcı Çukur Çarşı’da sinema afişlerinin yer aldığını, bazen sadece bu afişleri görmeye gittiğini aktarmıştır. *‘’... En sevdiğim yer Çukur Çarşı idi. İnanılmaz bir yerdi… Manav, sakatatçı, balıkçı, tatlıcı, turşucu vb. her şey vardı. Çok güzel balık restaurantları vardı. Ben oraya gitmeyi çok severdim… Güzel ve çok hoş bir yerdi. Hemen onun yanında bir tane sinemanın afişleri vardı. Çukur Çarşı’nın orada küçük bir tahta köprü vardı…’’* şeklinde ifade etmiştir.

Şekil 5. 83. Çukur Çarşı (Kaynak: Atuk, 2021)

Çarşı bölgesindeki diğer anı mekanları arasında Tozman Çarşısı'nda yerel basının yer aldığını, yerel gazetelerin basıldığı yer olduğunu aktarmıştır.

İkinci Katılımcı Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 23. İkinci Katılımcının Anı Mekan ve Öğeleri

2. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Erkek Yaş: 58 Meslek: Esnaf	Sebahaddin Günday Parkı Çağlayan Otel Çukur Çarşı Hamamyolu Caddesi Pazar	Akar Dere Sıcak Sular Tarihi Çınar Ağacı

Akar Deresi: *''…Odunpazarı bölgesinden gelen Akar Dere yok, derenin üstündeki köprüler de yok artık. Akar Dere'nin içerisinde o akıntıyla gelen materyaller vardı. O materyallerin toplanmasına tanık oluyorduk biz. Oradan insanlar gümüş, para çıkartıp geçimlerini sağlarlardı…''*

Sıcak Su: Katılımcı sıcak suyun evlere verildiğini ifade etmiştir.

Hamamyolu Caddesi: Hamamyolu Caddesi'nde kurulan pazardan ve Tarihi Çınar Ağacı'ndan bahsetmektedir.

Son olarak Çağlayan Oteli'nin Porsuk Çayı'na baktığını ifade etmiştir.

Üçüncü Katılımcı Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 24. Üçüncü Katılımcının Bellek Mekan ve Öğeleri

3. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Erkek Yaş: 79 Meslek: Esnaf	Porsuk (Turing) Otel Abdülselam'ın Balabanı Karakedi Bozası Çukur Çarşı Tanınmış Helvacı Hamamlar Marmara, Lale, Büyük Sineması	Çukur Çarşı'daki ve Hamamyolu Caddesi'ndeki Tahta Köprüler Özgür Kadın Heykeli

Hamamyolu Çarşısı: Porsuk (Turing) Otel hakkında *''..Porsuk Oteli hatırlıyorum. O dönemde nikahlar orada yapılırdı. Eşimle nikahım orada yapıldı...''* ifadelerini kullanmıştır. Diğer anı mekan/ögeleri Çağlayan Otel, Özgür Kadın Heykeli, hamamlar, Tozman Çarşısı'ndaki Lale Sineması, Asarcıklı Cadde'de yer alan Marmara Sineması, Berk Düğün Salonu'nun olduğu yerdeki Büyük Sinema, Hamamyolu Caddesi ve Çukur Çarşı'daki tahta köprüler şeklinde sıralanabilir.

Çarşıya Ait Tatlar: Çarşıya ait bellekte yer alan tatlar hakkındaki anılarını *''... 70 seneden beri **Karakedi Bozası'nı** içerim. İki güne bir kesinlikle içerim... Taşbaşı Çarşısı, İstimlak edilmeden önce **Abdülselam'ın köftecisi** oradaydı. Herkes o dar sokaklarda kebap için sıra beklerdi. Kalabalık olurdu... Benim eski işyerimde Kuyumcular Sokak'taydı. Yakındık onunla komşu idik. Ben askere gittiğimde o zamanki şartlar şimdiki gibi değildi. Üç ayda anca telefonla görüşüyor idik. Babam rahmetli o dönem de gözüne kestirdiği kişileri Abdülselam'a gönderirmiş. Geldiğimde Abdülselam abiye beni bekletme derdim. O da bana ben seni bir senedir bekledim derdi. Onun yeri ayrı idi. **Tanınmış Helvacı'd**a aynı şekilde. İstimlak edilmeden önce köşede yer alırdı. Sonradan şimdiki yerine taşındı.''* şeklinde aktarmıştır.

Dördüncü Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 25. Dördüncü Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

4. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Erkek Yaş: 59 Meslek: Esnaf	Emek Kafe Hamamyolu Caddesi Pazar Yeri Madımak Pastanesi Çukur Çarşı Balıkçılar Kültür Dershanesi Tatlıdil'in Köftesi Odunpazarı Simitçiler İstanbul Oteli FORA'nın yerindeki Kastamonulu Dönerci Erler Hamamı FİSKO Birlik Binası Aşçı Mahir'in Yeri Tatlısöz'ün Köftesi Yasin Çakır Un Fabrikası	Akar Dere Tulumbalar

Hamamyolu Caddesi: Akar Deresi üzerinde köprüler yer aldığını ve çocukluk dönemlerinde bu dere içerisinde yüzdüklerini ifade etmiştir. Hamamyolu Caddesi'nde pazar kurulduğunu, pazarda inci, yogurt gibi ürünlerin satıldığını aktarmıştır. Yıllar içerisindeki değişimi *''...O kadar temizdi ki. Su regülatörden gelir, Akarbaşı'nda değirmen vardı, şimdi o değirmen yerine apartman yaptılar, o çarkları çevirirdi, oradan gelir sıcak sulardan Porsuk Çayı'na akardı. Deliklitaş, bu ova bölgesi eski resimlere bakarsan görürsün hep tarla idi...''* şeklinde ifade etmiştir. Hamamyolu Caddesi'ni içerisine alan Deliklitaş Mahallesi'nin adının nereden geldiğini *''...Deliklitaş adı da şu şekilde gelmiştir günümüze: Akar Dere'den gelen su iki tane delikli taşın içinden geçip pazar yerindeki tarlaları sulardı. İnsanlar 'deliklitaştan geliyor su!' diyerek söyleyerek günümüze kadar gelmiştir. Deliklitaş Mahallesi olarak kaldı...''* şeklinde anlatmıştır.

Çarşıya Ait Tatlar: Çarşıya dair tatlar arasında yer alan Madımak Pastanesi hakkında *''... Çocukluğum geçti benim orada. Madımak Pastanesi'nde kız arkadaşlarımızla buluşurduk. Sahibi de Bulgaristan'dan göçüp gelmişti. Şimdiki Evkur'un sırasında idi bu pastane...''* ifadelerini kullanmıştır. Abdülselam'ın Balabanı, köfteciler, Çukur Çarşı'daki balıkçılar,

Sıcak Sular Bölgesi'ndeki Aşçı Mahir; Tatlısöz ve Tatlıdil Köftecileri bellekte yer alan tatlar arasındadır.

Şekil 5. 84. Tatlısöz Köftecisi (Kaynak: EKVKK, 2021)

Katılımcı, çarşı bölgesine ait tatları aktarırken günümüzde FORA Rehabilitasyon Merkezi'nin olduğu yerde bir döner dükkanının yer aldığını ifade etmiş ve o dönem hakkında *''... FORA Rehabilitasyon merkezi'nin olduğu yerde Kastamonulu bir döner ustası vardı. Eskişehir'e döneri o getirdi. Çarşının burada kurulmasında Yasin Çakır Un Fabrikası'nın katkısı da var. Fabrika kuruluyor, un öğütmeye başlıyor, FORA Rehabilitasyonu'nun önüne köyden at arabaları ile buğdayları getirdiler. Köyden gelenler üzerinde eskiden İstanbul Oteli yazılı olan yapıda kaldılar. Yemek için de Aşçı Mahir'e giderlerdi...''* şeklinde bilgiler aktarmıştır.

Sıcak Sular: Sıcak suyun tulumbalarla çıkarıldığını aktarmıştır. Sıcak suyun eski dönemlerde evlerde de kullanıldığını, kış aylarda çarşı içerisinde sıcak su kaynağından dolayı caddede kar yağışının zeminde tutmadığını ifade etmiştir.

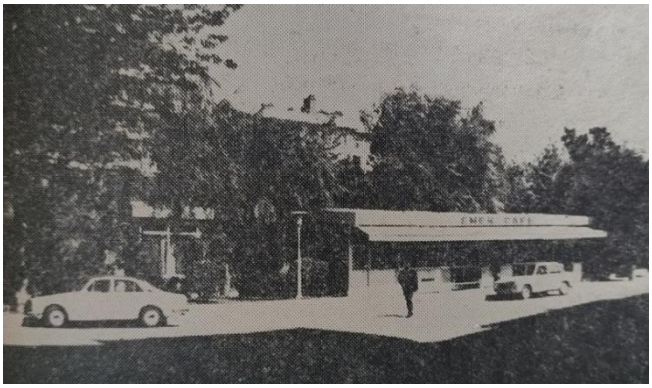
Hamamyolu Çarşısı anı mekanları arasında Erler Hamam, Has Hamam,Emek Kafe, Amigo Kafe, Taşhan, belediye binasının bulunduğu alanda FİSKO Birliği Binası, bu bina yanında yer alan Kültür Dershanesi yer almaktadır.

Beşinci Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 26. Beşinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

5. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Erkek Yaş: 58 Meslek: Esnaf	Emek Kafe Çukur Çarşı	Akar Dere

Hamamyolu Caddesi: Caddede yer alan bellek mekanları arasında Emek Kafe, Akar Dere yer almaktadır. Caddedeki değişimi *''...Eskiden park içerisinde Emek Kafe vardı. Kız arkadaşlarımızla oraya giderdik. Hamamyolu Caddesi'nde güzel bir su geçerdi. Etrafında elit parklar vardı. Şimdi bunların hiçbiri yok. 40 sene önceki Hamamyolu çok ama çok daha iyi idi…''* şeklinde aktarmıştır.

Şekil 5. 85. Emek Kafe (Kaynak: Çelikkanat, 1976)

Altıncı Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 27. Altıncı Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

6. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Erkek Yaş: 74 Meslek: Esnaf	Hamamyolu Caddesi ve Pazar Yediler Köprüsü etrafındaki villa Büyük, Yurt Sineması Çukur Çarşı Turing (Porsuk) Oteli Singer MağazasıTrakya Lokantası Sümerbank ve yakınındaki fırın Adbülselam'ın Balabanı	Akar Dere ve Köprüleri Yediler Köprüsü

	Tanınmış Helvacı Taş Han Ticaret Bankası Urgancılar Çarşısı Çorbacı Mahir Köprübaşı Palas Otel	

Hamamyolu Caddesi: Caddede kurulan pazarın dereye sınır olduğunu, ailesinin de bu pazarda satış yaptığını aktarmıştır. Pazar sınırlarını ‘’… *Pazarı şu şekilde idi: Yediler Köprüsü'nden şimdiki köprünün var olduğu noktaya kadar (İbrahim Karaoğlanoğlu Caddesi'ne kadarki yer) meyve, balıkçı pazarı idi. Buradaki pazarlar, dükkanlardan daha çok iş yapardı... Bu noktadan Çarşı Camisi'ne kadarki yer tuhafiye, konfeksiyon pazarı idi. Hafta arasında oralar boş kalır, biz çocuklar bisikleti olanlardan bisiklet kiralardık. Bir turu beş kuruş, iki buçuk kuruş pazarlık yapardık. Oralar bizim eğlence yerimizdi. Akar Deresi, bizim oyun alanımızdı...''* şeklinde ifade etmiştir.

Şekil 5.86. Pazar Yeri ve Köprüler (Kaynak: Atuk, 2022)

Katılımcının Hamamyolu Caddesi'ndeki diğer bir anı ögesi Akar Deresi'dir. Derenin caddenin ortasından değil; Deliklitaş Mahallesi sınırına daha yakın bir şekilde aktığını ve derenin ‘’nostalji’’ bir özelliği olduğunu ifade etmektedir. Dere üzerindeki köprüler de anı ögelerinden biri olup bir hatırasını ‘’…*Yediler Köprüsü'nün orada ise villa tarzında bir ev vardı. Çok güzeldi. Bir gün çocukken kaybolmuştum akşam vakitlerinde. Yediler Köprüsü'nün orada beklemiştim beni bulsunlar diye…''* şeklinde aktarmıştır. Diğer bir hatırasını ‘’… *O sudan gazoz kapakları toplardık. Hatta çoğu kişi bilmez, Kızılay Maden Suyu'nun özel bir kapağı vardı. O kapak yurt dışından geliyormuş. Onu arardık. Üzeri*

kırmızı idi o. Gazla vs. silindiğinde resim çıkardı. Onu aramak için o suyun içinde çok dolaşırdık...'' şeklinde ifade etmiştir.

Çarşıya Ait Tatlar: Hamamyolu Çarşısı'na ait tatlar arasında Trakya Lokantısı, Aşçı Mahir, Tanınmış Helvacı, Abdülselam'ın Balabanı yer almakta ve bu tatlar hakkında *''...Ayrıca Eskişehir'in tanınmış bilinen lokantaları Trakya Lokantası mesela şimdiki FORA'nın olduğu yerde idi. Aşçı Mahir, günümüzde Yapı Kredi bankasının önündeki meydan tarzı bir yerde idi. Çorba içmek bir gelenekti bizim için. O kadar güzeldi ki. Çoğu esnaf oraya giderdi çorba içmek için...''* ifadelerini kullanmıştır.

Taşbaşı Çarşısı: Taşbaşı Çarşısı'nın istimlak edilmeden önceki haline ait anısını ''*...Odunpazarı'ndan kalkan 7 adet otobüs vardı. Bu 7 otobüs Ziraat Bankası'nın yakınında tek katlı gri renkli uzun ince bir binanın önünde dururdu. O yapıda Sümerbank vardı. Arkasında tek yapılar vardı. Belediye binası yapılmadan önce çarşı bölgesine bir yol geçerdi. Köşede hemen bir fırın vardı. Fırının hizasında urgancı çarşısı vardı. Tanınmış Helvacı'da bu sokak hizasında idi.''* ifadeleriyle aktarmıştır.

Oteller: Katılımcı o dönemde üst katı kahvehanesi alt katı dükkan olan eski bir yapı hakkında ''… *Hatta burada Ermenilerden kalma eski bir yapı vardı. Üst katı kahvehane idi. Alt katı ise şekerci idi...''* şeklinde bilgiler aktarmaktadır. Bu aktarıma uyan yapı Köprü Palas Otel olması muhtemeldir. Porsuk Oteli'n zemin katında piyangocu, gözlükçü, şeker satan gibi dükkanların olduğunu aktarmıştır.

Son olarak sinemaların genel olarak Tozman Çarşısı'nda yer almakta olduğunu, Lale ve Yurt Sineması isimli sinemalar olduğunu; Taş Han yapısı, Ticaret Bankası hatırladığını ifade etmiştir.

Yedinci Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 28. Yedinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

7. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Kadın Yaş: 88 Meslek: Esnaf	Turing (Porsuk) Otel Çukur Çarşı ve Balıkçılar Tozman Çarşısı ve o bölgedeki köfteciler Etibank Piyango Bayisi Sıhhat Eczanesi Çamaşırcı (Porsuk Otel, Zemin Kat) Çarşı Cami Vakıflar, Erler, Has, Işık, Şengülcük, Bahçeli Hamamı Kahveciler Çarşısı Hamamyolu Sinemalar	Akar Dere

Hamamyolu Caddesi: Caddede pazar kurulduğunu, sinemaların yer aldığını ve içerisinden geçtiğini ifade etmektedir.

Hamamlar: Vakıflar, Erler, Bahçeli, Şengülcik ve Has Hamam katılımcının bellek mekanları arasındadır. *''... Hamamdayken zelzele (deprem) olmuş. Dışarı çıktığımda duydum. Yardımcı olan kadına dönüp 'Ne zaman oldu zelzele?' diye sordum. Bana içeriden zelzenin duyulmayacağını söylemişti. Sebebi ise hamamın kayanın üzerinde olması imiş. Hiç bir zelzelede zarar almamış...''* şeklinde aktarmıştır.

Belediye binasının zemin katında Etibank, tuhafiye, piyango bayisi ve Sıhhat Eczanesi, çamaşırcı; Balıkçıların Çukur Çarşı'da olduğunu söylemiştir.

Sekizinci Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 29. Sekizinci Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

8. Katılımcı	Hamamyolu'nun Anı Mekanları	Hamamyolu'nun Anı Ögeleri
Cinsiyet: Kadın Yaş: 76 Meslek: Ev Hanımı	Çelikoğlu ve Çınar Apartmanları Çukur Çarşı ve Balıkçılar Tozman Çarşı Yeni Sinema Abdülselam'ın Balabanı Tanınmış Helvacı Taş Han Yeni, Pazartesi Hamamları İki Eylül Caddesi'ndeki Iki Katlı Konut Yapıları	Özgür Kadın Heykeli Akar Dere ve Köprüleri

Hamamyolu Caddesi: Caddede pazar yerinin kurulduğunu, Akar Dere'nin aktığını ve üzerinde köprüler olduğunu, kanalizasyon atıklarının kirlendiğini ve bundan dolayı kapatılmasının doğru olduğunu ifade etmektedir.

Hamamlar: Yeni ve Pazartesi Hamamları'nı hatırladığını ve hamamlar hakkında *''...Hamamlarına gelecek olursak, Eskişehir'in kızları 'Ya anam, ya hamam!' diye ağladığını söylerlerdi. Genç kız iken giderdim hamamlarına. Yeni Hamam, Pazartesi Hamamı, Erdem Hamamı gibi pek çok hamam vardı…''* ifadelerini kullanmıştır.

Kentsel Ögeler: Özgür Kadın Heykeli'ni hatırladığını söylemiş ve *''...Sabahattin Günday zamanında Özgür Kadın Heykeli (Karakız Heykeli) vardı. Heykeli çok iyi hatırlıyorum. Sabahattin Günday'ın sekreterine benzetirlerdi...''* ifadelerini kullanmıştır.

Çarşıya Ait Tatlar: Hamamyolu Çarşısı'na ait tatlardan Abdülselam'ın Balabanı, Tanınmış Helvacı katılımcının belleğinde yer almaktadır. Çukur Çarşı'da o dönem de balıkçıların yer aldığını aktarmıştır.

Katılımcının belleğinde yer alan diğer bir bellek mekanı Taşhan'dır. Taşhan'a dair anısını *''...Taş Han yapısını da hatırlıyorum. Benim anneannemlerin dükkanı vardı. Hatta ben Adalet Okulu ve Süleyman Çakır Okulu'nda okul aile birliğinin başkanlığını yaparken maddi*

durumu iyi olmayan çocukları kira yerine götürüp, ayakkabı vs. giydirirdim…'' şeklinde aktarmıştır.

Dokuzuncu Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 30. Dokuzuncu Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

9. Katılımcı	**Hamamyolu'nun Anı Mekanları**	**Hamamyolu'nun Anı Ögeleri**
Cinsiyet: Kadın Yaş: 81 Meslek: Ev Hanımı	Çınar Apartmanı Petek Pastanesi Madımak Pastanesi Abdülselam'ın Balabanı Tanınmış Helvacı Tozman Çarşısı Saatçiler Çarşısı Emek Kafe Erler (Pazartesi), Has Hamam Keçeciler Çarşısı	Çınar Ağacı Akar Dere ve Köprüler Özgür Kadın Heykeli Hamamyolu Banklar

Hamamyolu Çarşısı'nın Kent Yaşamındaki Yeri: Katılımcı, geçmiş dönemlerde olarak bilinen yerin sadece Hamamyolu olduğunu günümüzde alışveriş merkezlerinin açılmasıyla değişerek durumun böyle olmadığını ifade etmiştir.

Hamamyolu Caddesi: Caddedeki bellek ögeleri Emek Kafe ve Tarihi Çınar Ağacıdır. Anısını *''... Çınar Ağacı'nın orada Çınar Apartmanı vardı, onun yanındaki apartmanda oturduk. 4 katlı bahçeli bir yerdi...''* ifadeleriyle aktarmıştır.

Şekil 5.87. Tarihi Çınar Ağacı (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2021)

Diğer anı ögeleri Akar Deresi ve üzerindeki köprüleridir. Akar Deresi'ne dair anılarını *''...O zamanlar Porsuk suyu (Akar Dere) parkın içinde geçiyordu. Hamamyolu buluşma yeri idi. Güzel günlerdi o günler...''* şeklinde aktarmıştır. Derenin kapatılması hakkındaki görüşlerini *''..Şimdi bana sorarsan o zamandan bu zamana farkını. Son düzenlemeyle yapılan köprüler vs. üzüldüm. Yeşillik vardı. Çocuklarımız korkmadan parkta, evimizin önünde oyun oynardı. Dere etrafında korkuluk bile yoktu. Bu suyu neden kaldırdılar, neden bu köprü yapıldı? Ben sevmiyorum. Keşke suyu temizleyip, bakım yapsalardı daha güzel olurdu. Balkonlara, camlara çıkıp oturur, izlerdik. Şimdi caddeden geçerken bakıyorum, kimse balkondan parka bakmıyor. O köprüden hiç geçmiyoruz. Eskiden küçük küçük köprüler vardı. Kara kara tahtalarla oturma alanı yapmışlar. Hijyenik açıdan da iyi değil. Çocuklar ayakkabıları ile oraya basıyorlar. Banklar vardı düzenleme yapılmadan önce, kimse o banklara ayakkabısı ile çıkmıyordu. Gelenler banklara oturur, çayını içer, dondurmasını yer, çocuğunu gezdirirdi...''* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı diğer anı mekan ve ögeleri Özgür Kadın Heykeli, Madımak Pastanesi, Petek Pastanesi, Tozman Çarşı, Çukur Çarşı, Has Hamam, Pazartesi (Erler) Hamamı şeklinde sıralanabilir.

Onuncu Katılımcının Bellek Mekanlarının Tespiti:

Katılımcı, geçmişten günümüze kadarki süreçte çocukluğundan itibaren Sıcak Sular Bölgesi'nin, Kuyumcular Çarşısı'nın değişime uğramadığını ifade etmektedir.

Çizelge 5. 31. Onuncu Katılımcının Anı Mekan ve Ögeleri

10. Katılımcı	**Hamamyolu'nun Anı Mekanları**	**Hamamyolu'nun Anı Ögeleri**
Cinsiyet: Kadın Yaş: 77 Meslek: Ev Hanımı	Sıcak Sular Bölgesi Kuyumcular Çarşısı Hamamyolu Caddesi Pazar Yeri Sabahattin Günday Parkı Tek katlı ve Bahçeli Evler Yeni & Bahçeli Hamam Kireççiler Çarşısı Turing (Porsuk) Otel Tozman Çarşısı Yediler Pastanesi Büyük Sinema Taş Han	Akar Dere ve Köprüler Özgür Kadın Heykeli

Hamamyolu Caddesi: Doğal ürünlerin satıldığı pazar kurulduğunu ve Eskişehir'in en güzel pazarı olduğunu aktarmaktadır. Pazar yerinin daha sonra kaldırılarak bölgenin Sabahattin Günday Parkı olarak düzenlendiğini söylemiştir. Hamamyolu adının nereden geldiğini *''... Hamamyolu denmesinin sebebi de kentin en doğal sıcak suyu burada, sıcak sular mevkisinde yer almaktadır. Sonradan yapılan hamamlar taşıma suyu ile yapıldı… Onun için herhalde 'Hamamyolu' denmiş…''* şeklinde açıklamıştır. Diğer anı ögeleri Akar Deresi, dere üzerindeki köprüler; tek katlı ve bahçeli evler olarak sıralanabilir. Katılımcı bu evlere dere üzerindeki köprülerden geçilerek girildiğini aktarmıştır.

Sinemalar: Geçmiş dönemlerde yazlık ve kışlık olarak sinemaların açıldığını, Yurt ve Büyük Sinema'nın bu sinemalar arasında yer aldığını söylemiştir. Sinemalara dair anısını *''...o kadar doğal ve samimi idi ki... biz genç kızken serin olur diye örtüler alır, gider, Türk filmi izlemeye giderdik... Güzel günlerdi...''* şeklinde aktarmıştır.

Çukur Çarşı'yı o dönemlerde baraj olmadığı için sürekli su altında kalan bir yer olarak tanımlamış ve şehrin tüm balıkçılarının burada olduğunu ifade etmiştir. Taş Han yapısı ve yakın çevresinde kireçlerin satıldığı, çeşitli esnaf ve dükkanların yer aldığı aktarmıştır.

Onbirinci Katılımcının Anı Mekanlarının Tespiti:

Çizelge 5. 32. Onbirinci Katılımcının Bellek Mekan ve Öğeleri

11. Katılımcı	**Hamamyolu'nun Anı Mekanları**	**Hamamyolu'nun Anı Ögeleri**
Cinsiyet: Erkek Yaş: 69 Meslek: Akademisyen	Dere Etrafındaki Evler Hamamyolu Caddesi Pazar Yeri Hamamlar Emek Kafe Porsuk Otel & Gazino Yapısı Venedik Kafe Sıcak Sular Bölgesi'nde yer alan ikinci el çizgi romancılar Dolmakalem tamircilerinin dükkanları Mazlumlar Muhallebicisi Tatlı Dil Köftecisi Trakya Lokantısı Çorbacı Mahir Fotoğrafçı Fotomen İzgi Pasajı Eskişehir'in ilk Kitapçısı (Mustafa Taylan) & diğer Kitapçılar Manifaturacılar Çarşısı Ahenk Müzik Evi Doğan, Lale Sineması Alanyalılar Mağazası Gaz ocağı ve plak satan dükkanlar	Akar Dere ve Köprüler Özgür Kadın Heykeli Esans Satan Kişiler Sıcak Su

Hamamyolu Caddesi: Hamamyolu'nun eski dönemlerde, katılımcı *'volta yeri'* gezinti yeri olduğunu ifade etmektedir. Akar Dere, köprüler caddedeki bellek mekanları arasındadır. *''...Suyun üzerinde Yediler'e doğru gittiğimizde yer alan evler, ki o evlerden bir tanesi hala duruyor. Zeytinoğullarına ait bir evdir. Suyun üzerinde her evin küçük, ahşap bir iskelesi vardır. Karşıya geçmek için. Bu iskeleler üzerinde biz de çocukken oynardık, elimizi suya sokardık ve o geçen suyla ilgili olarak en eski anılarımdan bir tanesi suyun kenarında sülük toplayan köylülerdir. Hala gözümün önündedir. Bu su Yediler'den gelir, Hamamyolu'ndan geçer, Sıcak Sular Bölgesi'ne ulaşır...''* şeklinde ifade etmektedir. Gaz ocağı ve plak satan bir dükkan diğer anı mekanları arasındadır. Dükkanı işleten esnafın sabah saatlerinde bir

hoparlör yardımıyla şarkılar çaldığını, bu şarkıları 'cızırtılı' seslerle söylediğini ifade etmektedir. Caddede yer alan mekanları arasında pazar yeri, Venedik Kafe ve Emek Kafe yer almaktadır. Emek Kafe hakkında *''... 1970'li yıllarda ise söylemiş olduğun kafe (Emek Kafe) oldu. Eskişehir'in gençlerinin ilk buluştuğu yerlerden biridir... ''* ifadesini kullanmıştır.

Sıcak Suların Varlığı: Sıcak Sular Bölgesi'nde *'tomiks, teksas'* çizgi romanlarının satıldığı dükkanlar ve camekan bir kutu içerisinde esans taşıyan kişiler olduğunu; bu bölgede bulunan tuvaletler de sıcak su aktığını ifade etmektedir.

Kitapçılar: Çarşı içerisinde 1970'li yıllarda yer alan üç farklı kitapçıdan bahsetmektedir. İlki, Eskişehir'in ilk büyük kitapçısı Mustafa Taylan'ın kitapçısı olduğunu aktarmıştır. İkincisi, *''1970'li yıllardaki diğer bir mekan ise, Ziraat Bankası'ndaki ara sokaktan girdikten sonra dümdüz ilerledikten sonra köprünün altından geçtikten sonra sol taratfa yedi katlı büyük bir apartman var. O apartmanın altında 1973 1974'lü yıllarda Eskişehir'de, Eskişehir'e özgü bir sol hareket vardı. İsmi Seyficiler'di. O sol hareketin orada bir kitapçısı vardı. Çok önemli bir mekandır...'';* üçüncüsünü ise **''***Ziraat Bankası'nın yanında Hamamyolu'na uzanırken, Hamamyolu girişinde Yasin Eczanesi vardır. Eczanenin yanında 1970'li yılların sonu, 1980'li yıllara kadar çalışan efsane bir sahafçı vardı. Abdullah isimli bir idi sahibidir...''* şeklinde aktarmıştır.

Sinemalar: Lale Sineması'na dair anısını *''... Lale Sineması sezon dışında bir film oynatır ve üç dört filmi sürekli oynatır. Bilet alır girersin içerisi ama içerde korkunç bir ses vardır. Değirmen sesi gibi, çekirdek yeme sesi vardı. O sinema da çekirdek yemeden filmden bir şey anlamazsın. Kendin çekirdek alıp yediğinde diğer kişilerin sesini duymazsın ama öbür türlü uğultu halindedir içerisi. Bazı kovboy filmlerini orada izlemiştim. Çok da severdim, hala da severim o filmleri. Orada sinema tarihinin bütün kovboy filmlerini izledim...''* şeklinde aktarmaktadır. Doğan Sineması'nın bulunduğu bölgede yer alan Tozman Çarşısı'nda o dönemde ciltçilerin yer aldığını söylemektedir.

Porsuk Oteli: Porsuk Oteli'nin Belediye Binası olarak kullanıldığı dönemde inşa edilen gazino yapısı hakkında *''...Porsuk Oteli'nin otel olarak kullanıldığı dönemde Müzeyyen Senar, soyadını aldığı kişi otelin müdürü idi. Zemin kattaki dükkanlarda sahafçı, kitapçı vardı. Lületaşı satan bir yer, piyango bayisi vardı. Tepebaşı Belediyesi olarak kullanıldı sonra. Regülatör olduğu bölgede tek katlı bir bina vardı. Sırasını yanlış hatırlamıyor isem,*

o tek katlı bina ilk önce gazino idi. Sanatçılar gelirdi. O dönemin sanatçıları gelirdi. Sonra orası uzun bir süre devlet sanatlar galerisi olarak kullanıldı. Tepebaşı Belediyesi orayı sular idaresi olarak kullandı. Fatura, tapu işleri için kullanılırdı. Sonra yıkıldı... ‘’ ifadelerini kullanmıştır.

Çarşı bölgesinde dolmakalem tamircilerinin dükkanlarının olduğunu aktarmıştır. Bu dükkanları *‘’... Porsuk Oteli’ne doğru giderken kuyumcu yeri var. Köşedeki bina. Binanın yanında ATM’ler var. ATM’lerin olduğu yerden Çukur Çarşı’ya doğru, suyun kenarında küçücük bir patika yolun olduğunu düşün. Patikanın sağ tarafında küçücük küçücük dükkanlar vardı. O dükkanlar dolmakalem tamircilerinin olduğu dükkanlardı. Son yıllarda 1990’lı yıllarda yıktılar orayı. İlginç küçük dükkanlardı…’’* şeklinde aktarmıştır.

Pasaj mekanları arasında İzgi Pasajı katılımcı belleğinde yer almaktadır. Pasajın içerisinde katılımcının ifadesiyle ‘*Eskişehir’in efsane fotoğrafçısı’* olan Fotomen bulunduğunu aktarmıştır. Diğer anı mekanları Ahenk Müzik Evi, Manifaturacılar; Hamamyolu Çarşısı’na ait tatlardan Mazlumlar Muhallebicisi, Tatlıdil Köftecisi, Çorbacı Mahir, Trakya Lokantası şeklinde sıralanabilir.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kentler, farklı kültürlerden insanların birlikte yaşadığı herkese ait olan bir yaşam alanı iken aynı zamanda da, herkesin kendi yaşamına dair parçaları barındıran bir deneyim alanıdır. Bu alan bireysel ve toplumsal olarak; anılar, izler, semboller ve referanslar barındırır. İnsan, geçmişi var eden ve geçmişini geleceğe taşıyan bir bellek makinasıdır. Bunu yaparken anılardan hikayeler yazar ve senaryolar oluşturur. Algısal ve eylemsel deneyimlerimize ev sahipliği yapan kent, bize bir yere ait olduğumuzu hissettirir. Kentte yaşantılarına dair izler bulamayan bireyler kendini o kente ait hissedemez. İnsanların kendini yaşadığı yere ait hissedememesinin en önemli sebebi kentlerimizin geçirmiş olduğu hızlı değişim ve dönüşümdür.

Eskişehir kentinin ilk ticari nüvesi olan Hamamyolu Çarşısı; hamamlar, işhanları, pasajlar, sokak kurgusundan oluşan bitişik dükkanlar, bankalar, camiler, sinemalar, dükkanların üzerinde konutlar, yol üzerindeki ağaçlar, bugün kapanmış olsada da geçmişte içinden geçen su ögesi ve yeşil park alanlarından oluşmaktadır. Bu mekanlarda zaman içerisinde alışverişin yanı sıra, sosyal yaşamın en önemli parçası olan biraraya gelme, buluşma gibi bellek mekanları belirmiştir. Kentsel bellek için önemli olan Hamamyolu Çarşısı, tarihsel süreçte birçok değişim ve dönüşüme uğramıştır. Meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucunda önemli olan bellek mekanlarının çoğu silinmiş, günümüze aktarılamamıştır. Bellek mekanları; kullanıcılarının sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan, içinde yaşanılan bireysel ve toplumsal anılara tanıklık yapan ve bunu gelecek nesillere aktarabilecek kalıcı hafıza mekanlarıdır. Bu mekanlar sayesinde kentlerin kimliği, kültürü ve tarihi oluşmaktadır. Bellek mekanlarının geleceğe aktarılamaması durumunda kent, kimlik özelliklerini, kültürünü ve tarihsel belge niteliğini kaybeder. Gelecek nesillere kentsel ve mekânsal bilgi aktarımı yapamamak onların geçmişten kopmalarına ve geçmişi anlamlandıramamalarına yol açabilir.

Hamamyolu Çarşısı'nda yaşanan dönüşümü hafıza mekanları / anı mekanları çerçevesinde değerlendirdiğimizde iki tür gerçeklik düzeninden oluştuğu görülmektedir. Bu gerçeklik düzenleri, Nora'nın (2006) ifade ettiği gibi mekana, zamana, dile, geleneğe kaydolmuş, kimi kez maddi, kimi kez daha da az maddi, ele gelir, kavranabilir bir gerçeklik; diğeriyse sırf simgesel, tarihi barındıran bir gerçekliktir. Hafıza mekanı / anı mekanı fiziksel nesnelerin ve simgesel nesnelerin bazı ortak "yönleri" olduğu görüşüne dayanır. Ve bu

gerçeklik düzenlerinin mekanlar, olaylar, kentin mimari dokusu, törenleri ve dili ile sürekliliğinin sağlanması kolektif belleğin yaşatılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle hafıza / anı mekanlarının yaşatılmasının yanında bellek üzerinden mekanın tasarımı önemli hale gelmektedir. Mekansal hafızayı merkeze alan tasarımlar yerine belleği yıkıma uğratan tasarımlar hafızanın mekanla kurduğu ilişkiyi yıkarken aynı zamanda kolektif belleğin yıkımına da neden olmaktadır.

Hamamyolu Çarşısı'nın tarihsel süreci incelendiğinde, zengin bir tarihsel sürecin olduğu görülmektedir. Çarşıda meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucunda yeni bellek mekanları da ortaya çıkmıştır. Fakat bu noktada önemli olan eski bellek mekanlarının da korunarak eski-yeni bütünlüğü ile bellek mekanlarının geleceğe taşınmasıdır.

Hamamyolu Çarşısı'nda meydana genel değişimlerin farklı yaş gruplarında farklı bir algı oluşturduğunu söylemek mümkündür. **18-30 yaş** aralığındaki katılımcılar bu değişimleri **''modern, daha geniş bir kullanım, çağa uygun''** bir şekilde ele alırken; **30 yaş** üzerindeki katılımcılar **''eski hali kalmadı, doğallığını kaybetti, pasajlar kalmadı''** şeklinde tanımlamaktır. Birbirinden farklı, belki de birbirine tezat olarak tanımlayabileceğimiz bu yorumların sebebini, genç kuşağın eski çarşı bölgesini tanımaması, alış-veriş için yeni oluşan çarşı bölgesini kullanması ve Hamamyolu Çarşısını sadece geçiş yolu olarak kullanmaları ile açıklanabilmektedir.

30 yaş üzerindeki katılımcıların çoğu günümüzde var olmayan bellek ögelerini vurgulamaktadır. Bugünkü durumu tespit etmek amacıyla uygulanan Kullanım Sonrası Değerlendirme analizleri sonucunda, yeni düzenleme ve düzenlemede yer alan ögeler çoğunluk tarafından beğeni ya da memnuniyet kazanmış olsa da geçmiş bellek ögelerinin silinmesi olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Özellikle kentte uzun süredir yaşayan kişilerin özlem duydukları, hatırladıkları bellek mekan veya ögeleri yeni yapılan düzenlemelerle kaldırılmış veya işlevleri sonlandırılmıştır. Bundan dolayı kentsel belleğin sürekliliğinde kesintiler meydana gelmiştir. Kentsel belleğin sürekliliğinde meydana gelen kesintiler sonucunda, eski kullanıcıların artık kendini o bölgeye ait hissetmediği değerlendirmesi yapılmıştır. Kent açısından bakıldığında bellek mekanları sayesinde kendine özgü oluşturduğu dokunun ortadan kalkması ile kent kendine özgü durumunu kaybederek yeni bir özgünlük kazanma yolunda çaba sarf etmektedir. Fakat burada yukarıda da belirtildiği üzere önemli olan eski bellek mekanlarınında korunarak eski-yeni bütünlüğü ile bellek mekanlarının geleceğe taşınmasıdır. Çarşı bölgesi yeni kullanıcılar için yeni bellek mekanlarını tanıma fırsatı oluştururken; geçmişe dair bellek mekanlarını ortadan kaldırarak

belli bir yaş grubundaki kullanıcılara bellek açısından zarar vermektedir. Burada yeni yapılacak olan düzenlemelerde, kullanıcının günümüz koşullarındaki memnuniyeti dışında, bellek açısından önemli olan niteliklerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Hamamyolu Çarşısı bugün hala; çarşı işlevi dışında kentsel rekreatif alanları, doğal peyzaj yapısı ve tarihi dokuyu (örneğin Taşbaşı Tarihi Çarşı vb.) içinde barındırması gibi özellikleri ile de, farklı kültür ve sosyal yapıdaki insanların bir araya gelmesine olanak tanıyarak, kentsel belleğin bu bölgede gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu noktada dikkat çekilmek istenen bir diğer önemli konu ise kolektif bellek ve farklı toplumsal gruplarca paylaşılan mekan için kesişim noktaları oluşturulmasıdır. Bu kesişim noktaları toplumsal zamanın yaratılmasında ve kolektif belleğin sürekliliği için önemli görülmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda; Hamamyolu Çarşısı için geçmişte önemli olan bugün izini kaybettiren bazı bellek öğeleri; *Akar Deresi ve köprüleri, Yediler Parkı-Emek Kafe, Büyük Sinema ve Lale Sineması, Çukur Çarşı (Balıkçılar Çarşısı), Lületaşçılar Pasajı, Özgür Kadın Heykeli, bazı hanlar, dükkanlar ve pastaneler vb. olarak tespit edilmiştir.* Alışveriş mekanları sokak kurgusunda tek katlı dükkanlar olarak varlığını sürdürse de, son dönem değişen alış-veriş kültürü ile bina ölçeğinde kapalı alış-veriş merkezleri de sokak üzerinde sayıca artmaya başlamıştır. Gelecekte sokak ölçeğindeki dükkanların varlığının devam etmesi Hamayolu Çarşısı kimliğinin korunması için çok önemlidir.

Bu çalışma izlediği yol itibarıyla, ileride yapılacak olan kentsel bellek mekanlarının incelenmesi ve kentsel bellek mekanlarının arşivlenerek geleceğe taşınmasını konu alan çalışmalara örnek olabilecek, bir metolodolojik yaklaşım ortaya koymaktadır. Çizelge 6.1'de görülen çalışma metodolojisinin, bu konu altında ele alınacak çalışmalara yöntem açısında yardımcı olması beklenmektedir.

Çizelge 6. 1. Yöntem Önerisi

AŞAMALAR	AŞAMA ÖZELLİKLERİ ve AMAÇLARI

1. AŞAMA	• Çalışma alanının **fiziksel analizi** yapılır. Fiziksel analiz, **Kevin Lynch** ve **Çalışma Alanını Oluşturan Fragmanlarının** analizinden oluşmaktadır. 1. Kevin Lynch Analizi: **Yollar, Sınırlar, Düğüm Noktaları, İşaret Ögeleri, Bölgeler** 2. Çalışma Alanının Fragmanları: **Mekansal ve Algısal Fragmanlar** Alan içerisinde yer alan **mekanları (alışveriş mekanı,tescilli yapı, kamu kurum yapıları gibi**), kentsel donatıları vb. içerir. Alan içerisinde yer alan **mekanları (alışveriş mekanı,tescilli yapı, kamu kurum yapıları gibi**), kentsel donatıları vb. içerir.
2. AŞAMA	• Çalışma alanına dair **tarihsel süreçte** meydana gelen **değişim ve dönüşümler** için literatür taraması yapılır. Literatür taramasında tez, kitap, makalenin yanı sıra; 1. Eski dönemlere ait **ulusal- yerel gazeteler** 2. Gezgin görüşleri 3. Minyatür 4. **Eski dönemlere ait fotoğraflar** 5. Alana ait **plan ve plan notları da** incelenmelidir.
3. AŞAMA	• **Kullanım Sonrası Değerlendirme** uygulaması ile alanın günümüze dair kullanımda kullanıcı memnuniyeti tespit edilir. Bunun sonucunda elde edilen veriler ile **bellek mekanlarının arşivlenmesi** için gerekli veriler elde edilir.
4. AŞAMA	• **Sözlü Tarih** (Derinlemesine Görüşme) ile çalışma alanının **kullanıcıların belleğinde nasıl yer aldığı, alandaki bellek mekanlarının neler olduğu** tespit edilir. Bu **sayede 3. Aşamadaki yapılan anket uygulamasında elde edilen verilerin daha doğru ve güvenilir bir şekilde geleceğe aktarımına** dair veriler ortaya çıkmaktadır.

Mekan ve birey arasındaki etkileşim bireylerin sosyo-ekonomik, sosyo- kültürel farklılıkları nedeniyle değişiklik göstermektedir. Bu farklılıklar farklı bellek çerçevelerinin oluşmasına da neden olmaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamında geliştirilen metodoloji ile bireysel bellek çerçevelerinin anket ve derinlemesine görüşmelerle belirlenmesinden önce Lynch analizi ile Hamamyolu Çarşı'nın bugünkü fiziksel-mekansal algısını ortaya koyan, soyutlama düzeyi yüksek, alanı daha önce deneyimlememiş araştırmacılara da kaynaklık edecek bir metodoloji geliştirilmek istenmiştir. Kullanıcılar ve Hamamyolu Çarşısı arasındaki etkileşim sistemini dünden bugüne tanımlayabilmek için kullanıcı ve mekan arasındaki ilişkinin somutlaştığı ve somutlaşan mekana yönelik birey tarafından

algılanan etkiyi bireyin kentsel çevreyi anlatırken veya tarif ederken kullandığı elemanlar üzerinden ortaya koyan Kevin Lynch analizinin kullanılması önemli görülmektedir.

Çalışma kapsamında dünden bugüne Hamamyolu Çarşısı'nın kentsel bellek öğelerinin belirlenmesini amaçlayan anket ve derinlemesine görüşme bulguları da Lynch'in vurguladığı gibi bir kentte yaşamanın aslında imgede yaşamak olduğunu göstermektedir. Birey ve mekan arasındaki diyalektik ilişki Hamamyolu Çarşısı gibi kamusal mekanlarda kolektif belleğe dönüşmekte ve her bir imge kolektif hatırlatma işlevine sahip olmaktadır. Bu nedenle Hamamyolu Çarşısı örnekleminde incelenen araştırma sonuçları göstermektedir ki kolektif belleğin güçlü imgelerinin bulunduğu mekanlarda gerçekleştirilecek yenileme, koruma ve/veya geliştirme çalışmalarında kolektif belleğin sürdürülebilirliğinin tasarımın merkezine konulması gerekmektedir. Ancak bu tasarım yaklaşımı ile kentsel aidiyet, toplumsal duyarlılık, sağlıklı ve sürdürülebilir kentler kavramları ile tanımlanabilecek kentsel mekan tasarımı ve üretimi gerçekleştirilmiş olur.

KAYNAKLAR DİZİNİ

Acar, Ş., 2009, Eskişehir: Zaman, Mekan, İnsan, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları.

Adı Eski Ruhu Genç Eskişehir, 2021, Sosyal Medya Hesabı, İzin Alınmıştır.

Akad, S., 2007, Kentsel Açık Alanlarda Kullanım Sonrası Değerlendirme: İzmir Sahil Bantları Örneği Üzerine Ampirik Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Akbulut, E., 2008, Eskişehir'de Konaklama Tesislerinin Tarihsel Süreçte İncelenmesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Aksoylu, S., 1989, Türkiye'de Yeni Kent Politikası için Bir Araştırma, Örnek: Eskişehir, Istanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.

Aksoylu, S., 1995, Geleneksel Çarşıların Düzenlenmesi ve Eskişehir Taşbaşı Çarşısı, Yapı Dergisi, Sayı: 169, Sayfa: 85-90.

Akşam Gazetesi, 17 Haziran 1932a, Memkelet Haberleri, Sayfa 7.

Akşam Gazetesi, 25 Eylül 1932b, Memkelet Haberleri, Sayfa 6.

Akşam Gazetesi, 27 Nisan 1933, Memleket Haberleri, Sayfa 6.

Akşam Gazetesi, 10 Mayıs 1934a, Memleket Haberleri, Sayfa 6.

Akşam Gazetesi, 21 Haziran 1934b, Memleket Haberleri, Sayfa 6.

Aktemur, A, M., 2010, Osmanlı Bankası'nın Tarihçe ve Mimarisi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 0 (15), 1-20.

Al, M., 2011, Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası–Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme, İdealkent Dergisi, Sayı:4, Sayfa: 22-36.

Albek, S., 1991, Dorylaion'dan Eskişehir'e, Anadolu Üniversitesi.

Alkaya, S, A., 2006, Ermeni Tehciri ve Eskişehir Ermenileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Alpan, A., 2016, Eskişehir'in Omurgası Hamamyolu Caddesi, Serbest Mimar, Sayfa: 24, ss.44-48.

Altan, İ., 1993, Mimarlıkta Mekan Kavramı, Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 19, 75-88.

Altınsapan, E., 2009, Eskişehir Hamamları (Selçuklu- Osmanlı Dönemi). Eskişehir Valiliği, Il Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yayın No:13, Eskişehir.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Arslan, P., 2013. Gelişen Teknolojinin Alışveriş Merkezlerinde Mekan Tasarımına Etkisi ve Kullanılan Otomasyon Sistemlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi.

Assmann, J., 2015, Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Atalan, Ö., Arel, Ş. H., 2019, 15. ve 16. Yüzyıllara Ait Osmanlı Han Yapılarının Mekânsal Analizi, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı:11. Sayfa: 217-228.

Atuk, A., 2002, 101 Eskişehir, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi.

Atuk, A., 2021, Sosyal Medya Hesabı, İzin Alınmıştır.

Atuk, A., 2022, Sosyal Medya Hesabı, İzin Alınmıştır.

Balta, E., 2005, Eskişehir'de Çevre Sorunları, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baltacı, A., 2019, Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, Sayfa 368-388.

Barash, A, J., 2007, Belleğin Kaynakları, Cogito Dergisi, Sayı:50, Sayfa: 11-22.

Batur, E., Özdemir, O., 2018, Eskişehir: Kökleri Derinde Yepyeni Bir Şehir, Kırmızı Yayınları.

Benjamin, W., 2002, Pasajlar, (Çev. Ahmet Cemal), Yapı Kredi Yayınları.

Bergson, H, L., 2007, Madde ve Bellek, (Çev. Işık Ergüden), Ankara: Dost Yayınevi.

Bodur, F., 1990, Eskişehir Sinemalarının Dünü Bugünü, Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi, Eskişehir, Sayı 8:203-221.

Boyer, C., 1994, The City of Collective Memory, MIT PRESS.

Calvino, I., 2014, Görünmez Kentler Üzerine, (Çev: Işık Saatçıoğlu), Yapı Kredi Yayınları.

Candur, T, H., 2019, Antik Çağ'da Agora, Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Celal, M., 2006, Alışveriş Mekanlarının Gelişim Süreci Örneklem: Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Connerton, P., 1999, Toplumlar Nasıl Anımsar?, (Çev: Alâeddin Şenel), Ayrıntı Yayınları.

Cumhuriyetin 15. yılında Eskişehir. 1938.

Çalak, İ, E., 2012, Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekanlar: ULAP Platz Örneği, Almanya . Tasarım + Kuram , 8 (13) , 34-47 .

Çaykent, Ö., 2015, Sözlü Tarih, Editör: A. Şimşek, Tarih İçin Metodoloji, Ankara: Pegem Akademi.

Çekin, N, E., 2018, Sözlü Kültürün Bellekte Yansıması: Atasözlerinde Toplumsal Cinsiyet, Kültürel Belleğe Yolculuk, Editör: Nilgün Gürkan Pazarcı, EPOS Yayınları.

Çelikkanat, F., 1976, Eskişehir İlimiz ve Bölgemiz.

Çelikkanat, F., 1983, Eskişehir.

Çelikkanat, F., 1990, Eskişehir.

Çiçek, D., Zencir, E., 2013, Tatlıdil Köftecisi, Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü, Editör: Nazmi Kozak, Tepebaşı Belediyesi, Eskişehir.

Çolpan, C., 2017, Bir Semtin Kimliğinin Sürdürülmesinde Kentsel Belleğin Yeri: Yeldeğirmeni Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Demirkıran, M., Taş, D, S., 2007, Tarihi Gelişim Süreci İçerisinde Alışveriş Merkezleri, Journal of İstanbul Kültür University, Sayı:1, Sayfa:15-22.

Deniz, M., 2021, Kentsel Bellek Bağlamında Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'nin Değerlendirilmesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Doğatan, E., Geyik, S., Emir, O., 2013, Pino Hamburger, Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü, Editör: Nazmi Kozak, Tepebaşı Belediyesi, Eskişehir.

Doğu, T., Deligöz, T., 2017, Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi(mi), Megaron Dergisi, Sayı:4, Sayfa: 545-552.

Doğru, H., 1990, Eskişehir Çiftçi Bankası (1918-1930), Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8, 267-282.

Doğru, H., 2005, XVI. yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı. Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi. 2005.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Dülger H., 2017, Üniversite Yerleşkelerinin Kullanıcı Gereksinimlerine Göre Güncellenmesi Için Bir Yöntem Önerisi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Meşelik Yerleşkesi Örneği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Ekman, M., 2009, The Memories of Space. ADGD Conference, Nottingham Trent University.

EKVKBK, 2021, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan 2021 yılında bilgiler alınmıştır.

EKVKBK, 2022, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan 2022 yılında bilgiler alınmıştır.

Ertin, G., 1994, Eskişehir Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006, Faaliyet Raporu.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Porsuk Projesi Sunum Dosyası. 2022 yılında alınmıştır.

Eskişehir Halkevi Dergisi, 1933, Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü, Fevkalade Nüshası. 29 Teşrini, Numara: 13-15.

Evren, S., Çakır, O., 2013, Has Termal Otel, Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü, Editör: Nazmi Kozak, Tepebaşı Belediyesi, Eskişehir.

Evrim, T., 2010, Kullanım sonrası değerlendirme (KSD) Yönteminin YTÜ Kimya ve Metalürji Fakültesi Binası Örneğinde İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Gurbetoğlu, A., 2018, Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Erişim Adresi: http://agurbetoglu. com/files/2-% 20ARA% C, 5 (Erişim Tarihi: 03.04.2022).

Günal, E, F., 2008, Kent İmajı ve Kentsel Doku Bağlamında Çanakkale Kent Merkezinin Irdelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Gündem Dergisi, 2017a (Haziran), Sadece Hamamyolu'nu Görmek İçin Eskişehir'e Turist Gelecek, Kazım Kurt Röportajı, S: 22- 24.

Gündem Dergisi, 2017b (Ağustos), Eskişehir'e Yakışır Bir Alan Yaratıyoruz, S: 28- 29.

Güneş, İ., 2009, I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyet'e Eskişehir, Kurtuluş ve Aydınlanma, Arşiv Belgeleriyle: Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.

Güneş, İ., Yakut, K., 2007, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir (1840-1923), Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güngörür, A., Kemalettin, C., 1952, Eskişehir Kılavuzu, Ankara: Anıl Matbaası.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Görgülü, T., 2021, Alışveriş Eyleminin Değişimi ve İstanbul Örneği Üzerinden İrdelemeler, Şehir ve Ticaret, Editör: M. Ebru Erdönmez Dinçer, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Gürol, A., 1949, Eskişehir Kılavuzu, Sesışık Basımevi, Eskişehir.

Halaç, H, H., 2001, Eskişehir Taşbaşı Çarşısında, Taşbaşı Sokak ve Arpat Caddesi Koruma ve Sağlıklaştırma Önerisi, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Halbwacs, M., 2019, Kolektif Bellek, (Çev. Zuhal Karagöz), Pinhan Yayınları.

Hançerlioğlu, O., 1992, Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar, Remzi Kitapevi.

Hasol, D., 1979, Mimarlık Sözlüğü, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Hebbert, M., 2005, The Street as Locus of Collective Memory, Environment and planning D: Society and Space, 23(4), 581-596.

Hoşgörür, V., 1997, Bogardus, Guttman ve Likert Ölçekleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1), 346-357.

Huyssen, A., 1999, Alacakaranlık Anıları: Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek, (Çev. K. Atakay), Metis Yayınları, İstanbul.

İstikbal Gazetesi, 1 Temmuz 1987a, Sayı: 11557.

İstikbal Gazetesi, 2 Temmuz 1987b, Sayı: 11558.

İstikbal Gazetesi, 3 Temmuz 1987c, Sayı: 11559.

İstikbal Gazetesi, 25 Eylül 1987d, Sayı: 11628.

İstikbal Gazetesi, 23 Aralık 1987e, Sayı: 11705.

İstikbal Gazetesi, 26 Şubat 1988a, Sayı: 11761.

İstikbal Gazetesi, 14 Aralık 1988b, Sayı: 12000.

İstikbal Gazetesi, 1 Mayıs 1993a, Sayı: 13194.

İstikbal Gazetesi, 24 Temmuz 1993b, Sayı: 13262.

İstikbal Gazetesi, 25 Ocak 2002, Sayı: 15986.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

İstikbal Gazetesi, 3 Mart 2011. Sayı: Belirtilmemiştir.

Jacobs, J., 1961, The Death and Life of Great American Cities, Random House, New York.

Karagöz, D., Akçay, D, A., 2013, Mazlumlar Muhallebicisi, Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü, Editör: Nazmi Kozak, Tepebaşı Belediyesi, Eskişehir.

Karagenç, O., 2002, Toplu Konut Alanlarında Simgesel Performansa Yönelik Kullanım Sonrası Değerlendirme Modeli, İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.

Kartal, S., 2013, Alışveriş (Çarşı) Yapılarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi Üzerine Bir İnceleme; Çankırı Örneği, Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Kayaalp, E., 2019, Tasarım Parametreleri Geliştirmeye Yönelik Kullanıcı Görüşlerinin Ksd Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Örneği, Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Kedik, Z., 2002, Eskişehir Kent Merkezi'ndeki Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Kent Belleği Müzesi, 2022a, Kemal Yakut Sözlü Tarih Görüşmesi.

Kent Belleği Müzesi, 2022b, Zeynep Kedik Sözlü Tarih Görüşmesi.

Kılıç, L., 1997, Anılarda Eskişehir, Anadolu Rotary Kulübü, Eskişehir.

Kır, A., 2016, Kentsel Bellek Mekanı Olarak Sokaklar: İstiklal Caddesi Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Kıral, K, M., 2020, Kentsel Mekân Öğesi Olarak Pasajlarda Mekânsal Biçimlenme: Ankara-Yenişehir Pasajları, Atılım Üniversitesi, Doktora Tezi.

Kirimer, N., 2010, Tarihi 'Sıhhat Eczanesi' Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XII/1.

Kirk, S. J., K. F. Spreckelmeyer, 1988. Creative Design Decisions, A Systematic Approach to Problem Solving in Architecture, Van Nostrand Reinhold Company Inc., Library of Congress Card Number 87-8199, ISBN: 0 -442-24643-9, 282 pages.

Koca, G., Karasözen, R., 2011, Eskişehir Geleneksel Taşbaşı Çarşısı'nın Sürdürülebilirlik Bağlamında İrdelenmesi, E-Journal of New World Sciences Academy, Volume: 6, Number: 4, Sayfa: 695-705.

Koylu, Z., Birgün, M., 2015, Eski Bir Şehrin Hikayesi, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, No:32, Eskişehir.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Kozak, N., 2013, Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü, Tepebaşı Belediyesi, Eskişehir.

Kozanlı, A, N., 1997, Recent Planning Issues in City Centers: A Case Study on Eskişehir's Historical Center: Taşbaşı, ODTÜ, Yüksek Lisans Tezi.

Krishnamurthy, S., 2012, Reading Architecture-Remembering-Forgetting Interplay: Development Of A Framework To Study Urban And Object Level Cases, At the Faculty of Architecture of the Bauhaus-Universität Weimar.

Kurun Gazetesi, 13 Haziran 1938, Sayfa: 9.

Küçükkömürcü, B., 2005, Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme, Mimar Sinan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Lynch, K., 2010, Kent İmgesi. (Çeviren: İrem Başaran), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Milli İrade Gazetesi, 30 Kasım 1982, Sayı: 4313.

Milli İrade Gazetesi, 23 Ekim 1985, Sayı: Belirtilmemiştir.

Milli İrade Gazetesi, 12 Şubat 1986, Sayı: Belirtilmemiştir.

Milli İrade Gazetesi, 8 Eylül 1987a, Sayı: Belirtilmemiştir.

Milli İrade Gazetesi, 2 Ekim 1987b, Sayı: Belirtilmemiştir.

Milli İrade Gazetesi, 14 Kasım 1989, Sayı: 6108.

Milli İrade Gazetesi, 2 Nisan 1991, Sayı: 6496.

Milli İrade Gazetesi, 12 Ağustos 1992a, Sayı: 6907.

Milli İrade Gazetesi, 24 Eylül 1992b, Sayı: 6944.

Milli İrade Gazetesi, 4 Kasım 1994, Sayı: 7565

Milli İrade Gazetesi, 11 Nisan 1997, Sayı: 8295.

Milli İrade Gazetesi, 28 Temmuz 1998, Sayı: 8692.

Milli İrade Gazetesi, 24 Aralık 1999, Sayı: 9135.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Milli İrade Gazetesi, 7 Mart 2000, Sayı: 9203.

Milli İrade Gazetesi, 4 Mart 2002, Sayı: 9807.

Milli İrade Gazetesi, 21 Ocak 2003a, Sayı: 10077.

Milli İrade Gazetesi, 26 Temmuz 2003b, Sayı: 10232

Milli İrade Gazetesi, 23 Eylül 2003c, Sayı: 10280.

Milli İrade Gazetesi, 24 Eylül 2003d, Sayı: 10281.

Milli İrade Gazetesi, 11 Şubat 2004a, Sayı: 10392.

Milli İrade Gazetesi, 29 Mart 2004b, Sayı: 10430.

Mutlu, E., Kaya, T, A., 2020, Bellek Mekânlarının Hatırlama ve Unutulma Döngüleri Çerçevesince Belirlenmesi İçin Bir Metodolojik Öneri: Düzce Örneği, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı: 8, Sayfa: 891-914.

Mutlu, E., Kaya, T, A., Polat, H., 2019, Kent Kimliğinin Korunması ve Kolektif Bellek Mekanlarının Tespiti, İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi, Cilt 8, Sayı 2. Sayfa: 42-50.

Nalçakan, M., Geçimli, M., Süvari, A., 2015, Eskişehir'de Kaybettiklerimiz - Çukur Çarşı, I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi –Günümüz Kentinde Sorunlar-. Sayfa: 1348- 1367.

Naymansoy, G., 2019, Eskişehir'e Emek Verenler, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi.

Neuman, W, L., 2014, Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2, Cilt. (çev. Sedef Özge), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Nora, P., 2006. Hafıza Mekanları, (çev. M. E. Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Odunpazarı Belediyesi, 2007, Hamamyolu Caddesi ve Çevresi İmar Planı.

Odunpazarı Belediyesi, 2022, İmar Planları

Oğur, N., 2015, Eskişehir Şeker Fabrikası, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Öğütür, S., 2018, 1925'ten Günümüze Yasin Çakır Un Sanayi, Röportaj, ETO Dergisi.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Önder, S., 1986, Cumhuriyet Devrinde Eskişehir (1932-1973), Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Öney, H., Çiçek, D., Zencir, E., 2013, Abdüsselam Balaban Kebap, Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü, Editör: Nazmi Kozak, Tepebaşı Belediyesi. Eskişehir.

Özak, Ö, N., 2008, Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekansal Öğeler, İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.

Özaktaş, A., Arsev, S., 1943, Yenice Hamamı, Arkitekt Dergisi, Sayı:1946-01-02. S: 22-26.

Öztürk, Ö., 2020, Agora, Atina Agorası, Özhan Öztürk Makaleleri Mitoloji, Gezi, Tarih. Erişim Adresi: https://ozhanozturk.com/2020/05/30/agora-atina-agorasi/ . Erişim Tarihi: 29.04.2022.

Özkan, D, G., 2011. Kentsel Açık Mekanlarda Kullanım Sonrası Değerlendirme: Trabzon Sahil Bandı Örneği, KATÜ, Yüksek Lisans Tezi,

Özdamar, K., 2017, Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri" Kaan Kitabevi, Eskişehir.

Pallasmaa, J., 2018. Tenin Gözleri, (Çev. Aziz Ufuk Kılıç), Yem Yayınları.

Pendola, R., Sheldon, G., 2008, Does 'Main Street' Promote Sense of Community? A Comparison of San Francisco Neighborhoods, Environment and Behavior, Sayı: 40. 545-74.

Pouya, S., Bayındır, E., Savaş, S., 2020, Kullanım Sonrası Değerlendirme Metodu, Elazığ Cip Barajı Mesire Alanı Örneği. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi. Sayı: 8. Sayfa:419–426.

Preiser, W, F., 1995, Post-Occupancy Evaluation: How To Make Buildings Work Better, Facilities.

Presier, W., 2001, Post-Occupancy Evaluation: An Overview, Learning From Our Buildings, A State of the Practice Summary of Post-Occupancy Evaluation, Federal Facilities Council, National Academy Press, Sayfa: 9-22.

Ricoeur, P., 2011, Hafıza, Tarih, Unutuş, (Çev. M.Emin Özcan), İstanbul.

Rossi, A., 2006, Şehrin Mimarisi, (Çev. Nurdan Gürbilek), Kanat Yayınları.

Sakarya Gazetesi, 2 Ocak 1963a, Sayı: 4271.

Sakarya Gazatesi, 31 Ocak 1963b, Sayı: 4296.

Sakarya Gazetesi, 6 Mart 1963c, Sayı: 4322.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Sakarya Gazatesi, 13 Mart 1963d, Sayı: 4328.

Sakarya Gazatesi, 17 Nisan 1963e, Sayı: 4358.

Sakarya Gazetesi, 19 Nisan 1963f, Sayı: 4369.

Sakarya Gazetesi, 4 Temmuz 1963g, Sayı: 4421.

Sakarya Gazetesi, 16 Aralık 1963h, Sayı: 4562.

Sakarya Gazetesi, 21 Şubat 1964a, Sayı: 4618.

Sakarya Gazetesi, 22 Ekim 1964b, Sayı: 4810.

Sakarya Gazetesi, 18 Ağustos 1964c, Sayı: 4754.

Sakarya Gazetesi, 13 Şubat 1965a, Sayı: 4905.

Sakarya Gazetesi, 6 Nisan 1965b, Sayı: 4949.

Sakarya Gazetesi, 21 Temmuz 1965c, Sayı: 4537.

Sakarya Gazetesi, 11 Şubat 1966a, Sayı: 4711.

Sakarya Gazetesi, 11 Mart 1966b, Sayı: 4735.

Sakarya Gazetesi, 28 Haziran 1966c, Sayı: 4824.

Sakarya Gazetesi, 7 Temmuz 1966d, Sayı: 4832.

Sakarya Gazetesi, 1 Kasım 1966e, Sayı: 4931.

Sakarya Gazetesi, 16 Aralık 1966f, Sayı: 4968.

Sakarya Gazetesi, 10 Ocak 1967, Sayı: 4990.

Sakarya Gazetesi, 19 Mayıs 1967, Sayı: 5093.

Sakarya Gazetesi, 24 Mayıs 1968, Sayı: 5396.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Sakarya Gazetesi, 29 Nisan 1969, Sayı: 5636.

Sakarya Gazetesi, 3 Ekim 1970a, Sayı: 6105.

Sakarya Gazetesi, 13 Ekim 1970b, Sayı: 6115.

Sakarya Gazetesi, 12 Kasım 1970c, Sayı: 6145.

Sakarya Gazetesi, 27 Temmuz 1971, Sayı: 6396.

Sakarya Gazetesi, 1 Kasım 1976a, Sayı: 8058.

Sakarya Gazetesi, 8 Kasım 1976b, Sayı: 8064.

Sakarya Gazetesi, 29 Aralık 1976c, Sayı:8106.

Sakarya Gazetesi, 8 Ekim 1976d, Sayı: 8038.

Sakarya Gazetesi, 20 Mayıs 1982a, Sayı: 9764.

Sakarya Gazetesi, 24 Haziran 1982b, Sayı: 9792.

Sakarya Gazetesi, 31 Temmuz 1982c, Sayı: 9721.

Sakarya Gazetesi, 25 Ağustos 1982d, Sayı: 9742.

Sakarya Gazetesi, 23 Eylül 1982e, Sayı: 9767.

Sakarya Gazetesi, 12 Ekim 1982f, Sayı: 9780.

Sakarya Gazetesi, 6 Ocak 1983a, Sayı: 9751.

Sakarya Gazetesi, 17 Şubat 1983b, Sayı: 9787.

Sakarya Gazetesi, 5 Mart 1985, Sayı: 10471.

Sakarya Gazetesi, 16 Haziran 1986, Sayı: 10918.

Sakarya Gazetesi, 13 Şubat 1988a, Sayı: 11430.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Sakarya Gazetesi, 15 Şubat 1988b, Sayı: 11431.

Sakarya Gazetesi, 23 Mayıs 1989a, Sayı: 11817.

Sakarya Gazetesi, 31 Mayıs 1989b, Sayı:11824.

Sakarya Gazetesi, 3 Haziran 1989c, Sayı: 11827.

Sakarya Gazetesi, 13 Kasım 1990, Sayı: 12262.

Sakarya Gazetesi, 4 Mart 1992, Kültür ve Yaşam Eki. Sayı: 7.

Sakarya Gazetesi, 13 Ocak 1991a, Sayı: 12317.

Sakarya Gazetesi, 18 Ocak 1991b, Sayı: 12319.

Sakarya Gazetesi, 6 Şubat 1991c, Sayı: 12335.

Sakarya Gazetesi, 23 Mart 1991d, Sayı: 12374.

Sakarya Gazetesi, 29 Mart 1991e, Sayı: 12378.

Sakarya Gazetesi, 1 Nisan 1991f, Sayı: 12380.

Sakarya Gazetesi, 23 Nisan 1991g, Sayı: 12397.

Sakarya Gazetesi, 3 Aralık 1992, Sayı: 12891.

Sakarya Gazetesi, 6 Mart 1993a, Sayı: 12971.

Sakarya Gazetesi, 17 Temmuz 1993b, Sayı: 13078.

Sakarya Gazetesi, 23 Kasım 1993c, Sayı: 13188.

Sakarya Gazetesi, 6 Ekim 1995, Sayı: Belirtilmemiştir.

Sakarya Gazetesi, 4 Mayıs 2001a, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 2 Temmuz 2001b, Sayı: Belirtilmemiş.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Sakarya Gazetesi, 15 Eylül 2001c, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 31 Ekim 2001d, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 5 Mart 2002a, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 5 Nisan 2002b, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 11 Ağustos 2002c, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 25 Ağustos 2002d, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 24 Haziran 2003a, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 1 Temmuz 2003b, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 8 Temmuz 2003c, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 17 Temmuz 2003d, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 21 Temmuz 2003e, Sayı: Belirtilmemiş.

Sakarya Gazetesi, 30 Temmuz 2003f, Sayı: Belirtilmemiş.

Say-Özer, Y., 1996, Ticaret Mekanlarının Oluşumu ve Gelişimi İlkelerinin İncelenerek Tipolojik Açıdan Sınıflandırılması, Yıldız Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.

Sayar, S., 2011, Kolektif Bellek Bağlamında Tuzla Köyiçi Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Schudson, M., 2007, Kollektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri, Cogito: Bellek: Öncesiz, Sonrasız, (50) 179-199.

Servet-i Fenün, 1892, Sayı:76, Sayfa:1

Sever, A, İ., 2011, Geçmişten Günümüze Alışveriş Kültürü Ve Mekanlarına Örnek Kapalıçarşı, V. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi-Sanat Etkinlikleri.

Seymen, G., 2019, Bir Kentsel Mekanın Bellek Üzerindden Var Edilme Biçimi: Trabzon Hacı Kasım Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Sherman, S, A., Varni, J. W., Ulrich, R. S., Malcarne, V, L., 2005, Post-Occupancy Evaluation Of Healing Gardens İn A Pediatric Cancer Center. Landscape and Urban Planning, 73(2-3), 167-183.

Southworth, M., 2005, Reinventing Main Street: From Mall to Townscape Mall, Journal of Urban Design, Cilt 10, No 2, s. 151-70.

Soydaş, O., 1949, Cumhuriyet'in 25.ci Yılında Eskişehir'e Bakış, Bakış Matbaası, İstanbul.

Şahinalp, S, M., Günal, V., 2016, Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı: 11/8, Sayfa: 335-360.

Şahin, F., 2005, Alışveriş Merkezlerinin Biçimlenmesinde Önemli Boyutlardan Kamusal Mekan ve Kamusallık Olgusu, KATÜ, Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, F., 2007, Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri, International Congress Of Asian And North African Studies, Ankara, cilt.6, 2879-2893.

Şahin, F., 2012, Eskişehir İlinin Kültür Turizmi Potansiyeli: Mevcut Durum Ve Öneriler. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, EKVKBK Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.

Şükrü, F., 1930, Eskişehir Ticari, Coğrafi, Tarihi, Malumat ve Halk Bilgileri, Eskişehir: Cumhuriyet Halk Fıkrası, Sakarya Matbaası.

Tanyeli, U., 1987. Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi,

Tanyeli, U., 2011, Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri, Boyut Yayıncılık.

TDK- Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, 1974

Tekin, H, H., Tekin, H., 2012, Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme, İstanbul University Journal of Sociology, Sayı: 3, Sayfa:101-116.

Tokmak, M., 2016, Sözlü Tarih Ve Derinlemesine Görüşme, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, ss. 83-98.

Topçu, K., Bilsel, G, S., 2016, Geleneksel Gaziantep Çarşısı'nın Mekânsal Kalite Açısından Değerlendirilmesi, ARTİUM Dergisi, Sayı:1, Sayfa: 58-74.

Turgut, A, C., 2019, Roma Dönemi Şehircilik Anlayışı, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı:26, Sayfa: 273-302.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Tutuk, İ, Ö., Üstün, F., 2006, Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme, Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu, Sayfa:923- 948.

Tuzcuoğlu, T., 2013, Kat Mülkiyeti Kanununa Eklenen Toplu Yapılara İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi The Evaluation of the Provisions on Subsidized Buildings Attached to the Condominium Ownership Act, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8 (Özel), 2673-2706.

Üstün, B., Özkan, C., 2016, Eskişehir Hamamyolu Caddesi'nin Cumhuriyet Döneminden Günümüze Mekansal Değişimine Yönelik Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18. 54-77.

Üstün, B., 2018, An Anatolian City: A Research on Cinema Culture and Movie Theaters in Eskişehir, International Journal of Architecture ve Planning, Volume 6, Issue 2, pp: 433-460/Published.

Uğurlu, K., Ençevik, Z., 2018, Eskişehir Şehrengizi, Çizgi Kitabevi Yayınları.

Vakit Gazetesi, 8 Mayıs 1933, Memleket Haberleri, Sayfa 10.

Vischer, J., 2001, Post-Occupancy Evaluation: A Multifaceted Tool for Building Improvement, Learning From Our Buildings, A State of the Practice Summary of Post-Occupancy Evaluation. Federal Facilities Council, National Academy Press. Sayfa: 23-34.

Yakut, K., 2007, XX. Yüzyılın başında Eskişehir : "Eskişehir" ve "Hakikat" Gazetelerine Göre, Eskişehir.

Yakut, K., 2016, Modern Eskişehir'in Doğuşu (1923-1938), Kebikeç Yayınları.

Yılmaz, A., 2014, Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekansal Bir Deneyim Olarak Hatırlama, Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları, (haz. L. Neyzi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Zimmerman, A., Martin, M., 2001, Post-occupancy Evaluation: Benefits and Barriers. Building Research ve Information, 29(2), 168-174.

Whitehouse, S., Varni, J. W., Seid, M., Cooper-Marcus, C., Ensberg, M. J., Jacobs, J, R., ve Mehlenbeck, R, S., 2001, Evaluating a children's hospital garden environment: Utilization and consumer satisfaction. Journal of environmental psychology, 21(3), 301-314.

White, T, E., 1989, Post-Occupancy Evaluatıon From The Clıent's Perspectıve, Building Evaluation. Editör: Wolfgang F. E. Preiser, Springer Science+Business Media New York. S:19-34.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Webster Dictionary, Url: https://www.merriam-webster.com/dictionary/memory. Erişim Tarihi: 22.04.2022.

Wertsch, J. V., Roediger III, H. L., 2008, Collective Memory: Conceptual Foundations And Theoretical Approaches. Memory, 16(3), 318-326.

İnternet Kaynakları:

URL 1: https://www.yazgandesign.com/hamamyolu-urban-deck , Erişim Tarihi: 01.04.2022.

URL 2: https://sozluk.gov.tr/ , Erişim Tarihi: 04.05. 2022.

URL 3: https://tr.pinterest.com/pin/498070040029925382/ , Erişim Tarihi: 04.05.2022.

URL 4: https://www.yakala.co/tatil/yurtici-turlar/istanbul-kalkisli-turlar-ve-geziler/istanbul-kalkisli-kultur-turlari/gunubirlik-eskisehir-odunpazari-turu-8--firsati, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

URL5: http://www.istikbalgazetesi.com/haber18.asp?sec=1venewsid=128223venewscatid=7, Erişim Tarihi: 01.04.2022.

URL6: http://www.eskisehirgundem.com/?sec=1veamp;newscatid=1veamp;newsid=114463 , Erişim tarihi: 01.04.2022.

URL 7: https://www.arkiv.com.tr/proje/hamamyolu-urban-deck/6591, Erişim Tarihi: 01.04.2022.

URL 8: https://www.eskisehir.net/eskisehir/hamamyolu-odule-doymuyor-12nci-odulunu-aldi-h24290.html, Erişim Tarihi: 01.04.2022.

URL 9: https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/eskisehir/eskisehirin-yeni-cazibe-merkezi-hamamyolu-caddesi-12653864 . Erişim Tarihi: 01.04.2022.

URL 10: https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/eskisehir/hamamyolu-caddesine-yogun-ilgi-41305976 , Erişim Tarihi: 01.04.2022.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

URL 11: https://www.esgazete.com/yikilan-tarihi-bina-alanina-meydan-yapiliyor , Erişim Tarihi: 21.03.2022.

URL 12: https://www.nufusu.com/il/eskisehir-nufusu , Erişim Tarihi: 03.04.2022.

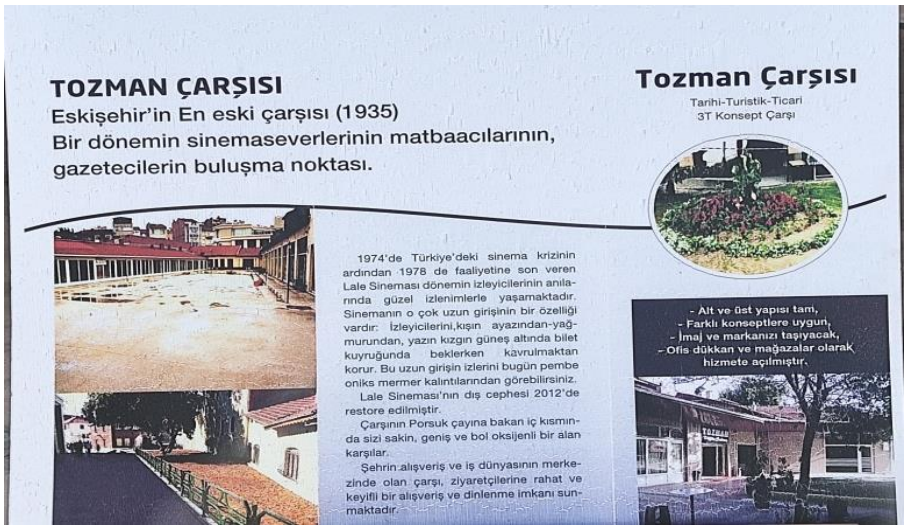
URL 13: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196926 , Erişim Tarihi: 21.12.2021.

EK AÇIKLAMALAR

EK AÇIKLAMALAR-A: Tozman Çarşısı

Şekiller, Tozman Çarşısı'nda yer alan panolardan yazar tarafından çekilmiştir.

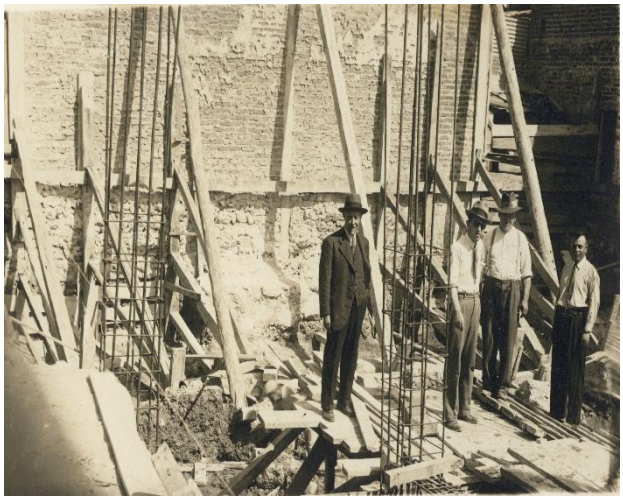

-Tozman Çarşısı-
KİRALIK MAĞAZA VE OFİSLER
Eskişehir'in En eski Çarşısı (1935)
Şehrin tam merkezinde, Porsuk çayının kıyısında yeralan Tozman Çarşısı, ulaşım ağları ve konaklama tesislerine yakınlığı ile dikkat çekmektedir.
Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan Tozman Çarşısı eski Anadolu çarşılarının tipik özelliği olarak sizi bir ada gibi içine alır.
Değirmen sokağa cepheli giriş kısmında sağ tarafta Lale Sineması ve hemen ona bitişik, açık ve kapalı alanı toplam 160 metrekare olan bir kahve salonu mevcuttur.
Girişte sol tarafta sıralanan davetiyeciler, geçmişte çarşının matbaacılıkta önemli bir yeri olduğunun bugünkü izlerini taşımaktadır.
Eskişehir'de " Basın ve matbuatın kalbi "nin attığı yer olarak Değirmen sokak ve Tozman çarşısı, yerel gazetelerin ve bazı İstanbul gazetelerinin Anadolu baskılarını hazırlamıştır.
1943 de Hasan Tozman tarafından yaptırılan Lale Sineması Eskişehir'in günümüzde nadir rastlanan en eski sinema binalarından biridir. Başlı başına sinema binası olarak inşaa edilmiş özgün bir yapıdır. Alt Salon-Balkon ve Loca olarak 1000 kişilik kapasitelidir.
TOZMAN ÇARŞISI
Köprübaşı Değirmen Sok. No.13 Eskişehir
İletişim: tozmancarsi26@gmail.com
Tozman Çarşısı
Tarihi-Turistik-Ticari
3T Konsept Çarşı

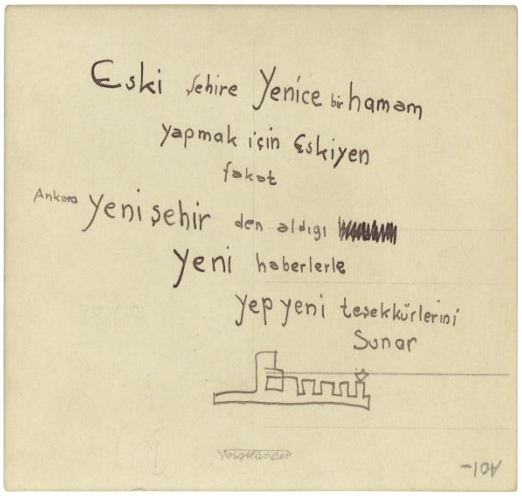

TOZMAN ÇARŞISI
Eskişehir'in En eski çarşısı (1935)
Bir dönemin sinemaseverlerinin matbaacılarının, gazetecilerin buluşma noktası.
Tozman Çarşısı
Tarihi-Turistik-Ticari
3T Konsept Çarşı
1974'de Türkiye'deki sinema krizinin ardından 1978 de faaliyetine son veren Lale Sineması dönemin izleyicilerinin anılarında güzel izlenimlerle yaşamaktadır. Sinemanın o çok uzun girişinin bir özelliği vardır: İzleyicilerini,kışın ayazından-yağmurundan, yazın kızgın güneş altında bilet kuyruğunda beklerken kavrulmaktan korur. Bu uzun girişin izlerini bugün pembe oniks mermer kalıntılarından görebilirsiniz.
Lale Sineması'nın dış cephesi 2012'de restore edilmiştir.
Çarşının Porsuk çayına bakan iç kısmında da sizi sakin, geniş ve bol oksijenli bir alan karşılar.
Şehrin alışveriş ve iş dünyasının merkezinde olan çarşı, ziyaretçilerine rahat ve keyifli bir alışveriş ve dinlenme imkanı sunmaktadır.
- Alt ve üst yapısı tam,
- Farklı konseptlere uygun,
- İmaj ve markanızı taşıyacak,
- Ofis dükkan ve mağazalar olarak hizmete açılmıştır.

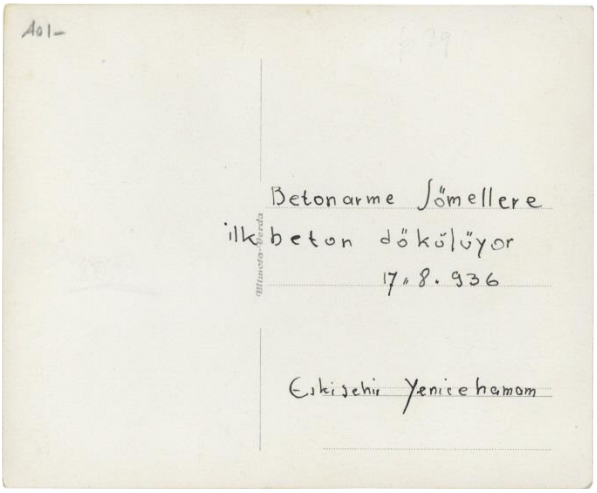
EK AÇIKLAMALAR –B: Yenice Hamamı İnşası

Yenice Hamamı'nın inşa edildiği dönemde çekilen fotoğraflar ve fotoğraflara yazılan notlar (Kaynak: URL:13)

EK AÇIKLAMALAR –C: Hamamyolu Çarşısı'nın Algısal Fragmanları

Çizelge: Hamamyolu Çarşısı'nın Algısal Fragmanları

	Kişi Sayısı (n)	**Frekans (f)**	**Kadın**	**Erkek**	**18-30**	**31 yaş ve üzeri**
a. TATLAR						
1. KARAKEDİ BOZASI						
En çok bilinen (5)	266	%68.38	%67,97	%69.17	%66.38	%71.43
Çok bilinen (4)	62	%15.94	%16.41	%15.04	%13.62	%19.48
Bilinen (3)	27	%6.94	%5.86	%9.02	%7.23	%6.49
Az bilinen(2)	19	%4.88	%4.69	%5.26	%7.23	%1.30
En az bilinen (1)	15	%3.86	%5.08	%1.50	%5.53	%1.30
	389	%100	%100	%100	%100	%100
2. ABDÜLSELAM'IN BALABANI						
En çok bilinen (5)	130	%34.76	%28.05	%47.66	%29.65	%49.31
Çok bilinen (4)	63	%16.84	%18.29	%14.06	%15.65	%18.75
Bilinen (3)	62	%16.58	%17.48	%14.84	%19.13	%12.50
Az bilinen(2)	63	%16.84	%19.11	%12.50	%20.87	%10.42
En az bilinen (1)	56	%14.97	%14.97	%10.94	%18.70	%9.03
	374	%100	%100	%100	%100	%100
3. TATLIDİL'İN KÖFTESİ						
En çok bilinen (5)	137	%36.63	%31.69	%45.80	%29.65	%47.30
Çok bilinen (4)	69	%18.45	%17.28	%20.61	%13.72	%25.68
Bilinen (3)	65	%17.38	%18.11	%16.03	%19.91	%13.51
Az bilinen(2)	47	%12.57	%15.64	%6.87	%17.26	%5.41
En az bilinen (1)	56	%14.97	%17.28	%10.69	%19.47	%8.11
	374	%100	%100	%100	%100	%100
4. PASTANELER						
En çok bilinen (5)	95	%25.54	%30.86	%15.50	%26.92	%23.19
Çok bilinen (4)	84	%22.58	%23.87	%20.16	%23.93	%20.29
Bilinen (3)	85	%22.85	%21.40	%25.58	%22.22	%23.91
Az bilinen(2)	61	%16.40	%14.81	%19.38	%14.53	%19.57
En az bilinen (1)	47	%12.63	%9.05	%19.38	%12.39	%13.04
	372	%100	%100	%100	%100	%100
b. KOKULAR						
1. HAMAM KOKUSU						
En çok bilinen (5)	78	%20.97	%21.81	%19.38	%17.54	%26.39
Çok bilinen (4)	59	%15.86	%15.23	%17.05	%13.60	%19.44

Bilinen (3)	67	%18.01	%17.28	%19.38	%18.86	%16.67
Az bilinen(2)	66	%17.74	%19.75	%13.95	%20.61	%13.19
En az bilinen (1)	102	%27.42	%25.93	%30.23	%29.39	%24.31
	372	%100	%100	%100	%100	%100
2. KAHVE KOKUSU						
En çok bilinen (5)	261	%67.27	%72.44	%57.46	%58.17	%73.19
Çok bilinen (4)	56	%14.43	%13.39	%16.42	%15.69	%13.62
Bilinen (3)	33	%8.51	%6.30	%12.69	%12.42	%12.42
Az bilinen(2)	16	%4.12	%3.94	%4.48	%5.88	%5.88
En az bilinen (1)	22	%5.67	%3.94	%8.96	%7.84	%7.84
	388	%100	%100	%100	%100	%100
3. BALIK KOKUSU						
En çok bilinen (5)	163	%43.01	%41.53	%45.80	%41.20	%48.59
Çok bilinen (4)	98	%25.86	%27.02	%23.66	%27.90	%22.60
Bilinen (3)	68	%17.94	%19.76	%14.50	%18.45	%17.12
Az bilinen(2)	30	%7.92	%6.85	%9.92	%6.01	%10.96
En az bilinen (1)	20	%5.28	%4.84	%6.11	%6.44	%3.42
	379	%100	%100	%100	%100	%100
4. AĞAÇ KOKUSU						
En çok bilinen (5)	50	%13.70	%12.13	%16.67	%13.60	%13.87
Çok bilinen (4)	47	%12.88	%15.06	%8.73	%14.04	%10.95
Bilinen (3)	87	%23.84	%24.27	%23.02	%23.68	%24.09
Az bilinen(2)	65	%17.81	%21.34	%11.11	%20.18	%13.87
En az bilinen (1)	116	%31.78	%27.20	%40.48	%28.51	%37.23
	365	%100	%100	%100	%100	%100
c. SESLER						
1. ÇOCUK SESLERİ						
En çok bilinen (5)	91	%24.53	%28.93	%16.28	%27.51	%19.72
Çok bilinen (4)	87	%23.45	%21.49	%27.13	%20.96	%27.46
Bilinen (3)	89	%23.99	%26.03	%20.16	%26.64	%19.72
Az bilinen(2)	51	%13.75	%14.05	%13.18	%14.41	%12.68
En az bilinen (1)	53	%14.29	%9.50	%23.26	%10.48	%20.42
	371	%100	%100	%100	%100	%100
2. KUŞ SESLERİ						
En çok bilinen (5)	59	%16.30	%32.24	%26.77	%33.62	%25.17
Çok bilinen (4)	53	%14.64	%20.82	%18.11	%19.21	%20.98
Bilinen (3)	77	%21.27	%20.41	%18.90	%19.65	%20.28
Az bilinen(2)	63	%17.40	%13.47	%11.81	%13.97	%11.19

En az bilinen (1)	110	%30.39	%13.06	%24.41	%13.54	%22.38
	362	%100	%100	%100	%100	%100
3.KAHVECİLERİN ÇINGIRAK SESLERİ						
En çok bilinen (5)	71	%19.19	%72.33	%56.49	%69.79	%62.42
Çok bilinen (4)	77	%20.81	%17.79	%20.61	%20.00	%16.78
Bilinen (3)	80	%21.62	%7.51	%10.69	%5.96	%12.75
Az bilinen(2)	64	%17.30	%1.19	%6.87	%1.70	%5.37
En az bilinen (1)	78	%21.08	%1.19	%5.34	%2.55	%2.68
	370	%100	%100	%100	%100	%100
4. ESNAF SESİ						
En çok bilinen (5)	61	%17.04	%43.37	%35.94	%45.06	%34.03
Çok bilinen (4)%%21.53%	28	%7.82	%24.10	%20.31	%23.61	%21.53
Bilinen (3)	70	%19.55	%19.68	%24.22	%21.03	%21.53
Az bilinen(2)	72	%20.11	%5.22	%6.25	%3.86	%8.33
En az bilinen (1)	127	%35.47	%7.63	%13.28	%6.44	%14.58
	358	%100	%100	%100	%100	%100
d. DOKULAR						
1. AHŞAP ZEMİN (HAMAMYOLU CADDESİ YENİ DÜZENLEME)						
En çok bilinen (5)	119	%32.16	%37.50	%17.83	%20.14	%37.34
Çok bilinen (4)	63	%17.03	%18.15	%13.95	%13.19	%13.19
Bilinen (3)	60	%16.22	%20.16	%23.26	%27.78	%27.78
Az bilinen(2)	43	%11.62	%9.68	%12.40	%12.50	%12.50
En az bilinen (1)	85	%22.92	%14.52	%32.56	%26.39	%26.39
	370	%100	%100	%100	%100	%100
2. VİTRİN CAMLARI						
En çok bilinen (5)	67	%18.56	%27.57	%23.81	%14.91	%24.82
Çok bilinen (4)	69	%19.11	%24.69	%13.49	%10.53	%17.02
Bilinen (3)	67	%18.56	%21.81	%25.40	%24.12	%21.28
Az bilinen(2)	69	%19.11	%12.76	%11.90	%23.25	%15.60
En az bilinen (1)	89	%24.65	%13.17	%25.40	%27.19	%21.28
	361	%100	%100	%100	%100	%100
3.BİNA CEPHELERİ						
En çok bilinen (5)	69	%19.17	%18.75	%22.58	%18.34	%22.96
Çok bilinen (4)	39	%10.83	%15.83	%13.71	%16.59	%12.59
Bilinen (3)	39	%19.17	%22.50	%20.97	%20.96	%23.70
Az bilinen(2)	67	%18.61	%24.17	%16.13	%24.45	%16.30
En az bilinen (1)	116	%32.22	%18.75	%26.61	%19.65	%24.44

	327	%100	%100	%100	%100	%100

EK AÇIKLAMALAR- D: Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesinden Memnun Musunuz?

Çizelge: Hamamyolu Çarşısı'nın Yeni Düzenlemesinden Memnun Musunuz?

	Kişi Sayısı (n)	Frekans (f)	Kadın	Erkek	18-30	31 yaş ve üzeri
1. SU ELEMANLARI						
En çok memnunum (5)	70	%18.23	%20.47	%13.85	%19.23	%16.67
Çok memnunum(4)	101	%26.30	%29.13	%20.77	%28.63	%22.67
Memnunum (3)	92	%23.96	%22.44	%26.92	%25.64	%21.33
Az memnunum (2)	46	%11.98	%13.39	%9.23	%11.54	%12.67
Hiç memnum değilim (1)	75	%19.53	%14.57	%29.23	%14.96	%26.67
	384	%100	%100	%100	%100	%100
2. YEŞİL ALAN						
En çok memnunum (5)	75	%19.48	%23.72	%11.36	%23.73	%12.75
Çok memnunum(4)	94	%24.42	%25.69	%21.97	%28.81	%17.45
Memnunum (3)	87	%22.60	%23.32	%21.21	%22.88	%22.15
Az memnunum (2)	41	%10.65	%11.07	%9.85	%8.90	%13.42
Hiç memnum değilim (1)	88	%22.86	%16.21	%35.61	%15.68	%34.23
	385	%100	%100	%100	%100	%100
3. OYUN ALANLARI						
En çok memnunum (5)	137	%25.97	%28.91	%20.16	%28.09	%22.67
Çok memnunum (4)	69	%28.05	%29.69	%24.81	%29.79	%25.33
Memnunum (3)	65	%25.19	%23.44	%28.68	%24.26	%26.67
Az memnunum (2)	47	%7.79	%8.59	%6.20	%7.66	%8.00
Hiç memnum değilim (1)	56	%12.99	%9.38	%20.16	%10.21	%17.33
	374	%100	%100	%100	%100	%100
4. OTURMA ELEMANLARI						
En çok memnunum (5)	118	%30.65	%33.33	%25.38	%31.65	%29.05
Çok memnunum (4)	99	%25.71	%26.67	%23.85	%30.38	%18.24
Memnunum (3)	92	%23.90	%23.92	%23.85	%21.94	%27.03
Az memnunum (2)	26	%6.75	%7.06	%6.15	%5.91	%8.11
Hiç memnum değilim (1)	50	%12.99	%9.02	%20.77	%10.13	%17.57

	385	%100	%100	%100	%100	%100
5. GÖLGELEME ELEMANLARI (PERGOLE VB.)						
En çok memnunum (5)	65	%17.06	%19.37	%12.50	%18.38	%14.97
Çok memnunum (4)	91	%23.88	%24.51	%22.66	%26.92	%19.05
Memnunum (3)	98	%25.72	%25.69	%25.78	%24.36	%27.89
Az memnunum (2)	61	%16.01	%17.00	%14.06	%17.09	%14.29
Hiç memnum değilim (1)	66	%17.32	%13.44	%25.00	%13.25	%23.81
	381	%100	%100	%100	%100	%100
6. YER DÖŞEME ELEMANLARI						
En çok memnunum (5)	60	%15.63	%19.69	%7.69	%20.09	%8.67
Çok memnunum (4)	87	%22.66	%23.23	%21.54	%25.64	%18.00
Memnunum (3)	78	%20.31	%22.83	%15.38	%19.23	%22.00
Az memnunum (2)	50	%13.02	%14.57	%10.00	%13.68	%12.00
Hiç memnum değilim (1)	109	%28.39	%19.69	%45.38	%21.37	%39.33
	384	%100	%100	%100	%100	%100
7. ÇÖP KUTULARI						
En çok memnunum (5)	93	%24.22	%29.53	%13.85	%24.26	%24.16
Çok memnunum (4)	101	%26.30	%24.80	%29.23	%22.15	%22.15
Memnunum (3)	98	%25.52	%24.02	%28.46	%26.85	%26.85
Az memnunum (2)	57	%14.84	%16.14	%12.31	%15.44	%15.44
Hiç memnum değilim (1)	35	%9.11	%5.51	%16.15	%11.41	%11.41
	384	%100	%100	%100	%100	%100
8.PASAJ GİRİŞLERİ						
En çok memnunum (5)	51	%13.49	%15.66	%9.30	%15.52	%10.27
Çok memnunum (4)	70	%118.52	%20.08	%15.50	%22.41	%10.27
Memnunum (3)	129	%34.13	%34.14	%34.11	%33.19	%35.62
Az memnunum (2)	57	%15.08	%16.47	%12.40	%16.38	%13.01
Hiç memnum değilim (1)	71	%18.78	%13.65	%28.68	%12.50	%28.77
	378	%100	%100	%100	%100	%100
9. HEYKEL-ANIT VB.						
En çok memnunum (5)	106	%28.04	%28.63	%26.92	%26.41	%26.41
Çok memnunum (4)	107	%28.31	%29.84	%25.38	%30.74	%30.74

Memnunum (3)	82	%21.69	%22.58	%20.00	%21.65	%21.65
Az memnunum (2)	34	%8.99	%10.48	%6.15	%10.82	%10.82
Hiç memnum değilim (1)	49	%12.96	%8.47	%21.54	%10.39	%10.39
	378	%100	%100	%100	%100	%100
10. AYDINLATMA ELEMANLARI						
En çok memnunum (5)	93	%24.41	%26.59	%20.16	%25.11	%23.29
Çok memnunum (4)	123	%32.28	%34.13	%28.68	%35.74	%26.71
Memnunum (3)	93	%24.41	%22.22	%28.68	%22.98	%26.71
Az memnunum (2)	33	%8.66	%10.32	%5.43	%8.94	%8.22
Hiç memnum değilim (1)	39	%10.24	%6.75	%17.05	%7.23	%15.07
	381	%100	%100	%100	%100	%100
11. YAYA GEÇİŞ KÖPRÜSÜ (İBRAHİM KARAOĞLAN OĞLU CAD. KÖPRÜ)						
En çok memnunum (5)	88	%23.04	%27.67	%13.95	%29.06	%13.51
Çok memnunum (4)	81	%21.20	%20.55	%22.48	%26.07	%13.51
Memnunum (3)	69	%18.06	%21.74	%10.85	%19.23	%16.22
Az memnunum (2)	36	%9.42	%9.09	%10.08	%8.12	%11.49
Hiç memnum değilim (1)	108	%28.27	%20.95	%42.64	%17.52	%45.27
	382	%100	%100	%100	%100	%100
12. ENGELLİ ERİŞEBİLİRLİĞİ						
En çok memnunum (5)	98	%26.06	%26.10	%25.98	%26.61	%25.17
Çok memnunum (4)	93	%24.73	%25.30	%23.62	%24.03	%25.87
Memnunum (3)	90	%23.94	%27.31	%17.32	%27.90	%17.48
Az memnunum (2)	47	%12.50	%12.85	%11.81	%12.02	%13.29
Hiç memnum değilim (1)	48	%12.77	%8.43	%21.26	%9.44	%18.18
	376	%100	%100	%100	%100	%100
13.KAFELER						
En çok memnunum (5)	75	%19.95	%21.29	%17.32	%21.46	%17.48
Çok memnunum (4)	88	%23.40	%23.29	%23.62	%22.75	%24.48
Memnunum (3)	96	%25.53	%26.51	%23.62	%26.61	%23.78
Az memnunum (2)	57	%15.16	%16.47	%12.60	%15.02	%15.38
Hiç memnum değilim (1)	60	%15.96	%12.45	%22.83	%14.16	%18.88
	376	%100	%100	%100	%100	%100

14. ÇEVRESEL BAKIM						
En çok memnunum (5)	111	%29.52	%27.57	%23.81	%26.84	%33.79
Çok memnunum (4)	94	%25.00	%24.69	%13.49	%27.27	%21.38
Memnunum (3)	83	%22.07	%21.81	%25.40	%24.24	%18.62
Az memnunum (2)	36	%9.57	%12.76	%11.90	%10.39	%8.28
Hiç memnum değilim (1)	52	%13.83	%13.17	%25.40	%11.26	%17.93
	376	%100	%100	%100	%100	%100
15. GÖRSEL UYUM VE ESTETIK						
En çok memnunum (5)	101	%26.58	%29.20	%21.54	%26.50	%26.71
Çok memnunum (4)	88	%23.16	%24.00	%21.54	%26.07	%18.49
Memnunum (3)	67	%17.63	%18.40	%16.15	%20.94	%12.33
Az memnunum (2)	35	%9.21	%11.20	%5.38	%8.12	%10.96
Hiç memnum değilim (1)	89	%23.42	%17.20	%35.38	%18.38	%31.51
	380	%100	%100	%100	%100	%100
16. EVCİL HAYVANLAR İÇİN DÜZENLEME						
En çok memnunum (5)	67	%17.96	%20.73	%12.60	%17.83	%18.18
Çok memnunum (4)	73	%19.57	%19.51	%19.69	%20.43	%18.18
Memnunum (3)	108	%28.95	%30.89	%25.20	%33.04	%22.38
Az memnunum (2)	47	%12.60	%12.60	%12.60	%13.48	%11.19
Hiç memnum değilim (1)	78	%20.91	%16.26	%29.92	%15.22	%30.07
	373	%100	%100	%100	%100	%100
17. WC VE EMZİRME ALANLARI						
En çok memnunum (5)	69	%18.65	%20.08	%15.87	%18.50	%18.88
Çok memnunum (4)	55	%14.86	%12.30	%19.84	%14.10	%18.65
Memnunum (3)	99	%26.76	%29.51	%21.43	%32.16	%18.18
Az memnunum (2)	66	%17.84	%19.26	%15.08	%16.30	%20.28
Hiç memnum değilim (1)	81	%21.89	%18.85	%27.78	%18.94	%26.57
	370	%100	%100	%100	%100	%100
18. GÜVENLİK						
En çok memnunum (5)	98	%26.49	%26.64	%26.19	%25.6	%27.66
Çok memnunum (4)	89	%24.05	%22.54	%26.98	%22.27	%26.95

Memnunum (3)	94	%25.41	%29.10	%18.25	%27.95	%21.28
Az memnunum (2)	33	%8.92	%9.84	%7.14	%10.92	%5.67
Hiç memnum değilim (1)	56	%15.14	%11.89	%21.43	%13.10	%18.44
	370	%100	%100	%100	%100	%100

EK AÇIKLAMALAR- E: Anket Soruları

HAMAMYOLU ÇARŞISI'NIN DEĞİŞEN KENTSEL MEKAN VE BELLEK ÖGELERİNİN KULLANICI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

ANKET ÇALIŞMASI

Değerli Anket Katılımcısı:

'Değişen Kentsel Ögelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması: Hamamyolu Çarşısı Örneği' başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında, Hamamyolu Çarşısı'nın bellek mekanlarının tespiti ve kullanıcı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamaktayım. Bu amaç için anket sorularına cevaplarınızla sağlamış olduğunuz katkı için teşekkür ederim.

Özlem Büyüktaş.

A. DEMOĞRAFIK ANALIZ

1. **Yaş:**
2. **Cinsiyet:** ◯ Kadın ◯ Erkek
3. **Meslek:**
4. **Doğum Yeri:**
5. **Kaç yıldır Eskişehir'de yaşıyorsunuz?** ◯ 0-5 yıl ◯ 5-10 yıl ◯ 10-20yıl ◯ 10-20 yıl ◯ 20-30 yıl ◯ 30 yıl ve üzeri
6. **Eğer şuan Eskişehir'de yaşamıyorsanız, kaç yıl Eskişehir'de yaşadınız?**
   Belirtiniz:.....
7. **Eğitim durumunu:** ◯ Okur-yazar değil ◯ Ortaokul ◯ İlkokul ◯ Lise ◯ Üniversite ◯ Lisansüstü
8. **Bedensel engeliniz var mı? Evet ise derecesi ve türü nedir ?** ◯ Evet ◯ Hayır

Engel Türü	Az	Orta	İleri
Görsel			
İşitsel			
Fiziksel			

B. HAMAMYOLU ÇARŞISI DENEYİMLERİ

B-1 FİZİKSEL DENEYİM ANALİZİ

1. **Hamamyolu Çarşısı'nı kullanım/ bulunma nedeniniz nedir?**
   - o İkamet ediyorum (Evim bu bölgede.)
   - o Esnafım (Dükkanım- İş yerim bu bölgede.)
   - o Çalışıyorum (Herhangi bir dükkanda çalışıyorum.)
   - o Alışveriş için geliyorum
   - o Hamamlar için geliyorum
   - o Boş zaman geçirmek için geliyorum (Park, Gezme, Yeme-içme)
   - o Diğer:.....(Kısaca belirtiniz.)

2. **Hamamyolu Çarşısı'nı ne kadar sıklıkla kullanmaktasınız?**
   - o Her Gün
   - o Haftada Birkaç Kere
   - o Haftada Bir Kez
   - o Ayda Birden Fazla
   - o Ayda Bir Kez
   - o Diğer Sıklık Dereceniz:.....

3. **Hamamyolu Çarşısı'nı genellikle hangi saat aralıklarında kullanıyorsunuz?**
   o Tüm gün o 09.00-13.00 o 13.00-19.00 o 19.00 ve sonrası

4. **Hamamyolu Çarşısı'nda ne kadar vakit geçiriyorsunuz?**
   o Bir saatten az o 1-2 saat o 2-3 saat o 3-4 saat o 4 saatten daha fazla

5. **Hamamyolu Çarşısı'na gelmek için hangi ulaşım araçlarını kullanıyorsunuz?**
   o Özel araç o Yaya olarak o Otobüs o Tramvay o Bisiklet o Diğer:.....

6. Hamamyolu Çarşısı'nı hangi amaçlarla kullanıyorsunuz? ***(Öncelik sırasına göre, birden fazla seçenek numaralandırabilirsiniz?)***

o Alışveriş o Yeme/İçme ve Eğlence
o Yürüyüş o Çocuk oyun etkinliği
o Geçiş Alanı Olarak *(Başka bir cadde/sokak arası ve/veya iş yerine geçiş gibi)*

7. Sizce Hamamyolu Çarşısı'nın sembolleri nedir? Öncelik derecesini belirterek beş veya daha fazlasını işaretleyebilirsiniz.

(5: en önde gelen sembol; 1: en sonda gelen sembol)

Önem derecesi	Hamamlar	Pasajlar	Kahveciler	Kuyumcular	İşhanları	Çınar Ağacı	Su ögesi	Köprüler
5								
4								
3								
2								
1								
Önem derecesi	Camiler	Saatçiler	Oturma Alanları	Oyun Alanları	Porsuk Konukevi	Özgür Kadın Heykeli	Diğer:	Diğer:
5								
4								
3								
2								
1								

8. Hamamyolu Çarşısı'nda en çok kullandığınız mekan-mekanlar nelerdir?

Hamamlar	#######	5	4	3	2	1	#####
Pasajlar	#######	5	4	3	2	1	#####
Bankalar	#######	5	4	3	2	1	#####
Yeme-İçme Mekanları	#######	5	4	3	2	1	#####
Taşbaşı Çarşısı	#######	5	4	3	2	1	#####
Bıçakçılar Çarşısı	#######	5	4	3	2	1	#####
Kuyumcular Çarşısı	#######	5	4	3	2	1	#####
Çarşı Cami	#######	5	4	3	2	1	#####
Havva Cami	#######	5	4	3	2	1	#####
Asırcıklı Caddesi	#######	5	4	3	2	1	#####
Oyun Parkları	#######	5	4	3	2	1	#####
Hamamyolu Oturma Alanları	#######	5	4	3	2	1	#####
Porsuk Konuk Evi (Turing Otel)	#######	5	4	3	2	1	#####
FORA Rehabilitasyon Merkezi	#######	5	4	3	2	1	#####
Berk Düğün Salonu	#######	5	4	3	2	1	#####
Diğer:.....	#######	5	4	3	2	1	#####

9. Hamamyolu'nun gece kullanıyor musunuz?

o Evet o Hayır

10. Hayır ise nedenleri nedir?

Gece aydınlatması	#######	5	4	3	2	1	########
Asayiş	#######	5	4	3	2	1	########
Çarşıların kapalı olması	#######	5	4	3	2	1	########
Yaya yolu ve kaldırım kaplama malzemeleri	#######	5	4	3	2	1	########
İşimin olmaması	#######	5	4	3	2	1	########
Diğer.....	#######	5	4	3	2	1	########

B. HAMAMYOLU ÇARŞISI DENEYİMLERİ

B-2 ALGISAL DENEYİM ANALİZİ

11. Aşağıda yer alan Hamamyolu'nun algısal ögeleri sizin için ne kadar güçlüdür?

KOKULAR							
Hamamların kokusu	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Kahvelerin kokusu	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Balıkçıların kokusu	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Ağaçların kokusu	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Diğer:	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
TATLAR							
Karakedi'nin bozası	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Abdülselam'ın balabanı	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Tatıdil'in köftesi	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Pastaneler	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Diğer:	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
SESLER							
Çocuk sesleri	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Kuş sesleri	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Kahveci çıngırakları	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Esnafın bağırma sesleri	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Diğer:	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
DOKULAR							
Park düzenlemesi	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Vitrin camları	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Bina cepheleri	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Yeşil alan	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf
Diğer:	güçlü	5	4	3	2	1	zayıf

C. HAMAMYOLU ÇARŞISI'NIN KULLANIM SONRASI DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Hamamyolu Çarşısı'nın yeni düzenlemesini beğeniyor musunuz?

o Evet o Hayır

Beğenme/ Beğenmeme nedenini kısaca yazınız:

2. Hamamyolu Çarşısı'nın yeni düzenlemesine göre aşağıdaki kentsel donatı (oturma, çöp kutusu, su ögesi vb.) elemanlarından memnun musunuz?

Su elemanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Yeşil alanlar	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Çocuk oyun alanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Oturma elemanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Gölgeleme elemanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Yer döşeme elemanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Çöp kutusu elemanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Pasaj girişleri	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Heykel, anıt vb.	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Aydınlatma elemanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Yaya geçiş köprüsü	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Engelli erişilebilirliği	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Kafeler	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Çevresel bakım	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Görsel uyum ve estetik	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Evcil Hayvanlar için düzenleme	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Muhtarlık	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Wc ve emzirme alanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Mescid	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Abdest alma alanları	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Mekansal çeşitlilik	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Güvenlik	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Diğer:	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim
Diğer:	çok memnun	5	4	3	2	1	hiç memnun değilim

Katılımınız ve değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

EK AÇIKLAMALAR- F: Sözlü Tarih (Derinlemesine Görüşme) Soruları

HAMAMYOLU ÇARŞISI'NIN GEÇMİŞ BELLEK ÖGELERİNİN TESPİTİ

A.DEMOĞRAFIK ANALIZ

1. Yaş:

2. Cinsiyet: ◯ Kadın ◯ Erkek

3. Meslek:

4. Doğum Yeri:

5. Kaç yıldır Eskişehir'de yaşıyorsunuz?

◯ 0-5 yıl ◯ 5-10 yıl ◯ 10-20yıl ◯ 10-20 yıl ◯ 20-30 yıl ◯ 30 yıl ve üzeri

6. Eğer şuan Eskişehir'de yaşamıyorsanız, kaç yıl Eskişehir'de yaşadınız?

Belirtiniz:.....

7. Eğitim durumunu: ◯ Okur-yazar değil ◯ Ortaokul ◯ İlkokul ◯ Lise ◯ Üniversite ◯ Lisansüstü

8. Bedensel engeliniz var mı? Evet ise derecesi ve türü nedir ?

◯ Evet ◯ Hayır

Engel Türü	Az	Orta	İleri
Görsel			
İşitsel			
Fiziksel			

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME

Değerli Katılımcı;

'Değişen Kentsel Ögelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması: Hamamyolu Çarşısı Örneği' başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında, Hamamyolu Çarşısı'nın geçmiş bellek mekanlarının tespiti edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç için görüşme sorularına cevaplarınızla sağlamış olduğunuz katkı için teşekkür ederim.

Özlem Büyüktaş.

B.HAMAMYOLU ÇARŞISI'NIN GEÇMİŞ KENTSEL BELLEK ÖGELERİNİ TESPİT EDİLMESİ

1. Hamamyolu Çarşısı'nın kullanığınız veya sevdiğiniz fakat günümüzde olmayan kentsel mekanlar, binalar (heykel, su ögesi, eski balıkçılar çarşısı, kafe, mekan vb.) nelerdir?

2.Hamamyolu Çarşısı'nın eski yaşantısına dair anılarınız nelerdir? Kısaca anlatınız.

3. Hamamyolu'nun eski haline ait elinizde olan fotoğrafları şu mail adresi veya telefon numarama (whatsapp veya telegram vb. aracılığıyla) iletebilir misiniz?

Mail:ozlembuyuktas42@gmail.com

Katılımınız ve değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

EK AÇIKLAMALAR-G: ETİK KURUL İZNİ

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN VE MÜHENDİSLİK BİLİMLERİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
ESKİŞEHİR

Toplantı Tarihi : 08.10.2021
Toplantı No : 2021-13

GÜNDEM :

2. Başvuru Sahibi : Prof.Dr.Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK. **Konu :** Yüksek Lisans tez çalışması için yaptığı başvurusunun "Değişen Kentsel Bellek Öğelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması : Hamamyolu Çarşısı Örneği" konulu anket ve içeriğinin, Fen ve Mühendislik Bilimleri İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na etik açıdan uygunluğunun görüşülmesi.

KARAR :

2. Prof.Dr.Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK'ün Yüksek Lisans tez çalışması için yaptığı başvurusunun "Değişen Kentsel Bellek Öğelerinin Alışveriş Mekanları Üzerinden Okunması : Hamamyolu Çarşısı Örneği" konulu anket ve içeriğinin, 08.10.2021 tarihinde saat 14.00'te ESUZEM üzerinden gerçekleştirilen toplantı ile, veri toplama araçlarını uygulamak için gerekli yerlerden yasal izinleri almak şartıyla, Fen ve Mühendislik Bilimleri İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

1